

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.  
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.  
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.  
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK



100174 2877



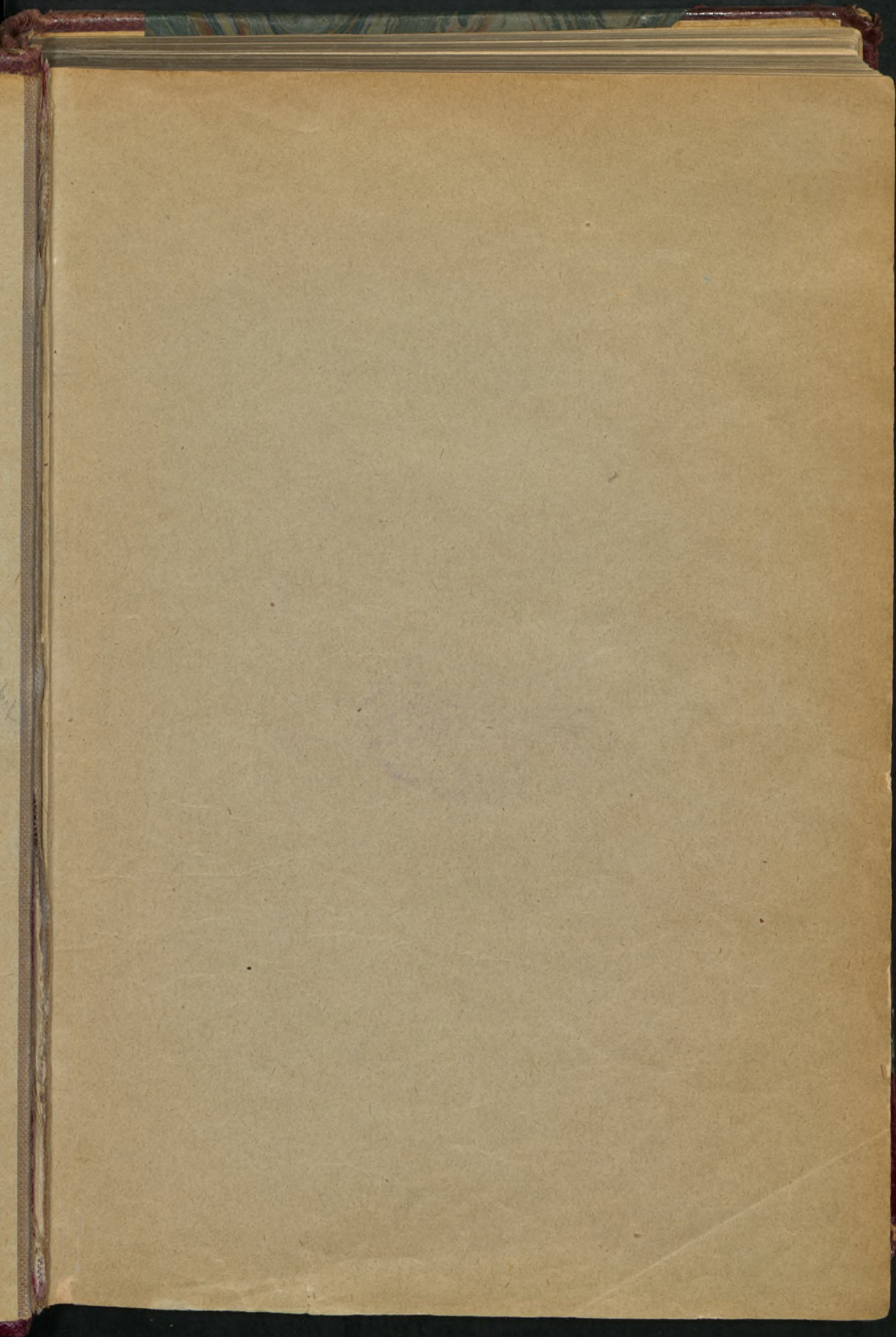
Allmänna Sektionen

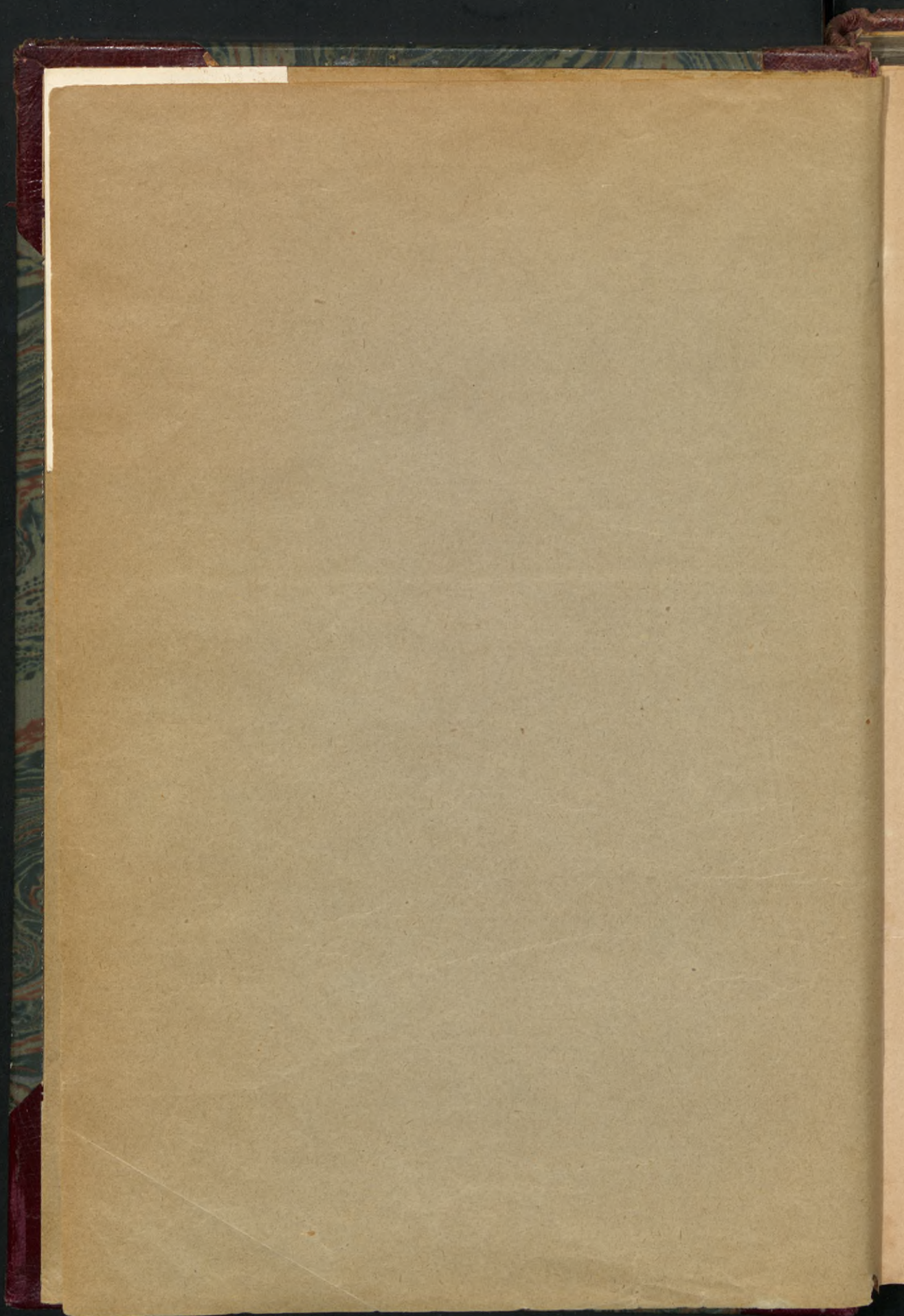
Geogr.  
Sv.  
Göteborg  
Ex.A

*81. A.*  
*iiii*



*1*  
*1791*





SAMLINGAR

TILL

GÖTEBORGS HISTORIA

AF

WILHELM BERG.

II.

Andra upplagan.

GÖTEBORG.  
WETTERGREN & KERBER.



GÖTEBORG,  
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI  
1887.

GÖTEBORG UNDER CARL XII.

---



GÖTEBORGS UNIVERSTITETEN

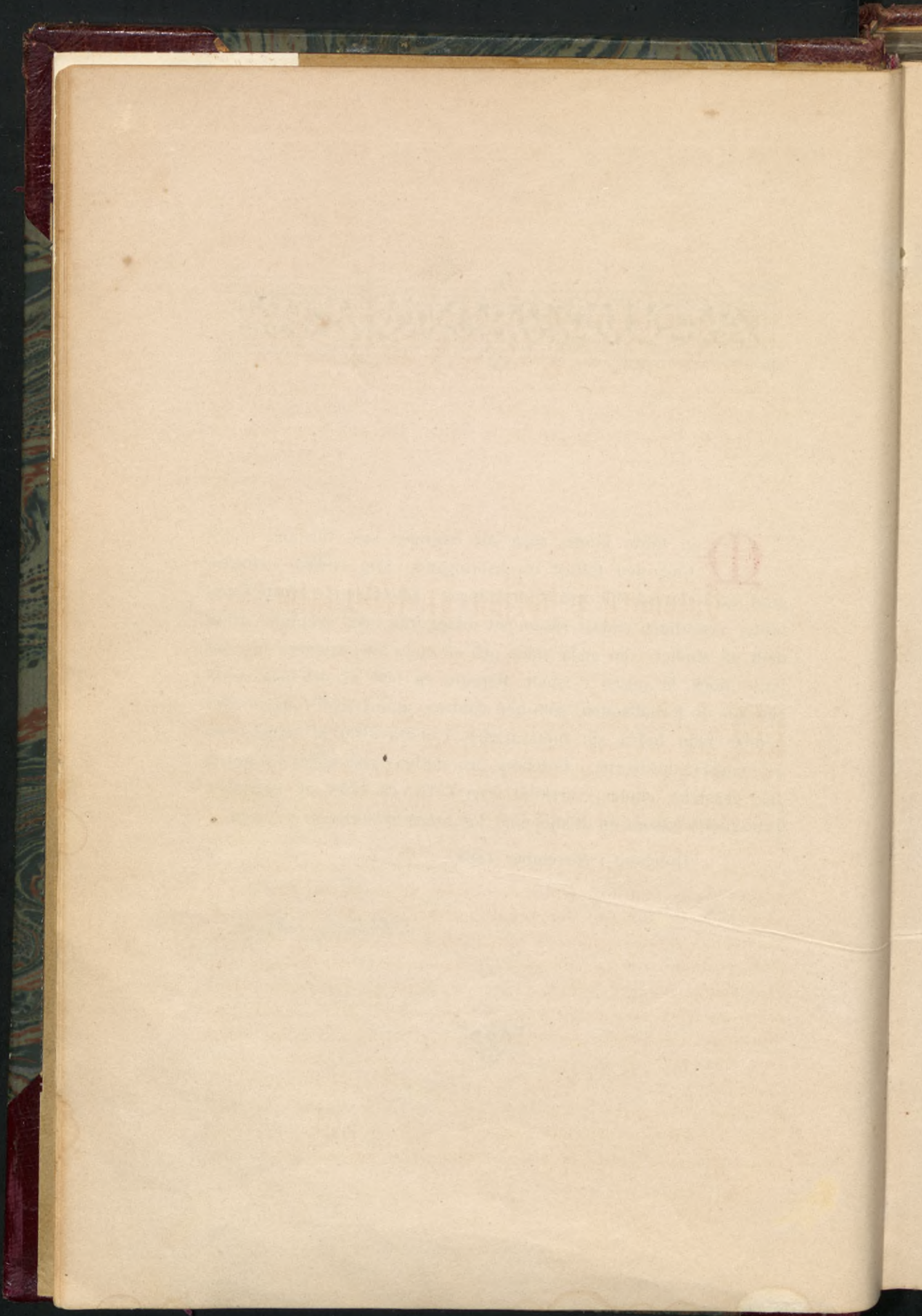


**Ö**an torde kunna säga att Sveriges inre tillstånd under Carl den tolfte olycksbringande krig endast i ringare grad varit föremål för nyare forskningar. Efterföljande arbete framträder visserligen endast såsom ett inlägg från lokal synpunkt, grundadt på studier i en enda stads och ett enda läns arkiver, men det torde dock få anses i smått afspegla en bild af det hela, såväl emedan de förhållanden, som här skildras, utan tvifvel i större eller mindre mån hafva sin motsvarighet i andra delar af landet, som ock emedan arkiverna i Göteborg äro särdeles rika källor för denna tid, derunder staden, särskildt åren 1716 och 1718, af regeringen betraktades såsom en stödjepunkt för krigsrörelserna mot Norge.

Göteborg i November 1887.

*Wilhelm Berg.*







## Göteborg i början af 1700-talet.

**D**an skulle vilja föreställa sig, att Göteborg efter en så lång följd af fredsår, som den, hvilken i slutet af 1600-talet efterträdde de stora nordiska krigen, och omhuldad, som staden blifvit med ganska vidsträckta och fördelaktiga privilegier, bort befinna sig i ett tillstånd af kraftfull uppblomstring. Detta var emellertid långt ifrån händelsen, tvärtom.

Handel och näringar förde här, liksom i det öfriga landet, en bekymmersam tillvaro, omhägnade eller rättare halfqväfde genom välmenade förordningar och privilegier, hvilka hindrade all fri verksamhet på hvarje punkt af näringslifvet. Ju närmare och sorgfälligare man granskar tillståndet i dessa afseenden, desto naturligare finner man den klagan, hvari stadens kommerskollegium 1687 utbrister, öfver att handeln »nu för tiden helt och hållet staden fråndragen är och aldeles nederligger», och att, i följd af det allmänna betrycket, rådhuset då var fullt af arbetadt silfver, tenn och annat husgeråd, som tagits i beslag för bristande skatter till kronan och samhället. Vi hafva på annat ställe i detalj redogjort för såväl detta betryck som orsakerna dertill och hafva derefter uppkastat den frågan: när förhållandet var sådant under en fredlig tid, huru

dant var väl då tillståndet i Göteborg under och efter Carl XII:s långa och förödande krig?<sup>1</sup>

Det är denna fråga vi i det följande skola söka besvara. I hvilken riktning detta svar går, kan icke vara tvifvelaktigt. Redan före krigets utbrott voro stadens finanser i det tillstånd, att man icke ansåg sig hafva medel till en så angelägen utgift som att till sjöfartens vidmakthållande uppmuddra hamnen,<sup>2</sup> utan nödgades magistraten förklara, att de handlande må i detta fall »behjelpa sig bäst de kunna.» Samtidigt härmed, eller på våren år 1700, lemnar oss en officiell handling en ännu tydligare föreställning om det ekonomiska läget.

Regeringen hade nämligen redan nu tvingats vädja till allmänheten om erhållande af lån och förskott, och i svaret på en dylik hemställan till Göteborg läser man följande skildring:

»Ehuru alla af hjertat äro redobogne att göra Hans Maj:t vid rikets närvarande behof och till Hans Maj:ts högvigtiga desseiners utförande allt det bistånd som önskas och åstadkommas kan, så nödgas man likväl beklaga, att förmågan icke svarar emot viljan. Genom commerciens tvång och handelns betryck har en stor del borgare, som nogsam bekant, måst inskränka sin rörelse och har nu största svårighet att draga sig fram, hvilket hufvudsakligen blifvit en följd deraf, att den fria skeppsfarten lidit betänkligt afbräck under främmande makters pågående krig, i det svenska fartyg utan tvekan uppbringas af kapare, utan att egare af skepp, last eller gods ännu åtnjutit någon ersättning derför, oaktadt till regeringen ingifna klagomål. Härtill kommer att de fartyg, som stadens borgare ega, tagits i beslag af konungen för sjötransporterna, hvarigenom utrikeshandeln med egna fartyg alldeles afstannat.»

»Hvad borgarnes redbaraste egendom i öfrigt beträffar, ligger den i förskott till jernbruken i bergslagen, derifrån man icke kan draga dessa kapitaler utan att förorsaka de betänkligaste rubbningar i bergshandlingen, som helt och hållet beror af förläggarne i Göteborg.»

»En följd af missväxtår har gjort dyr tid öfverallt och förorsakat fallissementer bland brukspatronerna i Vermland och annor-

<sup>1</sup> »Samlingar till Göteborgs historia» af Wilhelm Berg, del. I, sid. 151.

<sup>2</sup> Vid denna tid måste man likväl ur Stads-kassan utbetala ej mindre än 779 daler 3  $\frac{1}{2}$  öre samt för »Kongl. Maj:ts Hofförtäring och Hans Högfurstliga Durchlauchs Hertigen af Holstein resa hem åt sitt land.» Konung Carl hade nämligen den 20 maj år 1700 kommit till staden i sällskap med svågern, hertig Fredrik af Holstein, som härifrån fortsatte resan den 30 i samma månad.

städes, hvilket menligt inverkat på Göteborg, der vid upprättandet af Riksens Ständers lånebank i slutet af förra seklet en stor mängd mindre gårdsegare och handlande togo lån mot inteckning, men nu, när lånen uppsägas och indrifvas, nödgas gå från all sin egendom.»

Om äfven dessa klagomål skulle vara något öfverdrifna, hvilket ådagaläggas under de följande krigsåren, då oerhörda bördor pålades och utgjordes, så torde de dock i hufvudsak vara riktiga, något som ej kan betviflas, då skrifvelsen var undertecknad af stadens anseddaste män: NILS PERSSON SAHLGREN, FRANS SCHRÖDER, LARS HANSSON LIEDGREN, HERMAN GIESEKE, SEBASTIAN THAM, HANS PETTERSSON WENNERSTIERNA, JACOB RADHE, OLOF PERSSON EKMARCK och HANS COOPMAN. Äfven oberäknadt den säkerhet dessa namn gifva, är man i tillfälle att granska halten af de förnämsta klagomålen. Det är sålunda fullkomligt öfverensstämmande med verkliga förhållandet, att det uppstod en särdeles våldsamt kris, då det nämnda lånekontoret omkring år 1700 indrogs, hvilket på ett afgörande sätt intygas af magistratens protokoll från samma tid, i hvilka man finner ända från 60 till 70 hus och gårdar på en enda dag kungöras till tvångsförsäljning, i anledning af bristande förmåga hos egarne att till banken återbetala erhållna lån.

Äfven den andra uppgiften var fullkomligt riktig, eller att stadens sjöfart lidit betydlig skada genom främmande kapare, hvilka under de stora kontinentala krigen frågade litet eller intet efter om de plundrade vän eller fiende. Rådman JACOB UTFALL, hvilken af staden uppsändts till Stockholm för att genom regeringens bemedling söka åt Göteborgs skeppsredare utverka ersättning af England för förluster lidna genom kaperier, nämner i bref den 19 maj 1700, att han visat kongl. kommerskollegium beloppet af den skada stadens borgare åsamkats under kriget mellan England, Frankrike och Holland, hvilken han uppskattade till mer än 600,000 daler s:mt, motsvarande omkring 3 1/2 millioner kronor, en uppgift, säger han, »hvilken hans excellens presidenten grefve Wrede och kongl. kollegium måste besanna.»

Tre och en half millioner kronor skulle onekligen till och med för våra dagars Göteborg med dess omkring 100,000 invånare vara en ganska afsevärd förlust, men den måste gifvetvis känts alldeles öfverväldigande på den tiden, då staden endast räknade 5 eller högst 6,000 invånare.

Af hvad nu är anfördt framgår således, att Göteborg vid 1700-talets ingång befann sig i ett allt annat än blomstrande läge, att

handel och sjöfart förde ett tynande lif, att tillgångerna voro hårdt medtagna till följd af en försämrad ställning i landet i allmänhet och särskildt efter de genom kaperi lidna förlusterna, och att sålunda borgarne voro illa rustade att bära tungan af det kommande tjugo-åriga kriget.

För att bättre åskådliggöra, hvori denna tunga bestod, är det nödvändigt att såsom inledning redogöra för

### I. Krigsrörelserna vid Göteborg och i Bohuslän.

Redan under loppet af 1698 hade tsar Peter i Ryssland och Fredrik August, kurfurste af Sachsen och konung i Polen, börjat närma sig hvarandra i afsigt att anfalla Sverige. Dessa planer antogo en bestämdare form, i och med detsamma Fredrik IV 1699 uppsteg på danska tronen, och ett förbund mellan de tre monarkerna afslöts, hvares första och närmaste verkan blef det anfall Danmark riktade mot Fredrik II, hertig af Hølstien-Gottorp, hvilken i detta trångmål vädjade till den 18-åriga Carl XII af Sverige, med hvares äldsta syster han var förmäld.

Den svenska regeringen, hvilken slutligen fått kännedom om det mot fosterlandet riktade förbundet, och som med rätta i danskarnes infall i Holstein såg en början till direkta fiendtligheter, dröjde icke att sätta sig i försvarstillstånd. På flera punkter samlades trupper och generallöjtnant REHBINDER beordrades att vid Göteborg sammandraga alla i närheten varande kårer, för att deraf bilda den så kallade Vestgöta-arméen, till gränsens skydd mot Norge.<sup>1</sup>

Likaledes vidtoges åtgärder för utrustande af den här liggande eskadern, hvilket blef anledning till att staden för första gången under kriget fick kännning af de olägenheter ett sådant alltid bereder. Guvernören i länet, amiralen baron ERIC SJÖBLAD, uppdrog nämligen i juli samma år åt magistraten att för nämnde ändamål anskaffa 800 tunnor skeppsdricka. I enlighet med gällande skrä-

<sup>1</sup> Enligt Statskontorets förslag af den 8 januari 1700 (Göteb. Länsarkiv) skulle Vestgöta-arméen bestå af:

**Kavalleri:** *Bohuslän*s regemente under öfversten greve  
Chr. Ludv. von Ascheberg, 8 kompanier:

	officerare 240	
	manskap 800	1,040 man.
Öfverste WEINHOLTZ' dragoner, 6 kompanier:		
	officerare 126	
	manskap 504	630 »
		<hr/> 1,670 man. <hr/>

författningar skulle visserligen bryggarembetet gå ensamt i författning härom, men då man insåg, att detta ej skulle ensamt kunna till beramad tid medhinna ett så stort parti, utsändes stadsfiskalen Jonas Styfvert för att fråga borgerskapet i gemen, om det ville deltaga i denna leverans. När borgerskapet vägrade, måste man härom underrätta guvernören, hvilken då »med största ifver tilltalade herr borgmästare VON GERDES och med svåra expressioner förklarade, att, der icke magistraten genom borgerskapets flit och åtgörande förskaffar de nämnde 800 tunnorna dricka färdiga till den 26 juli, drabbar ansvaret och kostnaderna magistraten personligen.» I sådant trångmål fann denna myndighet ingen annan utväg än att fördela partiet på hela borgerskapet, med åläggande att hafva arbetet utfördt till gifven dag vid 50 daler samt vite för hvar och en, som försummade detsamma. Härmed voro de våldsamma åtgärder inledda mot den enskilde borgären, hvilka sedermera skulle blifva allt talrikare och allt mera tryckande.

I öfrigt skyndade man iståndsätta de staden omgifvande fästningsverken, garnisonen ökades och man gjorde sig beredd att emottaga fienden.<sup>1</sup>

<b>Infanteri:</b>	<i>Elfsborgs</i> regemente, öfverste And. Sparfelt, 12 kompanier:	officerare 144 manskap 1,200	1,344 man.
	<i>Vestgöta Dals</i> regemente, 12 kompanier:	officerare 144 manskap 1,200	1,344 »
	<i>Vesterbottens</i> regemente, öfversten baron Reinh. Joh. von Fersen, 10 komp.:	officerare 120 manskap 1,056	1,176 »
			3,864 man.

eller tillsammans 5,534 man (utan artilleri?).

Denna styrka var sålunda beräknad till landsortens försvar, men då inga direkta fiendtligheter hotade gränsen lades *Elfsborgs* regemente i garnison i Göteborg, der äfven, åtminstone någon kortare tid, låg *Bohusläns* kavalleri, hvilket framgår deraf, att i magistraten den 20 juli klagades öfver den skada Tegelbruksängen lidit derigenom, att nämnde regemente bivuakerat der utan tillstånd.

Af *Vesterbottens* regemente, som i öfrigt förlades i städerna kring Göteborg, blefvo den 6 april 4 kompanier under öfverstelöjtnant ANDERS LAGERCRONA, major LARS BJÖRNHUFVUD och kaptenerna BORGENTHELM och GRUBBE kommanderade till Göteborg, för att arbeta på fästningsverken. I maj 1701 öfverfördes dock hela regementet till Lifland.

Äfven de öfriga fästningarna i trakten upphjelpes och särskildt anslag regeringen år 1700 ett belopp af 5,000 daler samt till Nya Elfsborg, sedan kommandanten, öfverstelöjtnant NILS POSSE anmält att hornverket borde förses med batterier, emedan icke ett skott från dess två linier eller bastioner kunde göras.

Om den rådande allvarliga stämningen vittnar, att magistraten i mars 1701 till och med vägrade marionettspelaren JOHAN HEIBERDING tillstånd att visa sina konster, »i anseende till närvarande trouble, dyra och vidt utseende tid.»



Det skulle likväl dröja länge ännu, innan kriget nådde dessa trakter. Ofreden med Danmark hade lyktats lika hastigt som den uppstått, och Carl XII kunde, tryggad från detta håll, öfvergå med sina trupper till de hårdt ansatta Östersjöprovincerna, derifrån man snart efter hans ankomst dit fick spörja den sagolika segern vid *Narva*.

Underrättelsen härom kom naturligtvis ganska sent till Göteborg, men väckte här liksom öfverallt stor hänförelse och i de första dagarne af det nya året, 1701, utfärdade guvernören befallning om den tacksägelsefest, som i anledning af segern skulle firas den 5 februari, samt om de »fröjdetecken, som på den dagen böra låtas», hvilket allt delgafs borgerskapet genom de så kallade rote-mästarna. »Fröjdetecknen» skulle förnämligast bestå i allmän »ljusbränning» (illumination) och, som detta var en temligen allvarlig sak i en stad, bestående merendels af trähus, befaldes fiskalen och hamnfogden tillse att brandvakar höllos öppna, att brandredskapen vore i ordentligt skick, att brandvakten fördubblades och att alla stadstjenarne voro tillstädes för att akta på rådhuset. Högtidligheten började naturligtvis med gudstjenst, dervid orgelnisten *Sylvius* i domkyrkan var tillsagd att uppvakta med passande musik; derefter lossades kanonerna på fästningens vallar och bastioner och, när det blifvit mörkt, tändes ett efter råd och lägenhet storartadt fyrverkeri, efter hvars slut illuminationen började.

Det ligger utom planen för denna skildring att följa svenska arméén på dess segerrika tåg genom Ryssland, Polen och Sachsen, utan vilja vi i stället sysselsätta oss med det som, i följd af krigshändelserna, närmast rörde Göteborg och Bohuslän.

---

Svenska härens segrar ändade med dagen vid Pultava. Underrättelsen om denna förkrossande olycka nådde hemlandet i början af augusti 1709 och meddelades allmänheten i mycket försigtiga ordalag. Offentlig bekräftelse på det skedda erhöll magistraten i Göteborg först den 13 september från guvernören, som då lemnade afskrift af ett kongl. senatens bref af den 1 i samma månad, »angående den svenska militiens ledne skada i Ryssland, och att den Allerhögste Gud uti en så stor fara har haft sin allsmåktiga hands beskydd öfver vår allernådigste konung, samt att man förmodar snart få se Hans Maj:t på riksens gränсор»; ej med

ett ord nämnes, att hela fältarméen under konungens befäl var tillintetgjord, med undantag af den hand full folk som skyddade hans flykt.

Samtidigt härmed erhöll man kännedom om Danmarks rustningar till krig, mot hvilka regeringen och i främsta rummet guvernören i Skåne, MAGNUS STENBOCK, genast började träffa försvarsanstalter.

Då man kunde förutse, att under det sannolikt utbrytande kriget med Danmark vestra Sverige, och framför allt Göteborg, skulle blifva föremål för angrepp, blef man betänkt på nödigt skydd. Stadens fästningsverk synas hafva varit i temligen godt stånd, tack vare årliga arbeten på desamma och genom den af regeringen år 1706 anvisade summan af 9,000 daler samt till utförande af förstärkningar. Det oaktadt återstod ännu mycket, men man grep sig an med all kraft; hemförare- och strömbåtgillenas farkoster togos i beslag för forsling af fashiner och för att påskynda arbetena öfverenskom man, att borgarne skulle under fjorton dagar lemna frivillig handräckning med ej mindre än 400 man om dagen.

Med förrådena var det deremot, som alltid, sämre bestäldt. Redan 1704 hade guvernören infordrat uppgift på hur mycket spannmål fans hos borgarne, i händelse af belägring. Förrådet på sådan tyckes varit ringa, hvarför de handlande uppmanades införskrifva mera. I anledning häraf utspann sig en liflig tvist mellan de stora köpmännen, grosshandlandena, och de mindre, hvilka senares talan fördes af JOHAN VOLRAT VON LENGERCKEN, som klagade öfver, att de förra köpte hela skeppslasterna, utan att derom underrätta någon annan, hvarpå SEBASTIAN THAM svarade, att när någon last hitkommer och tillbjudes borgarne, så vilja de alltid nedpruta priset under markegången, hvaraf åter blir en följd, att de främmande segla bort utan att sälja; när någon deremot för det allmänna bästa emot skälig ersättning tillhandlar sig en last, strax vilja äfven alla andra vara med. Likaledes klagade han öfver att garnisonen passade på vid fästningsportarna och uppköpte hvad som kom till staden genom dessa.

Slutet på striden blef, att guvernören lofvade allvarsamt bestraffa soldaterna, om de gjorde förköp, innan varan kom till torget, ehuru han ansåg, att detta närmast borde beifras af tullbetjeningen och stadsfiskalen, hvilken senare »hans excellens ej oftare får se än när han gjort något ondt och blir efterskickad».

Härefter gjordes ingenting vid saken förr än i slutet af sommaren 1709, då borgarne den 31 augusti voro uppkallade för att höra sig föreläsas guvernörens bref, deri, med afseende på bryt-

ningen med Danmark, yttras, att det vore högst angeläget hafva i förråd så väl spannmål som andra lifsmedel, och att hvad som ej af dylikt kan fås utifrån skall inskaffas från landet och kringliggande städer. Borgarne erkände visserligen att förrådena för närvarande voro obetydliga, men ursäktade sig med att säden vore svår att få och att här fans endast ett »ringa och fattigt borgerskap, hvars medel och egendom ej tåla att upplägga och alltid hafva till hands sådana quantiteter, som kunde vara tillräckliga för alla händelser, utan vore det nödigt att i fredliga tider så förse magasinerna, att de vid en oförmodelig ruptur hafva tillgång». Borgarne skulle emellertid inkomma med uppgift på de lifsmedel, som funnos hos hvar och en, hvarjemte de ålades att för kronomagasinerna inom 8 dagar förbaka 400 tunnor säd, och inom samma tid hafva färdigt 600 tunnor dricka.

Slutligen kom garnisonen i betraktande. Vi hafva sett, att den år 1700 utgjordes, förutom af artilleri och fortifikation, af Elfsborgs regemente under öfverste AND. SPARFELT. Denne senare synes hafva legat här äfven de närmast följande åren, men måtte varit bortkommenderad 1703, då, enligt uppgift i länsarkivet, garnisonen endast utgjordes af den alltid här förlagda styrkan artilleri och fortifikation.<sup>1</sup> Följande året, om ej förr, tillkom öfverste REINHOLD JOH. VON FERSENS regemente, hvilket 1705 aflöstes af Svenska Lifregementet till fots, 1,041 man, under öfversten baron NILS POSSE, hvilken förut varit chef för ett tremänningsregemente men nu, den 23 februari, utnämndes till chef för detta samt till kommandant i Göteborg. Denne stannade här ända tills han den 17 maj 1709 med regementet afmarscherade till Wismar.

I stället återkom nu Elfsborgs regemente, fortfarande med öfverste Sparfelt som chef och på samma gång kommandant i fästningen. Garnisonen ansågs likväl under närvarande omständigheter för svag, hvarför till dess förstärkning hitsändes i slutet af året 386 man af öfverste JOHAN BAPTISTA VON SCHOMMERS sachsiska värfvade regemente, hvilket dessutom lemnade 70 man till Nya Elfsborg. Garnisonen i Göteborg skulle sålunda vid den tiden hafva utgjort 1,929 man, ifall inga luckor funnos. Den var likväl allt jemt för

<sup>1</sup> Enligt nämnda uppgift bestod garnisonen 1703 i Göteborg med skansarna Kronan och Lejonet af: *artilleri*, öfverstelöjtnant Henrik Belfrage, 14 öfver- och underofficerare samt 101 man, vidare 1 löjtnant och 21 man fyrverkare, 3 minörer samt 23 »beställningspersoner» (handverkare m. m.) samt af *fortifikationskåren* under öfverstelöjtnant Leijonsparre: 5 officerare, 4 skrifvare m. m., 3 minörer och 22 man smeder, vallsättare, stenklyfvare m. m.

obetydlig i jembförelse med de vidlyftiga försvarsverken, men kunde vid tvingande behof räkna på hjälp af borgerskapets kår. (Jembf. bil. N:o 16.)

Den senare utgjordes af alla borgare, som vunnit burskap, samt var indelad i 5 kompanier, hvardera bestående af 1 kapten, 1 löjtnant, 1 fänrik, 5 sergeanter, 4 korporaler och omkring 150 man. Hela kåren torde vid denna tid hafva utgjort omkring 800 man.<sup>1</sup> Denna förstärkning vid försvaret var således med afseende på antalet ingalunda att förakta, och kommandanten ansåg sig därför den 6 november böra föreslå, att den borde komma till användning så till vida att den, i händelse af ett plötsligt fiendtligt öfverfall, borde samlas på och försvara den del af fästningen, som låg emellan Carls port och Lilla Bommen, såsom varande den minst utsatta sidan, emedan foten af härvarande fästningsverk öfverallt gick omedelbart ned till elfven.

Häremot inlade dock kompanicheferna gensaga samt förklarade, att kåren alltid förut haft att jemte garnisonen försvara den farligare delen af verken åt landsidan, så att första kompaniet besatte bastionen Carolus Dux, andra kompaniet bastionen S:t Erik, tredje kompaniet bastionen Johannes Rex, det fjerde bastionen Gustavus Magnus och femte kompaniet Christina Regina eller Regeringsbastionen. Detta häfdande af kårens mannamod blef föremål för öfverläggning af magistraten, som dock öfvergick på kommandantens åsigt och bestämde, att borgarne skulle vid behof försvara sjösidan från Stora Bommen till Drottningporten. Sedan denna fråga var afgjord drogo kaptenerna lott om posterna, men nu uppstod en ny etikett-tvist. Chefen för första, eller som det äfven kallades lifkompaniet, kapten CHRISTOFFER LIEBERG, fordrade nämligen försteget för detta, såsom varande det äldsta. Striden härom blef ganska liflig och man måste ransaka i häfderna, huru man fordom gått tillväga.

Sedan det upplysts, att hvarje kompani erhållit den posten, som legat närmast de gator, der kompaniet var bosatt, »på det att officerare och borgerskapet alltid måtte så mycket närmare och hastigare vara vid handen när sådant påfordrades, och att de, som stundom behöfde gå hem i sina hus, måtte hafva närmare väg fram och tillbaka», lade sig striden, allrahelst magistraten bevekligen erinrade, att, »ehuru det är väl bekant att kompanierna vid upp-marscher, mönstringar och vakthållning hafva sin vissa ordning, hvarefter de sig alltid regulerat och än rätta måste», så bör man

<sup>1</sup> Jembf. bil. N:o 2.

likväl icke tvista om rangen eller vara afundsjuk, då det gäller konungens tjänst och stadens försvar, städe ihågkommande, att i hvarje kompani finnes »ett vackert borgerskap».

Efter denna erinran förenade man sig om, att första kompaniet under kapten LIEDBERG skulle besätta linien från Stora Bommen in emot S:t Eriks bastion, som skulle försvaras af andra kompaniet, kapten NICLAS WOLDENBERG; åt fjerde kompaniet, kapten HANS COOPMAN, anförtroddes linien vid Lilla Bommen; tredje kompaniet under kapten CORNELIUS TORSSON fick bastionen Gustavus Primus och femte kompaniet, kapten ABRAHAM BRUHN, verken der näst intill. För att slutligen gifva kåren mera sammanhållning förenades alla kompanierna under en gemensam chef med titel af Stadsmajor, till hvilken befattning rådman HANS BÖCKER utsågs.

På detta sätt hade man mot slutet af år 1709 sörjt för stadens försvar: fästningsverken voro eller höllo på att upphjälpas, garnisonen förstärktes dels med trupper och dels med borgerskapets kår och slutligen samlade man förråd för en möjlig belägring.

För att emellertid i det längsta undgå en sådan var det i första rummet nödigt att bilda en fältarmé till gränsens skydd. Regeringen hade visserligen till högste befälhafvare öfver trupperna i Bohuslän utnämmt kongl. rådet och presidenten grefve NIEROTH med höggvarter i Göteborg, men trupper saknades<sup>1</sup>. Man hopskrapade likväl från alla håll i närheten de regementen, som ännu stodo kvar, och beordrade derjemte alla afskedade ryttare, dragoner och soldater att ånyo inställa sig i kronans tjänst och, som det var stor brist på officerare, erhöilo myndigheterna befallning att efterspana alla i orten boende »afdankade, förafskedade eller ledige» sådane, samt likaledes alla fältskärer, och ingen sådan finge lemnas pass för afresa härifrån.

Genom dessa åtgärder lyckades man samla en liten armé på 5 eller 6,000 man, alltför otillräcklig likväl att möta de 12,000 man, som stodo i begrepp att från Norge rycka öfver gränsen. Det nya året, 1710, ingick sålunda under en ständig fruktan för fienden. Särskildt befarade man ett öfverfall på Göteborg, hvarför borgarne tillsades att skaffa in förråd tillräckliga till underhåll af familjerna under ett halft år. Då man i händelse af belägring kunde emotse, att fiendens granater och bomber mest skulle förstöra härvarande väderqvarnar och förorsaka eldsvådor, föreskrefs, att man borde

<sup>1</sup> Enligt gammalt bruk gick magistraten i författning om, att till grefve Nieroth såsom välkomstgåfva öfverlemnades 1 ankare spanskt vin, 1 åm renskt och  $\frac{1}{2}$  åm franskt vin, som skulle nedläggas i hans källare.

hafva handqvarnar och brandredskap i ordning; vidare skulle allt onyttigt folk drifvas ur staden och ingen få visa sig på gatorna efter kl. 9 på aftonen, vid äfventyr att genast arresteras.

Vestra Sverige förskonades dock ännu från en omedelbar bekantskap med kriget, hvilken deremot förbehölls Skåne, der fienden redan i slutet af 1709 inbrutit och vunnit mark, allt mer undanträngande de fåtaliga svenska trupperna. Här var hastig hjälp af nöden och här kräddes en man med orubbligt mod, brinnande fosterlandskärlek och outtröttlig rådighet. En sådan man fans också: det var och blir MAGNUS STENBOCKS ära att hafva ur denna yttersta fara räddat fäderneslandet.

För att bistå honom uppbjödos nu alla krafter. Då man icke längre var i behof af en så talrik garnison i Göteborg, afmarscherade såväl den här liggande fördelningen af Schommers sachsare och Elfsborgs regemente, i hvars ställe hit i februari förlades öfverste CHRISTOFFER GEORG WITTINGS regemente, med chefen som kommandant, samt dessutom en del af de i Bohuslän och Halland stående trupperna<sup>1</sup>.

Det blef nu äfven af vigt att låta den i Göteborgs hamn liggande eskadern gå till sjös för att hindra transporter mellan Danmark och Skåne. Redan första vilkoret härför, eller att bemanna den, var förenadt med ganska stora svårigheter och lyckades blott med tillhjälp af våldsamma medel<sup>2</sup>. Den största svårigheten var likväl att proviantera eskadern. Regeringen saknade härför nödiga medel, hvarför guvernören lät sammankalla borgerskapet till den 8 nov. 1709 och begärde då, att man ville gifva frivilliga förskott till detta ändamål, helst i bröd, dricka och matvaror af alla slag, hvarför betalning skulle lemnas »när tiden sådant medgifver». Magistraten understödde denna begäran, påpekande, att fienden rustade på alla håll och redan inbrutit i landet, hvarför det vore alldeles nödvändigt att till sjös göra honom allt det afbräck man kunde. Borgarne knotade väl till en början under förklaring, att de icke ens förmått skaffa förråd till eget behof, mycket mindre voro i stånd att lemna sådana till flottan, hvartill komme, att de redan gjort kronan ansenliga förskott.

<sup>1</sup> Ett kompani af Elfsborgs reg. kvarstannade på Bohus.

<sup>2</sup> Hos magistraten beklagade sig vid denna tiden slagtermästaren BERENT PETTERSSON deröfver, att han, hvilken såsom matros varit närvarande vid svenskarnes landstigning på Seland år 1700, men sedan 1702 bott i Göteborg såsom slagtare, af amiralen fortfarande betraktades såsom båtsman och därför blifvit vid mönstringen med båtsmanskompanierna gripen i sitt hem samt, när han förklarade sig väl vilja med lif och blod försvara fosterlandet, om han finge göra det frivilligt, men deremot nekade göra det af tvång, arresterad i högvakten och därför uppsatt »på garnisonens träläst, till spectacle för allt folk».

På vidare föreställningar »begynte de likväl strax hvar för sig att uppteckna hvad de härtill af ett godt sinne och trogen zèle öfverlåta kunde.

Till huru stort belopp dessa förskott uppgingo, kan icke bestämmas, men de åtföljdes snart af flera. Den 16 februari 1710 instälde sig på rådhuset guvernören, baron ERIK SJÖBLAD, och föredrog det församlade borgerskapet kongl. kammarkollegii anhållan, att försträckningar måtte göras mot pant af kronogods och räntor samt mot 6% ränta. Äfven nu gjordes något motstånd, men de förmögnare borgarne slutade med att till regeringens behof teckna 18,150 daler s:mt. (Bil. N:o 6—7.)

Genom dessa och likartade ansträngningar från alla delar af riket, om hvilkas omfång och betydelse man torde hafva svårt att i våra dagar göra sig någon föreställning, hade det slutligen lyckats Stenbock utrusta en armé, med hvilken han kunde uppträda i fält och mäta sig med fienden, som nu skyndsamt koncentrerade sig vid Helsingborg. Här utkämpades den 28 februari 1710 den minnesvärda strid, som på en gång afgjorde fälttåget<sup>1</sup>.

Denna seger aflägsnade visserligen för ögonblicket den mest hotande faran, utan att likväl ansträngningarna för det allmännas räddning därför kunde eftersättas. Tvärtom blefvo dessa större och mera omfattande än någonsin förut, särdeles som man ville uppbjuda det yttersta för utrustningen af flottan. Nya lån och förskott blefvo till följd häraf nödvändiga och den 30 augusti uppkallades ännu en gång detta år borgerskapet i staden inför magistraten i och för denna angelägenhet. Ständernas deputerade hade nämligen beslutat, att i denna fäderneslandets nödställda belägenhet hvar och en borde efter råd och lägenhet komma det till hjälp med penningar eller varor, antingen i form af lån mot pant eller såsom frivilliga gåfvor. Ehuru de närvarande beklagade sig öfver, att de genom handelns och sjöfartens afstannande blefvo allt mer urståndsatte att betala sina skatter och ännu mer att lemna förskott, teknades likväl genast 25,200 daler s:mt såsom lån och 9,296 daler s:mt såsom

<sup>1</sup> Underrättelsen om densamma spreds med hastighet och den 12 mars voro Göteborgs invånare samlade till allmän rådstuga för att mottaga officiellt meddelande härom, i det magistraten uppläste guvernörens skrivelse af den 10 i samma månad jemte regeringens bref af den 4 »angående den herrliga och fullkomliga seger, hvarmed den allrahögste Gud hade täckts välsigna Kongl. Maj:ts, vår allernädigste konungs, wapen emot den danska arméen vid Helsingborg, hvilket förden skull i morgon af predikstolarne publiceras skall, på det undersåtarne därför må bevekas att på den första, den 13 Martii utskrifne, Bönedagen hembära Gud en ödmjuk och innerlig tacksägelse för den nåden, som oss vederfaren är, och bedja Hans Gudomeliga Maj:t om vidare framgång och success emot våra trolösa och grymma fienders».

gåfva till det allmänna, hvarjemte en stor del efterskänkte sina fordringar för redan förut gjorda förskott till amiralitetet, allt på den grund, att man insåg nödvändigheten af flottans utrustning och att denna icke kunde komma till stånd, om icke medel på detta sätt blefvo tillgängliga. (Bil. N:o 11.)

Sedan numera svenska arméens hufvudstyrka besatt Skåne kunde man der vara temligen lugn för ett nytt inbrott, men destomer fruktade man för Bohuslän, hvarest endast en obetydlig kår var förlagd under befäl af generallöjtnant BURENSKIÖLD, som i början af 1711 öfvertagit kommandot efter generallöjtnanten baron Fersen.

Frapå våren antogo ryktena om ett förestående anfall på Bohuslän bestämdare form och i samma mån blef man verksam att anstränga sig till det yttersta för försvaret. Till Göteborgs-eskaderns utrustning begärde amiral Sjöblad ånyo af borgarne ett förskott till belopp af 50,000 daler s:mt, men detta vägrades alldeles afgjort, då man redan gjort det ena förskottet efter det andra, och det uttalades ett skarpt klander öfver, att »hans excellens icke dragit bättre försorg om amiralitetsmagasinets fyllande i god tid, då man icke behöft anlita borgerskapet, som aldrig förr dermed varit besväradt»<sup>1</sup>.

Deremot var man så mycket beredvilligare att försvara egna hus och hem. Organisationen af borgerskapets kår fullständigades genom tillsättande af en adjutant, och genom den med guvernörens bifall träffade bestämmelsen, att alla som egde hus skulle deltaga i vakthållningen, utom officerare i tjenst, således äfven kronans civila tjenstemän, prester och skollärare, hvilka hittills varit befriade. Ur garnisonens förråd lånades 10,000 rännkolor, ett skeppund bly till vanliga gevärskolor, 5 centner krut och 150 musköter. Vidare skulle tillses, att man var försedd i tillräcklig mängd med skrot och kolor, samt minst 12 patroner till hvarje man, och slutligen skulle anskaffas spikklubbor, pikar och stormliar att brukas vid försvaret af vallarna.

I öfrigt rengjordes de utefter de senares inre sluttning belägna Alarmgatorna, hvilka planerades med ditkörd sand, hvarjemte vattnet bortskaffades i rundeln mellan Drottninggatan och Lilla Bommen. I hvarje hus egde undersökning rum, huruvida hvar och en hade i förråd ett halft års proviant, hvilket ansågs vara det

<sup>1</sup> Enligt amiralitetskommissarien JACOB MESTERTONS proviantförslag erfordrades för en 2 månaders expedition med eskadern lifsmedel för 49,047 daler 8 öre s:mt.



allra minsta, då man i alla fall kunde befara hungersnöd under en belägring<sup>1</sup>. Alla i kanalerna liggande båtar och skutor fördes derifrån, för att icke blifva farliga vid en uppkommande eldsvåda, och slutligen upprepades befallningen att alla, som icke kunde underhålla sig sjelfva, skulle aflägnas ur staden.

Garnisonen, som i slutet af 1710 utgjordes af öfverste WITTINGS regemente och en bataljon af Skaraborgs under öfverstelöjtnant COLJETT, hvilken senare dock i november marscherade till hemorten, förstärktes med Upplands femmännings regemente, öfverste *Carl BILDSTEINS* och generalmajoren baron *HUGO HAMILTONS* regemente<sup>2</sup>.

Sålunda rustad motsåg man faran, som denna gången var allvarsammare än någonsin förut.

Fiendtligheterna började tidigt på våren från norska sidan genom utsändande af mindre örlogsfartyg, som här och der efter bohuslänska kusten gjorde landstigningar, plundrade och framför allt bortförde sjömän<sup>3</sup>. Detta senare var städse hufvudändamålet och detta slags krigsföring idkades med den framgång, att redan den 10 april ända till 80 båtsmän på detta sätt uppsnappats. Under den stora brist, som hos oss rådde på sjöfolk var dylikt en temligen allvarsam sak, hvartill kom, att liknande ströftåg oroade befolkningen och lätt kunde blifva besvärliga för arméens proviantering. Det blef därför af nöden att göra ett slut härfpå genom utsändande af fartyg från eskadern i Göteborg.

Alla matrosar voro dock förda till stora flottan i Karlskrona, utom 605 man af det ständiga båtmanshållet, och af detta skäl kunde man icke göra mer än att i slutet af april låta några galejor

<sup>1</sup> Enligt denna undersökning fans i husen norr om stora hamnkanalen följande lifsmedel: 2,042 tunnor råg, 823 tnr korn, 2,918 tnr malt, 159 tnr hvete, 204 tnr ärter, 81 tnr gryn, 1,533 *LU* fläsk, 861 *U* smör, 35 tnr salt kött, 323 *LU* torrt kött, 284 *U* ost, 225 tnr långa, 60 tnr torsk, 267 tnr sill, 160 tnr stockfisk, 1,830 *U* humla, 5 *LU* talg och 8 *LU* ister.

<sup>2</sup> Den senares regemente kommanderades efter den 16 aug., då Hamilton utnämndes till öfverkommendant, af öfverste *HILCKEN* och bland officerarne märktes den sedermera för Marstrands öfverlemnande halshuggne öfverstelöjtnant *DANCKWARDT* samt kaptenerna *MEIJER*, *TILLROTH* och baron *HAMILTON* såsom kompanichefer.

<sup>3</sup> *Gvernörens rapport till Kongl. Maj:t* <sup>30/3</sup> (Länsarkivet i Göteborg): 2 norska örlogsjakter under kapten *CHRISTEN PAULSEN* hafva varit inne vid Smögen och derifrån bortröfvat 3 lotsar samt från Norrviken 4, och derjemte utdelat kungörelser från den i Fredrikshald kommanderande brigadieren *STORM*, afseende att locka sjöfolk i norsk tjenst. *Rapporter från öfversten baron THURE BJELKE m. fl.* (Länsark.): <sup>8/4</sup> anlände till Strömstad 3 fiendliga eschalouper, som landstego och bortförde några man, men bortskrämdes genom ryktet om inträffande af svenskt kavalleri. Vid återtåget nedskötos 2 man af en hurtig jaktbåtsman, hvarpå fienden svarade med några skott, som icke gjorde någon skada.

och mindre fartyg afgå till norska gränsen för att skydda kusterna <sup>1</sup>. Denna åtgärd blef icke utan verkan, i det att norrmännen häraf alarmerades till den grad, att de, fruktande landstigning på egna kuster, drogo tillbaka kryssarne och började här och der uppkastrera batterier till försvar.

Vända vi nu uppmärksamheten på tilldragelserna till lands, så kände man visserligen, att trupper samlades på norska sidan, men sväfvade ännu i fullständig ovisshet om, huruvida anfallet gälde Vermland eller Bohuslän. Man antog likväl det senare och sammandrog redan i början af året en liten kår kring Uddevalla, och till att stärka försvaret anlades skansar såväl vid denna stad som vid det ryktbara Qvistrumpasset <sup>2</sup>.

De sista dagarna af maj erhöil man kännedom om, att norska hären började sammandragas vid gränsen, men ännu i juni hade icke den kommenderande generalen LÖWENDAHL anländt till Norge. Man gaf sig sålunda god tid å båda sidor, ty först den 22 juli finner man chefen för svenska styrkan, JACOB BURENSKIÖLD, vid högkvarteret i Uddevalla <sup>3</sup>. Å svenska sidan väntade man tydligen icke snart något anfall, utan gjorde sig beredd på ett höst- eller vinterfälttåg, hvarför äfven det i Halland liggande Södermanlands regemente erhöil order att uppbyta till Bohuslän först den 8 augusti.

I slutet af juli och de första dagarna af augusti inkommo likväl från alla håll underrättelser, som otvetydigt gånge vid handen, att fienden gjorde allvarsamma förberedelser till en öfvergång öfver Iddefjorden, och det blef tydligt, att man redan de närmaste dagarna kunde emotse inbrytandet af hären i Bohuslän <sup>4</sup>.

<sup>1</sup> Oberäknadt stadens egna båtsmän, samt de i Majorna och vid Nya Varfvet bosatte, funnos i början af 1711 i Göteborg bosatta 15 personer anstälde vid amiralitetet, 93 enrollerade och 37 icke enrollerade båtsmän, eller tillsammans 145 man, hvilka alla eller i det närmaste alla togos i anspråk af kronan.

<sup>2</sup> Arbetet härmed gick trögt. Den 17 april arbetades fortfarande på verken vid Uddevalla och greve Christ. Ludv. von Ascheberg begärde få dit fortifikationskapten JOHAN LITHÉN med 200 man och i början af maj ditbefordrades från Göteborg ytterligare artillerilöjtnant NILS EKEROT. Den 12/6 (Länsark.) skriver general Burenskiöld, att arbetet med skansarna påskyndades, nu under befäl af fortifikationskapten G. TÖRNEBOHM, hvilken senare den 30/6 requirerar till tråhusen i Uddevalla skans 30 tolfte bräder, 24 LM näfver, 3 LM jord, 1,500 st. spik, 20 st. fönster, 1,500 tegel och 3 läster kalk.

<sup>3</sup> Den i Bohuslän sammandragna kåren stod vid årets början under befäl af VON FERSEN, som i april aflöstes af Burenskiöld, men, då denne ej förrän senare kom hit ned, fördes kommandot gemensamt af von Ascheberg och Georg Reinhold Patkull.

<sup>4</sup> Den 30 juli rapporterades från förposterna af kapten GYLLENSTORM, att 7 regementen skulle vara samlade i läger på norska sidan, och att båtar höllo på att lastas med proviant, samt att folket i byarna på gränsen drifvits derifrån inåt

Ett sådant inbrott kan icke gerna ske annat än medelst att öfvergå Iddefjorden, den temligen smala men mycket långa hafsvik, som intränger i nordostlig riktning mellan Norge och Bohuslän till granskapet af Fredrikshald, der den vänder sig nästan rakt söderut. Fjorden är likväl öfverallt, utom vid *Svinesund*, af den bredd, att den med ganska mycken lätthet kan försvaras, om de anfallande ej äro allt för mycket öfverlägsna till antalet.

Detta senare var emellertid nu händelsen. General Burensköld hade icke kunnat mot fiendens 10,000 man samla mer än 1,500, eller *Bohusläns* dragoner under öfversten baron THURE BJELKE, 8 kompanier med 500 man<sup>1</sup>; 4 kompanier af *Vestgöta Dals* regemente, 600 man, under öfverste GEORG REINH. PATKULL och 4 kompanier af *Enkedrottningens Lifregemente*, 400 man, under öfversten grefve C. L. VON ASCHEBERG, med ett artilleri af 2 stycken 3-pundiga metallslangor, 2 stycken 3-pundiga regementskanoner af metall och 8 stycken 3-pundiga af jern, eller tillsammans blott 12 kanoner under befäl af major PETER BELFRAGE<sup>2</sup>.

Burensköld ansåg icke rådligt att med denna ringa styrka våga sig för långt upp i landet, befarande, att, om fienden delade sig, blifva kringgången, utan sammandrog infanteriet i Foss och

---

landet, för att icke blifva i tillfälle lemna svenskarne några underrättelser. (Länsark.)

Innehållet i denna rapport bekräftades af öfversten baron BJELKE (Skärfvum den <sup>5</sup>/<sub>8</sub>), som tillika meddelar, att hela fiendtliga kavalleriet stod vid Fredrikshald jemte något infanteri, »så att de hafva lika vigt att gå till Wermland som hit till Bohuslän öfver Enningdalen». Infanteriets massa åter befann sig ännu nordost om Fredrikshald, emot Fredriksstad, »kunnande gå öfver Svinesund», och 2 fregatter samt 23 galejor och skärgårdsbåtar jemte en hop transportfartyg lågo färdiga i Fredriksstad, derifrån likväl då ännu icke artilleriet afmarscherat, så vidt man kände; han slutar: »det ser mycket allvarsamt ut, dock tvifla ännu många, att de komma öfver, utan vilja endast förhindra våra transporter».

Rapporten åtföljdes af bref från dragonkaptenen MATHIAS BALCK, som deri säger, att han samma dag, den 4, varit i *Wassbotten* och öfver på norska sidan, der det spordes, att fienden låg färdig till vatten och lands, och att det troligen bryter löst så snart general-en-chef Löwendahl återkommer från Kongsvinger, der han mönstrar trupperna; vid Fredrikshald sades fienden ej vara starkare än 3,000 man.

Kaptenen GIEDDA skref likaledes <sup>4</sup>/<sub>8</sub> från *Espered* vid gränsen: »säkra underrättelser äro komne, att på Iddeslätten äro lägrade 6 komp. infanteri och 2 komp. dragoner samt att bryggan i dessa dagar förfärdigas; bönderna, som bo vid gränsen, veta berätta, att ifrån deras bekanta (på norska sidan) äro inkomne åtvarningar för de norskes invasion med alla första»; artilleriet från Fredrikshald hade nu marscherat till de trupper, som voro lägrade vid *Rognäs*, på *Huseby* ängar vid Svinesund. Slutligen rapporterade samma dag löjtnant REUTER, att lägret vid *Torpum* brutit upp.

<sup>1</sup> *Bohusläns* eller s. k. *Gröna* dragonerna uppsattes 1675 under kriget med Danmark och förlades i provinsen.

<sup>2</sup> *Enkedrottningens Lifregemente* uppsattes 1675 af fältmarskalken von Ascheberg på 8 komp. och förlades delvis i Bohuslän.

Skredviks socknar mellan Uddevalla och Vettelanda, med generalmajor Patkulls regemente vid Saltkällan, och lät endast Bohusläns dragoner kvarstå längs Iddefjorden för att iakttaga fienden. Deremot påskyndades nu uppbrottet af Södermanlands regemente och jägeribetjeningen i länet uppbådades, beväpnades och sändes till gränsen mot Dalsland.

Den fiendtliga arméen hade emellertid redan satt sig i marsch och tågade i tvänne kolonner mot Iddefjorden. Sjelfva hufvudstyrkan marscherade på Svinesund, under det en mindre afdelning, tvifvelsutan den som varit lägrad på Iddekläppen, följde vägen till Enningdalens kyrka, der den åter delade sig i tvänne kolonner, hvilka öfvergingo fjorden dels vid Enningdalen och dels vid Kröken. Landstigningen, som på alla punkter verkställdes den 11 augusti, skedde utan hinder, ty som sådant kan ej räknas, att tvänne kompanier af våra dragoner två gånger sammanstötte med fienden, som det vill synas mera af en tillfällighet, i det de våra ej ledo någon förlust och fienden endast hade ett par man på platsen.<sup>1</sup>

Den fiendtliga hufvudstyrkan marscherade, åtföljd längs kusten af transportflottan, stora vägen förbi Hogdal och Blomsholm på Skee kyrka. Den mindre afdelningen, hvars båda kolonner förenat sig efter öfvergången, gick deremot vägen, som från Iddefjorden leder i sydvästlig riktning inåt landet och som strax söder om Skee vid *Vettelanda* träffar den förra. Hade svenska trupperna legat just vid denna föreningspunkt, der stora vägen på en bro leder öfver det icke obetydliga vattendrag, som vid Strömstad utfaller i hafvet, hade man kunnat hoppas slå och möjligen tillintegöra den isolerade mindre kolonnen, för att sedan göra hufvudstyrkan ett kraftigt motstånd vid Vettelanda.

Detta ingick dock ej i Burenskiölds plan. Redan samma dag öfvergången egde rum, meddelar han guvernören, att han icke anser sig kunna med en så ringa styrka göra något afsevärdt motstånd, utan ämnar draga sig tillbaka till Uddevalla, hvarföre han begär,

<sup>1</sup> General Burenskiöld underrättar guvernören om öfvergången i följande bref:

»Högvelborne H. Gouverneur.

Rätt nu som iag kom hjjt möter mig (en) dragon med breff att fienden sätter öfver med prohmar och båtar. Håll oss sion frij. Jag är H. Gouverneurens tiensteligste tienare

JACOB BURENSKIÖLD

Swarteborg d. 11 aug. 1711

P. S. Herr Gouverneuren behagar strax skicka Sörmlenningarne etc. etc. strax marchera åth Uddewalla natt och dagh.» (Länsark.)

att *Södermanlands* regemente under öfverste JACOB GRUNDEL och *Elfsborgs* regemente under öfverstelöjtnanten grefve OXENSTIERNNA måtte beordras att genom natt och dag skynda till hjälp, samt att arméen måtte understödjas från sjösidan af örlogsfartyg.

Fienden mötte sålunda icke det ringaste motstånd och bemäktigade sig den 13 den viktiga ställningen vid Vettelanda, hvars bro, som blifvit af de retirerande dragonerna förstörd, snart åter uppfördes, hvarefter den förenade hären inträngde i Tanum, drifvande framför sig svenskarne, hvilkas hufvudquarter nämnde dag uppbröt från Svarteborg och redan den 14 befann sig i Uddevalla. Man hade ännu tid att på lämpligt sätt anordna försvaret af den sista viktiga punkten framför denna stad, nämligen passet vid *Qvistrum*. Detta tyckes äfven till en början varit meningen,<sup>1</sup> men denna plan synes blifvit öfvergifven, ty, när fienden den 18 kom till stället, gjordes intet för att hindra honom, utan började han i allt lugn med hjälp af hopsamlade bönder bygga en ny bro i stället för den, som af de återtågande svenskarne afbränts.

Lyckligtvis skulle detta för oss bedröfliga fälttåg sluta bättre än det börjat. Visserligen hade svenska kåren vid Uddevalla fått förstärkning af 3 kompanier *Enkedrottningens Lifregemente* 350 man, 5 kompanier *Södermanlänningar* 750 man, 6 kompanier af *Elfsborgs* regemente 900 man och 3 kompanier af *Vestgöta* kavalleri 375, hvadan hela svenska styrkan uppgick till 3,875 man. Men det var ganska tvifvelaktigt, om man skulle kunna hejda fienden vid Uddevalla, då man försummat att göra det vid Vettelanda och *Qvistrum*. I alla händelser väntade man här en sammanstötning, men i det stället uppbröt fienden natten till den 20 i största hast från Herrestad och anträdde återtåget.

Orsaken härtill var, att den fiendtlige generalen i förtid erhållit underrättelse om en rörelse, som hotade afskära honom återtåget till Svinesund. General CARL GUSTAF MÖRNER stod nämligen i Dalsland och var i begrepp att med en del trupper och uppbådad allmoges rycka in i norra Bohuslän och sålunda bringa Löwendahl i en mycket äfventyrlig ställning mellan de två svenska kårerna.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Hvarför hade man väl eljest der anlagt en skans och hvarför hade väl eljest Burenskiöld den 22/7 »till passens besättande» begärt ett större antal kanoner, om icke därför, att han ansåg nödvändigt försvara det? (Länsark.)

<sup>2</sup> Enligt till guvernören i juli ingifven requisition på utredningspersedlar, hade vid den tiden uppbådats 2,529 bönder i Dalsland, deraf 611 försetts med gevär från kronans förråd, 1,141 hade egna bössor, och till 777 saknades vapen. (Länsark.)

För att rädda sig härifrån anträdde sålunda norska arméen återtåget, hvilket likväl gick mycket långsamt, och efter på lagom afstånd kom svenska hären, artigt ledsagande fienden till gränsen, som af norrmännen öfverskreds först den 5 och 6 september.<sup>1</sup>

Återstoden af året samt första hälften af det följande, 1712, använde regeringen och framför allt Magnus Stenbock på förberedelser till den expedition, som borde från Sverige utgå, för att bispringa de få punkter vi ännu innehade på tysk botten.<sup>2</sup>

I medlet af maj hade Göteborgs-eskadern, bestående af 8 fregatter under vice-amiralen grefve AXEL LEWENHAUPT, gått till sjös för att hindra förbindelsen mellan Danmark och Norge, något som äfven lyckades. Samtidigt gröp man sig an med utrustningen af tyska expeditionen, ty möjligheten af en någorlunda dräglig fred hvilade, som man med rätta ansåg, närmast derpå, att konungens plan kunde

<sup>1</sup> Efter att den 20 hafva lemnat Herrestad hade fienden den 28 endast kommit från Saltkällan öfver Qvistrums bro, under det transportflottan afgått till Lysekil. Samtidigt var svenska högkvarteret vid Herrestad med förposterna vid Saltkällan. Den 1 sept. hade fienden hunnit till Tanum och samtidigt vår armé till Svarteborg. Från Tanum gick marschen fortfarande norrut till Svinesund, som af norska hären, som sagdt, passerades den 5 och 6.

Orsaken till det lama förföljandet låg till god del i bristen på lifsmedel, som var så stor, att Burenskiöld den 6/9 skref till guvernören från högkvarteret Öfverby, att han ej kunnat göra något på flera dagar, emedan arméen ej på 5 dagar haft bröd och höll på att krepera af hunger.

Enligt guvernörens berättelse till konungen den 7/12 1711 var tillståndet i Bohuslän efter fälttågets slut särdeles bedröfligt. *Norrriken* och *Sunneveriken* hade från oktober 1709 varit betungade med svår inqvartering af särskildt Upplands regemente och dragonerna, hvilken kunde beräknas uppgå i kostnad till 60,000 daler samt, hvarjemte allmogen arbetat på Uddevalla skans, skjutsat vid genommarscher och utgjort gårder till fältmagasinen. Dessutom hade fienden spolierat allt hvad den kunde vid återtåget och hvad som återstod togs af de efterföljande svenskarne. *Inland* hade lidit betydligt af genommarscher samt genom inqvartering af Östgöta infanteriregemente och allmogen midt under höskörden upptagits af faskintillverkning för fästningarna. *Orousts* och *Tjörns* invånare hade mest arbeta på Marstrands fästning och Uddevalla skans, och de båda *Hisingars-häraderna* samt *Askims* och *Säfsedals* härad likaså upptagits af arbete vid fästningarna samt dessutom fått vidkännas tryckande utskrifningar af båtsmän. Äfven öfverste GEORG W. FLEETWOOD skildrar den 9/11, i sammanhang med klagomål öfver den nöd hans, Upplands, regemente lidit, tillståndet hos allmogen i dystra färger. (Länsark.)

<sup>2</sup> Ehuru för det mesta uppehållande sig i Skåne och Blekinge, fann Magnus Stenbock likväl tid att göra ett kort besök i Göteborg för ordnande af gränsförsvaret. Åtföljd af en stor svit bestående af generallöjtnant TAUBE, generalmajor PALMQVIST, generaladjutanterna BOIJE, SILVIN, STIERNCRANTZ och LYDINGHIEM, generalkrigskommissarien MALMBERG, fältsekreteraren ROLAND, krigsfiskalen LANG, sekreteraren DALMAN, stabsfältskären doktor BRAUNER, 2 fältauditörer, 2 kanslister, en fältkommissarie med 2 skrifvare och tillsammans 34 hästar, anlände han till Göteborg och uppvaktades den 15 maj af borgmästare och råd.

förverkligas derhän, att man med alla de stridskrafter, som kunde hopbringas, inträngde i Polen, der konung STANISLAI anhängare troddes blott afvakta detta tillfälle för att resa sig i massa, och der man slutligen hoppades möta kung Carl i spetsen för en stor turkisk armé.

För ett sådant mål voro inga ansträngningar för tunga, hvarför kongl. rådet grefve CRONHELM med lätthet i Göteborg upplånade 13,560 daler s:mt mot säkerhet, för att understödja till en början general DÜCKER i Pommern. Icke heller mötte det ringaste invändning, när senare vice-guvernören begärde af stadens invånare, att de ville »gripa sig an till det yttersta möjliga för att hjälpa det allmänna väsendet och rädda landet ur den eljest förestående faran, genom att beställa om ett tillräckligt förskott till flottans utredning, utan hvilkens skyndsamma expedition man intet kan sig promittera någon lycka eller framgång i förehåfvande desseiner.» Sjelf gick han i spetsen med förklaring, att han önskade, det hans förmögenhet svarade mot hans vilja, men skulle han, då detta icke vore fallet, likväl upplåna 2,000 daler och lemna dem till kronan. Följden var att ett ansenligt belopp genast tecknades af borgerskapet, och att af stadens medel lemnades 10,000 daler s:mt, deraf innehållne aflöningar till magistraten 6,000 och besparade sammanskottsmedel 4,000 daler s:mt. Summan af det hela synes icke, men var troligen mycket betydlig, antagligen omkring 25- å 30,000 daler.<sup>1</sup>

På detta sätt erhöles genom bidrag från hela landet medel till utrustningen, men derefter återstod att bemanna flottan. Af Amiralitetskollegii protokoll erfar man, att besättningen till icke ringa del utgjordes af unga gossar, som voro föga eller intet användbara på sjön, hvarför det ansågs alldeles omöjligt att gå ut, med mindre man kallade till Karlskrona allt manskap på eskadern i Göteborg, hvilket »är kärnan af det bästa sjöfolk, som nu i Sverige finnes.» Man beslöt därför att uppskjuta den senare eskaderns utrustning, tills transporten till Tyskland vore öfverstånden, och lät i stället med skjuts genom natt och dag föra besättningarna från Göteborg till Karlskrona, dit sålunda den 25 juli anlände 52 underofficerare, 13 skeppare och 500 matrosar.

Efter otroliga besvärligheter kom den stora expeditionen till stånd mot slutet af sommaren och några månader senare hade invånarne i Göteborg glädjen kunna hålla en allmän tacksägelsedag »i anledning af den victoria och seger, hvar med den Högste Gud

<sup>1</sup> Från hela guvernementet hade vederbörande påräknat 60,000 daler s:mt.

har välsignat kongl. maj:ts vapen mot den danska och sachsiska arméén i Mecklenburg (vid Gadebusch den 9 dec.), under kongl. rådet greve Magnus Stenbocks höggrefliga excellenses kommando.»

Väl bekant är, att den svenske öfverbefälhafvaren kort derefter öfvergaf sin särdeles lyckliga ställning mellan de tvänne fiendtliga arméerna, af hvilka ingen var tillräckligt stark att våga angripa honom, och i stället vände sig mot Holstein, der han snart tvingades af öfvermakten att innesluta sig i Tönningen.

Detta steg hade tagits i förhoppning, att en ny transport skulle kunna från Sverige öfverföras till Wismar och derifrån falla de allierade i ryggen, samt att i ogynsam händelse åtminstone Göteborgs-eskadern skulle utrustas och återföra honom och arméén till Sverige.

Intetdera blef fallet. I stället decimerades stora flottan genom härjande sjukdomar, och eskadern i Göteborg blef liggande i hamnen af brist på medel, tills allt var försent; den 6 maj 1713 kapitulerade hela svenska arméén, 11,000 man, med vapen, kanoner och fanor.

Det såg nu mörkare ut än någonsin för fäderneslandet, som knappast mer hade hvad man skulle kunna kalla en armée i fält, men äfven i denna belägenhet lät man icke modet falla, utan skyndade att så snart sig göra lät uppsätta nya regementen.

Man måste nu åter tänka på försvaret af Göteborg, emedan denna stad eljest lätt kunde blifva mål för anfall. Sedan våren 1712 fördes befälet mot norska gränsen af generallöjtnanten baron CARL GUSTAF MÖRNER, som tillika var guvernör öfver Göteborg och Bohuslän, med generalmajoren baron HUGO HAMILTON såsom viceguvernör och öfverkommendant i Göteborg, der hans regemente låg i garnison, sedan öfverste Witting med sitt gått i fält. I sin helhet utgjordes garnisonen af ett kompani af *Elfsborgs* regemente med en kapten jemte öfriga officerare, 6 korporaler och 144 man, vidare af *Svenska Lifregementet till fot* under öfverste *Burenskiöld*, bestående af 1 öfverste, 3 kaptener m. fl. officerare, 18 korporaler och 452 man, hvartill kom *artilleri* omkring 200 man och *fortifikation* omkring 35, eller tillsammans omkring 875 man.<sup>1</sup>

Denna styrka ökades under slutet af år 1713 med 2,000 man infanteri och 200 ryttare, »till en begynnelse.»<sup>2</sup> Till en så betyd-

<sup>1</sup> På Elfsborg låg i garnison en öfverstelöjtnant, en kapten m. fl. officerare, 3 korporaler och 60 man af Sv. Lifreg. till fot.

<sup>2</sup> Deribland voro 1 kapten, 2 löjtnanter och fänrikar, 11 underofficerare, 6 trumslagare och pipare samt 200 man ur öfverste CRONSTIERNAS regemente.



lig garnisons underhåll tarfvades gifvetvis ansenliga medel och, då kronan saknade utvägar, måste man ånyo vända sig till borgarne med hemställan om förskott. I följd häraf uppkom den 11 nov. guvernören baron Mörner i magistraten och förestälde det samlade borgerskapet i bevekliga ordalag den öfverhängande faran, samt nödvändigheten af att till dess afvärjande och till eget skydd, säkerhet och försvar ännu en gång uppbjuda alla krafter, erinrande derom, huru, »det är fast bättre att anstränga sig till det yttersta för att providera magasinerna och fältstaten, än att vid oförmodeligt fiendligt anfall nödgas hafva garnisonen hemma i husen.» Som alltid var borgerskapet villigt att hjälpa och på stället gjordes strax ett sammanskott till belopp af 30,615 daler s:mt, dels i varor och dels i penningar, mot vilkor att en del häraf måtte få afräknas på det följande årets skatter (bil. n:o 18).

Härigenom kunde magasinerna fyllas för garnisonen och för den kår, som under befäl af general Mörner uppställdes i Bohuslän till gränsens skydd. Allt förblef emellertid lugnt såväl under återstoden af detta år som under 1714, under hvilket senare Carl XII äntligen återkom till sitt nu utarmade och förrödda rike, eller rättare till hvad som återstod af detsamma.

1715 gjordes af Danmark och Polen samt deras allierade ett slutligt anfall på de sista af Sveriges besittningar söder om Östersjön. Till dessas försvar vidtog nu konungen alla åtgärder, som stodo i hans förmåga, och befalde bland annat, att Göteborgseskadern skulle utrustas, för att genom Stora Bält nedgå i Östersjön, der förena sig med schouthbynachten grefve WACHTMEISTER och med samlade krafter rensa sjön från fiender.

En sådan befallning var lätt att gifva, men utomordentligt svår att verkställa. Då man saknade alla härtill erforderliga medel, gaf Statskontoret den 19 maj order, att ett belopp af 204,042 daler s:mt (c:a 1,200,000 kronor) skulle för detta ändamål i Göteborg upplånas, och den 16 juni instälde sig vice-amiralen grefve Axel Lewenhaupt på rådhusalen, åtföljd af några flottans officerare, samt lät för det närvarande borgerskapet uppläsa Statskontorets skrifvelse, hvarefter han förestälde, hur ytterst vigtig framgången af denna upplåning vore, och lade stadens borgare på hjertat, att hvar i sin mån bidra till ett lyckligt slut på det för fäderneslandets bevarande så maktpåliggande ärendet.

Justitieborgmästaren WILHELM SILENTZ, som rådgjort med de församlade, tog nu å deras vägnar ordet och svarade, att han finner

dem besjälade af god vilja att efterkomma regeringens önskan, men måste på samma gång förklara, att de omöjligen kunde göra något. De svåra och näringslösa krigstiderna hade för staden varit ruinerande; allt sedan danska krigets utbrott 1709 hade vår egen sjöfart legat under och genom det nya kaparreglementet hade äfven utländningarnes seglation och handel med oss »märkeligen diverterat och försvunnit». Dertill kom att det ringare borgerskapet satt utan förtjenster, och hade ej ens kunnat betala de ordinarie skatterna till kronan för 1714, »utan har man måst exeqvera från dem kläderna såväl af kroppen som uti deras sängar, samt husgerådet af deras kök, för att bortauktioneras, så som erfarenheten dagligen visar».

Rådman GERHARD VON ÖLTKE föreslog, att de, som under förflutne år gjort stora uppbringningar med kapare, borde kunna tillhållas att lemna kronan förskott, hvilket äfven vice-amiralen fann skäligt, men anmärkte oförsigtigt, att af det förskott på 17,605 daler s:mt, som tecknats i Göteborg nu senast och utlofvats redan till i mars månad, endast 8,144 daler influtit, hvarför han yrkade, att återstoden måtte ofördröjligen inbetalas. Något mer slående bevis på borgarnes tilltagande oförmåga än detta kunde knappast anföras, och följden blef äfven den, att allt hvad man vid sammanträdet kunde ernå var ett bestämdt löfte om resten af förutnämnde 17,605 daler.

Detta var blott en droppe i hafvet när det gälde utrustningen af en hel eskader för en längre tid och, missnöjd med utgången, klagade vice-amiralen hos guvernören, tillvitande borgarne, »att intet hafva tagit sin undersåtliga pligt i akt», samt begärde, att sådant måtte dem af guvernören allvarligen förhållas, då de torde bringas på andra tankar.

På allmän rådstuga den 20 juli kom saken åter före. De uppretade borgarne förklarade då, att »de häraf kunna se, det herr greffen och vice-amiralen vill hafva all deras ringa egendom, juveler, guld, silfver och annat, till konungens tjenst på en gång.» När guvernören härpå önskade, att de ville yttra sig öfver vice-amiralens klagomål, svarade de, att de »så väl som andra veta konungens rättighet till deras egendom, så att hans maj:t kan disponera der öfver efter sitt eget nådigste behag. De finna sig skyldiga med lif, blod och egendom tjena sin konung, när så påbjudes och antränger, men hans maj:t hade ännu aldrig behagat bruka en sådan medfart, utan pålagt sina trogne undersåtare kontributioner och skatter till

deras personer och egendom, att utgöras med rättighet som de kunna tåla och draga, underdånigst förmodande att hans maj:ts mening och vilja intet är att taga allt på en gång, hvarför de också näppeligen kunna tro, att herr vice-amiralen vore beordrad att framställa sådant. Hvad konungens råd och kollegier påbjuda, som drägligt är, vill man efter yttersta möjlighet efterleva, så att på deras undersåttliga hörsamhet och lydriad intet skall fela.»

Vice-amiralen åter androg, att, ehuru tiderna voro svåra och en så betydlig summa som den ifrågavarande möjligen i det närmaste öfverskredo borgarnes förmåga, så borde de likväl göra sitt yttersta, ihågkommande de många exempel historien lemnar på uppoffring och sjelfförsakelse i nödens stund, när det gälde fosterlandets vara eller icke vara. Men äfven detta blef utan verkan och de församlade svarade, att »de historiska exempel, som herr grefven och vice-amiralen beropar sig på, kunna de ej förstå, men betyga dock, att de uti sin underdåniga pligt, trohet och uppriktighet för sin öfverhet intet hafva eftersatt något, som våra förfäder berömligen visat hafva, der de ock med sitt blod, om så behöfves, stadfästa och besegla vela.»

Och dervid blef det. Med de exempel på beredvillighet att göra uppoffringar för det allmänna, som vi redan anført och hvarpå förnyade, allt för ofta upprepade prof skola visa sig under krigets fortgång, kan man till borgarnes vägran vid detta tillfälle icke finna mer än en orsak, den nämligen att den summa, som nu begärdes, öfver 200,000 daler s:mt, föreföll dem allt för orimligt stor.<sup>1</sup>

Fastän protokollen icke innehålla något vidare om denna upplåningsfråga, torde man kunna anse för troligt, att kronan icke dess mindre erhöi de till eskaderns utrustning nödiga medlen i Göteborg, ty expeditionen kom verkligen till stånd, ehuru ändamålet förfelades så, att mot slutet af året Sveriges sista fasta punkt på tysk botten, Stralsund, föll i fiendens händer.<sup>2</sup>

Att medlen till utrustningen icke gerna kunde hafva lemnats af statsverket, synes framgå deraf, att man icke ens hade utvägar till bestridande af de ordinarie utgifterna. Det bästa beviset härpå är, att guvernören i länet den 12 okt. meddelar magistraten i Göteborg, att anordningarna från regeringen till garnisonens aflöning

<sup>1</sup> Jemf. bil. n:o 19.

<sup>2</sup> Äfven till Pommerska arméen nödgades Göteborg lemna ett förskott af 37,230 daler s:mt, till hvars erhållande generalguvernören grefve *Meijerfelt* den 24 nov. befann sig här.

och underhåll alldeles uteblifvit, »så att den gemena soldatesken snart skall krepera och lida nöd, om icke behörig anstalt mellankommer.» I anledning häraf ansåg guvernören rådligast att draga garnisonen ur fästningen och förlägga den på landet, der folket genom arbete åt bönderna åtminstone kunde hafva sitt nödtorftiga uppehälle. Men i denna händelse måste vakthållningen öfverlemnas åt borgerskapet, hvilket blefve för detta en ytterst tung börda att ensamt bestrida.

Det sagda tyckes varit mera afsedt att verka såsom en hotelse, ty guvernören framställde derefter såsom val, om borgarne hellre skulle vilja med husmanskost tills vidare förse garnisonen, och vore han då sjelf villig att häruti deltaga, bestigande sig antalet soldater till 701 och artillerister till 181 eller tillsammans 882 man.

Härom öfverlades nu med borgerskapet på stora rådhusalen, men då sinnena voro mycket upphetsade och alla ville tala på en gång, utvisades de ned till börsern, d. v. s. till rådhusets pelargångar, för att sins emellan rådpläga, öfvervakade af tvänne magistratens ledamöter, rådmännen HANS BÖCKER och GERHARD VON ÖLTEN, hvarefter de skulle genom deputerade gifva magistraten sin mening tillkänna.

Omsider kommo rådmännen tillbaka och berättade, att borgarne, hvad garnisonens underhåll med husmanskost beträffade, beklagade att större delen af det lägre borgerskapet icke voro i tillfälle att i sina hushåll upptaga soldaterna, att mången hade knappt nog med förråd för sig och de sina, hvarjemte man fruktade, att såväl underofficerarne som soldaterna ej alltid torde blifva nöjda med kosthållet, utan derigenom tvister skulle komma att uppväckas. Å andra sidan ville man af all makt bidra till konungens och fäderneslandets bästa i dessa svåra tider, hvilket de i öfrigt visat genom utgörande af kontributioner och förskott, hvarför de voro benägna att åtaga sig den fullständiga vakthållningen, med vilkor att all inqvartering af garnisonen i samma stund upphör, att alla i staden boende, såväl andlige som verdslige, deltaga i vakthållningen, som endast finge sträcka sig till stadens vallar och fästningsverk, men icke till Nya Elfsborg eller skansarna, och slutligen att denna godvilligt åtagna börda icke måtte lända till något förfång för stadens privilegier.

Till följd af denna öfverenskommelse öfvertogo verkligen borgarne vakthållningen i Göteborgs fästning, den de likväl faktiskt

redan förut bestridt i det närmaste allt sedan den 20 sept. då större delen af garnisonen inskeppades på eskadern.<sup>1</sup>

När allt numera gått i Tyskland förloradt och tydligen ej kunde återvinnas utan storartade kraftansträngningar och äfven det anfall, konungen tillämnat på Seeland, gått om intet, fattade han planen att eröfra Norge. Dertill fordrades dels en armé, och dels en flotta, som vore tillräckligt stark att afbryta och hindra all förbindelse mellan Danmark och dess lydland. För detta ändamål utfärdades den 20 dec. 1715 befallning, att eskadern i Göteborg skulle göras färdig att utlöpa, fortfarande under kommando af grefve Lewenhaupt.

Som alltid hade likväl regeringen inga medel, hvarför guvernören i januari 1716 sammankallade stadens borgare och tillfrågade dem, om de ville lemna hvad som fordrades för att i 6 månader underhålla eskaderns besättning, 3,020 man.<sup>2</sup> De tillstädesvarande ansågo sig icke vara i tillfälle att kunna göra kronan några ytterligare försträckningar och anförde knotande, att de ännu icke erhållit betalning för äldre leveranser till amiralitetet. Ej heller hade de, såsom utlofvadt varit, fått vid inköp af varor från de priser, flottan uppbragt, tillgodoräkna sig dessa fordringar, utan hotades med utmätning, och när de mot vanan någon gång erhöllo betalning i anvisningar på amiralitetskassan, svarades der, att man icke hade några penningar för dylika ändamål. Sålunda, förklarade de till sist, tilltro de sig icke att handla eller sluta någon öfverenskommelse med herr grefven och vice-amiralen, »ty der hålles intet ord och afsked»; men, om hans excellens guvernören ville gå i borgen, skulle de göra det ytterst möjliga.

Vidare underhandlingar afbrötos genom ankomsten af konungens befallning, daterad Ystad den 2 jan. 1716 (bil. N:o 21), att vissa entreprenörer skulle antagas för att förse Göteborgs-eskadern med 6 månaders proviant, under vilkor att halfva kostnaden härför skulle af kronan erläggas kontant vid kontraktets undertecknande och andra hälften, sedan expeditionen vore verkställd, och, på det tillräckligt med spanmål skulle kunna erhållas, utlofvades entreprenörerna

<sup>1</sup> Borgerskapskompanierna fördes nu af kaptenerne NICLAS WOLDENBERG, NILS GREIF, JOHAN ANDRIS OLBERS HANS HUSING.

<sup>2</sup> Vid 1715 års slut funnos i Göteborg 8 fregatter, 6 galärer, 8 brigantiner, 2 galioter, 5 skärbåtar, utom en del mindre båtar. Jemf. »Carl XII:s krig i Norge 1716» af J. A. Lagermark, sid. 46.

privilegium på att från vissa bestämda provinser uppköpa hvad der kunde finnas. (Jemf. bil. n:o 48). De tomma kronomagasinen skulle ställas till entreprenörernas förfogande »och, som alla dessa vilkor voro goda», förmodade öfverkommendanten vid det sammanträde, som i anledning häraf hölls den 8 februari, att borgerskapet skulle ingå härpå och uppmanades de närvarande att härom öfverlägga.

Ehuru öfverkommendanten sökte göra sitt inflytande gällande, förklarade likväl borgarne, att de omöjligen, särskildt denna årstiden, skulle kunna påtaga sig en så betydlig leverans, emedan allt hvad man eljest plägat erhålla från Småland numera fördes till hufvudflottan i Karlskrona; kunde åter tillförsel på ett eller annat sätt beredas, ville de icke undandraga sig att lemna hvad som erfordrades.

När borgarne vid ett nytt sammanträde ej ens af den högt aktade guvernören, baron Mörner, kunde öfvertalas, beslöto vederbörande, att stadens alla borgare skulle en hvar för sig på listor, som ur hus och i hus kringburos af rotemästarne, anteckna skriftligen skälen mot deltagande i entreprenörskapet. Afsigten härmed var uppenbar; man ville genom fruktan för efterräkning skrämma de motsträfvige och detta lyckades äfven till den grad, att guvernören snart derefter kunde anse sig hafva fått hela det handlande borgerskapet på sin sida, med eller utan protester.

Härmed betraktades saken såsom afgjord och till att å samtliga borgerskapets vägnar underteckna kontraktet med kronan ut-sågos kommissarien HANS WENNERSTIERN, LARS GATHE, rådmännen ABRAHAM BRUHN och JOHAN RAMBEAU, proviantmästaren CARL SJÖBERG samt handlandena MARTIN EDENBERG, ALEXANDER WILLIAMSSON och ASMUND SWAHN.

Så till vida var allt klart. Men saken hade onekligen för dem det gälde sina betänkliga sidor, ty, om leveransen på ett eller annat sätt fördröjdes eller rent af förfelades, kunde undertecknarne af kontraktet alltid räkna på att i första hand blifva tagne vid hufvudet. När det därför kom till handling, undanbådo sig de fleste det hedrande uppdraget, dervid några föreburo, att deras egna angelägenheter ej lemnade dem tid öfrig till ett så maktpåliggande värf, som att leda affären, andra, att de ej voro sinnade att deltaga i leveransen, och när de öfrige borgarne sporde detta, förklarade litet hvar, att de ej heller ville deltaga, hvarjemte några klagade öfver, att de blifvit mot deras vilja antecknade på listorna såsom entreprenörer.

Nu uppträdde guvernementssekreteraren JOHAN SETH med förklaring, att ursäkter gälla föga, när det är hans maj:ts vilja och befallning, att saken skall verkställas, och har därför guvernören beslutat, att den, som söker undandraga sig, »skall blifva olycklig och icke anses för en rättsinnig undersåte», hvartill justitieborgborgmästaren SILENTZ yttrade, att borgerskapet måste göra hvad möjligt är till konungens tjänst, »helst något synes vara att dervid förtjena.» Borgarne voro likväl fortfarande af en annan mening; de misstrodde väl icke konungens *vilja* att betala, men desto mer hans *förmåga*, och vidhöllo därför, att årstiden vore ogynsam för anskaffande af så mycken proviant; om man äfven sjelf egde medel att betala den. Det var först sedan sekreteraren upprepat, att saken af guvernören betraktades såsom redan afgjord, och att ingenting annat återstod än att underskrifva kontraktet, som man fann sig i det oundvikliga. Så gick det till att få proviant för eskadern 1716.

Dermed var dock ej allt gjordt. Man behöfde också penningar, och för att erhålla sådana instälde sig den 17 mars generalmajor GEORG REINHOLD PATKULL på rådhuset inför menigheten, då han, såsom tillförordnad guvernör i Göteborg och Bohuslän, beklagade, att han, första gången han talade till stadens invånare, ej hade ett angenämare ärende att framställa, än nu var fallet. Men som kongl. maj:ts tjänst, liksom undersåtarnes säkerhet, det fordrar, nödgas han meddela kongl. maj:ts vilja, att flottan genast skall utrustas och det enrollerade sjöfolket förses med 2 månaders sold. Visserligen hade regeringen bestämt, att medel härtill skulle komma från Stockholm, till hvilkas afhemtande äfven schoutbynachten baron Sjöblad var affärdad, men ännu hade dylika ej ankommit. Han hade därför rådgjort med geheimerådet baron Görtz, som förklarar, att penningar måste genast anskaffas, såsom till expeditionen oundgängligen nödiga, och då hade han, enär tiden vore kostbar, ej sett annan utväg än att anlita stadens invånare om någon försträckning, med försäkran, att det som nu lemnades skulle inom en månad, eller kanske inom kortare tid, återbetalas af de första medel, som hitkomme för flottans räkning. Skulle sådant mot all förmodan slå fel, skall förskottet betalas med afdrag på kronoskatten, som utgår i maj, och till att föregå med godt exempel tecknade han sjelf 200 daler.

Utan den ringaste invändning följde den burgnare delen af de närvarande och sålunda tecknades genast 7,560 daler s:mt. Detta

ansågs likväl för ringa och ett nytt sammanträde hölls därför en månad senare, då Patkull åter uppträdde och förklarade, att han hade hoppats finna alla Göteborgare lika beredvilliga att efter råd och lägenhet göra förskotter till flottans utrustning, men hade nu förnummit annorlunda. En del ville nämligen helt och hållet undandraga sig och kom icke ens upp i rådhuset, när de kallades; »men herr generalen ville finna andra utvägar.» Genom denna hotelse, som tydliggjordes genom förklaringen, att han ämnade in-  
quartera soldater hos de tredskande, lyckades han ytterligare ut-  
pressa 580 daler, hvarigenom hela förskottet ökades till 8,140 daler  
s:mt (bil. n:o 22). Härefter kunde flottans utrustning bedrifvas med  
skyndsamhet.

Fälttåget mot Norge var under tiden öppnadt. Vi kunna här förbigå, hur konungen visserligen lyckades framkomma till Christiania, men hur svenska arméen derefter snart nödgades, i följd af bristfälliga anordningar och tillstötande missöden, draga sig tillbaka mot gränsen, der den lägrade sig i närheten af Fredrikshald, med högkvarteret i Torpum.

För att åstadkomma en någorlunda lätt förbindelse mellan fältarméen och Bohuslän, för tillförseln af förstärkningar och lifsmedel, beslöt man, att vid Svinesund lägga en bro öfver fjorden, för hvilket ändamål från Göteborg togs ej mindre än 20 stycken fullt utrustade ström- och hemförarefartyg samt äfven andra materialier. Egarne af de förra jemrade sig visserligen öfver att beröfvas det, hvaraf de hade sitt uppehälle och hvarigenom de blefvo i stånd att betala skatter och utskylder, men afspisades med, att allt annat måste vika när det gälde konungens tjänst och länder till stadens bevarande — det vanliga argumentet — hvarefter utan vidare omständigheter amiralitetskaptenen ANKARCREUTZ och stadsfiskalen SJÖSTRÖM beordrades taga båtarna i beslag och kröna dem med kronans märke.

Den viktiga frågan om tillförsel till arméen löstes af guvernören genom befallning, att från Göteborg och hela Bohuslän skulle afgå regelbundna sändningar med proviant, och den 11 maj sammankallades stadens invånare, då de föreställes skyldigheten att härtill medverka. De svarade till en början, att, hur god deras vilja än vore, kunde de ingenting göra, då inga förråd vore att tillgå och tillförseln vore hämmad. Efter något öfverläggande härom, och sedan borgmästaren Silentz erinrat om att saken ej tålde uppskof, gick det som vanligt, det vill säga, de förklarade sig beredde att göra



hvad de kunde, och hvar och en skyndade gifva hvad man för-  
måde af matvaror eller penningar.

För transporten häraf samt af ammunition m. m., erfordrades ett icke ringa antal fartyg, hvilka äfven stadens borgare fingo släppa till. Dervid gick man mycket enkelt tillväga: generalmajor Patkull underrättade nämligen endast magistraten om, att han beordrat ekipagemästaren kapten STROBILL, amiralitetskaptenerna JONAS ASP och LARS BÄTHMAN samt löjtnant HJORTBERG att utse och lägga beslag på de i hamnen liggande handelsfartyg, som kunde anses lämpliga. Denna kommission uppsatte derefter en lista på 29 fartyg, af hvilka sedermera utvaldes 14.<sup>1</sup>

Dessa 14 måste af egarne genast klagöras med arbete natt och dag, för att vid första tillfälle lastade afgå under betäckning af kronofartyg. Som allt sjöbefaret manskap redan var taget till flottan, skulle besättningar derifrån bekommas. Vidare lofvades egarne en skälig frakt; ingenting yttrades likväl om ersättning för fartygen, i händelse de förstördes.

Utomdess togos, för att användas till brännare, pinassen »Hop-  
pet», tillhörig LARS GATENHIELM, och »Unge Tobias», som egdes af handlanden JACOB BRATT, hvarjemte skepparen PETTER KOLJAS hemförebåt medfördes för debarkering af artilleri och ammunition.

Nu var visserligen transportflottan redo att utlöpa, men, emedan den danske vice-amiralen GABEL låg med sin eskader i sjön, erhöles betäckning af en liten afdelning kronofartyg, bestående af en skottpråm, 4 hela och 4 halfva galärer samt 6 slupar under kommando af schoutbynachten OLOF KNAPE, sedermera adlad med

<sup>1</sup> Dessa senare voro: (Jemf. bil. 46).

En pris om 25 läster, tillhörig kapten Christen Gathenhielm.

*Robert of Enstentor*, pris om 40 l., redare löjtnant Mårten Brennö och läns-  
man Carl Larsson.

*Fortuna*, galiot om 45 l., använd som kapare, tillh. Christen Gathenhielm.

En buys om 40 l., tillh. Lars Gathenhielm.

En galiot » 26 » » d:o.

En pink » 36 » » d:o.

En buys » 24 » » handl. Joh. Casper Habermann.

En tremastad galiot, använd som kapare, egaren boende i Stockholm.

*Resande Jacob*, galiot, redarne boende i Apenrade.

En huckert, tillhörig kaparkapten Heldt.

En rysk huckert, redare Erik Törner, Stockholm.

En endäckad galiot, tillh. Lars Gathenhielm.

En galiot, egdes af engelsmän.

*Rosen*, en flöjt, egdes af holländare.

(*Flöjter* och *galioter* voro svåra, plattbottnade och rundgattade, tremastade fartyg; *smack* mindre fartyg med 2 master, men som ej hade fasta rår på för-  
toppen; *huckert*, *chalk*, *pink* och *buys* voro namn på olika slag af mindre fartyg).

namnet STRÖMSTIERNAN, och på detta sätt verkställes lyckligt färden till Dynekilen. Härifrån fördes lifsmedlen till arméén, som äfven skulle enligt planen hafva att påräkna underhåll medelst forsling innomskärs från Göteborg. Detta gick likväl både långsamt och oregelbundet, hvarför snart en mycket allvarsam brist på det nödvändigaste blef kännbar.

Genomströfvadt af egna och fiendens trupper hade södra Norge snart nog aldeles utsagits, så att inga lifsmedel funnos att tillgå, hvarken för menniskor eller djur. Det uppgifves, att hästarne störtade hoptals, och att de kvarlevande stodo som benangel, gnagande barken af träden. Soldaterna hade till uppehälle ingenting annat än bröd och brännvin, och konungen sjelf lär på tre dagar icke haft annan föda än dåligt hafre- eller kornbröd, så att, då man lyckades framleta två sillar, de betraktades såsom en synnerlig läckerhet.

Underrättelsen om att arméén stod i begrepp att upplösas eller duka under genom hungersnöd anlände först den 13 maj till Göteborg med fiskalen LUNDIN, som varit i fält. Han omtalade det bedröfliga tillståndet, i anledning hvaraf man beslöt att genast sända allt hvad man kunde af matvaror. En ännu hjertare skildring erhöill man fem dagar senare i bref från justitieborgmästaren Silentz, som på konungens befallning inställt sig i hufvudquarteret vid Torpum.<sup>1</sup> Af detta bref framgick med all tydlighet, att ställ-

<sup>1</sup> Brefvet, som finnes bland ank. skrif. 1716 i Göteborgs stadsarkiv, lyder fullständigt sålunda:

»Edle herrar och medbröder.

Sedan iag i så bekant hastighet efter nådig befallning måste förfoga mig hijt och här ankom d. 17:de om morgonen bittida, har iag haft den nåden att åtskillige resor hafwa audience hoos hans Kongl. Maj:tt: och fick intet wehl stija af hästen inne på hufvudquarteret, förr än hans Maj:tt af sig sjelf lätt fodra mig inn, det är enn nådig och mild konung, och hoppas, att min hijtreesa intet skall förtryta mina herrar Colleger eller Borgerskapet i gemehn, och som nöden här är så stoor, att den stackars soldaten förhuñgrar, måste döo och försmäckta, så att konungen sjelf har swårt om bröd, så bedher iag för Christi skull, att hwar och een i synnerhet och alla i gemehn skaffar hijt igenom natt och dagh bröd, bröd, bröd för Christi skull! Iag hade några små rogskorpor i een bast fått med mig, dem tog Gen. Excell. (grefve Carl Gustaf Mörner) för hans Maj:tt, som heldre sjelf swälter, och alt hvad ankommer unnar soldaten; nog om den materien, efter min mening nog kan förstås och tijden är mig precieus och owiss att få skrifwa. Och som iag här torde blij uphållen öfver Tingsterminen, så behr iag, att anten Herr Eckman eller någon annan af Herrar Collegerne, som bäst umbäras kan, må inom terminen förrätta Tinget, som är anställt på d. 30 huius. Iag tager på mitt eget answar att derom kongl. förordningar likmätigt ej kan föruth communiceras kongl. Hofrätten.

För resten påminner iag om bröd, bröd för Christi skull, och der med aldra första någon quantitet ankommer från wår Stadh, iag då försäkrar, att de närwarande och alla efterkommande skola hafwa hugnad af den Nådh hans

ningen var rent af förtviflad och att de mest energiska mått och steg måste vidtagas, om arméen skulle kunna räddas. Sådane uteblefvo ej heller. Redan före brefvets ankomst hade man från staden afsändt ett fartyg lastadt med lifsmedel; tvänne andra voro nu under lastning, och åtskilliga personer hade begifvit sig landvägen upp igenom Bohuslän med proviantforor. Dessa åtgärder voro likväl endast afsedda för det ögonblickliga behofvet och andra tillgrepos för att under något längre tid förse fältmagasinen. Så fördelades den 25 maj 200 tunnor råg mellan borgarne till förbakning, och brödet skulle derefter genast sändas arméen. Men då man kunde förutse, att detta icke heller skulle räcka länge, beslöts, att, under det alljemt transporter af allehanda lifsmedel afgingo, all den i magasinen i Göteborg befintliga säden skulle af borgerskapet arbetas till bröd, och derefter af örlogsfartyg under befäl af kapten CHRISTEN GATHENHIELM öfverföras till lägret. Stadens invånare rycktes därför under någon tid, samt och synnerligen, från deras vanliga göromål för att blifva bagare, hvarvid man gick fullständigt systematiskt tillväga, i det man fördelade säden mellan borgarne efter rotelängderna.

Att tänka på egna göromål och angelägenheter var för öfrigt den tiden knappast möjligt, till följd af de kraf det allmänna stälde på hvars och ens arbetsförmåga, tid och tillgångar. Alla voro fullt upptagna med tillrustningar för arméens underhåll, så att, när kommandanten, öfverste BARTOLD OTTO SCHMOLL, i början af juli uppmanade till eftertryckliga anstalter för truppernas förseende med lifsmedel, var detta temligen öfverflödigt, då man icke gjort annat sedan slutet af maj. Vid detta tillfälle upplyste emellertid särskildt

Maj:t lærer wisa oss och staden, och wore wärdt om hwar och een med egen häst wille sända förråd som han hade i sitt eget huus, ware sig af hwad slag det wille, det Borgerskapet måste |: om det ock wore i natten |: straxt Communieras, och derpå med alfwar oafäteligen drifwas, då man må wara försäkrat att alla våra och stadens Blodijglar rundt omkring oss ska få en ände.

Iag tager mig denn frijheten att employera alt hwad iag kan till Herrar brödernes och stadens allmänna bästa, i förhoppning att min indemnisation intet lærer mig afslås.

Bröd, bröd för'alt det som heeligt är!

Iag lefwer och döör, mine medbröders trogne och ergifneste

W. SILENTZ.

Kongl. Högqwareret Torpum i Norie d. 18 Maj 1716.

Generalen Excellence är mehr än Nådig emoth oss och wår Stadh, och har ogemehn nådh hoss hars kongl. Maj:t, och är intet wehl förnöjd att icke efter mitt och Magistratens förslag brödbackningen och anstallerne ginge för sig; Hans Maj:t låter giöra den anstalt att 400 hästar på 3 ställen skola stå i beredskap att befordra all ankommande provision.

Bröd, bröd för Christi skull och om Arméen icke skall Crepera.»

handlanden LARS GATHENHIELM, den bekante kaparredaren, att han till Uddevalla sändt ett fartyg med tobak, socker, brännvin och annat gods, samt att han, när det återkomme, ville låta det afgå med ny last. Äfven andra yttrade sig på samma sätt och beredvilligheten att hjälpa var lika liflig som allmän, hvartill naturligtvis medverkade att varorna betalades kontant, något som hittills varit temligen sällsynt.

Den mest trängande nöden bland trupperna blef härigenom så småningom afhjälpt. Man glömde icke heller konungen personligen, för hvars räkning skulle, enligt generalguvernörens befallning,<sup>1</sup> skjutas några hjortar och rådjur i Säfvedals härads skog; »och, churuväl det synes ogörligt, att sådant i denna hettan skall kunna komma fram så lång väg utan att förderfvas», så beordrade likväl magistraten hejdridaren att kalla skyttarne samman, för att se till hvad som kunde göras.

Sedan arméen någorlunda hemtat sig från de utståndna besvärigheterna, företog konung Carl det blodiga anfallet på Fredrikshald, hvilket fullständigt misslyckades.<sup>2</sup>

Denna olycka åtföljdes några dagar senare af en annan, som känbart berörde Göteborg. Vi hafva förut nämnt, att man här lagt beslag på ett större antal handelsfartyg och låtit dessa med ammu-

<sup>1</sup> Bref 1716, i Göteborgs stadsarkiv.

»Edle och wälborne m. m. Herrar Borgmästare och Råd.

Såsom förmedelst Högw. Herr Grefwen och Generalmajoren De la Gaardies ankombne skrifwelse, daterat d. 16 hujus, det requireras till hans Kongl. Maj:ts hofförtäring hwariehanda willwahr af diur och annat mera, sådant med allra första dijt att förskaffas, fördenskull såsom inge willewahr af högdjur derpå ohrten ståå att bekommas, dog wille den högdträde Magistraten nu genast förfoga den anstallt, att een hiort eller hindh sampt ett par Rådiur måtte nu genast uti Säfvedahls häradh blifwa fällte, sådanne att skyndsamt blifwa afsende till kongl. hufvudqwareret, hwarom, så snart med sådanne willwahr anmähles här wid kongl. Gouvernements-Canceliet, om deras öfwersendande skall dragas behörig försorg, hwilket till een forderson beställning recommenderas, och förblifver

den Edle och högdträde Magistratens  
tienstwilligste tjänare

Uti hans höggrefl. Excellence, kongl. Rådets, Generalens och General  
Gouverneurens frånwaro, efter ordres:

BARTHOLD OTTO SCHMOLL.

Johan Seth.

Götheborg d. 19 julij 1716.

<sup>2</sup> Vid tillfället stupade f. d. kommandanten i Göteborg generalmajor JOH. BAPT. VON SCHOMMER samt major JOHAN SPALDING och hans bror HERMAN, söner af kommersespresidenten i Göteborg GABRIEL SPALDING.

dition och förråd afgå till Dynekilen. Här angrepos de, jemte konvojen under Olof Strömstierna, den 27 juni af den ryktbare danske kommandören PEDER TORDENSKIOLD, som efter en häftig kamp tog eller förstörde hela transportflottan. Antagligt är att utgången skulle blifvit en annan, om de svenska fartygen varit bättre bemannade, men nu utgjordes besättningarna till största delen af pressadt folk, som endast med tvång kunde förmås att tjena och som begagnade första lägliga tillfälle att rymma.<sup>1</sup>

Den närmaste följd af striden var, att Göteborg förlorat 16 fartyg af sin handelsflotta på en gång, antagligen utan att därför erhålla någon slags ersättning. Vigtigare än detta var likväl, att genom nederlaget arméens underhåll försvårades i sådan grad, att till och med den oböjlige Carl XII måste besluta sig för att redan dagen efter striden i Dynekilen börja återtåget ur Norge. Härmed var fälttåget avslutadt, och efter några månader flyttades högkvarteret till Lund.

Danska flottan beherskade numera fullständigt Kattegat, inga medel funnos att genom Göteborgs-eskaderns utrustning bestrida den herraväldet, och man kunde i hvarje stund befara, att en så djerf och vaken man som Tordenskiold skulle göra försök att genom öfverfall taga Elfsborg, eller, med denna fästnings förbigående, sjelfva Göteborg. Det blef därför nödigt att till stadens försvar träffa anstalter.

Redan vid 1716 års ingång hade garnisonen dragits ur fästningen för att deltaga i fälttåget, då vakthållningen öfvertogs af borgerskapets kår, med början för Niclas Woldenbergs kompani, förstärkt med afdelningar ur kaptenerne Hisings och Joh. Andr. Olbers kompanier, och sedermera turvis bland de öfriga.

Staden var sålunda blottad på militär, men i februari anlände 2 kompanier af öfverste MENTZERS regemente under befäl af öfverste LILLIE och något derefter öfverste STEN ARFVIDSONS regemente. I april tillkom ytterligare en bataljon af *Smålands regemente*, öfverste CRONSTIERNAs, och efter fälttågets slut äfven öfverste ZENGERLEINS sachsiska regemente, hvarigenom garnisonen fördubblades.

<sup>1</sup> Generalguvernören greve Mörner, g~~o~~ den 1 juli magistraten i Göteborg befallning att »genom natt och dag uppsända till Dynekilen det sjöfolk, som under och efter actionen derstädes begifvit sig från fartygen och oloffigen marscherat till sina hemorter. (Ank. skrif. i stadsark.)

Till försvar för inloppet till Göta elf bygdes genom amiralen grefve Lewenhaupts försorg en pråm, afsedd att bestyckas med grofva kanoner, till hvilken såväl virke som utrustning i öfrigt måste på kredit lemnas af staden.

Värre var det ställdt med förråden. Vice-guvernören generalmajor GEORG REINH. PATKULL meddelade frampå våren, att »underliga konjunkturer vore för handen», och yttrade fruktan för, att stadens invånare icke hade tillräckligt med lifsmedel i händelse af en belägring. Detta kunde icke heller förnekas, men borgarne ansågo sig ingenting kunna göra härvid, då man icke ens för penningar kunde samla någon större mängd af spanmål eller andra varor, sedan handeln och sjöfarten på utrikes ort i det närmaste upphört.

Sakerna fingo således i detta afseende hafva sin gång och lyckligtvis förflöt återstoden af år 1716 liksom början af 1717 i fullkomligt lugn, ehuru Carl XII var allt för mycket utblottad på medel att kunna skydda kusterna. Det gjordes visserligen försök att med uppmaningar, befallningar och hotelser förmå Göteborgs invånare att, på sätt som förut skett, bland sig utse entreprenörer för eskaderns utrustning, men förgäfves, och det hjälpte ej att magistraten gick så långt i undersåttlig ifver, att den på eget bevåg sjelf utsåg och tillsatte vissa bland borgarne för detta ändamål, mot dessas vilja. Ty, när en förnyad skrifvelse från generalguvernören den 28 juni 1717 ankom med påminnelse, att entreprenörerna skulle draga försorg om anskaffande af nödig proviant, och när i anledning här af de genom magistraten tillsatta personerna uppkallades, utlät de sig, att de aldrig godkänt magistratens åtgärd, men att de icke desto mindre gjort hvad de kunnat, »ehuru de måste beklaga, att det varit ringa, då ingen proviant står att erhålla, och de för öfrigt icke hade medel att köpa sådan».

Bristen på spanmål var i sjelfva verket så stor, att öfverste Zengerlein i slutet af året anmälde för magistraten, att soldaterna vid hans i garnison liggande regemente på flera dagar ej kunnat få köpa bröd. Ej bättre var det ställdt med tillgången på penningar, som visade sig när magistraten den 13 juni föredrog borgerskapet upphandlingsdeputationens begäran om ett förskott på någon kortare tid, i och för »kongl. maj:ts högst nödige tjenst». Borgarne förklarade sig nämligen gerna vilja hjälpa, men påvisade, att de ej hade annat att erbjuda än snart sagdt värdelösa myntsedlar, emedan till och med de underhålliga myntteeknen blifvit sällsynta, beroende derpå, att när borgarne i enlighet med regeringens påbud i landt-

rånteriet inlemnat till omvexling de 150,000 stycken nödmynt, som varit i omlopp härstädes, hade de återbekommit större delen i myntsedlar. De visste sålunda ingen utväg, om ej kronan ville nöja sig med ett förskott af dylika.

Som detta likväl var alldeles utan ändamål, när man behöfde klingande mynt, lät magistraten körsnären JACOB BRATT och handlanden SIGBRAND ROSEBUSCH gå omkring, för att låta hvar och en af de förmögnare anteckna, hvad de kunde och ville lemna. Tre dagar senare återkom listan, på hvilken man i spetsen som alltid läser namnen SEBASTIAN THAM, som tecknat 1,000 daler s:mt, VOLRAT THAM med 1,000 och fru CATHARINA GRIPENSTEDT född THAM med 500. Det oaktadt hade man ej kunnat få upp summan till mer än 10,000 daler; det var allt hvad Göteborg då kunde lemna, utplundradt som det var efter så många års krig. (Bil. N:o 24.)

Det tåligt lidande och ändock alltjemt offervilliga folket började ändtligen fullständigt digna under bördorna, och kunde numera endast drifvas fram genom piskslag. Detta förtydligas bäst genom det svar magistraten den 18 maj gaf på en af kommandanten gjord framställning, att af borgerskapet få de materialier, som erfordrades till upphjelpande af Nya Elfsborg. Magistraten, långt ifrån att ställa sig på det förtryckta folkets sida, uppmanar nämligen tvärtom kommandanten, att han ville uppspana, hvar och hos hvem dylika byggnadsämnen äro till finnandes, och sedan hos magistraten begära handräckning till deras bekommande, så vill man se till, att egarne afstå dem mot betalning i sedlar, hvilka, som sagdt, knappast hade något värde, men hvilkas kurs man med tvång sökte upprätthålla, och förklarade slutligen magistraten, att den ville biträda kommandanten med den »laga assistens, som erfordras, och vill icke lemna egarne det sjelfsväldet att vägra sig bemälte mynt emottaga».

Magistraten var dock så till vida ursäktad, som tiderna voro allvarsamma och icke medgäfvö mycket undseende. Redan den 2 maj heter det i rättens protokoll: »emedan det förspörjes, att fienden sig närmare och närmare hit till orten förfogar och borgerskapet icke tillbörligen är med krut och bly försedt», så företog man till öfverläggning frågan om stadens försvar, dervid rådman OLBERS upplyste, att på jernvägen fans ett parti bly tillhörigt kronan, deraf man kunde erhålla till låns ett skeppund eller två, och justitiepresidenten DE SILENTZ erinrade magistratens ledamöter om, att, när det fiendtliga anfallet sker, böra de alla komma tillstädes på rådhuset för att öfverlägga om, hvad som synes nyttigast för stadens

välgång och försvar, på det att intet må eftersättas, som kan lända till afbräck för fienden.

Denne var i sjelfva verket icke långt borta. Samma dag som det nyss anförda tilldrog sig, visade sig Tordenskiold på Riföfjorden utanför Göteborg med en eskader af 2 linieskepp, 2 skottpråmar, 9 galärer, 2 halfgalärer och 16 slupar, i afsigt att intränga i Göta elf och förstöra den vid nya varfvet liggande, overksamma eskadern under vice-amiral Olof Strömstierna.

Motvind eller, som det äfven påstås, officerarnes ovillighet fördröjde infarten och lemnade myndigheterna i Göteborg så mycket rådrum, att man hann spärra den inre hamnen med en grof jernketting, bakom hvilken eskadern sedermera låg temligen säker. Äfven hade man genast vid första underrättelsen om Tordenskiolds annalkande sändt ilbud derom till arfprinsen af Hessen och fältmarskalken grefve Mörner, hvilka genast skyndade till stället med 2 å 3,000 man. Detta gjorde, att, när Tordenskiold med alla fartygen, utom de båda linieskeppen, natten till den 3 maj i tysthet smög sig förbi Elfsborg och inkom i elfven, blef han så mottagen af elden från de svenska fartygen och kustbatterierna, att han efter fem timmars häftig strid och med förlust af 2 galärer måste anträda återtaget, derunder han äfven hade att mottaga elden från Elfsborg, och företaget kunde hafva slutat med undergång, om icke en uppkommen landvind gynnat seglingen ur elfven.<sup>1</sup>

Tordenskiold blef härefter liggande vid Brännö till den 18 maj, då han afseglade. Detta anfall jemte Tordenskiolds upprepade försök att tillintetgöra förråden vid Strömstad och hindra eller uppsnappa dit bestämda transporter, tvingade konungen till omfattande åtgärder, hvarigenom efter hand Bohuslän, och företrädesvis norra delarna, förvandlades till ett befäst armeläger, ämnadt till en stark stödjepunkt för det blifvande fälttåget mot Norge.

<sup>1</sup> På tvänne ställen i Göteborgs rådhusrätts protokoll omtalas striden, men i förbigående. Den 2 maj 1717 skulle rätten företaga ransakning om en trumslagar-gosse, som drunknat vid slussen utanför tullhuset, »men medelst det alarm och oväsende de danske i natt till öarna ankomne fartygen förorsakat, kunde ingen af de vid gossens drunkning närvarande inställa sig för rätten»; och den 5 mars 1718 erinrar Johan Rambeau, att de af borgarne, som gjort förskotten till militären af proviant eller annat, »då de danske attackerade skeppsvarfvet förlidet år, må söka och erhålla betalning derfor af stadens sammanskottsmedel, eftersom sådant skett till borgerskapets allmänna bästa och stadens försvar.



Senare delen af 1717 användes på storartade rustningar för ett sådant fälttåg, hvartill äfven hörde de försök som gjordes att proviantera och bemanna flottan, men hvilka försök strandade mot den allmänna nöden. Att såsom förut använda entreprenörer visade sig nämligen ogörligt, emedan borgarne icke sågo sig i stånd att skaffa spannmål och andra lifsmedel, liksom de saknade medel till inköp af dylikt.

Det var sålunda påtagligt, att saken måste ordnas på annat sätt, hvarför vice-amiralen anmälde förhållandet för konungen, som den 26 november medgaf, att borgarne i nåder befriades från entreprenörskapet. I det stället bestämdes, att upphandlingen af lifsmedel skulle verkställas genom upphandlingsdeputationen, men att varorna skulle emottagas af borgarne, hvilka det ålåg att ombestyras all bryggning och bakning. Borgarne skulle äfven genom några utsedda fullmäktige på skeppen fördela provianten efter spisordningen; om något skulle sedermera efter fälttågets slut blifva öfver, fingo borgarne behålla det för sin räkning, och slutligen lofvade konungen att för besväret betala dem något visst i ett för allt, hvarom man kunde komma öfverens.

Man skulle väl kunna anse, att stadens invånare bort vara angelägna att ingå på dessa vilkor, särdeles som de ju kunde ganska lätt ordna så, att betydliga quantiteter blefvo öfver efter fälttågets slut, dem de då fingo behålla. Men erfarenheten hade påtagligen varit dem en god läromästare, och de uttalade med all erforderlig öppenhet sin fruktan för, att just detta vilkor innebar en snara; vilkoret, som såg ut som ett välvilligt medgifvande, kunde nämligen lika lätt tolkas så, att de voro *skyldige* öfvertaga alla öfverblifna förråd och då till det pris, som regeringen kunde vara benägen fastställa. Äfven anfördes, att man ej kunde påtaga sig utdelningen af provianten, hvilket skulle blifva särdeles svårt och betungande, då skeppen lågo än här än der, än i sjön och än i hamnarne vid Göteborg, Marstrand eller Strömstad. Deremot förklarade man sig villig att mottaga, baka och brygga det som erfordrades, men i öfrigt ville man vara befriad från allt ansvar och tyckte det vara lämpligast, att de personer bland de handlande, hvilka konungen hedrat med titel af kommissarie, nämligen Hans Wennerstierna, And. Nilsson Cederflycht, Volrat Tham och Abraham Petterson, borde åtaga sig uppdraget att vara ledare af det hela.

Härpå svarade magistraten, att konungen, för den händelse inga godvilligt kunde fås, befallt, att lämpliga personer skulle i

värsta fall med tvång tillsätts, hvarför den nu, gillande borgerskapets förslag, förordnade de nämnde att å samtliges vägnar underskrifva kontraktet. Detta beslut ogillades af generalguvernören, hvilken utan tvifvel icke kunde hafva annat skäl härtill, än att de ifrågasatte, som voro af stadens rikaste och mest inflytelserika män, delgifvit honom sin motvilja för uppdraget och undanbedt sig det samma.

I deras ställe tillsatte han några mindre bemärkta personer, deribland handlanden ASMUND SWAHN, hvilken, när de uppkallades och härom underrättades, yttrade sin förvåning öfver, att han nu blifvit ånyo tillsatt, då han redan en gång förut stått till tjänst som entreprenör, och ännu sedan dess hade en stor del att fordra af kronan. »viljandes gerna åtaga sig att utan provision bereda en del råg och malt till bröd och dricka, men ej att underteckna något kontrakt.» I samma anda yttrade sig äfven de öfriga, men magistraten förklarade dock, att något afseende ej kunde fästas vid deras invändningar, utan ålades de att infinna sig på amiralitetskontoret för kontraktets undertecknande.

När detta likväl icke skedde, klagade amiralitetskommissarien. De uppkallades då ånyo, men förklarade, att, som de blifvit tillsatta hvarken af borgerskapet eller magistraten, utan helt enkelt mot lag och rätt beordrade af generalguvernören, ville de icke underteckna kontraktet. På detta yttrade sig magistraten, att den ej kunde hjälpa dem och att ingen ändring kunde göras vid generalguvernörens bestämmelse, hvarför de tillråddes att underkasta sig det som icke kunde undvikas.<sup>1</sup>

Allt sedan 1717 hade som sagdt rustningar pågått till ett nytt fälttåg i Norge, till hvilket alla landets krafter i alla riktningar togos i anspråk. Som till ett dylikt företag kräfdes ansenliga medel, utfärdade konungen den 7 december nämnde år föreskrift om upptagande af ett allmänt lån inom landet. Benämningen lån eller till och med tvångslån är dock icke fullt riktig, ty hvar man kunde med tämlig säkerhet uträkna, att kronan aldrig skulle kunna återbetala det, hvarför det rättast torde kunna sägas vara en ny skatt,

<sup>1</sup> Fråga kan vara om de böjde sig, ty den 7 februari 1718 befaller konungen borgerskapet i Göteborg att »utan gensägelse och hinder» förbaka 1,000 tunnor säd, hvilken såväl befallning som varning väl icke varit behöflig, om kontraktet blifvit afslutadt.

som drabbade alla, hvilka ännu hade några daler i behåll, och som endast skilde sig från de vanliga deri, att man beskattade sig sjelf, eller med andra ord sjelf uppgaf storleken af sitt bidrag.

Denna frihet var likväl mera skenbar än verklig. Kontributionsrånteriet hade i skrivelse den 20 dec., hur med lånet skulle tillgå, bestämt, att listor skulle upprättas öfver alla ståndspersoner, som icke voro i kronans tjenst, prester, köpmän, faktorer, borgare och handtverkare, som egde någon förmögenhet, och alla dessa skulle fördelas i tvänne kolumner, en för de rikare och en för de mindre förmögne, samt i en tredje kolumn summan af hvad hvar och en erbjöd. Som man emellertid tyckte sig finna anbudet i vissa fall vara för ringa, gaf generalguvernören den 22 mars 1718 magistraten befallning att, i den mån sådant pröfvades lämpligt, på eget bevåg höja bidragen utan vidare, samt att derjemte fastställa beloppen för dem, som hittills helt och hållet undandragit sig; genom dessa åtgärder förlorade gifvetvis rättigheten för en hvar att sjelf bestämma bidraget all betydelse.

Listan öfver de *godvilligt* gjorda anbudet slutar för Göteborg på 22,797 daler s:mt (bil. N:o 25), hvartill komma de af magistraten gjorda förhöjningarne och tilläggen, hvilka icke äro kända, men med hvilka summan troligen bör kunna i det närmaste fördubblas.<sup>1</sup> Det som i hög grad ökade bördan af denna utpressning var, att allt skulle »strax och ofördröjligen» inbetalas till kontributionsrånteriet.

Emellertid nalkades tiden för fälttågets öppnande. Carl XII hade i första dagarne af mars rest från Lund till Strömstad, der schoutbynachten SJÖBLAD samtidigt inträffade från Göteborg med 26 transportfartyg, deribland äfven strömbåtegillet, lastade med proviant.<sup>2</sup> Liksom under 1716 års fälttåg så uppstod äfven nu inom-

<sup>1</sup> Att magistraten vid förhöjningen gick ganska hårdhänt till väga kan slutas deraf, att den påförde LARS GATHENHIEM ej mindre än 10,000 daler, från hvilka likväl denne sedermera befriades af det skäl, att hans egendom redan förut var pantförskrifven till kronan, såsom säkerhet för de fregatter han till läns erhållit i och för kaperiet.

Betecknande är, att, när man granskar listorna och ser, hur hvar och en måste godvilligt eller med tvång bidra, saknar man presterna. Af alla i staden varande andlige och skollärare finnes icke en enda hafva lemnat något mer än biskop POPPELMAN, som gaf 150 daler, och pastor MARGGRAF 50. De öfriga ursäktade sig med de dryga skatterna — liksom om de andra borgarne icke drabbades ännu mycket hårdare af skatter och onera, från hvilka presterna i icke ringa grad voro befriade — och professor MALMÉN anförde till och med som ursäkt, »att, som kongl. majt af nåd förlänt honom pastoratet Carlshamn, så kan han ej göra något förskott, emedan han måste nu flytta dit ned».

<sup>2</sup> Förutom strömbåtegillet fartyg tog man äfven i beslag 8 fartyg tillhöriga Lars Gathenhielm och ett, som egdes af kaparekapten MARTIN HELDT. (Bil. n:o 47).

skärs en liflig rörelse mellan dessa båda städer, emedan man från Göteborg nödgades hemta snart sagdt allt. Här bereddes bränvinet, härifrån togs trävirke till magasin och förrådshus, här tillverkades utredningspersedlar af alla slag, här brygdes och bakades, med ett ord: Göteborg var i stort taget arméens depot och stödjepunkt.<sup>1</sup>

Liksom det tillgått 1716 så befalde konungen äfven nu, den 13 sept., att alla dugliga stadssoldater skulle tagas till artilleriet och andra i stället utskrifvas från Säfvedals härad. Äfven utfärdade konungen ett bref, dateradt Strömstad den 25 i samma månad, hvori gifves order, att 60 hästar och 30 drängar skulle uttagas från Göteborg för att brukas till körslor vid arméen i Strömstad, mot det att kronan lemnade underhåll i penningar eller in natura från magasinerna och dessutom 16 öre om dagen till hvarje man, börande hästarne värderas på det att, om några dö eller förderivas, de må kunna betalas. Äfven skulle medsändas en »beskedlig borgare», för att hafva inseende öfver det hela. Bestämmelsen att hästarne skulle värderas var utan tvifvel välbetänkt, ty det kan i sammanhang härmed anföras hvad som i magistratens protokoll för den 20 dec. står att härom inhemta: »Berättade CHRISTOFFER BECKER, som varit satt till uppsyningsman öfver de till arméen lemnade hästarne och drängarne, att de senare lära komma hem efter hand, men att hästarne äro alla omkomne och döde». (Jemf. bil. N:o 27—28.)

Under tiden hade den svenska arméen under konungens befäl ryckt in öfver gränsen samt tågat mot Fredrikssten, der på aftonen den 30 november 1718 Carl XII träffades af det skott, som ändade hans sagolika bana.<sup>2</sup>

Svenska historien omedelbart efter Carl XII:s död är historien om en tid af skam och nesa. Soldaten var sig lik, då som förut,

<sup>1</sup> Generalen grefve DÜCKER begärde och erhöi 20,000 tolfter bräder till de stora magasinerna i Strömstad. Enligt konungens befallning <sup>20</sup>/<sub>100</sub> skulle i Göteborg förfärdigas 150 fårskinnspeisar (så långa att de hinna till det tjocka af benet), 150 fårskinnsmössor, 150 par ullvantar och lika många par ullstrumpor. (Gouvernementet i sin behet skulle lemna 500 af hvarje slag).

Öfverste RIBBING för Vestgöta tremänningsregemente och chefen för Skånska Ståndsdragonerna bestälde af vederbörande skrän i Göteborg erforderligt antal packsadlar och tornistrar, hvilken beställning mästarne vägrade fullgöra, emedan de fruktade att icke erhålla betalning, men tvingades dertill af magistraten.

<sup>2</sup> Underrättelsen om att konungen stupat anlände troligen snart nog till Göteborg, men något härom finnes icke i rådhusrättens protokoll förr än den 15 Dec. då fråga var om, hvad ringkarlarne i Tyska kyrkan skulle bestås för »kungsringningen», emedan de i denna svåra tiden icke kunde tjenstgöra för den vanliga lönen.

den svält och frös, kämpade, dukade under och dog, mindre i striderna mot fienden än mot oblida naturkrafter och till följd af en hufvudlös ledning; felet låg uteslutande hos det högre befälet, som, innan konungens stoft hunnit kallna, kastade sig i de mindre blodiga, men för heder och ära olycksdigra politiska striderna om, hvem som skulle bära Sveriges krona och på hvilka vilkor. Och under dessa stämplingar hade man annat att göra än att fullfölja det i öfrigt så lyckligt började fälttåget mot Norge.

Arprinsen af Hessen öfvertog sjelfrådigt befälet öfver arméén, upphäufde belägringen af Fredrikssten, drog hären ur Norge på ett sätt och med en oordning, som icke kan liknas vid annat än en slagen armés flykt, och lät bland cheferna utdela krigskassan, under det folket omkom af hunger och sjukdomar.

Sedan hären väl kommit öfver gränsen spreds den åt alla håll. En del regementen gingo till hemorten, medan andra stannade kvar till gränsens försvar under befäl af den från rysk fångenskap nyss hemkomne fältmarskalken RHENSKÖLD, som skyndade att förstöra befästningarne i norra Bohuslän, sände artilleriet till Uddevalla och Göteborg samt återtogade sjelf med trupperna samma väg.

Med kännedom om såväl den tappre Tordenskiolds vaksamhet som äfven osäkerheten af det skydd Göteborg kunde hafva af den egna eskadern började man redan de första dagarne af 1719 göra sig beredd på försvar. Högsta befälet här fördes af fältmarskalken Rhensköld samt under honom af öfverste Schmoll såsom kommandant och generalquartermästaren LEJONSPARRE såsom chef för fortifikationen.

Det som syntes för ögonblicket angelägnast var att spärra inloppet till elfven, och detta sökte man äfven göra med pråmar, som kunde taga om bord tungt artilleri. Men innan någonting hunnit ordnas, infann sig Tordenskiold den 28 febr. på Riföfjord med 4 skepp och 1 fregatt. Här blef han liggande som en ständig hotelse och hans eskader ökades ytterligare i maj med 1 skepp, 3 skottpråmar, 5 galärer och 1 bombfartyg. mot hvilken flotta endast kunde ställas de 4 skepp och lika många galärer, som under viceamiral ÖRNFELT lågo i elfven vid nya varfvet. Tordenskiold kunde därför ordna en fullständig blockad, med hufvudstyrkan liggande på Riföfjord, en mindre afdelning vid utloppet af Nordre elf och en annan midt emellan vid Kalfsund.

Oron i Göteborg var härunder stegrad till det yttersta och liksom på Nya Elfsborg gjorde man sig beredd på angrepp. Den

15 maj kallades borgarne upp på rådhuset för att med magistraten öfverlägga om försvaret. Vid detta sammanträde och vid det krigsråd, som hölls af befälhafvande generalerna, dervid justitiepresidenten de Silentz äfven var närvarande, beslöts bland annat, att man skulle stänga elfven med nedsänkta fartyg, och att fästningsverken kring staden borde förstärkas med pallisader samt kanoner uppföras på vallarna, vid hvilka arbeten borgarne och deras tjenare äfven skulle vara behjpliga, liksom materialier af alla slag skulle af staden lemnas såväl till dessa ändamål som till befästningsarbetena på Nya Elfsborg.<sup>1</sup>

Medan dessa arbeten pågingo lyckades i början af juni 4 svenska galärer och lika många transportfartyg, lastade med proviant, smyga sig genom Nordre elf förbi den blockerande eskadern till Marstrand och den 2 juli gjorde den lilla Göteborgsflottiljen ett utfall, hvarvid man lyckades eröfra en fientlig galär. Eljest förgick tiden utan anmärkningsvärda tilldragelser på någondera sidan; staden var innestängd från hafvet och Tordenskiöld å sin sida torde icke känt sig stark nog för ett angrepp.

En dylik sysslolöshet blef tröttande för denne oroliga ande, och helt plötsligt lättade han med en del af flottan ankar samt styrde på Marstrand, dit han anlände den 10 juli och hvarest han fem dagar senare tvingade kommandanten, öfverste DANCKWARDT, att uppgifva fästningen. Omständigheterna härvid äro icke ännu fullständigt kända; att öfverlemmandet skett af feghet är väl knappast troligt, utan snarare emedan Danckwardt fullständigt tappade hufvudet vid det plötsliga anfallet. Sjelf ansåg han sig hafva handlat så godt omständigheterna medgäfvö, derom vittnar, att han icke efter kapitulationen flydde eller öfvergick till fienden, utan instälde sig för den i anledning af hans beteende nedsatta krigsrätten, som likväl dömde honom till döden.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Kommandanten på Elfsborg, öfverste GADD, begärde få 50 skeppund fyrkantjern, som skulle sönderhuggas och användas i kanonerna, »för att spela efter tackel och tåg samt efter manskapet på de fiendtliga galejorna, om något försök göres mot fästningen»; vidare 40 eller 50 tolfter groft timmer att öfverkläda brunnar m. m., samt 24 tolfter plank till betäckning öfver kruthalvven.

<sup>2</sup> Om hans afrättning, som skedde vid Göteborg den 16 sept. samma år, föreligger i kämnersrättens protokoll för den 18 en omständlig, temligen ohygglig berättelse, så lydande:

»Herr rådman och präses Cederbourg berättade sig af den ädla magistraten vara beskickad igenom stadsfiskalen välbetrodde Ahasverus Herenbårg att här vid rätten låta inquirera öfver den execution skarprättaren JONAS WESSMAN sistlidne den 16 hujus förrättat på den då decollerade för detta kommandanten HENDRIK DANCKWARDT, som är angifvet, oförsvarligen skall vara skedd, hvarför

Den lätta eröfringen af Marstrand kunde ej annat än uppmuntra till ett liknande företag mot Nya Elfsborg. Som bekant är den lilla fästningen belägen framför mynningen af Göta elfs utlopp i hafvet, på ej synnerligt afstånd från Hisingen, samt skyddad mot Kattegats vågor af åtskilliga mindre klippöar, såsom Stora och Lilla Aspholmen samt Knipple- och Svinholmarna. Läget var redan med den tidens artilleri icke det fördelaktigaste, då man

ock bemälte skarprättare är uti arrest vorden inmant, derutur han nu upphemtades och för rätten blef införd, då för honom upplästes herr vice-majorens VON BROMSENS deröfver gifne skriftliga relation: att sedan spetsgården på afrättareplatsen uti en tillbörlig fyrkant rundt formerad, infann sig intet skarprättaren Wessman, utan efterfrågades han, som omsider kom tillstådes kort för salig Danckwardts ankomst, men måste först söka efter kubben, hvilken äntligen blef igenfunnen, då åter yxan var utur vägen, som intet strax igenfanns, utan emellertid den affifvade Danckwardt derföre länge legat på kubben, till dess han kom med yxan och förrättade executionen, som skedde i 3 hugg, men hufvudet dock ej alldeles afhugget, utan hänger än fast vid kroppen. Sedermera skall ock grafven varit förliten gjord, att liket med kistan skulle nedsättas, fallit ur och i grafven, samt åter i kistan lagt, som skall blifvit upptagen, till dess grafven vardt större gjord, och sedan nedsatt igen, öfver hvilket allt skarprättaren sig således förklarade:

Att herr stadsmajoren låtit honom fuller om tisdagsafton tillsäga, det executionen om onsdagen, som var den 16 sept., skulle säkert gå för sig, men låt dock ej veta någon viss timma. Likväl skall han, Jonas Wessman, hos åkaren CHRISTEN JONSON låtit beställa tvänne hästar till onsdags morgon klockan 5 och emellertid om aftonen utburit till torpet strax vid galgebacken sina instrumenter, som äro yxan och kubben, på det de skulle vara till reds, samt öste då vattnet ur grafven och gjorde den kant och klar, så att ingenting derpå mankerade, utan skall det vara riktigt, men beklagar, det han om onsdagsmorgonen intet kunde tänka, att executionen skulle emot gamla vanligheten ske så bittida, nämligen klockan 7, der likväl slika executioner ej plägade gå för sig före kl. 9 om dagen. Visste derför ingenting af förr än honom sades att spetsgården redan var bortmarscherad och delinquenten utkörd, då han skall sprungit till åkaren efter hästarne, dem hans son fuller något förut skall begärt, men ej fått, utan skyndade sig derför det snaraste görligt var och i fullt courier red ut, farandes förbi spetsgården på landsvägen under galgebacken, sedan han förut varit vid torpet och uttagit sina instrumenter utur en lada, der han om aftonen förut hade förvarat dem uti en säck. Tog så kubben med och lade den i en säck och sprang in i spetsgården med honom och lade den på ett utbredt svart kläde. Emellertid skall dess son haft att beställa med fodrets upplösande, som var omkring yxan, men hann sonen ej i sådan hastighet att göra det, utan skar han sjelf sönder banden med sin knif, och förrättade sedan genast sin tjänst som en bra karl, huggandes det första hugget försvarligen och riktigt, att hufvudet fallit ner om kubben, men hängde dock vid något af skinet; högg derför till tvänne andra hastiga hugg i mening att få skinet af, men kunde ej, emedan yxan af det första hugget blef i nackebenet förskörad, hvilken han för rätten nu uppviste, som befans i eggen hafva åtskilliga skårer.

Förmenade sålunda förenämnde skarprättare, att han gjort denna sin tjänst försvarligen. Att delinquenten legat något på kubben till dess yxan blifvit färdig, skall han ej kunnat råda för, emedan honom okunnigt var när han blef nederlagd, utan tänkte vid denna execution skulle som vanligt vid andra sjungas en psalm, hvilket ej skedde.

Hvad eljest klagas på grafven, att den skall varit för trång, så bedyrar han sig gräft den  $\frac{1}{2}$  aln längre och rummare än kistan var, sägandes derjemte, att der han sjelf skulle befattat sig med nedgräningen, som han intet annat

icke hade några strandbatterier på Hisingsidan, och då fienden kunde bakom de nämnda holmarna, i skydd för fästningens kanoner, beskjuta denna. Af denna senare omständighet begagnade sig äfven Tordenskjold, när han den 20 juli ankom till stället med en flotta af 12 fregatter och pråmar, 3 galejor, 1 bombardiërgaliot samt 50 eller 60 ammunitions- och proviantskepp.<sup>1</sup> Dagen der- efter på aftonen lät han nämligen föra i land på stora Aspholmen, i omedelbar närhet af Elfsborg, ej mindre än 36 stycken 16-pundige mörsare samt till lilla Aspholmen strax bredvid 4 stycken 40-pundiga dylika, hvilka uppställdes i position, och redan klockan 6 samma afton började beskjutningen, som fortgick till långt fram på qvällen.

I dagningen den 22 fortsattes bombardementet, understödt med hela lag från skeppen, hvilka lågo samlade tätt bakom klipp- holmarna så, att en galér låg ytterst på högra flygeln, tätt under den närmaste af Svinholmarna; mellan denna och Knipplan låg en fregatt, som bakom sig hade en bombardiërgaliot; mellan Knipplan och Lilla Aspholmen 3 skottpråmar och 2 galärer samt närmast Hisingslandet 3 pråmar. De i anfallet deltagande fartygen voro sålunda 11, återstoden af flottan låg längre ut i sjön, emedan den ej kunde utan något slags skydd utsättas för elden från fästningens artilleri.

Sålunda anordnad kunde anfallet ske utan särdeles stor fara för angriparen, hvars skepp endast visade sig, när de aflossade

---

tänkte, utan var därför försedd med såväl tåg som hammare och spik, försäkrar han, allt skolat gått ordentligen till. Men emedan tvänne andra karlar, sådant förrättat, som inte voro vana vid slikt arbete eller förstodo sig derpå, utan buro sig könfyst till och vältrade kistan så i grafven, att liket kommit under och botten uppföre, hvarför liket nödvändigt måste falla ur, skolandes detta oväsentet göra honom mera ondt än någon annan, i synnerhet som honom blifvit skickade dagen förut 2 dukater i drickspenningar.

På fråga om han varit drucken svarade han, att han efter executionen med sin son inne på krogen druckit en kannan öl och för 4 styfver bränvin.

Domprosten Lithovius och magister Hilleström, som följt delinqventen till afrättsplatsen, förklarade, »att de hade ingenting att upplysa, emedan de på tilldragelsen ej gifvit så noga akt».

(Afrättsplatsen hade för dem, som lydde under krigsrätt, varit belägen vid Elfsborgs kungsladugård allt ifrån den tiden Gamla Elfsborg var sätet för höf- dingen öfver länet, hvaremot de som hörde under stadens domvärjo aflifvades utanför staden på gränsen af dess område åt Mölndal, men genom generalguver- nörens befallning den <sup>25</sup>/7, 1702 afskaffades den förra och alla afrättningar försig- gingo sedermera på stadens galgbacke.)

<sup>1</sup> Detta enligt »kort Relation af Attaquen som skedde utaf den Danske Flottilien uppå Castellet Ny Elfsbårg» (samtida anteckning med karta i kongl. krigsarkivet). Enligt Mankells »Uppgifter rörande krigsmakten» åter skulle flottan bestått af 7 skepp, 4 skottpråmar, 4 galärer och 3 bombfartyg.



kanonerna, för att derefter åter skyndsamt draga sig bakom bergen. Så mycket större var faran för Elfsborg. Fästningen var, oakadt alla ansträngningar, illa försedd både med folk och ammunition, men befälet fördes i kommandantens frånvaro af den tappre öfverstelöjtnant JOHAN LILLIE, som fast beslutat hellre låta begrafva sig under ruinerna än gifva sig, och som därför, när Tordenskiold på aftonen den 22 lät uppfordra honom att öfverlemna fästningen, häraf kände sig så förolämpad, att han hotade nedskjuta nästa parlamentärbåt som visade sig.

Beskjutningen fortsattes därför den 23 med samma häftighet, och med allt märkbarare verkningar. Fästningens kanoner började blifva obrukbara, murar och hus förstördes och ramlade, en stor del af besättningen var dödad eller sårad, och återstoden illa skyddad bakom de nedrasade bröstvärnen, hvarjemte betydlig skada förorsakades genom explosionen af ett krutförråd, hvars förlust var så mycket kännbarare, som man ej kunde hoppas på förstärkning från Göteborg. När härtill kom, att alla underhandlingar med fienden afslagits, gjorde Lillie sig beredd på en stormning den 24:de. Han lät därför sända alla brukbara gevär till brescherne, der manskapet indelades så, att en del skulle ladda under det de öfriga sköto. I denna ställning väntade man afgörandets stund.

Samtidigt hade Lillie sändt berättelse in till staden om läget med begäran om skyndsamt hjälp, men här herskade samma rådlöshet som öfver allt under denna olyckliga tid, och man öfverlade utan att komma till handling. Då fans det en man af fosterlandskärlek och mod, som med kraftig gerning trädde emellan. Det var öfversten sedermera fältmarskalken baron STAËL VON HOLSTEIN. Han lät i största tysthet natten mellan den 23 och 24 juli föra 4 kanoner och en mörsare till strandbergen på Hisingen vid Arendal, helt nära de fiendtliga fartygen, hvilka, så snart dagen tillät det, på det häftigaste beskötos med kulor och bomber.

Tordenskiold, som icke haft en aning om företaget och ej väntat anfall från sidan, blef fullständigt öfverraskad, och tvingades att från ett så farligt granskap bortsläpa fartygen, hvilka härigenom beröfvades det skydd de förut haft af holmarna och nu äfven utsattes för kanonerna från fästningen. Emot denna dubbla eld fans ingen annan utväg än att öfvergifva hela ställningen, och klockan 8 på morgonen återgå till samma plats flottan intog den 20:de, före bombardementet, hvilken rörelse måste verkställas med den skyndsamhet, att man nödgades kvarlemna ett af mörsarebatterierna.

Anfallet var sålunda lyckligen tillbakaslaget, med en förlust för besättningen på Elfsborg af omkring 70 man döda och sårade, hvaribland en major och en löjtnant stupade, och Tordenskiöld gick med hufvudstyrkan af flottan till Marstrand, der han enligt den förut åberopade relationen skulle infört ej mindre än 800 sårade.<sup>1</sup>

Vid återtåget kvarlemnades på Riföfjord 3 skepp och lika många galärer, för att blockera inloppet till Göteborg, men denna styrka kunde icke i anseende till stark vestlig blåst hindra 4 svenska galärer, som från Göteborg gått rundt om Hisingen genom Nordre elf, att vid Grötön genom öfverrumpling taga 2 fiendtliga skottpråmar, 1 galär, 1 bombfartyg samt 4 transportskepp, och efter detta måste den 11 sept. äfven blockaden upphävas.

I Göteborg hade man hela tiden sväfvat i den största oro för ett anfall. Besättningen, som i juni förstärktes med en bataljon ur *Skaraborgs* regemente, ökades efter hand med *Elfsborgs* regemente, öfverste Lillie, *Sachsiska* värfvade regementet, öfverste Zengerlein, hvilket efter rullorna den 24/3 var 691 man starkt: vidare *Vestgöta tremännings* regemente till häst under öfverste BENGT RIBBING, 917 man, *Hallands* infanteriregemente, öfverste STAËL VON HOLSTEIN, ursprungligen räknande 675 man, deraf på våren ej mindre än 411 voro otjenstbara till följd af sjukdom, och slutligen den vanliga styrkan artilleri och fortifikation, eller tillsammans 4,000 man.<sup>2</sup>

Jemte det garnisonen förstärktes, hopade man lifsmedel och ammunition i kronans magasin, hvarjemte man skaffade ur staden »det gemena folket, som ligger borgerskapet till besvär, på det att förråden icke måtte genom en sådan myckenhet, som tigger sin föda och intet annat uppehälle hafver, blifva förminskade». Borgerskapet erinrades, såsom vid alla liknande fall, att hafva brandredskapen i ordning, hvartill hörde att ett fylldt vattenkar skulle finnas på hvarje vind, och tunnor med vatten på gårdarne eller vid portarne.

Efter att hafva på bästa sätt sørjt för staden i händelse af belägring, vidtog man åtgärder att förhindra en sådan. Vi hafva redan nämnt, att man på våren beslutade anläggningen af ett sänkverk

<sup>1</sup> Lillie skref sedermera den 28 juli till magistraten i Göteborg och tackade såväl denna myndighet som borgarne »för visad benägenhet mot fästningen, garnisonen och honom sjelf, önskande att kunna sådant efter åstundan afjena».

<sup>2</sup> Vid rådstugan den 14 juli uttalade borgarne fruktan för, att »de tyska soldaterna (förmodligen Zengerleins sachsare) intet skulle hålla sig riktiga, derest fienden skulle komma så när, att vilja tentera något emot fästningen. emedan de icke allenast visat sig vidriga emot borgerskapet, utan och nu, sedan de försport Marstrand vara kommet i fiendens händer, fröjdat sig deröfver och sagt, att nu skulle de väl få bugt med dessa hundsvottar af borgerskapets».

vid inloppet i elfven. Dermed dröjdes likväl och arbetet var ännu utfördt i medlet af juli, då borgerskapet, för att få det till stånd, anmodades att med penningar och materialier dertill bidra.

Slutligen anlades ganska omfattande försvarsverk längs elfvens stränder utåt hafvet. Här hade man sålunda på den utskjutande udden strax vester om *Färjenäs*, midt emot Nya Varfvet uppfört det så kallade »Hisinge batteri», derifrån det nyss omtalade sänkverket sträckte sig omedelbart från stranden tvärs öfver elfven, lemnande blott en smal ränna öppen nära varfvet, hvilken ränna fullkomligt beherskades icke blott af Hisingebatteriet utan derjemte af ett stort batteri på berget *Billingen* samt af ett dylikt jemte en skans der nedom vid vattenbrynet. Längst i vester på Hisingen hade man tvänne batterier midt emot Elfsborg, samt Arendals skans vid Lilla Aspholmen, derifrån man kunde bestryka vestra delarne af de framför Elfsborg liggande holmarna, och derigenom förhindra ett återuppreparande af det senaste bombardementet.

Fortsatte man åter på fastlandet vägen från Nya Varfvet förbi *Billingen* utåt hafvet, träffade man på närmaste bergudde »Caroli batteri» och längst ut i mynningen af elfven »Käringbergets batteri».

Sålunda rustadt motsåg Göteborg i slutet af sommaren 1719 hvad som skulle komma.

Vi hafva förut nämnt, att Tordenskiold, efter upphäfvandet af Elfsborgs belägring, drog sig med hufvudstyrkan tillbaka till Marstrand. Kort derefter mottog han underrättelse om öfverfallet vid Grötön och förlusten af fartygen. För att hämnas detta nederlag gick han den 25 sept. med 3 galärer och 10 slupar till Göteborg. Galérerna fingo ankra på Riföfjorden, men med sluparne fortsatte han natten till den 27, utan att blifva bemärkt, förbi Elfsborg och in i elfven, der han återtog de eröfrade fartygen utom prämarne, som han ej kunde föra med sig, då man borttagit masterna, uppräbrände en galér och en galeas af Göteborgs-eskadern, samt en stor handelsfregatt, och det var först sedan strandbatterierna började på allvar blanda sig i leken, som han anträdde återtåget, dervid han såsom en ytterligare trofé medförde en svensk galér.

En krigsrätt tillsattes väl för att ransaka om, hur det varit möjligt att företaga en sådan öfverrumpling, men vi kunna icke säga, om den ledde till något resultat. I hvarje fall var denna strid den sista, som utkämpades mellan Sverige och Danmark under

detta krig, ty kort derefter, den 28 okt., började det vapenstillstånd, som inledde freden.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Sedan faran aflägsnats, minskade man garnisonen i Göteborg, så att den, enligt stadsqvartermästaren KLINTS den 9/11 1719 afgifna förslag, endast utgjordes af:

- 357 man *artilleri*, under öfverstelöjtnant Y. MENTZER,  
 26 » *fortifikation*, generalqvartermästare LEIJONSPARRE,  
 897 » *Vestgöta tremännings* reg., öfverste BENGT RIBBING,  
 och 886 » *Sachsiska värfvade* reg., öfverste ZENGERLEIN, eller  
 tillsammans 2,166 man med 589 hustrur och barn.

Sedan öfverste Schmoll afträdde, blef i hans ställe öfverste Ribbing i december kommandant. I sammanhang härmed synes hans regemente öfvertagits af öfverste BOJE, hvilken jemte Zengerlein i sista dagarna af januari 1720 klagar hos magistraten öfver att borgarne ej ville i likvid mottaga mylletucken, hvarför soldaterna af såväl det Sachsiska regementet som af Vestgöta tremännings regemente »dagligen sjukna och dö bort, så att befara är det hela regementena gå under» om de ej få köpa lifsmedel och, om ej ändring härutinnan sker, fritaga sig öfverstarne från allt ansvar, om soldaterna i deras förtviflan skulle plundra staden.

Den sista åtgärd af krigisk betydelse, som förekom i Göteborg under dessa sista dagar af den stora nordiska ofreden var, att man på våren 1720 ännu en gång förstärkte garnisonen, i det man hit förlade 4 komp. af *Elfsborgs* infanteriregemente samt en bataljon af generalmajor VON MENTZERS regemente, förmodligen af fruktan för en hemsökelse af ryssarne, lik den som drabbade kuststäderna vid Östersjön och Bottniska viken.

## II. Följderna af kriget för Göteborg.

Af den i det föregående lemnade, kortfattade redogörelsen för krigshändelserna, så vidt de närmare beröra Göteborg och Bohuslän, har man flygtigt lärt känna några af de bördor dessa medförde för staden, såsom de stora lånen och förskotten till kronan, den tidsödande vakthållningen i fästningen vid upprepade tillfällen, bestridandet af kostnaderna för eskaderns utrustning, arbetet på fästningsverken och för magasinerna, förluster af handelsfartyg m. m. Vi skola nu i det följande närmare skärskåda dessa och andra dylika bördor, för att genom utredandet häraf söka lemna ett svar på frågan, hurudant tillståndet i Göteborg var under och efter det långa kriget.

Det ligger då närmast vid handen att börja dessa redogörelser med

### I. Det personliga deltagandet i kriget

eller med de uppoffringar af penningar, tid och arbete, hvilka af detsamma blefvo en följd.

Till det senare hörde den medverkan som lemnades af *borgerskapets kår*. Såsom förut är omtaladt måste hvarje burskapsegande borgare inträda i densamma, åliggande det hvar och en att dess förinnan för magistraten visa, att man egde godkändt gevär. Allt efter läget af den gata, vid hvilken man bodde, inträdde man der efter i något af de fem kompanier, hvaraf kåren utgjordes; organisationen hvilade sålunda på territorialindelning af staden. Hvarje kompani bestod vid denna tiden af 1 kapten, 1 löjtnant, 1 fänrik och 1 sergeant, hvilka utnämndes af magistraten, och 4 korporaler valde af manskapet, som i regeln torde utgjort omkring 150 man. Hela kåren uppgick sålunda till omkring 800 man, och i spetsen för densamma stod sedan 1709 en major, utsedd af magistraten, som till biträde två år senare fick en adjutant.

Ehuru vi icke känna, om kåren i fredstid hade några egentliga öfningar, torde man kunna i hvarje fall antaga, att dessa inskränkt sig till det allra nödvändigaste, för att kunna med någorlunda hållning paradera vid kungliga personers ankomst till staden, eller andra liknande tillfällen, och det enda, som i fredliga tider sam-

manhöll den till en kår, tyckes varit de årliga mönstringarne, som företogos inne på rådhusgården i närvaro af guvernören.

I och med detsamma den på allvar togs i anspråk för vakt-hållning i fästningen, blef det nödvändigt att äfven underkasta sig de öfningar som härför erfordrades och, hur enkla dessa än voro, gick för borgarne på detta sätt en icke ringa tid förlorad. Då man emellertid hittills saknat exercisreglemente, utfärdade öfverkommen-danten, generalmajor Hugo Hamilton, ett sådant 1714, af hvilket man bäst finner, att kåren derförut icke måtte varit synnerligen hemmastadd i krigiska idrotter. I detta reglemente, som bär titeln: »Uppsats på det nödigaste som bör vid borgerskapets disciplinerande observeras», lyder t. ex. första punkten: »När paraden är uppställd, måste manskapet tåga stilla(!) och ge akt på hvad den kommen-derande officeren behagar kommendera», hvarefter komma före-skrifter för ställningen i rotar och led, för gevärsexercisen och för de allra enklaste rörelserna (bil. n:o 15).

Truppen hade tydligen icke några egenskaper, som gjorde den lämplig för uppvisning, men dylika kunde äfven vara temligen öfver-flödiga, då det icke gälde annat än att med kraftig arm och stånd-aktigt mod från fästningens vallar och bastioner tillbakaslå fienden, samt att vaksamt skydda staden från öfverrumpling. Tyvärr finner man borgarne just i denna senare punkt svårt försynda sig, i det kommandanten allt emellanåt klagar öfver, att de »lupo hem från vakten», »söpo sig fulla» eller glömde parolen; det var icke så lätt att med ens finna sig i tvångströjan.

Huru som helst med nyttan af kårens vakthållning, så var den likväl för de fredliga borgarne en tunga, som för ingen del bör underskattas. Det var under kriget egentligen tvänne tillfällen, då kåren ensam måste öfvertaga garnisonstjensten, nämligen 1709 i slutet af året — denna gången dock på en kortare tid — samt från den 20 sept. 1715 tills fram på våren 1716. Att en sådan uppoffring af tid för personer, som hade en helt annan lefnadsupp-gift, och som voro hänvisade att föda sig af denna, icke var någon obetydlighet, finner man lätt, om man tager i betraktande, hvad manskap som kräfdes till besättande af så vidlyftiga försvarsverk som de, hvilka bildade Göteborgs fästning. Enligt 1714 års förslag voro verken indelade i 4 hufvudposter, hvardera omfattande en grupp af linier och bastioner, till vilkas besättande *dagligen* erfordrades:

1. Kungsporten med tillhörande verk 70 man; 2. Carls port med tillhörande verk 46 man; 3. Drottningporten med tillhörande verk 69 man; 4. Hufvudporten med högvakten m. m. 75, således 260 man, utom officerare och underofficerare, hvartill kom en reserv af 280 man, eller tillsammans 540 man (bil. n:o 16). Ihågkommer man nu, att kårens styrka endast utgjorde omkring 800 man, är det häraf tydligt, att, då nära 70 % af styrkan dagligen togs i anspråk, vakthållningen skulle blifva ganska betungande.

Förutom dessa mera besutne borgare, hvilka tillsammans utgjorde det beslutande och herskande borgerskapet, fanns här äfven en mängd personer i anspråklösare lefnadsställning, hvilka i viss mån, åtminstone vid tiden i fråga, stodo så att säga utom lagen, och ur hvilkas led man vid behof, det vill här säga oupphörligen år efter annat, rekryterade arméén och flottan, med eller mot deras vilja och samtycke, allt som tillfället kräfde.

Af sådana beståndsdelar uppsatte man t. ex. den kontingent af ursprungligen 40, men åtminstone efter 1704 ej mindre än 80 *båtsmän*, staden var ålagd att uppställa och alltjemt hålla fulltalig. Detta senare var ingalunda lätt, då truppen mångfaldiga gånger måste på nytt uppsättas under kriget, måhända i regeln till god del efter hvarje expedition, ty hvad som icke blef på platsen genom fiendens eld, det bortsopades af sjukdomar. Det kan vara nog att, med afseende på det senare fallet, erinra om, huru, när stora flottan, efter att hafva öfverfört Stenbocks armé till Tyskland, återkom till Karlskrona, en pestartad sjukdom utbröt af så förfärlig art, att den inom kort förvandlade staden till ett enda lasarett, och hur svenska flottan på detta vis inom 6 veckor led större förluster, än som under 12 års krig drabbat den genom fiendtliga kulor. Af flottans hela bemanning, 11,000 personer, voro den 7 nov. ej mindre än 5,000 insjuknade eller döde. Bland dessa befann sig en stor mängd af vestra Sveriges härdade och sjöväne söner, ty af de båda Bohuslänska båtsmanskompanierna, omkring 600 man, och de tre enrolleringskompanierna, omkring 1,500 man, eller tillsammans 2,100 man, var det endast 6 å 700 som tienstgjorde på Göteborgseskaderen, men alla de öfriga på stora flottan. Att vid detta olyckliga tillfälle äfven stadens båtsmän voro närvarande, intygas bäst deraf,

att magistraten den 27 april 1713 lät uppkallå de få som återvändt hem, och af dem återfördrade de aflidnes munderingspersedlar.<sup>1</sup>

Icke få sårades, stupade eller tillfångatogs i striderna. Vid skeppet »Ölands» berömda drabbning med engelska örlogsmän den 28 juli 1704 stupade 12 man af Bohusläns 1:sta kompani och 3 man af 2:dra. Särskildt deltogo stadens båtsmän i stora flottans expedition 1710 under generalamiral WACHTMEISTER, derunder man den 24 sept. levererade danskarne den allvarsamma men oafgjorda bataljen i Kjöge bugt. Att Göteborgarne verksamt deltagit i denna, framgår af magistratens begäran till Amiralitets-kollegium att återfå persedlarne efter de båtsmän, som stupat i den förelupna »kombatten.»

1713 voro stadens båtsmän kommenderade på skeppet »Warberg», kaptan ANCKARCREUTZ, under dess kryssning, och i öfrigt ser man tidt och ofta nämnas sårade eller döde båtsmän, hvilka sjelfva eller hvilkas efterlevande erhöilo någon gång mindre understöd, något som t. ex. 1718 var händelsen med en JOHAN WAHL, som fått högra handen och större delen af den venstra bortskjuten.

Icke så få råkade dessutom i fångenskap. 1710 eller 1711 togs af fienden brigantinen »Sofia», kaptan WAGENFELT, bemannad med stadens båtsmän, och af desse senare omtalas 1715 ej mindre än 23 stycken, jemte kaptan SPARMAN, vara fångna i Norge, samt en, SVEN BENGTSON, fången i Danmark.

Åtgången var sålunda ganska betydlig och svår att ersätta. Det skulle varit lätt att bland en kustbefolkning af härdade och kraftiga sjömän, sådan som den i Bohuslän, rekrytera ett så litet antal som stadens båtsmän, om de icke blifvit så illa behandlade, först och främst vid kommenderingarna och sedan här hemma, i hvilket senare fall det är betecknande, att, när magistraten 1716 i februari månad, således under kallaste vintern, mönstrade båtsmännen, instälde sig »största delen uti buldankläder» och utlät sig, på fråga hvar blåkläderna voro, att de blifvit så förslitna, att de icke kunde taga dem på sig.

Detta, jemte vissheten att icke kunna påräkna något varaktigt understöd i händelse de sårades till krymplingar, afhöll sjömännen från att åtminstone frivilligt böja sig under oket, allra helst som

<sup>1</sup> I svaret från båtsmännen får man förklaring på sjukdomens hastiga utbredning; de yttrade nämligen, att inga utredningspersedlar kunde återbekommas, ty när deras kamrater afledo, »kom sällan något af deras kläder till rätta, utan den ene tog det och den andre det», hvarigenom smittan naturligtvis spreds åt alla håll.



de hade utsigter till goda inkomster och ett lustigt lif ombord på kaparne.

Då man icke kunde på frivillig väg genom värfning längre fylla luckorna, måste man redan 1704 se till, »om några lösdrivare finnas måtte, som till ersättning intagas kunde», eller med andra ord, man tog sin tillflykt till våldet och helt enkelt pressade det erforderliga antalet. Detta upprepades ofta, och särskildt 1715, då det, när båtsmännen skulle marschera till Karlskrona, saknades ej mindre än 23 man. Magistraten lät då uppkalla så många lösa personer, man kunde få fatt uti. En hade likväl läkares intyg om att han var behäftad med svindel, »en var dummer och hade intet synnerligt förstånd», o. s. v. hela raden utefter, hvarför det beslöts att amiralitetskapten JACOB UTFALL skulle gå omkring i staden för att se till, om der ännu funnes någon, som vore lämplig, och befalles öfverskulten dervid vara honom behjelpig, och med »flit och allvarsamhet» gå honom tillhanda.

Frågan om kompletteringen af stadens båtsmän var sålunda alltid en af de mest brännande, och det betraktades derfor som en synnerlig lycka, när man någon gång kunde öfverkomma sjömän på ett lättare sätt än det vanliga. Ett sådant fall erbjöd sig 1716. Ryska regeringen hade nämligen i Arkangelsk pressat sjömän från dit inkomna handelsfartyg, och dermed lyckats bemanna en eskader, som skulle afgå till Petersburg. Under färden dit strandade en fregatt i skären utanför Göteborg och besättningen infördes till staden, der den insattes i fängelse. Nu passade magistraten på att fylla luckorna bland stadens båtsmän genom att lemna fångarne valet fritt mellan att qvarsitta der de voro, eller träda i stadens tjenst.<sup>1</sup>

Detta var gifvetvis ett undantagsfall, och i regeln hade man endast lösdrivare att tillgå, men äfven dessa togo slut, och den 14 juli 1718 anmälde politiäldste RAMBEAU, att det, oaktadt alla upptänkliga medel blifvit använda, icke lyckats honom skaffa det nu felande antalet af båtsmän, hvarför han hemställde till magistraten hvad som vore att göra. Härvid utspann sig en lång och ganska märklig öfverläggning, som öppnades af kommerceäldste MATHIAS SCHILDT med uppläsande af ett af honom författadt, skriftligt förslag, enligt hvilket man skulle ålägga handverksgillena, och äfven

<sup>1</sup> Bland dem som då öfvergingo voto: JAN VAN DER HEIDE och REGNARD KAMPEN, båda födda i Amsterdam, JON HARRITSON, norрман till börden men sedan 18 år holländare, ROBERT IWENS, född i London, och ROBERT DENIS, född i Strafford.

andra arbetare hörande under stadens domvärjo, men som icke tillhörde något skrå, att skaffa båtsmän på det sättet, att de större gillena uppstälde 2 och de mindre 1 karl hvardera, genom hvilken åtgärd han förmenade rekryteringen lindrigast kunna ske, »eftersom de hafva gesäller att tillgå.»

Kommersepresidenten åter höll före, att det icke vore riktigt att så angripa gesällerna, emedan de kunde behövas för andra arbeten till konungens tjenst, utan ansåg bäst att, om förslaget i öfrigt gillades, taga de lärgossar, som kunde befinnas dugliga.

Justitiepresidenten DE SILENTZ var förvånad öfver att rekryteringen, som förut gått temligen lätt, skulle vara svårare nu, då göromålen enligt de nya privilegierna voro delade på särskilda kollegier, hvilka väl bordt komma till rätta härmed. Skulle i öfrigt det gjorda förslaget anses lämpligt, borde i hvarje fall handtverksgillena uppkallas och tillfrågas om saken.

Sjelf hade han likväl en annan mening. Han ville, att borgerskapet skulle indelas i 40 rotar, med 12 i hvarje rote, och att hvar sådan rote skulle åläggas att inom viss tid skaffa en karl, vid äfventyr, att man eljest uttogte från den häri felande roten hvilken som helst, som vore duglig till tjensten.

Det senare förslaget gillades efter öfverläggning, och några dagar derefter uppkallas de tre första rotarne, då magistraten meddelade dem, att man, oaktadt generalguvernörens tillåtelse att med »utslagen slagga» värfva folk mot ansenlig hyra, likväl icke lyckats, »ity att, så snart några unga gossar tillväxa, blifva de antingen af artilleristaten eller kaparredarne uppsnappade», hvarför magistraten nödgats uppkalla borgerskapet för att höra, om det hade något antagligt förslag att göra. I annan händelse ville magistraten föreslå justitiepresidentens plan till antagande, med borgerskapets indelning i rotar och åliggande för hvarje rote att skaffa en man. Gillas icke heller detta, måste magistraten i alla fall skrida till den ytterligheten att med våld uttaga det felande antalet båtsmän.

Borgerskapet fann valet hårdt och menade, att det nog kunde finnas de, som voro tjenliga till båtsmän, utan att borgerskapet skulle på detta sätt angripas, hvartill magistraten svarade, att, om de ville gifva förslag på lämpliga personer, så skulle dessa icke skonas.

Nu var tillfället inne för handtverksmästarne att i främsta rummet angripa de förhatade fuskarne, eller dem som arbetade på egen hand i yrken, utan att<sup>s</sup> hafva förenat sig med något skrå.

Skräddarmästar CHRISTIAN WJSE gaf sålunda magistraten tillkänna, att stadsvaktmästaren STUITS måg QVARNBOM satt hemma hos sin morfar och arbetade, »deras embete till prejudice.» Den anklagade efterskickades genast och berättade, att han varit volontär vid öfverste Wittings regemente, och sedermera arbetat hos konungens hofskräddare i Lund, men derefter hitkommit för en arfsangelägenhet. Några inkast hjälpte likväl icke, karlen nedfördes på ögonblicket i arrest, och angifvarens rote förklarades hafva fullgjort sin skyldighet. Detta verkade gifvetvis uppmuntrande, och de öfrige rotarne lofvade att till nästa sammankomst angifva deras båtsmän.

Åtgärden tyckes emellertid på vissa håll väckt ond blod, ty den 17 juli heter det i protokollet:

»Ehuruväl magistraten före detta beslutat, det borgerskapet skulle fördelas i vissa rotar, och hvar rote skaffa en karl, likväl som en del af borgerskapet, som gifver ansenliga båtsmanspenningar och som utom dess uti andra mål kan göra kongl. maj:t mera tjenst än större delen af det öfriga borgerskapet, efter herr kommerceäldste Schildts berättelse, hellre skulle önska, det magistraten behagade till så mycket större skyndsamhet med båtsmansrekryteringens fullgörande låta gå en utskrifning öfver borgerskapet i gemen, och då utse dem som äro konungen och staden minst nyttige uti andra mål, som ock emedan herr justitieäldste THORSSON förmente, att roteringen är för det förnämare borgerskapet nachdelig, oanständig och onyttig, tyckandes att en skrifning bör gå för sig öfver dem, som äro af sämre vilkor(!), så företog sig magistraten att häröfver diskutera och, som rättens ledamöter vore uti skiljaktiga meningar, skred man till votering.»

För det nya förslaget uttalade sig pluraliteten, eller rådmännen LIEDGREN, SWEDMARK, SCHWARTZ, RAMBEAU, THORSSON och SCHILDT, hvilken senare bland annat yttrade såsom stöd för sin mening, att det förra beslutet om indelningen i rotar vore för det förnäma borgerskapet förhatlig, »särdeles der de förmögnare angripas skulle», — så länge det endast gälde de fattige och obemärkte i sambället hade man naturligtvis ingenting emot åtgärden.

Mot det nya förslaget röstade ensam upphofsmanen till det förut antagna, justitiepresidenten DE SILENTZ, men äfven han fogade sig efter flertalets mening, »allena att manskapet blir fodersamt vid handen skaffadt» och sålunda beslöt magistraten anlita den framställda utvägen, om hvilken man med skäl han säga, att den är ett slående bevis på satsen, att den som litet har, från honom skall

tagas hvad han har, i detta fall hans enda tillgång: rätten att bestämma öfver sig sjelf.

Sedan legan till en båtsman bestämts utgå med 50 daler så länge kriget varade, inställdes för rätten allt hvad som kunde hop-samlas af åkarpojkar, gesäller och lärgossar, som tillfrågades om de ville med godo träda i stadens tjenst. Blott en enda förklarade sig beredd dertill, men de öfriga nekade, ursäktande sig än med den ena, än med den andra åkomman. Magistraten lät härpå genast besigtiga dem, hvarefter de ånyo tillfrågades, om de ville beqväma sig att blifva båtsmän, då ytterligare två gáfvo vika. Om de öfriga heter det blott: *approberas*. Dermed var saken på det klara och de nedfördes i arrest, utom en enda, som ännu icke var mer än 14 år och som blef »fast något liten, dock ad interim annoterad» — för att framdeles tjena som kanonföda.

Då man allt detta oakadt icke hade antalet fullt, tillfrågades de närvarande borgarne, om de kunde angifva några flera, hvarpå en af dem fremlemnade en lista på några handverksgossar, som han förmenade ej betalt skatt. Som mästarne voro tillstädes, erhöilo de befallning att upphemta gossarne, hvarvid hände att mäster HÅKAN SAHLBERG återkom och berättade, att, ehuru gossen i fråga varit hemma när Sahlberg lemnade huset, var han nu bortsprungen, då magistraten ville se honom. Rådet fann detta något misstänkt och tillhöll mästarren att framskaffa gossen, »så kärt det honom är att undvika, det han icke sjelf får träda i dess ställe».

I denna anda fortgick rekryteringen. Att det på dylikt sätt pressade folket icke skulle vara synnerligen användbart, ligger i öppen dag, och framgår äfven särskildt af en skrifvelse till magistraten från vice-amiralen grefve Lewenhaupt, som deri förklarar, att stadens båtsmän »ej ens äro värda maten».

På samma sätt, som användes att skaffa båtsmän, gick man äfven tillväga vid rekryteringen för arméen. Detta hette visserligen att värfva, men i verkligheten brukades våld. Antagligen gick det äfven här ganska lätt till en början att på frivillighetens väg skaffa manskap, men, när kriget skördade allt flera offer, började de vapendugliges led glesna, helst när fälttågen lemnade till vinst strapatser, umbäranden, sår och nöd mer än gods. Man kan därför icke för-tänka landets ungdom, att den började hysa en viss tvekan att kasta sig in i en strid, som fördes i fjerran länder, och på hvilken man icke kunde se något slut.

När härigenom värfningen försvårades, men arméén alltjemt måste till hvad pris som helst hafva förstärkningar, var det man tillgrep de våldsamma åtgärder, öfver hvilka klagomålen höjas allt oftare och högljuddare från och med början af 1703.

Militären började nämligen vid denna tid använda pressning, eller med andra ord med våld taga dem, som ansågos vara lämpliga, dock företrädesvis egentliga lösdrivvare. Men benämningen »lösdrivvare» fick i dess ordbok en mycket tånjbar betydelse, så att man t. ex. finner JOH. FREDR. HERMANNUS, bronson till den då aflidne pastorn vid Tyska kyrkan, anföra klagomål öfver fänriken vid garnisonen JOSEF CEDERVALL, som med några af sitt folk kommit till hans bostad och der sökt taga honom. När Hermannus här öfver besvarade sig hos regementschefen, grefve Christian Ludv. von Ascheberg, genmälde fänriken, att han velat lägga beslag på den förstnämde, emedan han skulle betecknats såsom lösdrivvare af en ledamot i magistraten. När Cedervall i anledning af detta yttrande blef uppkallad i rätten för att stå till ansvar, ursäktade han sig med, att det icke alltid är kungsord hvad en värfvare säger, förklarande i öfrigt, att han icke hade med magistraten att göra, och dermed slöt saken.

En annan gång beklagade sig en af stadens borgare, en glasmästare, deröfver, att han, efter att hafva hos en kaptenlöjtnant REIJER med glas och bly lagat några fönsterrutor och derefter ville aflägsna sig, fann porten stängd, hvarjemte Reijer ville med lock och pock förmå honom att taga emot värfningspenningar samt slog honom med käppen, när han fortfarande nekade. Den enda ursäkt som vid ransakningen härom kunde af regementsadjutanten framföras, var, att man »trott» honom vara lösdrivvare.

Dylika exempel kunna anföras i mängd, men vi vilja inskränka oss till endast ett ytterligare, och detta med protokollets egna ord: »1708 <sup>3</sup>/<sub>12</sub>. BENGT OLOFSON BORGGREN som är Olof stadstjenarens son och i tjenst hos rådman TREUTIGER, besvarade sig, huruledes han af underofficeraren under herr major RIDDESVÄRDS kompani, NILS HARALDSSON, med några andre gemene af garnisonen, under pretext att afkopiera åt honom en skrift, som till krigsrätten ingifvas skulle, är först blifven lockad ur sin faders hus in till dess granne och sedan derifrån förd uti löjtnant HAMILTONS logemente och der på åtskilligt sätt, med stötande, hugg och annan oförrätt, bemött såsom en lösdrivvare, den de ville tvinga att dricka med sig och undergå värfning, in till dess löjtnanten sjelf tog honom fri och bad honom

gå hem med sin fader, som var efterskickad och ditkommen. Och när de voro på vägen, hafva de åter eftersatt honom på gatan och jagat honom, till dess han tog sin tillflykt hos ROLOF segelmakare, och derifrån till rådman Treutiger». Rätten, som fann detta öfvervåld mot en lagstadd tjenare väl starkt, klagade i bref till kommandanten, hvilken lofvade straffa underofficeren, när denne åtalades, men vid detta löfte tycktes det stannat.

Stadens myndigheter gjorde väl stundom hvad de kunde för att bispringa borgarne, men hvad kunde de uträtta i dessa tider, och när guvernören den 16 febr. 1707 befäller magistraten att på allt sätt befordra den värfning, som då måste anställas för att ersätta det manskap, som uttagits till fältarméen, och magistraten förklarar sig vilja efterkomma denna befallning, »så vida värfningen sker efter kongl. maj:ts värfningspatent och med godt manér», så är detta blott en from önskan, hvars förverkligande låg i händerna på kommandanten och guvernören.

Att dessa åter ickeingo släppa efter, därför sörjde den berömda kongl. Defensionskommissionen, som upprepade gånger erinrade om värfningens allvarsamma handhavande, och om hvars afsigter man får en aning, när man läser dess bref till magistraten af den 16 mars 1703, deruti den begär att få protokollsutdrag öfver alla som blifvit borgare sedan nyåret, med anteckningar öfver hvars och ens förhållanden, hur länge de vistats i staden, hvad näring eller handtverk de idkade, samt beloppet af deras skatter till såväl staden som kronan, allt i påtaglig afsigt att erhålla ledning vid en blifvande rekrytering.

Utom båtsmännen hade staden en annan liten militärtrupp, de s. k. *stadssoldaterna*, hvilka, till antal af 48, stodo under befäl af stadsvaktmästaren, och användes vid bevakning af fångar och till ordningens upprätthållande. De voro uniformerade i likhet med Elfsborgs infanteriregemente och buro således blå rock med foder af gul boj samt messingsknappar, skor med gula strumpor, underkläder af gult skinn, och voro i öfrigt försedda med bandolèr, muskött, värja, krut- och smörjehorn samt andra vanliga utredningspersedlar.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Det torde hafva ett egendomligt intresse att läsa hvad en soldat den tiden borde medföra, hvarför hänvisas till bil. 38, som anger detta för just Elfsborgs regemente.

Till och med denna ööfvade och på allt sätt oansenliga trupp måste lemna bidrag till kriget, i det konungen i början af 1716 gaf befallning, att ur densamma skulle tagas 20 man till komplettering af de värfvade regimentena, och bönderna i Säfdedals härad ålades skaffa andra i deras ställe mot lega, som skulle betalas af staden, och som den tiden uppgick till ej mindre än 100 daler s:mt per man. Denna åtgärd förnyades ännu en gång, som förut är omtaladt, eller i september tvänne år senare, då konungen föreskref att *alla* dugliga stadssoldater skulle stickas in i artilleriet, och i häradet liksom förut utskrifvas andra till ersättning.

För öfrigt måste staden, liksom landet i öfrigt, uppställa ett visst antal s. k. *socknesoldater*, som tilldelades Vestgöta tremänningsregemente och hvilka skulle vid afgang kompletteras.

Hittills förekommande onera, vakthållning, uppsättning af båtsmän, stads- och socknesoldater samt värkning, hafva, som vi sett, drabbat borgerskapet i allmänhet, men härtill kom för enskilda klasser af medborgarne en ganska dryg börda allt ifrån krigets början, nämligen uppsättande och vidmakthållande af de s. k. *Ståndsdragonerna*. Enligt regeringens påbud skulle dessa utgöras af adeln, presterskapet samt öfriga civila tjänstemän och stånds-personer, »och det at fri vilja (!) i anseende till sjelfva nödvändigheten och deras egen säkerhet, så väl som det allmänna bästa.» Man skulle sålunda »efter förra tidens exempel gripa sig an och skaffa något manskap af dragoner med goda klippare, gevär och full mundering, samt dem sedan, så länge de äro hemma stadde, med nödigt underhåll försörja.» I städerna, »der man sig deras (ståndpersonernas) vilkor och inkomster inte så noga kan hafva bekant», skulle detta onus utgå efter särskild öfverenskommelse, och egde hvar och en lösa sig fri derifrån mot erläggande af 200 daler s:mt för hvarje dragon med häst och mundering.

Det antal dragoner Göteborgs stånds-personer kändes skyldige att lemna var ingalunda obetydligt. Stadens magistrat, tjänstemän och betjening hade genom öfverenskommelse sins emellan fördelat kostnaderna för de 2 dragoner de borde lemna (bil. 39). Domprosten ISAC LITHOVIVS hade att skaffa 2 dragoner, biskopen d:r JOHAN POPPELMAN 1 dragon, arrendatorerna af stora sjötullen 1, assessor GÖTHENSTIERNAN 1, presterna vid Tyska kyrkan 1, arrendatorerna af accisen 1 dragon o. s. v.

Den första uppsättningen tyckes gått för sig utan invändningar eller synnerligen stora svårigheter, men det blef desto mer händelsen

när en ny rekrytering af manskap anbefaltes 1716. Öfverste BILDT, som var chef för stånddragonregementet, lät då tillkännagifva, att alla, som deltog i dragonhället i trakten, skulle inställa sig den 10 juli för att mottaga hästarne, och sedermera den 23:dje aflemna manskapet, försedt med alla munderingspersedlar. Det stora flertalet rusthållsskyldige uteblef vid första mötet och instämde i anledning deraf för magistraten, då det nogsamt framgick, hur svårt det var, att i dessa tider skaffa folk till krigstjenst. Man hade dessutom lefvat i den förhoppningen att slippa undan med den första uppsättningen, hvilken redan den, som domprosten Lithovius anmärkte, »fallit honom allt för svår för hans vilkor.» Den nu beordrade andra rekryteringen gjordes ännu besvärligare och mera betungande derigenom, att det ålades vederbörande skaffa karl in natura, och förbjöds att lösa honom med penningar.

Ehuru t. ex. nämnde domprost invände, att han ej kunde befatta sig med värfning, såsom varande en andlig man, hjälpte detta föga, lika litet som andra inkast, utan ålades de skyldige att mottaga hästarne och laga att de vårdades till den egentliga mönstringen, då de hade att uppvisa såväl hästarne som den under tiden anskaffande dragenen.

Att uppfylla detta senare åliggande var som sagdt mycket svårt, hvilket äfven gjorde att stora luckor i antalet yppades, när omsider mönstringen egde rum. Bland de felande befann sig domprosten, som upplyste, att han värfvat en Holsteinare, men, då denne icke blifvit godkänd, visste han sig ingen utväg; doktor NIEHENCK vid Tyska kyrkan hade visserligen skaffat en karl, men, då embetsbrodern, pastor MARGGRAF »ej ville med honom i kostnaden intressera», såg han sig icke i stånd att ensam uppställa en dragon; stora sjötullsarrendatorerna hade icke lyckats värfva någon, men gåfvo anvisning på en dräng, som i olaga tid lemnat sin tjenst, och hvilken man i nödfall skulle kunna taga. Drängen uppkallades, och hvilken för ingen del ville taga värfning. Magistraten förestälde honom då, att han numera ej kunde betraktas annat än såsom lösdrifvare, och att det under sådana omständigheter vore bättre för honom att blifva dragon, än att uppsnappas af något annat regemente, »då han i alla fall ej kunde undgå att blifva soldat.» Dessa skäl, hvilka icke kunde vederläggas, gjorde afsedd verkan, och karlen tog derefter värfning mot 8 karoliner i handpenningar samt 100 daler samt i lega.



Dessa antydningar visa, dels att uppsättningen af ståndsdragnerna var ytterst betungande för dem det drabbade, dels hur litet omständigheter man gjorde att ersätta förlusterna i arméen.

Till dessa nu antydda fall, då stadens invånare måste personligen deltaga i kriget, eller genom uppoffring af tid, såsom vid vakt-hållningen, vidkännas olägenheter af detsamma, kom en del andra likartade, sådana som utskrifningen 1718 af 30 drängar och 60 hästar för transporter till förråden i Strömstad.

Att numera kunna uppgifva, huru många af stadens invånare deltog i Carl XII:s krig är omöjligt; vi hafva dock med stöd af rådhusrättens protokoll, restlängderna på tomtören m. m. gjort ett försök i denna riktning och dervid fått antalet till omkring 200, hvarvid likväl är att märka, det nämnde handlingar egentligen endast upptaga dem, som i staden egde hus och voro bofaste, men icke den stora mängden af löst folk (bil. n:o 35).

Efter att sålunda hafva gifvit en inblick i de personliga bördor, som af kriget blefvo en följd, öfvergå vi till redogörelsen för de onera, hvarmed staden betungades, och göra då början med

## 2. Garnisonen.

Vid omnämmandet af krigshändelserna äro åtskilliga bland de tillfälliga bördorna påvisade, såsom tillverkningarna för arméens utrustning, brygging och bakning för magasinerna, samt det med våld påtvungna åtagandet att bestyra om eskaderns proviantering.

Till dessa bördor komma de stadigt fortfarande, bland hvilka den icke obetydligaste och minst tryckande var *garnisonens inqvartering*. Borgarne voro allt ifrån stadens grundläggning ålagde att lemna garnisonen inqvartering, vare sig in natura eller, om man icke kunde bereda alla dertill berättigade rum, genom att lemna ersättning i penningar, då vederbörande fingo sjelfva hyra hvar de kunde.<sup>1</sup>

I vanliga fall kändes detta obetydligt, men helt annat blef förhållandet, när garnisonen förstärktes och, såsom vid flera tillfällen under kriget, mångdubblades, helst från inqvarteringen voro be-

<sup>1</sup> Magistraten hade för detta senare fall bestämt en taxa den 3 april 1693, enligt hvilken inqvarteringsersättningen för år skulle utgå med följande belopp: vid *garnisonen*: till öfverste 100 daler s:mt, öfverstelöjtnant 50, major 36, kapten 24, löjtnant och fänrik 16, fältväbel och sergeant 9, förare, föräridare och rustmästare 6 och till korporal 4 daler 16 öre; vid *artilleriet*: till tygvaktare 18, öfverfyrvärkare 12, konduktör eller löjtnant 12, styckjunkare 10, materialskrifvare 6 och konstapel eller minör 4 daler 16 öre.

friade icke blott magistratens ledamöter utan äfven alla civila och militära tjänstemän. Visserligen gjordes härvid stundom undantag, såsom när man 1709 bestämde sig för att vägra kvarter åt de militärer, som i staden hade egna hus, men detta var en sjelftagen lindring för ögonblicket, som icke hade någon vidare påföljd. Det var derfor Handelsgillet, bland de klagomål detsamma 1712 anförde, äfven deri upptog inqvarteringen, begärande, att åtminstone de af magistratens ledamöter, som idkade handel, ej måtte undandraga sig att lätta borgerskapets besvär i denna del, samt att de tjänstemän, som egde gård med flera rum än de sjelfva begagnade, äfven måtte tilldelas inqvartering vid dylika tillfällen. Det är icke känt om denna begäran ledde till någon ändring, men det kan betviflas (bil. n:o 14).

Det som i icke ringa mån ökade denna tunga var dels, att en mängd af soldaterna medförde hustrur och barn, hvarför de måste skaffas sådan inqvartering, att de kunde hafva egna hushåll, och dels, att när regementet marscherade ut i fält kvarlemnades både hustrur och barn, för hvilka staden måste i alla hänseenden draga försorg, då man ju icke kunde låta dem svälta ihjäl på öppen gata.<sup>1</sup> Med rätta klagade sålunda borgarne 1716 öfver, att de icke allenast måste hysa den förra garnisonens familjer och att, om detta icke var öfverallt händelsen, rummen i alla fall upptogos af de saker den borttågande militären kvarlemnade, till hvilka rum de äfven medtagit nycklarne, utan äfven att de derjemte fått ny inqvartering, särskildt af personer, som icke kunde sägas tillhöra garnisonen, såsom öfverstelöjtnanterna HILKEN, LILLIE och WALLENSTIERNAN, hvilkas regementen voro förlagda annorstädes, eller amiralitetskaptenerna COHUE och WILSTER samt krigsfiskalen EDMAN m. fl.

Till det allmänna missnöjet häröfver under krigets senare skede bidrog i väsentlig grad det, att borgerskapet, som, när det öfvertog vakthållningen, garnisonens egentliga uppgift, naturligtvis bordt vara befriadt från inqvartering, det oaktadt fick vidkännas detta onus. När slutligen 1719 garnisonen ökades ända till 4,000 man, blef tillståndet rent af olidligt, oaktadt en del såväl fotfolk som rytteri in-

<sup>1</sup> Dylikt underhåll, bland många, inträffade t. ex. när öfverste Schommers sachsare aftågade 1710. År 1707 erhöill artillerikonstapel AMBJÖRN HJELTS hustru, Ingrid Simonsdotter, hvars man blifvit af ryssarne tillfångatagen vid Narva, plats till en stuga; 1708 lemnades hjälp till AGATHA THEODOSIA AMINOFF, hvars man löjtnant CHRISTOFFER OTTO ARMFELT stupat eller omkommit; 1714 fick enkan efter öfverstelöjtnant RINGSTEDT, som stupat vid Pultava, 5 daler i understöd o. s. v.

✓  
quarterats i nejden, särskildt i trakten af Underås och Böö, samt läger uppslagits på Ranängen. I förhållande till stadens folkmängd och husens antal blef det likväl alldeles för mycket för den enskilde, och förtviflan häröfver, och öfver alla andra bördor som pålades, hade så när drifvit allmänheten till uppror. Man läser nämligen i magistratens protokoll, »huruledes i rådhuset inträngde en stor del af borgerskapet, särdeles af de oförmögnaste, besvärades sig med en mun hafva större gravation än de förmå draga. De sängkläder, som deras inqvarteringar plägade bruka, äro dels utslitna, dels af soldaterna förskingrade, eller vid förefallande kommanderingar till Elfsborg och andra skansar och poster medtagne och icke sedan återstälde. ANDERS BERG, underskeppare vid amiralitetet, begärde blifva förskonad från inqvartering, efter som många andra af sjöstaten skola njuta den friheten. ANDERS OTRILL berättade, att han allenast har en liten stuga, men har måst emottaga en ogift soldat och en gift med hustru och barn, hvilket äfven är förhållandet med ANDERS lådemakares enka, som har allenast en stuga, men tvänné soldater i kvarter, och har nödgats gå ur sin egen säng och lemna henne åt soldaterna.»

Nöden och klagomålen voro denna gång alltför påtagliga och välgrundade, för att icke magistraten skulle taga åtminstone något steg till deras afhjelpande. Den lofvade sålunda, att hädanefter allä, som tillhörde flottan, skulle anmodas deltaga i inqvarteringen, äfvensom de af regementena, fortifikationen och artilleriet, som hade egna hus, men när denna åtgärd underställdes guvernören, vägrade denne stadfästa den under förklaring, att »man icke för denna gången borde besvära ståndspersonerna med detta åliggande», och dervid blef det.

X  
Förhållandet mellan borgarne och garnisonen var af dessa och andra skäl icke det bästa. I en så upprörd tid, då ingenting hade något att betyda, så framt det icke kunde tjena krigets syften, och då sålunda militären var en herskande makt, för hvilken de andra samhällsklasserna måste böja sig, var det gifvet, att anledning till sammanstötningar icke skulle saknas. Ofta utgjordes denna anledning af garnisonens hånfulla uppträdande emot borgerskapets kår, som, hur tvifvelaktigt värde den än kunde hafva i militäriskt hänseende, dock var ytterst ömtålig om sitt anseende. Det var visserligen ingenting ovanligt, att man, i stället för att gå på vakt, satte sig inne i corps-de-gardet eller närmaste källare att spela kort och dricka, eller att till och med officerare sände gossar i deras ställe

att förrätta tjensten, men man fälde icke att militären gjorde anmärkning mot dessa små oregelbundenheter, hvilket uteslutande tillkom magistraten, Detta fingo 1710 några officerare och underofficerare vid garnisonen umgälla, då de en gång behandlat borgarevakten med någon öfverlägsenhet. Hela kåren råkade i raseri och fordrade ögonblicklig upprättelse och, då det var viktigt nog att, när fienden stod för dörren, undvika brytning med borgarskapet, gick kommandanten ända derhän i tillmötesgående, att han lät bestraffa underofficerarne. Men detta var icke tillräckligt, utan borgarne hotade att icke mera gå på vakt, om ej äfven officerarne straffades.

Nu blef saken allvarsammare, och då konungen, om tvisten kommit inför honom, säkerligen förfarit på det skonlösaste mot de felande, blefvo de senare förskräckta och anropade magistraten om dess bemedling. Sedan denna sent omsider utlofvats, inkallades de i närvaro af det förolämpade borgerskapskompaniet, då det senare beveckligen föreställdes af såväl magistraten som af öfverstelöjtnanten baron COLLET, att icke vara hämdgirigt, hvarefter borgarne efter långt betänkande förklarade, att, »som officerarne låtit bedja för sig, ville man icke deras ruin», och sålunda sluppo dessa — kaptenen vid Elfsborgs regemente SAMUEL REUTERVALL och löjtnant BRANDT vid Skaraborgarne — undan, sedan de gjort muntlig och skriftlig afbön.

Ett omvänt förhållande egde rum vid ett annat tillfälle, då borgarne sammanträdte för att rådgöra om vakthållningen och rådmann von Öltken derefter för magistraten och öfverkommendanten, vid redogörelsen för sammanträdet, berättade, att de väl sagt sig vilja öfvertaga nämnde besvär, men att de varit ytterst förbittrade på garnisonen och gjort till vilkor, att den senare skulle draga ur staden »med hustrur och barn, hästar och hundar», ett yttrande som väckte häftig ovilja hos garnisonen, på hvars vägnar öfverkommendanten upptog striden, som slutade ganska bedröfligt för dem det gälde.

Det spända förhållandet gaf sig luft äfven derigenom, att militären förde oljud på gatorna om qvällarne och begagnade sig af mörkret att öfverfalla fredliga borgare, eller att arrestera och pressa till soldater hvem som träffades, likt och olik, hvilket föranledde en kungörelse af vice-guvernören, baron Hamilton, deri det bland annat förbjöds, att hafva källarne öppna längre än till klockan 9 om qvällarne. Mot krigets slut blef tillståndet mycket förvårradt. Staden

var då full af militär och deribland en mängd utlänningar, som voro vane att med vapen i hand skaffa sig gehör. Slagsmål och oroligheter blefvo alldagliga företeelser på gatorna, der stundom små bataljer utkämpades med värja. Vanligen utgjordes de stridande af handverkare och borgare å ena sidan mot soldater af garnisonen å den andra, men stundom äfven mellan de senare ur olika regementen sins emellan. Särskildt under 1718 var det icke alldeles ovanligt att få höra *dueller* omtalas, trots det stränga förbudet mot dylika.

Ransakning om en sådan med tragisk utgång förekommer den 3 nov. detta år, och förloppet torde här böra återgifvas såsom egenadt att belysa garnisonslifvet i Göteborg den tiden. Fredagen den 31 oktober hade nämligen kaptenen vid general ÖRNSTEDTS regemente KIRVAGEN på middagen klockan mellan 11 och 12 kommit hem i sitt kvarter hos tullbesökaren MÅNS PHOENIX, »tagit sin nyckel i fönsterkarmen strax vid dörren» och, utan att säga ett ord, gått upp på sitt rum, hvares dörr han slog hårdt igen. Han hade under gåendet raglat som han varit drucken, men att så icke varit fallet, utan att hans ostadiga gång berott af helt andra orsaker, visade sig en stund derefter, när pigan öppnade dörren och fann honom »liggande utsträckt död på slagbänken med stöflar och sporrar på sig». Vid derefter hållen besigtning ådagalades, att han på venstra axeln fått en blessyr, att tummen på venstra handen blifvit skuren samt att en smal värjklinga genomborrat bröstet på så sätt, att spetsen gått in vid hjertat.

Om tilldragelserna före duellen afgaf Kirvagens värd, Måns Phoenix, inför rätten följande upplysningar:

»Kaptén Kirvagen hade i går 14 dagar sedan kommit att logera hos honom tillika med en kornett, LOUIS DE LA GRANDES, samt några dagar derefter en officer som kallade sig baron QWINQUES, hvilka alla tre lågo uti en kammare tillsammans, Kirvagen och Qwinques tillhoppa uti en säng och kornetten uti en slagbänk för sig ensam, samt spisade mest dagligen hos honom och visade sig ej annorledes än voro de goda vänner med hvarandra».

Af flera yttranden under ransakningen vill det synas som om Qwinques varit en temligen tvätydig person, en äfventyrare, sådan som alstrades af de ständiga krigen och hvares berättigande till rangen af »baron» synes varit omhöljdt af mörker. Alltnog, en afton sammanträffade han på någon af stadens källare med andra officärer, deribland äfven med Kirvagen, som vid detta tillfälle tyckes

hafva fält några närgångna antydningar om Qwinques' lif och upp-trädande, hvilka blefvo orsaken till det följande, som vi berätta med Måns Phoenix' ord:

»På torsdags afton kom Qwinques drucken hem och lade sig att sofva, men inemot klockan 5 begärde han aftonvard och intog den i sällskap med en grönklädd fänrik (öfverste ZENGERLEINS regemente,) som hette VON ANDRÉ och som brukade gå dit ibland, liksom flera andre obekanta, och hvilken äfven den dagen ätit middag hos Phoenix, som hade restauration, samt derefter gått på kaffehuset och druckit en tasse the men derefter återkommit».

»Sedan kommo äfven Kirvagen och De la Grandes, då dessa fyra officerare köpte sig en kanna öl, den de drucko ut, och rökte tobak derunder, men begynte sedan tala skarpt till hvarandra och querellera, förutom fänriken, som intet gjorde något buller, utan var tyst och ville vända allt till det bästa. De öfriga tre deremot pratade fransyska tillsammans, som Phoenix ej förstod, men hörde likväl som oftast nämnas »mort bleu» och »canaille», samt att Qwinques sagt till Kirvagen: »Du har toucherat mig i dag på källaren!», hvartill Kirvagen svarade: »Du är en canaille», då världens hustru bedt Qwinques ej göra någon skada, hvartill denne lofvat, men sagt att Kirvagen så toucherat honom den dagen, att ingen ärlig karl knapt vill dricka ur kannan med honom, hvarför han i morgon skall revangera sig. Under detta tal promenerade Kirvagen af och an på golfvet, men gick derpå ensam upp på sin kammare. Efter honom följde kornetten, men de kommo snart ned igen, hafvandes kaptenen sin värja under armen och gehänget omkringvefvadt, då han gjorde affecter med händerna och ville brouillera sig. De andra tego likväl stilla och satt Qwinques vid bordet och höll handen under kindbenet, utan att säga något ord, men hade likväl jemte kornetten tagit värjan på sig, som de hade satt ifrån sig, sedan de förmärkt Kirvagen komma in igen med sin värja under armen».

»Fänriken hade inte heller lagt sin värja ifrån sig och då Phoenix förnam det skulle blifva ondt utaf, fick han värjan af Kirvagen, en del med lämpa och något med våld, och gaf den till en flicka i huset, som gömde henne, hvaraf Kirvagen blef förargad, kallades honom, Phoenix, för både ett och annat, för det han ej fick sin värja igen; gick så fram och tillbaka på golfvet, sägandes allt ständigt »mort bleu», »canaille» med mera på fransyska, som Phoenix intet förstod, men tyckte likväl det skulle vara ondt».

»Omsider, bäst det var, fattade Kirvagen Qwinques i kragen, fick honom omkull under sig och hade de hvarandra i håret, då Phoenix kom emellan, och fattade Qwinques i detsamma sin värja, som han fick nästan mer än half ut, men lade Phoenix armbågen på värjan, att då ingen skada skedde, utan kommo de upp och tycktes som blefvo de goda vänner igen. Kornetten och fänriken gjorde dervid ingenting eller lade sig deruti, utan hade Qwinques sedan sagt till honom, Phoenix: »Värd, I har varit Kirvagens engel i afton»!, hvartill Kirvagen som var temligen drucken ingenting svarade, utan gick omsider upp och lade sig, då de andra tre blefvo en liten stund qvar dernere i stugan och efter de intet fingo mer dricka att köpa, blandade de vatten och ättika tillsammans (!), som de drucko».

Genom vittnen, bland hvilka äfven befann sig löjtnant PER LIL-LIE, som satt häktad för en annan duell, utröntes, att Kirvagen följande morgon kl. 9 gått till kaptenen vid Zengerleins regemente, JOHAN ERIK HASSEL, med hvars dotter han var förlofvad, för att äta frukost och taga afsked, efter han skulle med regementet marschera till Strömstad. Genom en soldat fick han då bud att komma hem för att träffa ett par »vänner», men när fästmän fick veta, att bland dessa äfven befann sig Qwinques, och sålunda anade ondt, öfvertalade hon honom att icke gå. Strax derefter hade han likväl aflägsnat sig och först styrt kosan till »Rinekens» källare, derefter till madam Elisabeth Bornander, samt hade på båda ställena i sällskap med andra officerare druckit bränvin.

Vid gåendet från sistnämnda källare hade han derefter sammanträffat med Qwinques och De la Grandes och så kom duellen till stånd vid S:t Eriks bastion med den utgång, att Kirvagen dödligt sårades. Som Qwinques genast rymde och de öfriga deltagarne och vittnena ryckte i fält, kunde inga fullständigare upplysningar vinnas, utan saken tystnade vid kanondundret från Fredrikshald.

Det är för öfrigt tydligt, att ett så långvarigt och vidtsväfvande krig som det stora nordiska skulle, med alla de omstörtningar och det lossande af alla band ett dylikt åstadkom, vara särskildt egnadt att fostra *äfventyrliga existenser*. Vi se också mer än en gång mystiska personligheter uppträda och försvinna, sådana som »baron Qwinques», och stundom blir Göteborg skådeplatsen för de sista scenerna i ett dylikt lif.

Ett exempel härpå lemnar följande berättelse, som rör sig omkring en officer vid namn ABRAHAM FEIFF. Han hade den 29 dec.

1703 erhållit konungens fullmakt som löjtnant vid Östgöta kavalleriregemente och hade med detta deltagit i förefallande strider, derunder han en gång sårades i ena knäet af ett lansstygn. Af handlingar, hvilka sedermera af guvernören i Göteborg meddelades magistraten, äfvensom af vittnesmål framgår, att han helt plötsligt lemnat arméen, och ett vittne säger sig icke veta om han »tagit eller fått dimission», hvarefter han öfverreste till Sverige i uppgifvet syfte att föra ut rekryter från Östergötland. Från Norrköping, der han vistades åtminstone i början af 1708, kom han den 13 mars till Göteborg och uppgaf sig der vara major. Hans uppträdande väckte likväl misstankar, och den berättelse han till guvernementssekreteraren SETH gjorde om ändamålet med sin resa föranledde länsstyrelsen att skrifva och förhöra sig hos generalmajoren och landshöfdingen Burenskiöld, hvars svar ger vid handen att en skrifvelse, som Feiff företett såsom kungligt originalbref, varit falsk, en beskyllning som ytterligare förtydligas deraf, att man vid undersökningen af hans papper sedermera träffade två i rödt vax gjorda aftryck af kungl. sigiller, af hvilka det ena tycktes varit undanklippt något kungl. bref.

Temligen befogade misstankar om att något låg under allt detta gjorde, att öfversten och kommandanten POSSE ansåg nödvändigt begära förklaringar. Hurudana dessa varit synes icke, men att Feiff hyst farhåga för att närmare upplysningar om hans person skulle komma i dagen synes deraf, att han lät på posten efterhöra, huruvida det kommit några bref till guvernören eller kommandanten.

Under tiden förde han ett lustigt lif på värdshuset »Svarta Örnén», der han bodde på en kammare i öfvervåningen hos källarmästare BENJAMIN VOLSTERS enka, ELISABETH, samt hade med sig 2 betjenter. »Första dagen höll han sig inne, men sedermera hade han ofta gäster och fägnade dem med kollationer, stundom var han ock ute hos andra till gäst, visande sig som han varit af stor förmögenhet, i det hans förtäring var något liberal och extraordinaire», som värdinnans till honom lemnade räkning äfven visar, i det den efter 10 dagar uppgick till den då för tiden stora summan af 283 daler 3 öre s:mt. Särskildt hade han efter kommandantens besök en tillställning samma afton för löjtnant SJÖBLAD och postinspektoren THELIN, samt några handlande, då det »smäktes» tobak, tills de senare begåfvo sig till handlanden LAUTERBACH, dit de voro inbjudna på »the och coffee».

Följande morgon kl. 6 kom adjutanten HEINR. LÜDERS med order, att majoren skulle infinna sig på högvaktén kl. 9, men han



lät ursäktas sig genom en betjent, att han vore opasslig och ej kunde gå ut, hvarför han bad, att öfversten ville sända någon till honom, om han hade något meddelande att göra. Härmed var denne icke belåten, utan adjutanten återkom och nu med befallning att arrestera honom, om han fortfarande vägrade att inställa sig. »Vid adjutantens bud svarade han blott: »ja, det är väl», bedjandes honom gå ned och sade: »förlåt, jag skall strax komma efter», då adjutanten gick. I detsamma gick majoren och slog igen kammardörren, promenerade så litet af och an på golvet, befalde så betjenten gå ned och slå igen husets dörr och icke låta någon komma upp. När denne kom tillbaka och klappade på, frågade majoren hvart adjutanten tagit vägen, och när betjenten upplyste att han var kvar i källarstugan och väntade på honom, svarade majoren »ja, ja» och dermed hördes en pistol gå löst.

Betjenten sprang nu ned och underrättade adjutanten, att en olycka måtte inträffat, och denne skyndade genast till högvakten, derifrån öfversten och alla dervarande officerare ilade till stället. Vid inträdet befans majoren ligga i sitt blod på sängen dödligt sårad af skottet, som aflossats mot bröstet och gått snedt uppåt samt stannat i kroppen. På bordet låg en papperslapp derpå han tecknat: »Skrif min broor Jacob Feiff till, så får nij ehr betalningh». (Jacob Feiff, handlande i Stockholm.)

Om den verkliga anledningen till hans handlingssätt lemnas man i okunnighet af ransakningen, som endast säger, att han antagligen sköt sig »af ömhet om sin verldsliga reputation vid de allvarsamma antydningarne att komma till förhör, der han tänkt det skulle fordras besked om hans karakter och kommission». Han begrafdes i tysthet på soldatkyrkogården på Tegelbruksängen, eller i den nu löfklädda kullen vid Catrinelund.

För öfrigt har uttrycket »äfventyrliga existenser» tillämpning icke blott på de manliga äfventyrarne, som uppstodo och frodades under krigsbullret och den allmänna villervallan, utan äfven på det andra könet. Det blef nämligen en naturlig följd af kriget, att familjförhållandena i alla afseenden förvirrades, hvilket särskildt blef händelsen efter den olyckliga dagen vid Pultava, då 931 officerare, 942 underofficerare och 13,856 soldater bortfördes i mångårig fångenskap. Ett stort antal ingick under densamma äktenskap, ehuru deras hustrur ännu lefde i hemlandet; många kunde vid återkomsten ej mer få reda på hvarken hustru eller barn — de hade flytt för fien-

den, omkommit af nöd och elände eller på annat sätt sjunkit så, att de ej förmådde möta den hemvändande maken eller fadren.<sup>1</sup>

Det är visserligen sant, att man under Carl XII icke blef militär för uniformens skull och att officerarne, lika väl som den simple soldaten, hade att ständigt kämpa mot hunger, köld och umbäranden af alla slag, för att till sist kanske med stympade lemmar återse fäderneslandet, så framt man icke gömdes för evigt under någon torfva på ett af de oräkneliga slagfälten. Huru svår officerarnes lott än oftast var, kunde den likväl icke vara så bitter som den efterlevande makans eller barnens. I regeln fattiga, måste de, saknande såväl medel som bildning, tillgripa de förvärfskällor, som yppade sig, och man finner dem därför mycket ofta förrätta de lägsta sysslor, hvilket dock alltid var bättre, än att som många sjunka ned i moraliskt elände. Exempel på både det ena och det andra äro icke sällsynta. Att hustrur och döttrar efter officerare förekommo bland den tjänande klassen, var något ganska vanligt; så förekommer 1716 en MAGDALENA DYBERG, dotter af ryttmästaren vid Smålands kavalleri, HÅKAN DYBERG, såsom tjenarinna i fältmarskalken Mörners hus.

Samma år stod inför magistraten i Göteborg tilltalad för barnamord en ELISABETH ÅKERLUND, hvilken om sina lefnadsöden berättade, att hon var dotter af löjtnanten vid öfverste Schlippenbachs regemente, HÅKAN ÅKERLUND, och JOHANNA DRÄLER; fadern dog i fält 1708, hvarefter både mor och dotter kommo i tjänst hos en öfverstlöjtnant

<sup>1</sup> Många hustrur hade under tiden ingått nytt gifte, i tro att mannen vore död: såväl konsistoriets som rådhusrättens i Göteborg protokoll hvimla af ransakningar härom. Stundom ingingo partierna förlikning, såsom 1722 en konstapel ERIK STURCH och hans hustru, hvilken under mannens 14-åriga fångenskap gift sig; men i andra fall var det kinkigare, såsom händelsen visar 1720 med en fältväbel NICLAS HORNAUER vid det i garnison i staden liggande sachsiska regementet. Han hade nämligen 1717 vid återkomsten ur fält icke på 7 år hört af sin hustru, MARIA EICHEBAUM, och begärde därför samt erhöll tillåtelse att ingå annat äktenskap. Efter några år inställde sig likväl oförmodadt hustrun nummer ett och pretenderade åter sin man, som dock påstod få blifva vid den senare hustrun, efter han med henne hade några små barn och särdeles som den förra honom så länge öfvergifvits, hvilket äfven blef rättens beslut.

Så vidt det var möjligt, måste den ena partens död styrkas, innan tillstånd lemnades den andra att gifva om sig, och myndigheterna sökte i detta afseende skaffa sig så fullständiga upplysningar som möjligt, antingen af fältkonsistorium eller åsyna vittnen. Det senare var t. ex. händelsen 1715 med en soldat af garnisonen i Göteborg, som ville gifva sig med en hustru, hvars förre man, MÅNS HITTENSKÖLD, som förut äfven legat här i garnison, stupat i fält; hans död inlygades af till Göteborg återkomne kamrater, JÖNS i Snorka, PETTER STARE, ANDERS TIMMERVIK och AND. STÅLBERG, som besvoro, att Måns var samma gång med dem vid det olyckliga utfallet i Wismar och blef dödligt bleserad samt dog den 6 dec. 1711 och blef begravnen i Eibo kyrkogård samma dag af regementspastor ÖDMAN.

von Gerdtén, derifrån den förra rymde med en soldat, när dennes regemente tågade ut, och försvann för alltid.

Det finnes en annan ransakning här, som är egnad att belysa hustrurnas och barnens sorgliga ställning, och de omstörtningar inom familjerna, som af kriget blefvo en följd. 1719 insattes nämligen i stadens häkte en qvinna såsom misstänkt att hafva uppgifvit falskt namn. Det utröntes emellertid, att hennes verkliga namn var REGINA DOROTEA ROSENBJELKE, enka efter öfversten vid ett finskt regemente, ERNST GEORG ROSENDAHL, hvilken hon varit följaktig i fält. Sedan denne stupat i slaget vid Clissow, reste hon till Narva och derifrån öfver Riga till Stockholm i sällskap med baron Henrik Wrangels fru, medförande sin dotter, HELENA MAGDALENA ROSENDAHL.

Den senare blef derefter gift med korporalen vid adelsfanan LARS STIERNA, hvilken följde med Magnus Stenbock till Pommern, deltog i slaget vid Gadebusch, samt blef liksom hela arméen fången vid Tönningen. När hustrun erhöll underrättelse härom, reste hon öfver Helsingborg till Holstein, samt lyckades på ett eller annat sätt hjelpa mannen på flykten. Väl öfver på svensk botten, begåfvo de sig till arméen i Norge, der han anställdes som kornett på Vermlands regemente, men afled genom sjukdom åtta dagar efter det Carl XII stupat.

Nu voro både mor och dotter enkor, förde derefter ett kringirrande lif, samt kommo slutligen öfver till Göteborg. Här uppkallades modren i guvernementskansliet, der öfverste Staël von Holstein, ovisst af hvad anledning, under hugg och slag samt med löfte om 20 daler i belöning sökte tvinga henne uppgifva sig vara hustru till en snickare i Stettin, Jacob Stocker, och när detta slutligen lyckades, lät insätta henne i stadens häkte såsom misstänkt att hafva uppgifvit falskt namn.

Hon återtog likväl genast den aftvungna bekännelsen, och att hon verkligen var den hon sedermera utgaf sig för samt dotter af JOH. CHRISTIAN ROSENBJELKE och CHRIST. REG. RÖTHLIEB, hvilka båda omkommit under sista belägringen af Narva vid sprängningen af en mina, styrktes inför rätten af en fru AGNETA ROSENBJELKE, enka efter kapten LILLIECRONA, som förklarade sig vara kusin med den fångslade »öfverstinnan», såsom hon hädanefter med litet mera aktning benämnes i protokollen.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Hennes namn återfinnes lika litet som föräldrarnes hos Anrep, men väl fru Augusta Rosenbielke, hvilken dessutom i magistratens protokoll säges bo på Bro i Vermland, i hvilken provins äfven andra medlemmar af släkten befunno

Man kan af dessa och andra berättelser lätt fatta, hur landet allt mera skulle uppfyllas af vagabondartade, i hög grad tvifvelaktiga personer, sida om sida med djupt beklagansvärda qvinnor och barn, som i striderna förlorat män och fäder.

Återgående till framställningen af borgarnes förhållande till garnisonen, hafva vi sett, att de förra i hög grad tyngdes under en inqvartering, som var så betydande, att till och med den, som icke hade mer än ett enda rum, måste dela detta med flera soldater och till och med åt dessa afstå sin egen säng. Vidare är påvisadt att militären, under en tid sådan som denna, helt naturligt blef herskande, och lät de andra medborgarne till fullo känna detta genom det öfvervåld och öfvermod, hvarmed den uppträdde.

Dessa förhållanden, i och för sig svåra nog, förvärrades genom högmodet och brutaliteten hos en kommandant, sådan som generalmajoren baron REINHOLD JOHAN VON FERSEN. Så ofta han kunde, lät han borgerskapet känna sin makt, och magistraten behandlades med det största öfversitteri, såsom när han en gång 1704 genom regementsauditören återsände ouppbruten en skrifvelse från denna myndighet rörande värfning, under förklaring att han icke ville mottaga sådana bref, om de icke voro undertecknade af magistratens samtliga ledamöter, till svar hvarpå magistraten likväl lät bedja honom förete den kungliga resolution, som ålade magistraten ett sådant förfarande, »när vi med herr generalmajoren och kommandanten nödgas korrespondera.»

En annan gång sökte han beröfva staden en af dessa små utmärkelser eller privilegier, hvarpå man fordom satte så högt värde. Ända från stadens anläggning hade det varit sedvänja, att justitieborgmästaren såväl förvarade stadens nycklar som delgafs parolen, men julafton 1704 rönt Herr HANS VON GERDES den förödmjukelsen att stadsvaktmästaren, som efter vanan om qvällen infann sig hos honom för att lemna nycklarne och parolen, samt gifva vid handen hvad som vid dess utdelande tilldragit sig, förklarade, att han ej kunnat erhålla parolen af stadsmajoren, och när borgmästaren, på det djupaste upprörd öfver detta angrepp på stadens heder, som det ansågs, lät göra förfrågan hos kommandanten, svarade denne, att allt skett på hans befallning.

sig, såsom dotterns kusin, Maria Rosendahl, gift med kommandanten på Eda skans, öfverste ANTON DIDRON.

När dagen derefter stadsvaktmästaren kom för att hemta parolen, ville stadsmajoren väl gifva lösen men icke parol, hvarpå den förre vägrade mottaga lösen och så var kriget förklaradt.

Kort derefter egde den första bataljen rum. Rådet erhöll nämligen en dag underrättelse, att stadsvaktmästaren, JACOB KRAFFT, blifvit af militären tagen och insatt på högvakten. Då man icke, åtminstone officiellt, kände orsaken härtill, sände magistraten notarien RAMBERG åtföljd af stadsbudet till kommandanten, »att, efter begärd audiens och tjänstvillig helsning, förnimma hvad orsaken månde vara», jemte förmälan att rätten nu vore samlad för att afhjelpa och rätta, om något förseende egt rum. När de utskickade kommo tillbaka, berättade de, att de anhållit om men icke fått företräde, utan hade generalmajor von Fersen låtit svara, att han vore hindrad »och skulle dessutom efter middagen stå fadder(!)», men ville de sedermera komma igen, skulle de få tala vid honom sjelf, ehuru ärendet icke brådskade, emedan stadsvaktmästaren gerna kunde sitta der han var, när han i alla händelser komme att skriftligen anklagas, för det han, jemte stadskorporalen PETER DIJKMAN och stadssoldaten OLOF FYRLÅS, enligt kommandantens åsigt rymt med fästningsnycklarne från torget och vakten, innan ordena voro utdelade.

Detta brott mot disciplinen befans sedermera vid af magistraten hållen ransakning icke vara värre än att, under det nycklarne dittills under skydd af den så kallade »nyckelvakten» först införts från portarne till högvakten, der parol och order utdelats, och nycklarne under marschen dit alltid barits framför fronten af truppen »för deras heders och respects skull», så hade vid ifrågavarande tillfälle stadsmajor ELFVENCRONA, som kommenderade nyckelvakten, i stället utan någon förklaring befalt, att de dyrbara insignierna skulle bäras efter truppen, hvilket så förbluffat de anklagade, som trodde att man ville obemärkt röfva dem från staden, att de lagt beslag på dem och i fullt språng skyndat öfverlemna dem till borgmästaren.

Magistraten hade redan i anledning af den föregående händelsen klagat hos guvernören, som likväl efter långvarig brevexling stälde sig på kommandantens sida. När man så af den senaste tilldragelsen icke annat kunde se, än att »herr generalmajorens förvägrande af parolen och flera ovanliga och nya commandements, som utan föregående communication företagas, äro afsedde till stadens och magistratens préjudice, och man näppeligen tviflar med mindre, än herr generalmajoren än vidare skall bemöda sig att på

högre ort bestrida så gamla förmåner och till det värsta uttyda stadens förvärfvade rätt», så beslöt man förbigå guvernören och direkt vända sig till konungen.

Detta skedde äfven i skrifvelse mot slutet af 1705, deri hela harmen utbröt öfver »de här på orten helt suveränt kommenderande» militärerna, hvarjemte man i särskildt bref till den mäktige gunstlingen, kansli-rådet grefve PIPER, anhöll om hans understöd hos Carl XII.

Kommandantens egenmäktighet visade sig i öfrigt vid alla tillfällen och som bevis på magistratens vanmakt, stäld som denna myndighet var mellan en guvernör, sådan som amiral Sjöblad, och en fästningskommendant som von Fersen, kan anföras efterstående. En af stadens borgare, källarmästaren ISAC BROVALD, hade 1704 för lagligen afdömd fordrån låtit arrestera en person, hvilken för att blifva fri sedermera lät vederbörande militärbefäl veta, att han vore sinnad taga värfning.

I anledning häraf sände generalmajor von Fersen en korporal till borgmästare Silentz med begäran, att karlen måtte genast ställas på fri fot. Häremot inlade Brovald gensaga, och fordrade att han först skulle ställa erforderlig säkerhet för skuldens betalande, men, när magistraten i en deputation delgaf detta åt v. Fersen, svarade denne: »Helsa magistraten och säg, att jag undrar på dem, som begära kaution af mig för konungens redligt värfvade knekt», samt befalte, i guvernörens frånvaro, att magistraten skulle släppa mannen lös och ledig.

I anledning häraf efterskickades Brovald ännu en gång, men han vidhöll sin fordran och begärde magistratens beskydd, samt hotade i annat fall med åtal från Göta Hofrätt.

Stäld mellan alla dessa eldar beslöt magistraten, att mannen fortfarande skulle qvarsitta i häkte, men detta hjälpte icke heller, ty några dagar senare anmälde stadsvaktmästaren, att en korporal af garnisonen föregående afton kommit till corps-de-gardet och begärt få tala med fången, och, »när denne kom ut i förstugan, så lupu de begge sin kos till högvakten, dit en af stadssoldaterna följde efter och begärde af tjenstgörande kaptenlöjtnanten, att fången måtte återlemnas, men erhöll till svar, att det vore generalmajorens order att han skulle förblifva der, och om de ville honom något, så funno de honom alltid der igen»; kommandanten hade på detta sätt med våld lyckats genomdrifva sin vilja, utan all hänsyn till magistratens myndighet och gällande lagar.

Lika hänsynslös var han äfven i andra fall. Så var det förbjudet att under gudstjensten öppna fästningsportarna, men detta förbud ansåg han icke böra ega tillämpning på sina enskilda angelägenheter, utan befalte en gång vice-stadsvaktmästaren att hos borgmästare von Gerdes hemta nycklarne och utsläppa sin egen son, och allt hvad magistraten kunde göra var att taga till protokollet den timade händelsen med tillägg, »att man ogera förnimmer en sådan oanständighet och ville vid tillfälle här om med herr generalmajoren konferera.» Som man likväl tvifvelsutänktade sig för att visa von Fersen protokollet, och förmodligen lika ogera »konfererade med herr generalmajoren», fick denne nog ingen aning om magistratens vrede och frågade i alla händelser icke derefter.

Naturligt är emellertid, att en så despotisk och hänsynslös man som von Fersen både kunde och skulle i icke ringa grad öka de bördor, hvarunder staden suckade.

#### 4. Krigsfångarne.

Elt för staden mycket betungande ondt var inqvarteringen och bevakningen af de talrika krigsfångar som hitfördes dels, och i främsta rummet, efter arméens segrar i Polen och Sachsen, dels sedermera från fiendtliga handelsfartyg, som uppbragts af kapare. Enligt Defensionskommissionens bref den 10 okt. 1704 skulle borgarne mot *ersättning* lemna rum åt fångna officerare, och i den delen hade man sålunda föga anledning till klagan, men deremot så mycket större med afseende på gemene man.

*Antalet* på en gång närvarande fångar var icke ringa, ehuru olika på olika tider. Första gången man träffar någon uppgift om dylika är 1703, då en del sachsare sägas vara inhyste i ett gammalt stall på torget, förmodligen i en bygnad, som fans på den s. k. Biskopstomten i hörnet af stora torget och torggatan, der n. v. Hypoteksföreningens hus är uppfördt.<sup>1</sup> Enligt i länsarkivet befintlig rulla var antalet i Göteborg inqvarterade sachsare den 1 juni 1704: 24 officerare, 27 artillerister med 2 hustrur, 62 ryttare med 7 hustrur och 2 barn, 40 infanterister med 3 hustrur och 1 barn, således 153 man med 12 hustrur och 3 barn, eller tillsammans 168 personer.

<sup>1</sup> På nya Elfsborg fans dock redan i mars 1702 en kapten, 1 fänrik, 1 skrivare, 1 tambour och 3 gemene, alla ryssar.

Efter hand fyldes med ankomna fångar alla tillgängliga offentliga byggnader, och, när dessa icke längre förslogo, måste man 1704 inreda tre kaserner för att i dem inrymma de i slutet af föregående år till Karlskrona och andra hamnar anlände nya sachsiska fångarne, hvilka voro på väg till Göteborg. Då myndigheterna i öfrigt saknade medel till inköp af sängkläder och dylikt, ålades hvarje borgerskapskompani att lemna 40 täcken och annat tillbehör, hvaraf man kan sluta, att hela antalet väntade fångar torde uppgått till omkring 200; i hvarje fall synes af rullan i länsarkivet, att de medfört ej mindre än 32 hustrur och 12 barn.

Förmodligen vistades likväl denna senare transport här endast någon kortare tid, ty i aug. 1705 är antalet närvarande fångna sachsare åter reduceradt till ungefär detsamma som 1703, eller 22 officerare och 158 man, och af de förra blefvo i slutet af samma år 10 stycken med 8 tjenare utvexlade.<sup>1</sup> Deremot hitkom i september 64 ryssar, som tagits vid öfvergången af Düna<sup>2</sup> och hvilka inhystes i corps-de-gardet vid Drottningporten.

Följande året i juni hitkom af de vid Frauenstadt tillfångatagna sachsarne 460 man, hvilka fördelades mellan Göteborg, Bohus, Uddevalla och Strömstad, deraf gifvetvis de fleste i Göteborg, och när härtill kom i september ytterligare 240 man, blefvo snart alla användbara lokaler uppfyllda, till och med gamla Biskopshuset. Man hade äfven härtill nödgats hyra enskilda hus, hvarför magistraten redan 1705 förordnade, att fångarne skulle, när behof gjordes, inqvarteras hos borgerskapet, »helst som ingen smittosam sjukdom finnes, utan de merendels äro friska.» På detta sätt blef staden inom kort så uppfylld med krigsfångar, att man måste inqvartera en del kosacker utom staden och icke ens var i tillfälle att återföra dem till fästningen, när det, som helt naturligt var, snart visade sig, att de tidt och ofta begagnade tillfället rymma.

Det oaktadt anlän le allt jemt nya skaror, deraf den 9 juli 1706 ej mindre än 320 man sachsare, hvaraf likväl en del efter hand fördes till Uddevalla och Bohus. Samtidigt inträffade här ett antal ryssar, ytterligare 1707 förstärkt med ett par hundra man, för ar-

<sup>1</sup> De utvexlade officerarne voro (uppg. i länsarkivet): öfverstelöjtnant DANIEL STOJENTIN, major FERD. VON SACKEN, kaptenerne HÄHNEL, G. PFITZNER, BENCKENDORFF, löjtnanterne JEREMIAS, DOSSAU, VAN DER DECKEN, samt fänrikarne DÖBSCHÜTZ och FRIEDR. FRITSCHLER.

<sup>2</sup> Af dessa synas likväl endast 40 stannat i Göteborg.



beten på fästningsverken, så att tvänne år senare lågo af kosacker ensamt 420 man i Göteborg.<sup>1</sup>

Visserligen är det sant, att å andra sidan afgång egde rum dels genom utvexling, dels derigenom, att man till hemlandet återsände särskildt sachsare, som till följd af blessyrer eller andra orsaker voro odugliga till krigstjenst,<sup>2</sup> och dels uppsatte man af de duglige värfvade regementen, men deremot ökades från och med 1710 antalet fångar i högst betydlig grad genom besättningarna på af kapare tagna priser. Af ett bref i Göteborgs stadsarkiv af år 1711 framgår visserligen, att 1711 endast 21 sålunda tillfångatagne danskar och holsteinare voro inqvarterade i staden (bil. 12—13), men att detta antal sedermera betydligt vuxit, är klart deraf, att 1718 ej mindre än 49 rymt ur fängelset, hvilket väl måste ådagalägga att hela antalet fångar varit ganska anseeligt.

Det är lätt att förstå, att en så betydande inqvartering skulle falla borgarne särdeles besvärlig, och svårt är att tänka sig hvar de sjelfva bodde, när de måste upplåta rum såväl åt fångarne som garnisonen. Härtill kom ytterligare *bevakningen* af de förra.

Till en början synes detta ålegat borgerskapet, men då antalet fångar ökades och dermed också inqvarteringen samt besväret med vakthållningen, lät kommandanten, baron Nils Posse, förlägga ett stort antal ryssar i kaponnieren utom staden under garnisonens uppsigt, endast förbehållande sig, att borgarne dagligen skulle hålla en karl för att hjälpa och tillse dem, som voro sjuka. Detta åliggande försummades likväl af staden och följden blef, att kommandanten i skrifvelse den 1 aug. 1708 afsade sig all befattning med fångarnes bevakning och öfverlemnade denna till borgerskapet, som härigenom fick en högst anseelig tillökning i kostnader och besvär. (Bil. 5).

Helt naturligt blef ock bevakningen derefter och lockade snart till rymning.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> På ett löst blad, tillhörande en i kongl. krigsarkivet förvarad volym, innehållande bref och order för kommandanterna på Nya Elfsborg åren 1681, 1683—1703, finnes efterstående: »Följande deserteurer af dhe ryske fångar emothtagas på fästningen Elfsborgh till mera seckerheet, nbl: Gregorij Betrakoff, Kupian Patrock, Daniel Mitram, Niclas Steffana: 4 man.  
Datum Götheborg d. 13 Majj A:o 1708.

ERICK C. SIÖBLADH.»

<sup>2</sup> 1708 i nov. återsändes sålunda 29 man enligt rulla i länsarkivet.

<sup>3</sup> Betecknande för det hvarmanne sätt, hvarpå fångarne, särdeles under krigets första år, behandlades, är följande tilldragelse, hvarom berättelsen förekommer i 1708 års protokoll. Saken rörde sig om några sachsiska fångar, som flytt, och hufvudmannen för dem, som härtill varit behjelpige, var en kronoskeppare ANDERS

Det är högst antagligt, att man icke uteslutande kan skriva bemödandena, att utan nådigt tillstånd vända fängelset ryggen, på fosterlandskärlekens eller hemlängtans räkning, utan måste man säkerligen äfven taga i betraktande nödvändigheten snart sagdt för fångarne att söka komma med lifvet undan det öfverhängande ödet att frysa eller svälta ihjäl.

Officerarne tyckas haft det så tillfredsställande som omständigheterna medgåfvo, och det är endast sällan man finner dem klaga samt då vanligen öfver temligen obetydliga saker, och magistraten synes städse varit färdig att gå deras önskingar till mötes. De hade frihet att gå hvart de ville inom fästningen och fingo sjelfva betinga sig bostad, samt erhöilo i så fall inqvarteringsersättning.

Värre var det med gemene man. De lemnades väl till en början äfven de temligen lösa och lediga, men detta missbrukades naturligtvis och snart höjde kaptenerne för borgerskapets kår, som hade

---

ERIKSSON KIÄRRA, »boende i förstaden Haga.» Han berättade, att, när han andra pingstdagen kom från kyrkan på gamla varfvet, mötte han tre sachsare, FRIEDR. HESSLER, ANDRIS LANTZE, GEORG DITZE och den senares hustru, ANNA BARBRÖ CAPSEN, som frågade, om han hade en båt att sätta dem öfver till Hisingen, hvartill han svarade ja, och satte dem så öfver först till Sannagården och derifrån till Färjestaden, »hvarest de köpte sig 2 humrar och en kanna öl.» När de väl kommit dit, förklarade de, att de skulle vilja resa ut till öarna för att köpa mer hummer och dermed återvända till staden. Anders Kiärra följde så med öfver landet till Röö, hvarifrån de allesamman rodde öfver till Grötö, och här togo fångarne båtar och begåfvo sig till ett danskt fartyg, som låg i Kalfsund, med hvilket de rymde. Kiärra ville icke erkänna, att han fått af dem mer än en rock, men magistraten ökade vinsten med 6 par spö.

En och annan rymmare blef väl gripen, hvilket t. ex. hände 1718 med en dansk sjöman, Jacob Ibsen, som mot borgen gått fri, men vid underättelsen om, att alla danska fångar skulle föras till Visingsö, blifvit så häpen att han rymt, »hvarjemte han längtat hem till sin hustru och sina små barn, om hvilka han ej haft någon underrättelse, sedan han blef fången.» Men i allmänhet lyckades försöken, och slutligen blef det ej fråga om en eller några, utan om hela kompanier. I anledning af dessa täta rymningar begärde 1718 kommandanten, öfverste Bartold Otto Schmoll, att det måtte undersökas på hvad sätt fångarne förvarades, och hur det varit möjligt att till sådan mängd undkomma. Härpå uppkallades inför magistraten stadsvaktmästaren Sven Svensson, som upplyste, att fångarne, som rymt, suttit häktade i stadens corps-de-gardes öfverrum in åt gården, derur de om nätterna genom förstugufönstret sig bortpraktiserat sedan den 25 dec. 1717, men betygade, att ingen af dem kommit den vägen ut genom gatudörren, der posten står, utom den sedan ertappade danske skepparen Hans Hartvigsen, hvilken juldagsafton, när den gamle stadssoldaten Per Gast stod vakt, och som vanligt höll spetsen af värjan mot kammardörren, oförmodadt, under det han spatserade i förstugan, sprungit på Gast, hoppat öfver värjan, i ett språng ränt utför trappan och ut på gatan, der Gast, som förföljde honom, föll omkull och blef liggande, då tre andra fångar nämligen Albrecht Amundsen, Thomas Persen och Olof i Trondhiem passade på att rymma.» Detta föredöme hade den 11 februari året derpå efterföljts af 11 stycken på en gång, den 9 april af 6 och in alles hade under de första månaderna af 1718 rymt ej mindre än 49 man.

att ansvara för bevakningen, klagomål öfver att särskildt de sachsiska fångarne tillbringade tiden på krogarne, ej instälde sig vid tapto och blefvo ute nätterna igenom, hvarför magistraten nödgades, när slutligen en fånge först efter tre dagars frånvaro återvände, stadga ett vite af 40 daler för den, som olofligen hyste någon sådan. Dertill skärpte kommandanten den 25 aug. 1705 förbudet att vistas på källare och krogar genom bestämmelsen, att dylika skulle stängas, när tapto var slaget. (Jemf. bil. 4 och 42.)

När härtill kom att rymningar tidt och ofta egde rum, måste man iakttaga mera allvar vid bevakningen, hvaraf åter följde, att fångarne så vidt möjligt höllos mera tillsammans eller, med andra ord, hopades i fångelserna. Det är därför onekligt, att de under den följande tiden stundom sletu omenskligt ondt, ej med myndigheternas vett och vilja, utan till följd af omständigheternas makt i en tid, då för öfrigt litet hvar hade svårt att rädda sig från undergång. Myndigheterna gjorde tvärt om allt hvad de kunde för att hjälpa,<sup>1</sup>

Magistraten å sin sida sökte bereda fångarne den lättnad, som stod i dess makt. Sålunda aflät den i dec. 1717 ett bref till generalguvernören med klagomål öfver, att de danske fångarne ej hade kläder på kroppen — i december! — och ej kunde skaffa sig tillräcklig föda med hvad de hade i traktamente, samt att de ej hade annat rum att vara uti än corps-de-gardet, »utan måste de af hunger, köld och nakenhet crepera och lifvet tillsätta», hvarför det vore önskligt, om de finge sändas ut på landet, der de kunde få arbeta för födan, eller också snarast möjligt utvexlas.

Bristen på tjenliga rum var i sjelfva verket nästan det betänkligaste. Så voro ryssarne sammanpackade i bastionshvalfvet vid Drottningporten, en bostad som, enligt i december 1707 företagen besigtning, befans lifsfarlig för helsan genom öfverallt nedrinnande vatten, »fastän det på somliga ställen dryper mera än på andra», hvarför man insåg, att fångarne nödvändigt måste skaffas derifrån,

<sup>1</sup> Detta framgår till fullo af de öfverläggningar, som i detta afseende egde rum. Så skref kommandanten, öfverste CHRISTOFFER GEORG WITTING, den 6 aug. 1710 till magistraten, att det vore särdeles nödvändigt att kunna använda de ryska fångarne till arbete på fästningen, men att detta icke låter sig göra, emedan de äro alldeles nakna och »gå för spektakel på gatorna och icke kunna skylta deras blygsel, hvaröfver, då äfven de äro menniskor, den medlidandes hjerta måste blöda att man ser dem så usla och eländiga, särdeles vintern tillstundar och inga medel äro att tillgå, hvarmed de kunna blifva hjälpte». Han föreslår därför, att enskilda bidrag måtte uppsamlas af penningar eller kläder, helst man icke kunde veta, »huru det går med våra fattige medbröder och krigsfångar i Ryssland.» (Bil. 9.)

och vice-kommandanten Leijonsparre lofvade åt dem inrymma ett hvalf i tornet vid Kungsporten.

Härmed dröjdes likväl öfver hela den följande vintern, så att guvernören i oktober året derpå måste, i sammanhang med att han underrättar om flyttningen af en kosacköfverste och 2 andra högre officerare till Göteborg från Bohus, erinra om, att de ryska fångarne »för köld, dropp och annan olägenhet icke kunna begå sig i kasse-matthvalfvet, der de nu ligga». Efter detta lät magistraten genast underrätta dem, att de kunde få annan bostad, men fångarne afsände en särskild deputation, bestående af en gammal polsk löjtnant, MICHAEL GUTENFELDT, och en ryss, JACOB HUBLIKOFFSKY, hvilka å de öfrigas vägnar anhöllo få qvarstanna, der de voro, hellre än att inhysas vid Kungsporten eller torget, under förmälan, att de kunde väl begå sig i kasse-matten, »emedan hvalfvet allenast på én ände är läckt.»

Det är med sådant för ögonen icke underligt, om sjukligheten skulle varit ganska stor bland särskildt de ryska fångarne. Också yttrar kommandanten, att dagligen mer än 100 man voro sjuka af dessa. Lyckligtvis gingo ej några epidemier, och dödligheten tyckes äfven varit ringa; åtminstone gifver tyska kyrkans begrafningsregister, som i regeln torde angifva dödsfallen bland fångarne, icke skäl till något annat antagande.

Deremot är det möjligt, att de först hitkomna medfört någon slags fältsjuka, ty det heter 1704, att »några» af sachsarne voro liggande, hvarför man, då det kunde befaras, att de öfriga häraf skulle smittas, ville inreda stora gisslekammaren till sjukhus, röka både den och fångarne med enris, samt låta de senare gå ut under bevakning för att hemta frisk luft.

Det kan icke nekas, att detta med välvilja och omtanke parade sätt att behandla de af krigsolyckan drabbade bildar en skarp motsats till den tidens krigsföring i allmänhet, och särskildt till den behandling de svenska fångarne gingo till mötes i Ryssland<sup>1</sup>.

Också mötte det icke heller ringaste svårighet, när man började sätta i verket tanken att låta fångarne inträda i svenska arméen mot sold. Så upprättades 1707 af sachsarne ett helt regemente på två bataljoner, hvardera om 4 kompanier, eller tillsammans 1,200

<sup>1</sup> Man kan till och med säga, att de behandlades med allt för stor efterlåtenhet, när det kunde hända sådant som att t. ex. en del sachsare vid afmarschen ur staden 1707 voro försedda med brinnande luntor, hvarmed de i glädjen voro nära att tända eld på densamma.

man, deraf 99 från de i Göteborg varande<sup>1</sup>, och 1715 kompletterades generalmajor JOH. BAPT. VON SCHOMMERS regemente med i landet varande danskar och sachsare, »samt andra lösa karlar af tyska nationen, hvilka i provinserna kunna uppspanas»; tillägget i förordningen härom: »att ingen af dem må undslippa, utom de som vunnit burskap», vittnar dock om, att rekryteringen vid detta tillfälle ej alltid skett i godo.

I allmänhet brukades härvarande fångar till arbete på fästningsverken, eller utlegdes de mot skälig dagspenning till gat- och vägarbeten för stadens räkning. Många, eller rättare ett stort antal, tillhörde handtverksklassen, och erhöilo därför användning hos mästarne i staden, hvilka mot egen borgen brukade dem på verkstäderna. I dylika fall kunde de betrakta sig nära nog såsom fullkomligt fria män, bytte om mästare liksom de andra gesällerna och skötte sina nöjen på bästa sätt, såsom kan ses af en ransakning 1704 om tre sachsare, hvilka en natt befunnits hafva fört ett lustigt lefverne i ett hus vid ekskogen på Stora Otterhällan, der de bland annat låtit »spela för sej».

Detta gjorde äfven, att ganska många utträdde ur de fiendtliga arméernas led, och öfvergingo till svenska undersåtar. Åtskilliga vunno på detta sätt burskap i Göteborg och nedslogo derefter derstädes sina bopålar för beständigt. Föremål för vänlig behandling, hade fångarne ingen orsak att hysa annat än vänskapliga känslor gent emot befolkningen, och man spårar därför ej heller någonsin annat än god sämja. (Bil. N:o 36.)

Deremot hände någon gång, att de förre sins emellan råkade i delo och drogo tvisterna inför magistraten<sup>2</sup>.

I ett fall var man ganska sträng mot fångarne och det var i fråga om deras brevexling. Då man naturligtvis måste vara ytterst

<sup>1</sup> Bataljonerna kommenderades af öfverstelöjtnanterne STRALBORN och BOJE.

<sup>2</sup> Sålunda beklagade sig den 31 mars 1704 en sachsisk löjtnant, CHRISTOFFER FRIEDRICH VON MUNCOWITZ, öfver en soldat af samma nation, CASPER GRIESLER, emedan denne för de andra fångarne berättat, att löjtnanten i knifsmiden GABRIEL HILLEBRANDS hus skulle sagt, att de gemene icke förhållit sig väl mot svenskarne i striden vid Pinschoff, genom hvilket tal löjtnanten bragts i vanrykte så väl hos soldaterna som hos de sachsiska officerarne; »han hade i knifsmidens hus», berättade han, »der Griesler satt i verkstaden, sagt, när knifsmiden frågade honom om nytt, att det bästa jag förnummit är, att vår konung sändt penningar, hvapå smeden frågat, om de gemene få del af dessa, då Griesler inföll: »får jag inga penningar, så tjenar jag ej längre!» »Då får väl kungen folk ändå», svarade

angelägen att hindra alla redogörelser till utlandet för hvad som tilldrog sig i Sverige, hade man stadgat, att alla afgående bref skulle företes i guvernementskansliet, innan de fingo afsändas, och häröfver höll man skarp vakt. Det oaktadt inträffade ett och annat fall af öfverträdelse häremot, hvilket då betraktades som landsförräderi och straffades hårdt. Man träffar en dylik ransakning i Göteborgs rådhusrättsprotokoll för år 1703.

I slaget vid Narva hade bland andra högre officerare äfven tillfångatagits den sachsiske generallöjtnanten DE HALLARD<sup>1</sup>, hvilken af konung August sändts till hjälp åt tsaren för ledningen af belägringsarbetena. Han öfverfördes derefter till Sverige samt insattes på Jönköpings slott, och det är härifrån han i bref lemnade den sachsiska regeringen alla de upplysningar om ställningar och förhållanden i landet, hvilka kunnat blifva honom bekanta. Huru länge denna brevexling pågått, är ovisst, men på ett eller annat sätt hade de svenska myndigheterna fått anledning misstänka, att en dylik brevexling egde rum, och Rådet underrättade härom konungen, som nästan samtidigt fick i händerna bland andra, efter slaget vid Pultusk, bekomna handlingar från fiendens fältkansli äfven två bref från de Hallard, det ena till konung August och det andra till kommenderande generalen Röbel, båda daterade den 12 februari 1703, samt återopande en föregående skrifvelse af den 5 i samma månad. (Bil. 40—41.)

Sedan han i det förra anhållit om understöd i fångenskapen, emedan han säger sig icke kunna lefva med den ringa hjälp han hittills fått, utan måst afyttra allt hvad han egt, »så att jag icke kan gå ur min kammare, då nattrocken är min enda klädnad», öfversänder han underrättelser om rustningarna, uppgifter om fördelningen af den i landet varande styrkan, och önskar, att han vore

löjtnanten, men Griesler utlät sig, att flera voro med honom i samma mening». Knifsmeden, som ville afbryta tvisten, yttrade, att, hur som helst, »var det ett Guds verk, att de svenske fingo segern vid Pinschoff, der dock de sachsiske och polnische voro starkare, derpå löjtnanten, hvilken icke var personligen med i slaget, emedan han låg sjuk i Stargard, men hört berättelser från ögonvittnen, svarade, att det halp mycket till segern, att på den högra flygeln, som af konung August sjelf anfördes, voro luttar polackar, hvilka gäfvo salva, när de voro ett godt styckeskott från de svenske, och sedan togo de flykten och sprungo, innan de kommo svenska arméen så nära, att de kunde bruka sabeln, derpå konungen blef hindrad af sina generaler att i egen person vidare bevista slaget».

<sup>1</sup> Namnet skrives så af honom sjelf i de vid Pultusk eröfrade brefven, liksom och af konung Carl och svenska Rådet, hvaremot i »Uppgifter rörande svenska krigsmakten» af J. Mankell, äfvensom i »Vertraute Briefe eines Schwed. officiers an seinen Freund in Wien», namnet skrives Allard eller Alard.

fri för att kunna lemna närmare berättelse, »ty den svenska staten är för mig lika väl bekant som till och med mången svensk». Slutligen omtalar han, att nya order från öfverståhållaren i Stockholm skärpt bestämmelserna om hans fängelse, så att han nu beröfvats till och med papper, bläck och penna; »emellertid, de må göra hvad de vilja, så skall jag vara dem allt för klok, skrifver nästan när jag vill, och kan äfven bekomma bref, blott dessa adresseras till Göteborg och en viss köpman vid namn HANS CALMES, som känner min adress, och så erhåller jag dem visst och säkert, derpå kan man förlita sig.»

Med anledning af denna anvisning gaf konungen den 3 maj 1703 Rådet befallning, att »icke allenast honom (de Hallard) dess brott och förseende alfwarligen låta förehålla, och de medel wid handen taga, att han ej vidare må kunna berömma sig vara dem för klok, som wilje tillstängia honom friheten att skrifwa; utan att I jemwähl låte ställa kiöpmannen Hans Calmes samt alle dem, som kunna befinnas hafwa gådt honom tillhanda uti denne dess oloflige correspondence, under förhör och tillbörlig näpst för en sådan förseelse och försåtelig underhandling med wåre illwiliare».

Som det var af största vigt, att en dylik förrädisk brefvexling hindrades, skyndade sig Rådet att efterkomna den gifna befallningen, och tillskref redan tvänne dagar senare guvernören i Göteborg, amiral Sjöblad, att beordra magistraten derstädes låta fängsla borgaren HANS CALMES, försegla hans kontor, skrifter och handlingar, samt derefter anställa en eftertrycklig ransakning i målet. När denna befallning kom justitieborgmästaren Wilhelm Silentz till handa, lät han kalla till sig stadsbudet ANDERS SVENSON HOLLMER, rådmännen KILIAN TREUTIGER och JOHAN SIMMING, notarien JOHAN LAUTERBACH och stadsfiskalen JONAS STYFWERT, hvilka alla efter aftonsångens slut instälde sig.

Under tiden hade han genom stadsbudet låtit kalla handlanden Calmes, hvilken äfven strax efter gudstjensten tillstädeskom, då borgmästaren meddelade honom och rådmännen, hvarom frågan gälde, förehållande Calmes det ytterst äfventyrliga läge, hvari han befann sig, om brottet kunde bevisas, samt beordrade derpå de medförde magistratspersonerna att begifva sig till Calmes hus och der företaga rättslig undersökning, hvaremot denne nedfördes i arrest.

När målet den 15 maj togs under behandling inför magistraten, berättade förenämnde rådmän, att de enligt order förfogat sig till

Calmes hus och huru de vid sin ankomst låtit underrätta dennes hustru om deras ärende, och derpå i hans kontor förseglat tvänne paket adresserade till en baron GOTTFRIED VON EDELSTEINS fru, JACOBA BOKE VON WELLFERHORST, att befordras genom handlanden JURGEN GREFWE i Hamburg, samt likaså fönster, dörrar och all åtkomst till kontoret. Vid öppnande af paketen befunnos de innehålla en den 24 november 1698 i Göta Hofrätt uppvisad kopia af paktum mellan baron von Edelstein och hans fru, skrifven på holländska, en kopia af samme barons svärföräldrars testamente, äfvenledes på holländska, en notarialprotest mot svågern Lorentz Boke, vidare handlingar rörande norra stångjernshammaren vid Tabergs bruk, v. Edelsteins fullmakter som stats- och hofråd hos kejsaren med flera familjepapper, samt bref till Calmes från v. Edelstein och hans fru, men ingenting af intresse för målet ifråga.

Derefter inställes Calmes. På uppmaning att berätta, hur saken förhöll sig, åkallade han Gud till vittne om sin oskuld, och förklarade sig nöjd med, att alla hans papper och handlingar genomgingos, viss om att deribland icke skulle anträffas bref, hvarken till de Hallard eller emellan denne och någon annan. Den enda beröring, som förekommit dem emellan, var, att han på v. Edelsteins begäran sålt salt fisk och specerier till de Hallard, hvarför han af denne erhållit betalning med omkring 40 daler s:mt. Deremot hade han för baron v. Edelstein, som i Sverige egde Hörle bruk, men nu vistades i Kurland, samt för dennes fru, som befann sig i Holland, befordrat ett och annat bref till Hamburg, hvilka varit förseglade med bemålde barons vapen och med hans eller hans frus hand adresserade stundom till Jurgen Grefve och ibland till Jochim Schröder, men om hvilkas innehåll han icke hade någon kännedom. Det förhölls visserligen Calmes, att v. Edelstein haft vida lättare att från Jönköping, der denne då vistades, direkt sända brefven till Hamburg, i stället för att låta dem taga omvägen öfver Göteborg, och att således Calmes bort misstänka att härunder låg någon brottslig afsigt, men då Calmes fortfarande vidhöll sin oskuld, kunde man i brist på bevis icke göra något vidare än om ransakningens utgång lemna Rådet underrättelse.

Samtidigt hade landshöfdingen i Jönköping, MÅRTEN LINDEHELM, kallat inför sig generallöjtnant de Hallard »och honom hans brott och grofwa förseelser med alfvarlige och eftertrycklige ord under ögonen ställt, samt tillhållit honom at bekänna, hwilken som varit afnåhmare och befordrare af sådane hans bref, men hur högt man



sig winlagt at kunna få honom till en reen bekännelse därom, som ock elliest sökt at utforska sanningen, så har dock sådant intet varit möjligt, utan hade han föreburet det han sig icke kunde påminna sådane bref hafwa affärdat, mindre brukat dertill någons hielp och befordran, hållandes före, at någon annan lærer det i hans namn hafwa gjort, som dock icke synes wara troligit, effter hans egen hand med tiden worde honom öfvertygandes wederspelet».

I samma bref af den 10 juli, hvarur förestående är hemtadt, meddelar Rådet äfven konungen utgången af ransakningen med Calmes, »kunnandes därutur icke finna några omständigheter af de i hans contoир warande bref, skriffteer och handlingar, mindre af hans eller andres bekiännelser, som kunna framte den ringaste anledning i någor måtto att gravera honom för en sådan straffbar gärning», utan måste man antaga, att de Hallards bref varit inneslutna i dem, som af Calmes befordrats för baron von Edelstein och hans fru, hvilka senare man så mycket mindre kunnat härom misstänka, som de voro svenska undersåter och i landet ega fast egendom, »samt blifva hos något hvar wäl lidne. Där till med så meddelte gouverneuren och ammiralen, så wäl som magistraten honom (Calmes) godt loford och wittnesbörd om hans hijt in till försporde förhållande, de där icke kunde tro, att han en sådan otrohet upsåtelligen eller wetterligen skulle hafwa begått, hälst han wore en gammal edswuren borgare och stadens inwånare, som haar god alliance och sitter i en wacker handel». Då sålunda Calmes måste anses vara oskyldig och sökt att mot personlig borgen blifva satt på fri fot, för att få tillfälle sköta sina affärer, så har Rådet ansett sig böra bifalla denna ansökan.

Konungen gillade i bref från Thorn af den 23 juli denna Rådets åtgärd, men ansåg liksom Rådet, att några ännu outhärliga spörsmål borde genom Göta hofrätts försorg pröfvas. Till följd häraf instälde sig advokatfiskalen ERIK EHRENKRONA den 1 augusti hos magistraten, för att ransaka ytterligare i målet och Calmes inkallades ånyo, men förklarade, att »han ville passera för en skälm, om någon hemlig korrespondans med hans vett och vilja är befordrad, och om de Hallard så skrifvit, har han det ej gjort som en redlig man». Advokatfiskalen frågade derpå, hvad han menade med det yttrande han skulle fält, att han kunde förtjena 20,000 daler s:mt, »om der icke vore för stor hasard med». Detta förklarade Calmes så, att han som köpman skulle i dessa tider

kunnat vinna betydande summor, om han vågat riskera ett större belopp, och nämnde särskildt, »att han på indigo, valfiskben och russin väl skulle kunnat prospectera något vackert, om han haft lägenhet något derpå att insätta, men att han ej haft med sitt tal syfte på någon skada för kongl. maj:t, det ville han med sin dyraste ed befria sig för».

Härmed slöts rättegången och de Hallard blef, efter Arvid Horns bemedling, lösgifven ur fångenskapen 1705 samt återreste öfver Hamburg till Sachsen. Om Hans Calmes, eller som namnet i början skrefs CALMUS, känner man i öfrigt, att han var född 1646 och dog den 19 april 1710. Genom sitt giftermål 1682 med CATARINA SETH blef han beslägtad med en af de äldre familjerna i Göteborg, hvaraf en ättling i början af 1700-talet, Gabriel Seth, brorson till Catarina, upphöjdes till greflig värdighet. Calmes hade med sin hustru fyra döttrar, deraf en gift med en förmögen handlande NICLAS MATSEN, och sedermera med PETER SILVANDER, äfven handlande; en annan ingick 1713 äktenskap med den från Hamburg inflyttade köpmannen ERIK NISSEN; en tredje gift först med en JOHAN BRAUN och sedermera med HIERONYMUS NISSEN, och slutligen den fjerde med LORENS BAGGE, och blefvo de härigenom stammödrar för många af Göteborgs mest framstående köpmansslægter under 1700-talet.

#### 4. De kontanta utgifterna m. m.

Ursprungligen hade borgarne att till staten utgöra endast den s. k. »kontributionen» eller kronoskatten, men i anledning af kriget tillkom snart en mängd mer eller mindre stora och mer eller mindre stadigblifvande skatter under olika titlar.

Bland de första af dessa torde varit *skatten på fruktbara kapital* eller på kapital, som vöro utlånade och på hvilkas ränta man lade en viss afgift; men som Göteborg företrädesvis var en handels- och industriidkande stad, hade man alla tillgängliga medel nedlagda i sådan rörelse, eller använde dem såsom förskott till bruken i Vermeland, hvarför denna pålaga var af ytterst ringa betydelse här.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Af tillgängliga handlingar synes, att vid slutet af år 1702 endast 11 personer hade mot ränta utestående penningar. (Bil. 45).

Det samma var förhållandet med *4:de penningen af hushyror*, hvilken skatt t. ex. 1718 endast inbragte 100 daler s:mt, hvilket var helt naturligt, då hvar och en i allmänhet bebodde sitt eget hus. Lika litet torde kronan erhållit genom sådana skatter, som de på *peruker, fontanger* och en del andra kläder lagda, samt för begagnande af *kareter och täckta vagnar*; dylika pålagor kunde öfverhufvud taget icke inbringa något nämnvärdt, men voro i hög grad egnade att förbittra allmänheten.<sup>1</sup>

För att erhålla medel till aflöning åt Upphandlingsdeputationen utkom 1716 en förordning, att alla *källare och krogar* skulle beläggas med en afgift, lämpad efter den inkomst innehafvaren antogs draga af rörelsen. Denna afgift utgick i Göteborg med ungefär 1 daler 16 öre för hvarje källare, och, enär detta blott var hälften mot hvad t. ex. i Uddevalla erlades, väckte sådant generalguvernörens uppmärksamhet, men magistraten förklarade saken så, att »källarmästarne här i staden äro många till antalet, hvilket näringen så för den ene som den andre förminskar, enkannerligen som föga någon besöker källarne här i Göteborg, undantagandes de resande, hvilka dock merendels köpa sitt vin af kaparredarne, efter de det för bättre pris sälja än källarmästarne, som måste betala tull och accis. Deremot fins i Uddevalla icke mer än en, af hvilken alla måste betjena sig, varandes ingen kaparredare, som honom prejudicerar.»

På den härigenom beträdda vägen att, förutom de skatter som drabbade alla, dessutom lägga kontributioner på vissa klasser af medborgare, fortgick man än vidare, och 1718 förordnades i enlighet härmed, att en *handtverksmästare* skulle årligen betala 4 daler k:mt och en gesäll 2 daler samma mynt, samt att hvardera skulle vid inskrifningen i embetet erlægga hälften häremot, hvilket allt åldermännen hade att kvartalsvis uppsamla och redovisa.

I sjelfva verket hade beskattning af detta slag likväl egt rum långt förut, i det att kronan innehöll en viss del af *tjenstemännens löner*. 1711 bestämdes sålunda, att de af Göteborgs stads löntagare, som hade 100 daler och derunder, skulle få njuta hela lönen oaf-

<sup>1</sup> Skatten på kläder skärptes 1715 och magistraten tillsatte då handlanden OLOF FROSSBERG att i detta fall hafva uppsigt öfver stadens invånare, och när denne under förklaring, att han så mycket mindre kunde åtaga sig befattningen, som han hvarken förstår, hur den skall skötas eller har tid dermed, afsade sig äran, svarade magistraten med att vid 20 dalers vite ålägga honom mottaga densamma, »efter som denna beställningen länder till kongl. maj:ts tjänst».

kortad, men de från 100 till 200 daler endast halfva, och de, som hade öfver 500, allenast en fjerdedel af lönen, »hvilket», tillägger sekreteraren i protokollet, »är en ringa tröst för de fattige betjente i denna svåra tiden». Sanning är också, att dessa afdrag måste varit utomordentligt svåra för personer, hvilkas hela inkomst utgjordes af en ganska knäpt tillmätt penning af staden eller staten. Också finner man, att regeringen nödgats redan det följande året medgifva, dock undantagsvis, hela lönens utbetalande, hvilket var så mycket kärkonnare, som en del af rådhusrättens ledamöter var alldeles medellös och, genom afkortningen och innehållande af lönerna, redan nödgats skuldsätta sig öfver förmågan samt nu, då krediten var slut, snart sagdt skulle blifva förlorad, om den icke erhållit hvad den egde rätt att fordra.

Till dessa skattetitlar komma andra mera tillfälliga, såsom den *extra nöd- och krigshjelpen* för 1713, hvilken för Göteborg steg till 2,286 daler 10 öre s:mt,<sup>1</sup> samt den skatt, som 1712 utskrefs af regeringen för att *underhålla de flyktingar*, hvilka efter ryssarnes inbrott i Finland och Östersjöprovinserna i massor strömmade in på moderlandet. Kostnaderna för deras underhåll fördelades på hela landet och drabbade Göteborg med 500 daler s:mt. Till denna grupp af pålagor kunna äfven räknas de bidrag, som direkt utgingo från staden till rustningarna, såsom när man nödgades i maj 1716 förse generalmajor Hamiltons hela regemente med skodon, innan det kunde marschera i fält.

Det var äfven nämnde år fråga om att tvinga stadens invånare till en annan mycket afsevärdare försträckning. Upphandlingsdeputationen hade nämligen till garnisonens underhåll i Göteborg utfärdad tryckta anvisningar på 20,000 daler s:mt, men som dessa helt naturligt icke kunde utdelas till trupperna, gjorde man en hemställan, att de förmögnare af stadens invånare måtte kontant inlösa dem. Det hela var låledes ett illa doldt försök att låna penningar på en värdelös revers af ungefär samma beskaffenhet, hvaraf man redan förut hade så många i de s. k. myntsedlarne.

Till åttlydnad af den erhållna befallningen sammankallades emellertid borgarne och föreställdes, huru man hade för ögonen ett vackert regemente, men så illa beklädt, att det ej kunde brukas i

<sup>1</sup> Den fördelades på stadens I rote med 150 daler 24 öre, II 275: 4, III 236: 24, IV 345: 16, V 403: 2, VI 175: 20, VII 196: 16, VIII 139: 8, IX 143: 28, X 136: 12, och XI 83: 16.

fält, samt hur önskligt det därför vore, att man i detta afseende ville bispringa kronan, »helst anvisningarne voro säkra, om det äfven dröjde med betalningen, och, tills denna erlades, hade man ränta».

Borgarne funno likväl detta nya slags lån icke mera tilltalande än de föregående, hvarför de afböjde det, hänvisande på deras oförmåga till följd af handelns och sjöfartens aftynande, och de ansenliga försträckningar de redan gjort, samt de stora skatterna. Särskildt utlät sig handlanden, sedermera kommerserådet, JACOB SAHLGREN, att han förskjutit betydande summor och förut inlöst dylika anvisningar, samt nu behöfde penningar till kaperiet, »hvilket visserligen gifver vinst, men den han dock genast nedlägger i nya utrustningar».

Slutet blef, att Upphandlingsdeputationen måste utfärda anvisningar på belopp af den storlek, att de kunde användas till aflöningar, betalning af handverkare och uppköp af varor. Dessa anvisningar voro naturligtvis ytterst svåra att omsätta, och det förekom allt emellanåt tvister i detta hänseende, när än den ene än den andre handlanden eller handverkaren vägrade utbyta sitt goda mynt mot dessa papper. Det gick ända derhän, att öfverstelöjtnant SCHMILINSKY vid Zengerleins sachsiska regemente till magistraten ingaf ansökan om, att borgarne måtte tvingas mottaga de sedlar truppen erhöill i aflöning från Statskontoret, eller också lemna soldaterna kredit, »emedan de nu äro komne ur kampagnen och hafva penningar nödige till sin uppmuntran och subsistens», hvarpå magistraten likväl svarade, att den ingenting kunde göra vid saken, då borgarne ej voro i tillfälle att undvara penningarna.

Till de i det föregående omnämnde, till beloppen mindre betydande, mer eller mindre tillfälliga skatterna, komma de bidrag, som staden lemnade kronan i form af *förskott, lån och gåfvor*. Vid redogörelsen för krigshändelserna är berättelse lemnad om de tillfällen, då de erhöillos, samt om de underhandlingar, som härom fördes med borgerskapet. Vi skola här nedan sammanställa beloppen, så vidt de äro kända. Detta senare är likväl icke händelsen för krigets första afdelning eller till slaget vid Pultava, rättare till 1710, men att staden redan de första åren genom lån och förskott understödde det allmänna, kan icke betviflas, ehuru man icke kan angifva i hvilket omfång. Visst är, att kronan den 8 nov. 1709 erhöill till flottans utrustning ett betydligare bidrag, samt att

borgarne vid detta tillfälle knotande erinrade om, att de redan förut gjort ansenliga förskott.<sup>1</sup>

I förteckningen är likväl som sagdt *icke* inberäknadt hvad kronan erhållit åren 1701—1709. Ej heller kan sägas, om eller huru mycket borgerskapet bidrog till eskaderns utrustning 1715, vid det tillfälle, då Statskontoret beordrade grefve Lewenhaupt att i Göteborg upplåna 204,042 daler s:mt, och slutligen är siffran för tvångslånet endast tillnärmelsevis riktig, då man icke känner, i hvad mån magistraten höjde de tecknade bidragen, eller ökade dem med belopp af personer, som icke godvilligt deltog.

Att utreda frågan, huruvida och när kronans fordringsegare i Göteborg fingo betalt för gjorda leveranser och lämnade kontanta lån, är mycket svårt, så mycket mer som dertill fordras andra handlingar än de här tillgängliga.

Med afseende på de förra, eller de till kronan gjorda leveranserna, är det uppenbart, att betalningen utgick först mycket sent, om ens någonsin. Man finner detta af uttalanden på många ställen. Så klagade borgarne vid de underhandlingar, som inleddes 1716 om ett nytt lån, deröfver, att äldre fordringar för till amiralitetet lemnade varor icke enligt löfte godtgjorts dem vid inrop af gods från de genom kronofartyg tagna priserna, utan tvärtom hotats med utmätning, samt deröfver, att när de någon gång erhöilo betalning, denna lemnades i anvisningar på amiralitetskassan, der det åter svarades, att inga medel funnos tillgängliga för dylika ändamål.

Angående i öfrigt dessa under åren 1713—1715 till arméen och flottan gjorda leveranser, kungjorde Upphandlingsdeputationen den 12 april 1718, att fordringsegarne borde anmäla sig hos Statskontoret, då de »till en början» skulle erhålla halfva beloppet samt

<sup>1</sup> Särskildt hade <sup>16</sup> / <sub>7</sub> 1700 lemnats mot säkerhet . . . . .	17,050 d. s:mt.
Den <sup>16</sup> / <sub>2</sub> 1710 lemnades mot pant af gods och räntor samt mot	
» <sup>30</sup> / <sub>8</sub> » » 6 <sup>9</sup> / <sub>10</sub> . . . . .	18,150 »
» » » (deraf som gifva 9,291 d.) . . . . .	34,491 »
1712 lemnades till pommerska arméen under Dücker . . . . .	13,400 »
och till flottans utrustning för Stenbocks expedition ca . . . . .	20,000 »
1713 <sup>11</sup> / <sub>11</sub> till garnisonen, magasinerna och fältarméen . . . . .	30,615 »
som skulle räknas på följande årets skatt.	
1714 <sup>30</sup> / <sub>12</sub> lån mot reverser . . . . .	13,560 »
1715 <sup>24</sup> / <sub>10</sub> förskott till pommerska arméen . . . . .	37,230 »
» » eskadern . . . . .	17,605 »
» » » . . . . .	8,140 »
1716 <sup>19</sup> / <sub>3</sub> » » flottan . . . . .	10,000 »
1717 <sup>13</sup> / <sub>8</sub> » . . . . .	ca 22,797 »
1718 tvångslånet . . . . .	
eller tillsammans: daler s:mt	243,038.

för det återstående skuldsedel, löpande med 6 % ränta. Om de sålunda verkligen då erhöilo halfva fordran, är det å andra sidan, med kännedom om myntförsämringen och den just då mer än någonsin förtviflade penningförlägenheten, alldeles uppenbart, att betalningen i alla händelser icke kunnat utgå annat än i nödmynt eller sedlar, båda delarna af likartadt värde, d. v. s. i det närmaste intet.

Icke stort lyckligare gick det förmodligen med dem, som gjort tillförsel till arméen under fälttåget 1716 och hvilka, enligt generalguvernörens bref till magistraten den 2 nov. samma år, borde försedda med proviantmästares eller regementsofficerares qvitto, låta anteckna sig, »på det de måtte komma till sin fulla rätt.» Här var det åtminstone icke ens fråga om betalning, utan blott om att anmäla sig som fordringsegare. Förmodligen var dock den goda viljan parad med samma oförmåga som i förra fallet; man har icke heller skäl att antaga något annat, när man t. ex. vet, att af förskottet 1712 till flottan, om hvars snara återbetalning man erhållit försäkran af regeringen, liksom förbindelse af Magnus Stenbock, ännu 1717 ett belopp af 4,030 daler samt återstod obetaladt.

I fråga om dylika eller kontanta förskott känner man, att konungen, i bref dateradt Ystad den 2 jan. 1716, lofvade kronans fordringsegare betalning innan midsommar för de tre sist förflutna åren. Häraf blef likväl ingen annan påföljd, än att Upphandlingsdeputationen svarade de borgare, som anmälde sig att, på grund af konungens löfte, erhålla tillbaka de gjorda förskotten, det inga penningar härtill funnos tillgängliga, men att de kunde ingifva sina räkningar till deputationen, der de sedermera förmodligen stannade i godt förvar.

Några af lånen hade erhållits under vilkor, att de skulle få afräknas på det kommande årets kronoskatt. Det är antagligt, att så äfven till en början skedde, men den stora penningförlägenhet, hvori regeringen städse befann sig, tvingade den snart att bryta högtidligt ingångna förpligtelser. Så var händelsen med det förskott, som af borgarne lemnades 1715 under bestämdt vilkor och lika bestämdt löfte att få afräkna detsamma på följande årets kontribution, hvilket äfven gick i verkställighet. Men den 30 december 1717 kom efterräkningen. Generalguvernören återfordrade nämligen då, gifvetvis på högre befallning, ännu en gång detta förskott och det hjälpte föga, att borgerskapet klagade öfver, att man nu tog

med våld hvad som 1715 lemnades godvilligt och af nit för det allmänna bästa.

Måhända betalades verkligen skulderna eller större delen deraf någon gång i tiden, men visst är, att det i så fall skett efter en ganska lång tidrymd.<sup>1</sup> Säkert är äfven, att fordringsegarne i hvarje fall ledo högst betydliga förluster, dels genom att de under tiden beröfvades ett välbehöfligt rörelsekapital, dels genom den hopade ränteförlusten och slutligen, men icke minst, genom den under tiden inträdda myntförsämringen.

Om det var svårt nog att indrifva de mindre gårderna och de tecknade lånen och förskotten, så var det ännu långt värre att redovisa den betydliga skatt, som under namn af *kontribution* utgick till kronan. Ännu i slutet af 1703 qvarstodo 1,200 daler s:mt såsom resterande kontribution ända från år 1688, och då magistraten på allmän rådstuga sporde de församlade, hur man dermed skulle förfara, utbrast borgerskapet i höga klagorop, anhållande att magistraten ville träda emellan och söka bemedla så, att denna rest måtte afskrifvas, helst som af det löpande årets skatt ej ens hälften influtit, oaktadt den då bort vara till fullo erlagd.

Om magistraten verkligen gjort ett sådant försök, har det i alla händelser varit utan påföljd, ty denna rest förefinnes ännu 1709, under årens löpp ytterligare ökad med så väl återstående kontributioner som fjerdepenningar och andra restantier, med hvilka den uppgick till 2,164 d., förutom 469 d. obetalade utskylder från presterskapet och skolbetjeningen. Om indrifvande häraf befalte guvernören, att magistraten skulle foga eftertrycklig anstalt, hvartill denna myndighet svarade, att den väl skulle göra hvad den kunde, men klagar öfver, att borgerskapet i dessa krigstider sitter näringslöst och ändå måste betungas med stora skatter, dem man allt som oftast måste utpanta, så att många, till följd af den ringa näringen, de stora skatterna och inqvarteringen, söka sig härifrån till andra orter för att vinna sitt bröd. Att detta senare förhållande var skildradt efter verkligheten, intygas till fullo af protokollen, der man icke sällan finner handtverkare och andre uppsäga burskapet under ofvan angifna skäl.

<sup>1</sup> Ännu den 3 okt. 1743, då det ifrågasattes, att borgerskapet skulle förbaka anse- nliga quantiteter spanmål åt kronan, klagade en del öfver, att de ännu icke fått betaldt: „för det de i förra ofredstiden åren 1717 och 1718 bakat för kronan.“



I sjelfva verket hade kontributionen under de senare åren stigit till en utomordentlig höjd. Från att 1699 och sedermera intill 1710 hafva utgått med omkring 10,000 daler om året, ökades den med ens sistnämnde år till nära 21,000 daler. Derefter sjönk den på nytt de tre följande åren till omkring 15,000 d. för att 1714—1716 åter uppgå till 20,000. Sedermera uttaxerades för rustningarna 1717 ej mindre än 40,239 d., eller det dubbla beloppet mot förut, och 1718 kom man slutligen upp till 68,897 daler 4 öre s:mt, eller nära 30,000 daler mer än närmast föregående år.<sup>1</sup> Härvid är dock att märka, att man under den gemensamma benämningen »kontribution» innefattade en mängd skattetitlar till kronan, så att, när det heter, att kontributionen för 1699 utgjorde 10,316 daler 7 öre 4 p. s:mt, gick häraf

kontributionen i inskränkt mening till 8,060 daler, hvartill kom:

10:de penningen af löner .....	1,306: 3. 4.
tjenstehjons kontributioner .....	681.
och 4:de-penningen af hushyror .....	269: 4.
	<hr/>
	10,316: 7. 4.

På samma sätt var af hela kontributionsbeloppet för 1718

kronoskatten i egentlig mening endast	56,000 daler
tjenstehjonskontributionen .....	1,178 »
10:de-penningen af hushyror .....	100 »
upphandlingsafgiften .....	10,393: 28
skatt på prokuratorer och advokater ..	36.
inhysesjonens kontribution .....	18.
20:de-penningen af arrenden .....	44: 24
husvärdspenningar .....	365.
kongl. maj:ts avance .....	33: 16
vissa afgifter .....	728.

daler s:mt 68,897: 4.

Detta var i alla fall hvad som i kronoskatt skulle utpressas af borgarne. Kontributionsrånteriets beslut härom delgafs stadens invånare den 23 januari, då magistraten, sedan större delen af de närvarande efter åhörande af kungörelsen aflägsnat sig, qvarhöll de mera framstående borgarne till en enskild rådplägning.

<sup>1</sup> Efterföljande sammanställning visar beloppet af kontributionen i vidsträckt mening under krigsåren:

1699 ... 10,316: 7. 4.	1708 ... 10,317: 14. $9\frac{3}{5}$ .	1717 ... 40,239.
1700 ... 10,756: 21. 4.	1709 ... 10,345: 22. $8\frac{2}{5}$ .	1718 ... 68,897: 4.
1701 ... 9,045: 10. 14.	1710 ... 20,858: 27. $9\frac{2}{5}$ .	1719 ... 20,358: 30. s.
1702 ... 9,136: 5. $3\frac{3}{25}$ .	1711 ... 14,328: 5. $19\frac{1}{5}$ .	= 362,185: 29. $2\frac{18}{25}$ .
1703 ... 9,169: 4. $3\frac{3}{5}$ .	1712 ... 15,316: 14. 4.	
1704 ... 9,168: 2. $22\frac{3}{5}$ .	1713 ca 15,000.	
1705 ... 9,165: 29. $13\frac{1}{5}$ .	1714 ... 20,020: 18. 16.	
1706 ... 9,438: 25. $3\frac{3}{5}$ .	1715 ca 20,000.	
1707 ... 10,307: 10. 4.	1716 ca 20,000.	

Man hade visserligen nästan upphört att beklaga sig — och hvartill skulle klagan för öfrigt tjena — men den nu ifrågasatta skatten var så stor, att den påtagligen icke skulle kunna utgöras, hvarför magistraten, eljest så försigtig i sina uttalanden, denna gång frångick sin vanliga hållning, i det den öppet påvisade, »huru ögonskenligen antagas kan, så väl af den kontingent borgerskapet är pålagd i kontribution, som af hvarjehanda andra tillfällen, att genom en eller annan tillskyndan större svårigheter synas denna staden påbördas, än borgerskapet kan bära, seendes ingen bättre utväg, än att man affärdar tvänne deputerade till hans kongl. maj:t, hvilka kunde dessa svårigheter föredraga och söka vinna nådig ändring».

Detta förslag gillades af de närvarande, som anhöllo, att justitiepresidenten de Silentz ville åtaga sig detta maktpåliggande och ömtåliga värf, såsom den der personligen stod i mycken gunst hos konungen. De Silentz förklarade sig härtill villig samt afreste till Lund, efter att hafva genom generalguvernören erhållit konungens tillåtelse att infinna sig för att frambära ärendet. Någon ändring

beslutet lyckades man likväl icke vinna, utan företogs snart derefter uttaxeringen af skatten genom stadens 48 äldste.

Rörande i allmänhet fördelningen af kronoskatten på stadens invånare, hade sådan intill 1716 års privilegier förrättats af borgerskapets inför magistraten valde förtroendemän, allt efter hvars och ens förmögenhet och vanligen utan att klagomål deröfver hördes. När likväl det belopp, som skulle uttaxeras, under de senare åren ökades långt öfver det brukliga, tyckte den handlande delen af borgerskapet finna sig för hårdt uppskattad, och handelsgillet föreslog därför 1712 magistraten, att, när taxeringen komme att företagas, de handlande skulle sammanträda jemte handtverkarne för att göra en proportionerlig delning af beloppet mellan dessa tvänne korporationer, hvarefter de handlande för sig och handtverkarne för sig skulle bland medlemmarne åter verkställa fördelningen på hvar man, i förhållande till hvars och ens inkomst af handel eller näring.

Detta förslag gillades dock ej, utan fortgick taxeringen efter gammalt bruk ända till 1716, på grund af hvars och ens uppskattade förmögenhet i penningar, varor och fast egendom. Vid taxeringen 1718 åter lade man, besynnerligt nog, till grund för den samma storleken af hvars och ens in- och utförsel, så att t. ex. för 100 skeppund jern skulle erläggas 25 daler samt och för en matta tobak 16 öre. Skatten, hvilken uteslutande drabbade det fåtal bor-

gare, som ännu förmådde utgöra sådana, blef utomordentligt betungande; af de mindre handlandena påfördes sålunda JOHAN ZANDER, som bland annat införskrifvit 500 mattor tobak, och det till för arméen, en skatt af 400 daler, och en annan, JOHAN GERCKEN, ej mindre än 800 daler, under det de större och förmögnare handlandena drabbades af en skatt från 1,000 till 6,441 daler eller omkring 38,000 kronor i nuvarande myntvärde.

I nära samband med den egentliga kronoskatten stod den s. k. *2-procents afgiften*, eller den särskilda pålaga af två procent, som af regeringen de senare åren lades på all förmögenhet, och som 1715 från Göteborg inbragte ej mindre än 34,272 daler s:mt, ett belopp således som var nära dubbelt så stort som den ordinarie kronoskatten för nämnde år. Ju närmare man lär känna de pålagor och bördor af alla slag, som nedtryckte folket, desto mer måste man förvånas öfver den offervillighet och den förmåga att bära, som lades i dagen. Sällan eller aldrig förnimmer man röster höja sig mot upphofvet till nöden och betrycket, mot sjelfva konungen, utan blef det som vanligt de lägsta oansvariga redskapen, som fingo upp-bära hatet. Så var äfven fallet här och särskildt var öfverskulden, såsom exekutor, föremål för folkets bittra ovilja, hvilken någon gång äfven gaf sig luft på handgripligt sätt.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Den 8 maj 1705 hade bokbindaremästaren DITLOF WARNECK, klockaren vid Christine kyrka ALBRECHT HUNTER, hattmakaren CHRISTIAN GIESE samt några andra mestare, nämligen gördelmakaren JURGEN GEPPERT, perukmakaren ANDERS TORSTENSON, hattmakaren HÅKAN SAHLBERG, bundtmakaren JOHAN ERIKSON, guldsmedsältermannen, den alltid stridsfärdige, SVEN WALLMAN, stadsmusikanten HENRIK LEIDITZ (Liedtz, som han kallas i protokollet) och musikantgesällen JURGEN sammanträffat till ett gladt samkväm, som i all ro fortgick långt fram på qvällen, då sent omsider öfverskulden ANDERS FAGG äfven infann sig. Om det vidare förloppet berättar han sjelf inför magistraten, dit målet vädjades från kämnarsrätten, följande:

»Skönt han ej utan orsak må betacka kämnarsrätten för all meddelt justice och laga satisfaction på dess vederparter, likväl som de ej velat dervid acquiescera (de hade vid underrätten i öfrigt blifvit frikände, men ålagde böter för utdelade slag), så är han ock nödsakad blefven jemväl emot samma dom interponera laga vad, derigenom att vinna det gunstiga tillträde att inför magistraten än vidare få deducera och anföra sina kontraparters stora obefogenhet, som honom skolat våldsamligen handterat och med hugg och slag uppsåtligen öfverfallit, då de straxt efter hans inkomst i huset, der han af värden sjelf varit inviterad, uti sitt förhafvande öllag begynt onyttige samt otidige discourser om executioners förrättande med mera oanständigt, som dem ej competerat, och sedan på omenskeligt sätt, ej allenast en eller två utan mest alla de i kompaniet voro, lika som till offers gått till honom, den ene med käpp och pryglar, den andra med kindpustande och hårdagande bemötte, och alla åter med enstämmig röst sammanstämt: »slå!

Till krafven på den enskildes tillgångar instälde sig snart äfven hos regeringen behofvet att anlita de allmänna kassorna. Hade man i förra fallet nödgats iakttaga någon om än ringa hänsyn till förmågan och tänkesättet hos de skattskyldige, så var man i det senare fullkomligt höjd öfver alla dylika betänkligheter, och man handlade äfven derefter.

Första gången dylikt förekommer i Göteborg, är då regeringen år 1700 började plundri gen af *stadens besparade medel*. Dessa medel hade uppkommit på det sättet, att borgerskapet efter frivillig öfverenskommelse, och på grund af derefter verkställd taxering, årligen gjorde ett ingalunda obetydligt »sammanskott», afsedt till bestridande af utgifter för det allmänna bästa, eller för att upprätthålla samhällets värdighet.<sup>1</sup>

Under tidernas lopp hade man af öfverskottet samlat en icke obetydlig behållning, och det var denna som anlidades, när år 1700 magistraten nödgades medgifva kronån att af »stadens besparade medel» låna 9,219 daler s:mt, mot afräkning på samma års kontribution. Sedan början en gång var gjord, upprepades allt oftare begäran om dessa förskott till större eller mindre belopp, och vi hafva sett, att man 1712 till flottans utrustning af dessa medel lemnade 4,000 daler.

slå!», att när en lyktat skall en annan begynt, och den ej godvilligt det gjorde, blef genom hotelser der till tvungen, hvartill jemväl klockaren Albrecht Hunter såsom värd mycket kontribuerat, alldenstund han skolat befalt stänga dörren i läs, hafvandes musikanterne på hobojer upplåst för hvar och en som bastionerade honom, och så snart de hållit upp att slå, är musiquen stannat. Imellertid har Sven Wallman sagt till honom, det ville han handtera med skulten honette, frågandes på hvilkendera sidan han först ville hafva örfilar, emedan Wallman visste (såsom dess ord föllo), att det kostade honom ej mer än 6 mark, så ville han gifva honom de, som goda voro.

På lika sätt mästare Dittloff Warneck skall med honom ape-spe drifvit, i det han slagit honom 2 gånger in öfver 20 slag hvar gång, och då han första gången hållit upp och sig hvilat, skall han sagt: »Det kostar ännu lika mycket, jag måste fara fort!», som han ock gjort, till dess spanska röret gått sönder och han (Fagg) så godt som liflös måst sig derifrån begifva.»

<sup>1</sup> Borgerskapets sammanskott utgjorde:

1699 daler s:mt	4,753: 10. 16.	1710 daler s:mt	6,787: 10. 4.
1700 »	5,624: 11. 0.	1711 »	7,485: 22. 4.
1701 »	5,036: 18. 12.	1712 »	6,253: 10. 16.
1702 »	4,714: 24. 0.	1713 »	5,118: 26. 0.
1703 »	4,920: 20. 16.	1714 »	7,162: 0. 0.
1704 »	4,596: 25. 8.	1715 »	6,252: 12. 0.
1705 »	5,698: 22. 8.	1716 »	9,994: 20. 12.
1706 »	4,242: 3. 8.	1717 »	7,377: 9. 4.
1707 »	4,662: 1. 12.	1718 »	12,905: 13. 20.
1708 »	5,220: 29. 4.	1719 »	23,599: 4. 8.
1709 »	7,285: 1. 8.		daler s:mt 149,691: 9. 16.

Det dröjde icke heller länge, innan vederbörande gingo än mer egenmäktigt tillväga, i det kassan snart kom att betraktas såsom rent af en statens tillhörighet, vid hvars användning man numera ansåg öfverflödigt inhemta magistratens bifall. Man stälde sålunda helt enkelt på densamma anvisningar, utan vidare omständigheter, och det till de mest olika ändamål. Man finner nämligen dylika anvisningar utfärdade och betalade till kongl. rådet grefve Nicodemus Tessin, presidenten grefve Stromberg m. fl. och hennes durchlaucht pfalzgreffvinnan Catarina uppbar här den 15 juli 1714 sin kvartalspension å 1,500 daler s:mt. Likaså utbetalades härifrån regelbundet aflöningen till den af Carl XII mycket använde kapten de Cohue.

Hur mycket som af stadens besparade medel på detta sätt användes, kan icke med visshet sägas, men vid 1714 års ingång steg hela summan till 106,200 daler 18 öre s:mt, hvartill komma under de senare åren i särskilda poster antecknade 20,575 daler, således in alles 126,785 daler 18 öre s:mt. Det är dock icke antagligt, att dessa förskott vid konungens död synnerligen mycket öfverstigit 130,000 daler, ty med hvarje år minskades penningtillgången i allmänhet och tvifvelsutän dermed också möjligheten att göra besparingar, hvilka kronan skulle kunna gjort sig till godo.

Ungefär samtidigt med det att regeringen i mera vidsträckt mån tillgrep stadens medel, kastade den äfven blickarna på de tillgångar som funnos i *kyrkkassorna*. Dessa penningar voro alla utlånade och därför icke genast tillgängliga, hvarför regeringen 1710 gaf befallning om fordringarnas indrifvande, hvilket äfven skedde. På detta sätt tillegnade sig kronan i form af lån 29,200 daler s:mt deraf från domkyrkan 16,500 daler enligt den förteckning, som den 16 augusti 1718 inlemnades i magistraten af kyrkoföreståndarne, rådman FRANS SCHRÖDER och handlanden OLOF PERSSON EKMARCK. Tyska kyrkan hade vid slutet af nämnde år, enligt »Geschichte der deutschen Gemeine», måst lemna sammanräknadt 11,200 daler s:mt och 1,500 caroliner.

1716 fortsatte man i samma riktning och föreskref, att äfven de medel, som tillhörde *skolor, fattighus och omyndige*, skulle tagas i beslag för kronans räkning mot säkerhet och 6 proc. ränta; dock skulle af omyndiges tillgångar lemnas orördt hvad som erforderades till egarens dagliga uppehälle och uppfostran, eller var för pupillens räkning nedlagdt i fast egendom, handel, skepp eller fabriker.

Huru mycket kronan erhöll från Göteborg till följd af denna åtgärd, är delvis icke möjligt att angifva. Af hospitalsmedlen, kän-

ner man, att 4,032 daler 8 öre s:mt voro den 30 juli 1718 levererade i ränteriet; deremot finnes ingen anteckning rörande tyska fattigkassan (»arnbyssan»), lika litet som för de omyndige. Om de senare kan blott anföras, att DAVID AMIJAS sterbhus, det mest betydande på sin tid i staden, måste släppa till den del, som egdes af den ännu omyndiga dottern CHRISTINA. Hennes förmyndare, Sebastian Tham, hade i början af 1717 mot förbindelse aflemnat 14,250 daler s:mt samt dessutom, mot pant af Kroppa bruk i Vermland och andra räntor, allt hvad hon hade i banken inestående, eller tillsammans omkring 50,000 daler s:mt.

Då tyska fattigkassan troligen icke var särdeles stor, och då utom Amijas sterbhus icke några sådana af betydighet funnos i Göteborg, torde man komma verkligheten temligen nära, om man anslår summan af allt hvad kronan erhöll från skolor, fattighus och omyndige i staden till omkring 65,000 daler s:mt.

Då härtill lägges 29,200 daler från kyrkorna, får man ett sammanlagdt belopp af omkring 94,000 daler, deraf 44,000 kunna antagas varit utlånade till borgare i staden. Det var således ej att undra öfver, att regeringens beslut om indrivande af dessa lån skulle uppväcka den största förskräckelse och rent af förtviflan, då låntagarne, hvilka i allmänhet tillhörde de mindre bemedlade, ditills trott sig få hafva lånen stående, åtminstone i låntagarnes lifstid, blott räntan ordentligt erlades, och därför nedlagt penningarna i handel, husköp eller byggnader, och nu icke mer kunde i hast återskaffa kapitalet utan de allra betänkligaste rubbningar i hela deras ekonomiska ställning.

Sammanföra vi nu allt hvad kronan fått från Göteborg under krigsåren, så långt det varit möjligt att derom erhålla kännedom, så utgöres det dels af

<i>skatter</i> : extra nöd och krigshjelp	-----	2,286.	
2 % afgiften (i hvad den är känd)	-----	34,272.	
kontributioner	-----	362,185.	398,743.

och dels af

<i>förskott, lån och gåfeor</i> :			
af borgerskapet ca	-----	243,038.	
„ stadens besparade medel ca	-----	130,000.	
„ kyrkor, skolor, fattighus och omyndiga ca	-----	94,000.	467,038.

eller tillsammans 865,781 d. s:mt

hvilken summa, motsvarande omkring 5,200,000 kronor i närvarande myntvärde, dock tvifvelsutän bör icke obetydligt höjas.<sup>1</sup>

Af förestående belopp erlades ej mindre än 104,599 daler 17 öre 20 p. under år 1718.<sup>2</sup>

För att rätt kunna förstå hvad det vill säga att från den tidens Göteborg utpressa en sådan summa, måste man taga kännedom om så väl befolkningens *storlek* som dess större eller mindre *förmåga* att deltaga i bördan.

Hvad den förra beträffar, eller antalet invånare, är det ganska svårt att komma till en pålitlig siffra för en tid, då man icke upp-gjorde några mantalsförteckningar, och då icke ens vid kyrkorna fördes några personalregister.

<sup>1</sup> 1 daler s:mt, eller 3 daler kopparmynt, skulle motsvara 2 kronor, men penningvärdet under Carl XII var så mycket större än nu, att man väl torde kunna antaga 1 daler s:mt motsvara 6 kronor nu. Att fullt noggrant bestämma detta, är mycket svårt, emedan tillfälliga rubbningar i handel och rörelse vållade betydliga kastningar i priset. Så kostade

	år 1700	år 1718
1 tunna råg .....	7,16	6,8 daler s:mt.
1 LM fläsk .....	2	1,24 "
1 " smör .....	3,24	3 "
1 famn ved .....	3,16	3 "

På grund af dessa pris, jemförda med 1882 års markegång, skulle 1 daler s:mt motsvara:

	år 1700	år 1718
enligt priset på råg .....	1,97	2,37 kr.
" " " fläsk .....	4	4,57 "
" " " smör .....	4	5 "
" " " ved .....	5	5,83 "

Man finner här af, att alla ladugårdsprodukter liksom äfven ved voro mycket billiga, hvilket gäller äfven om kläder. En våning den tiden kostade i hyra endast en liten del af hvad vi måste betala, hvar på som bevis kan anföres, att år 1718 voro de uthyrda lägenheternas antal 22, men hyresbeloppet endast 1,000 daler s:mt, eller i medeltal omkring 45 daler för hvarje. Om äfven en del af dessa lägenheter utgjordes af ett mindre antal rum, så måste man å andra sidan ihågkomma, att bland hyresgästerna också befunno sig åtskilliga högre militärer, såsom amiral ÖRNFELT, hvilka säkerligen gjorde anspråk på rymliga bostäder.

Granskar man vidare de enligt 1695 års stat gällande lönerna till stadens tjenstemän, ser man, att t. ex. justitieborgmästaren uppbar 1,350 daler s:mt, hvilket, jemfördt med nu utgående aflöning, blifver 7,40 kronor för hvarje daler s:mt; enligt 1716 års stat hade samma tjensteman 1,500 daler, motsvarande kronor 6,67.

Tager man härtill i betraktande de ofvan angifna priserna på lifsmedel och ved, torde man icke göra sig skyldig till någon öfverdrift, om värdet af 1 daler s:mt i allmänhet bestämmes till 6 kronor i vårt nuvarande mynt.

<sup>2</sup> Deraf tvångslånet minst ..... 22,797,  
 ,, sammanskott ..... 12,905: 13, 20,  
 ,, kontribution ..... 68,897: 4.  
 104,599: 17, 20.

Likvisst har man i skattelängderna källor, som leda ett godt stycke på vägen. Med tillhjälp af en dylik för 1716 har för detta år kunnat utrönas, att Göteborg då hade:

907 skattskrifne handlande och handtverkare,

98 civila tjänstemän och betjente i stadens eller kronans tjänst,

149 militärer, officerare och manskap vid amiralitetet och garnisonen (i senare fallet antagligen vid artilleriet och fortifikationen, som voro här ständigt förlagde).

1,154, hvartill komma

248 särskildt beskattade enkor och andra qvinnor samt

944 lösa personer, skrifvare, tjänstfolk, gesäller och lärgossar, deraf 373 män och 571 qvinnor; således

2,346 skattskrifne personer.

Härtill måste dock äfven läggas icke särskildt upptagna hustrur och barn, och det är deras antal som icke låter sig med noggrannhet bestämmas. Likväl kan man komma till ett någorlunda tillfredsställande resultat, om man till det tal, ..... 1,154,

som utmärker hela antalet skattskrifne borgare embetsmän och militärer, lägger för hvar och en, under förutsättning att alla varit gifta, hustru och

tre barn, då man för dessa får ..... 4,616,

hvilket, jemte de lösa personerna och enkorna ... 1,192,

skulle för Göteborg utvisa en folkmängd af ... 6,962 personer.<sup>1</sup>

Ehuru det uppgifna antalet skattdragande år 1716 torde i någon ringa mån vara för högt, till följd deraf att en del, såsom egare af gårdar i olika delar af staden, upptagits i längden på flera ställen, och detta förhållande möjligen icke alltid blifvit iakttaget, torde man dock med ganska mycken säkerhet kunna anslå Göteborgs folkmängd detta år till omkring 6,500.

De skattskyldiges antal, som 1716 uppgick till 1,402, om man från totalsumman afräknar de lösa personerna, sjönk med stor hastighet, så att motsvarande tal 1718 endast utgjorde 1,054.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> År 1635 funnos 1,150 skattskyldige borgare och samtidigt ansågs folkmängden uppgå till omkring 2,000. Efter detta förhållande skulle den senare år 1716 ej utgjort mer än 4,000, hvilket dock utan tvifvel är alldeles för lågt och torde bero derpå, att bland de nämnda 2,000 icke upptagits, såsom här, de lösa personerna och militären.

<sup>2</sup> Häraf bodde 87 i I, eller Vallgatans rote  
 " 128 i II, " Kungsgatans "  
 " 93 i III, " Kyrkogatans "  
 " 119 i IV, " Drottninggatans "



Något annat var icke heller att vänta. I främsta rummet var det gifvet, att förmögenheten skulle hopsmältas vid ett krig, som i och för sig tog alla kontanta tillgångar i anspråk, under det handel och näringar i samma mån aftogo; men derjemte måste man äfven erinra sig, att en icke ringa mängd af stadens skattdragande borgare var i fält, råkat i fångenskap, blifvit sårad och för all tid arbetsoduglig, eller stupat.

Att de skattdragandes antal i sin helhet minskades, var visserligen sorgligt i och för sig, men blef det ännu mer, då bördorna, långt ifrån att minskas, tvärtom ökades i svindlande fart, och då dessa bördor skulle utgöras af ett borgerskap, som med hvarje år aftog i antal och betydenhet. Det är godt och väl, att man vid taxeringen uppför i rullorna ett antal af 1,054 personer, men saken blir allvarsammare, då det, såsom man finner vid genomgående af dessa handlingar, visar sig, att af omnämnda 1,054 personer ej mindre än 601 voro fullkomligt urståndsatte att utgöra något slags skatt, till den grad att taxeringsmännen ej ens ansett det löna mödan för dem upptaga några belopp i listorna, utan blott antecknat, att de voro utfattiga.

Således återstodo 453 personer och det var dessa, som skulle känna dagens tunga. Fördelningen af skattebeloppet dem emellan åter var ytterst ojemn, alldenstund det stora flertalet ej förmådde utgöra mer än några daler hvar och en, och därför måste den öfvervägande bördan vältras på ett litet ringa fåtal.

För att närmare åskådliggöra förhållandet har jag äfven i detta afseende genomgått kontributionslängderna och af dem inhemtat, att ej mindre än 344 personer af de 453, som verkligen utgjorde skatt, deltog här i med belopp, vexlande mellan 1 daler och 49 daler, eller tillsammans med blott 17,595 d. s:mt.

Då årets hela kontribution utgjorde 68,897 daler, hade följaktligen de återstående 109 personerna att betala resterande 51,302

Transp. 427		
Häraf bodde	76 i V,	eller Stora Hamngatans rote (omfattande både Södra och Norra Hamngatorna)
"	67 i VI,	" Köpmansgatans rote
"	101 i VII,	" Sillgatans "
"	71 i VIII,	" Kronhusgatans "
"	64 i IX,	" Spanmålsgatans "
"	124 i X,	" Qvarnbergsgatans "
"	124 i XI,	" Haga
		1,054.

daler, vexlande beloppen mellan 50 och 6,441 daler, och till dessa 51,302 daler bidrogo 18 personer ensamt med 32,321 daler.<sup>1</sup>

Det var likväl icke nog med kontributionen; härtill kom äfven sammanskottet och tvångslånet. Af tillgängliga handlingar angående tvångslånet, finner man tyvärr icke exakta talet för ifrågavarande 18 personer emedan 5 bland de nämnda voro bortresta vid tillfället och måtte tecknat senare, eller hade de förhinder; de öfriga bidrogo emellertid med 9,300 daler, hvilket med de frånvarande utan fara kan ökas till 10,000.<sup>2</sup> Angående sammanskottet åter kan icke alls bestämmas, i hvad mån det drabbade dessa borgare, men beräknar man det efter samma proportion som kontributionen, skulle det på deras andel komma 6,054 daler. Om denna beräkning är någorlunda riktig, skulle dessa 18 personer alltså haft att 1718 utbetala till staden och kronan 48,375 daler s:mt, motsvarande omkring 290,250 kronor, eller i medeltal 16,125 kronor på hvar och en.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Dessa Göteborgs den tiden högst beskattade borgare voro: (jmf. bil. n:o 30).

kommendören Lars Gathenhielm . . . . .	900 daler.
handlanden Jacob Bornander . . . . .	1,000 "
" Erik Nissen . . . . .	1,000 "
" Olof Person Ekmarck . . . . .	1,043 "
assessor Mathias Schildt . . . . .	1,068 "
handlanden Lars Hanson Liedgren . . . . .	1,100 "
kommisarien Abr. Pettersson . . . . .	1,183 "
handlanden Joh. Hansson Busck . . . . .	1,200 "
" Jacob Sahlgren . . . . .	1,284 "
" David Amijäs sterbhus . . . . .	1,342 "
" Johan Andris Olbers . . . . .	1,500 "
" Nils Person Sahlgrens enka, fru Sara Herwegh . . . . .	1,504 "
rådman Frans Schröder . . . . .	1,754 "
kommerserådet Seb. Tham . . . . .	2,000 "
assessor Petter Göthenstierna . . . . .	2,000 "
fru Cat. Gripenstedt, född Tham . . . . .	2,105 "
handlanden Volrat Tham . . . . .	3,897 "
" Hans Olofsson Ström . . . . .	6,441 "
	daler s:mt 32,321.

Härtill bidrogo:

Jacob Bornander	med	300	Frans Schröder	med	1,000
Erik Nissen	"	200	Petter Göthenstierna	"	2,000
Olof Person Ekmarck	"	1,000	Volrat Tham	"	1,000
Mathias Schildt	"	1,000	Hans Olofson Ström	"	1,000
Liedgren	"	500			daler s:mt 9,300
Abr. Petterson	"	300	hvaremot fru Catarina Gripenstedt och		
Jacob Sahlgren	"	400	kom.-rådet Seb. Tham förklarade sig ur-		
Sara Herwegh	"	600	ståndsatte att teckna.		

<sup>3</sup> För jemförelse må erinras, att Göteborg år 1884 hade 21,062 skattdragande män och 27,744 kvinnor, eller tillsammans 48,806 skattdragande personer

För att kunna med erforderlig säkerhet bedöma borgarnes uppoffringar, är det slutligen nödigt att äfven taga i betraktande deras *förmåga* af dylika, eller med andra ord att efterse, i hvilket förhållande uppoffringarna stodo till deras förmögenhet. Det har visserligen icke varit möjligt att få reda på de handlingar, som innehålla grunderna för 1718 års beskattning, men deremot finnas sådana för 1716, hvilka mycket väl kunna begagnas, då det icke är sannolikt, att förhållandena skulle på ett år hafva undergått några väsentliga förändringar och då det, om så varit händelsen, snarare är att antaga det förmögenheten minskats, hellre än att den ökats. Sistnämnde år voro alla i staden befintliga tomter och hus upptagne till ett sammanlagdt värde af ..... 586,770 daler s:mt som, jemte värdet af löseghend, kontanta medel, fordringar, varulager och all annan tillgång ..... 1,253,460 » » , gifver en slutsumma af ..... 1,840,230 daler s:mt, eller kronor 11,041,380.<sup>1</sup>

hvarjemte de skattfria utgjorde 15,856 män och 16,311 qvinnor, eller tillsammans 32,167 personer; stadens hela folkmängd var således 80,973 personer

Af förstnämnda 48,806 personer utgjordes kronoskatt (bevillning) sålunda:

af fast egendom.....	58,485:	31	kronor
„ kapital eller arbete	240,227:	91	„
„ mantalspenningar..	13,973:	60	„
för sedelutgifts rätt ..	8,561:	42	„

eller tillsammans 321,248:<sup>24</sup> kronor, hvilket gör på hvar och en af de skattdragande i medeltal kr. **6:58**, under det motsvarande tal för 1718 är omkring kr. **174**.

<sup>1</sup> De förmögnaste af borgarne voro:

Volrat Tham d. ä. sterbhus . . . . .	19,400	d. s:mt, eller kr.	116,400.
Hans Coopman . . . . .	22,380	„ „ „	134,280.
Lars Gathenhielm . . . . .	22,530	„ „ „	135,180.
And. Nilsson Cederflycht . . . . .	26,000	„ „ „	156,000.
Lars Hansson Liedgren . . . . .	27,480	„ „ „	164,880.
Johan Andris Olbers . . . . .	27,620	„ „ „	165,720.
Hans von Gerdes . . . . .	32,000	„ „ „	192,000.
Volrat Tham d. y. . . . .	38,250	„ „ „	229,500.
Nils Person Sahlgrens enka . . . . .	38,900	„ „ „	233,400.
Gerhard von Öltken . . . . .	43,000	„ „ „	258,000.
Mathias Schildt . . . . .	47,000	„ „ „	282,000.
Frans Schröder . . . . .	49,280	„ „ „	295,680.
Elisabet Amija . . . . .	57,800	„ „ „	346,800.
Fru Catarina Gripenstedt . . . . .	75,960	„ „ „	455,760.
Sebastian Tham . . . . .	106,820	„ „ „	640,920.

Jemför i öfrigt bil. N:o 20, som innehåller utdrag af Skattelängden för 1716

Om man antager, att denna summa bibehölls temligen oförändrad under 1718, skulle sålunda, då kontributionerna, sammanskottet och tvångslånet utgjorde 104,599 daler, invånarna i Göteborg detta år hafva haft att till kronan och staden betala i det närmaste  $5\frac{3}{4}$  procent, icke på inkomst af kapital eller arbete, utan på — *förmögenheten!* Ehuru detta synes vara mycket, var dock förhållandet mellan dessa tal, förmögenheten och skatterna, ännu bjertare i verkligheten, ty uppgiften på värdet af tomter och hus omfattar alla inom staden belägna fastigheter, således äfven det fattigare borgerskapets, hvilket väl kunde ega fast egendom, men icke därför var i tillfälle utgöra skatt. Det är således tydligt, att om man, i stället för att jämföra summa förmögenhet med summan af kontributioner m. m. för året, väljer motsvarande tal för en enskild individ, skall det sorgliga läget framträda ännu skarpare. Volrat Tham d. y. t. ex. hade 1716 en förmögenhet af 38,250 daler s:mt, och då hans kontribution och deltagande i tvångslånet går för 1718 till 4,897 daler, afhändes honom sålunda på ett år  $12\frac{8}{10}$  procent af tillgångarna, oberäknadt hvad han erlade i sammanskott, hvilket icke är känt; åtta dylika år, och han skulle varit tiggare.<sup>1</sup>

För att ännu klarare belysa det förut skildrade, torde kunna anses lämpligt att i sammanhang dermed redogöra för konungens åtgärder i afseende på myntväsendet och deras följder, så som de tedde sig från lokal synpunkt.

Redan före krigets början, eller vid 1699 års ingång, voro så väl Carl XI:s samlade enskilda skatt, 1,200,000 daler s:mt, som ock de i räktekammaren förvarade 1,849,385 daler förskingrade och man nödgades genast med påbudet af den 12 september nämnde år om en allmän kontribution inleda raden af de utomordentliga pålagor, som blefvo en nödvändig följd af krigets fortsättning. Från det att rikets finansiella ställning under Carl XI:s senare regeringsår varit så god, att man kunnat upphöra med präglingen af kopparmynt, nödgades man likaledes redan 1698 förordna om densammas återupptagande, och den allmänna penningbristen föranledde regeringen som bekant att till och med 1714 nedsmälta och till plåtmynt använda gamla bronskanoner.

Länge dröjde det ej, innan nya och våldsammare åtgärder vidtogos. Krediten hade fullständigt gått förlorad i utlandet och inom

<sup>1</sup> Det torde i sammanhang härmed vara af intresse att framlägga Göteborgs stads kapitalräkning för 1718: (Se tabellen å nästf. sida.)

landet kunde den återställas endast genom våld. Det var till detta von Görtz vädjade, när han uppgjorde planen för utgifvande af nödmynten, dessa små af koppar präglade stycken, hvilka med ett värde af ett öre *kopparmynt* skulle gälla i allmänna rörelsen för en *daler silfvermynt*. Om också införandet af dessa nödmynt icke så omedelbart som många andra tvångsåtgärder innebar ett *öppet* våld mot och tillintetgörelse af den förnämsta grundvalen för alla samhällen, eganderättens helgd, så blef dock denna grundval väsentligt rubbad genom de förderfliga följderna häraf.

Inkomster.	Daler s:mt.		Utgifter.	Daler s:mt.	
Ingående balans . . . . .	34,665	18 14	Ingående balans . . . . .	35,057	24 8
Tolag . . . . .	18,470	25 —	Afkortning . . . . .	317	8 6
Accis- och bakugnspenningar . . . . .	1,642	27 —	Aflöningar . . . . .	34,551	30 23 <sup>1</sup> / <sub>5</sub>
Vågpenningar . . . . .	7,507	26 20	Kleresiets friheter . . . . .	600	— —
Slusspenningar vid Lilla Edet och Drottningporten . . . . .	659	3 17	Stadsvaktens underhåll . . . . .	790	2 12
Arrenden (qvarnar och landerierna) . . . . .	2,005	2 —	Stadsbåtmännens » . . . . .	3,861	8 —
Säfvedals härads räntor . . . . .	3,516	2 6	Lampornas » . . . . .	256	26 —
Hushyror . . . . .	202	— —	Tingsrätten i Säfvedals härad . . . . .	62	14 —
Hamm-, bro-, torg- och packarpenningar . . . . .	215	9 —	Göteborgs hospital . . . . .	334	25 —
Stämpelpenningar . . . . .	1,479	27 —	Kontributionsrätteriet . . . . .	68,828	20 —
Tjärhofs- » . . . . .	233	24 —	Balans, stadens fordran . . . . .	55,688	22 11 <sup>4</sup> / <sub>5</sub>
Mastkrans- » . . . . .	14	8 —			
Roder-, båk-, pål- och bompenningar . . . . .	1,407	— —			
Tunne- och mätarepenningar . . . . .	3,715	15 8			
Sakören . . . . .	63	— —			
30:de-penningen af gårdaköp . . . . .	1,300	14 16			
30:de-penningen af utarf och 10:de-penningen af utflyttningspenningar . . . . .	219	5 —			
Dana-arf . . . . .	633	20 —			
Burskapspenningar . . . . .	168	— —			
Stånd- och mulbete . . . . .	3	16 —			
Borgerskapets sammanskott . . . . .	12,905	13 20			
Tomtören . . . . .	1,103	16 —			
Avancementspenningar . . . . .	95	19 4 <sup>4</sup> / <sub>5</sub>			
Innehåll af 1 <sup>0</sup> / <sub>10</sub> å aflöningar . . . . .	239	5 18 <sup>9</sup> / <sub>10</sub>			
Besparing genom dödsfall . . . . .	1,571	21 8			
Kongl. Maj:ts kontribution . . . . .	68,897	4 —			
Stadens vinst och förlust . . . . .	2,335	24 16 <sup>3</sup> / <sub>10</sub>			
Båtsmans inskrifningspenningar . . . . .	21	— —			
Balans, stadens skulder . . . . .	35,057	24 8			
	<b>200349</b>	<b>21 13</b>		<b>200349</b>	<b>21 13</b>

Mynttecknen eller nödmynten voro naturligtvis ingenting annat än statsobligationer, men med den skilnad, att kronan å dem icke betalade någon ränta. Till en början uppehöllos de någorlunda genom medgifvandet att för dem tillvexla sig godt mynt emot 4 å 5 procent agio. Men så småningom föll krediten och man började frukta dem så, att när någon exempelvis ville köpa en aln fint kläde, som då kunde fås för 4 daler s:mt i godt mynt, begärdes 50 daler om betalningen skulle erläggas i nödmynt. Till att hämma detta missbruk utkom befallning, att, om någon i handel och vandel understod sig att göra skilnad mellan mynttecken och verkligt mynt, skulle varan vara förbruten och säljaren plikta med varans fyrdubbla värde. Denna bestämmelse skärptes än ytterligare genom bestämmelsen, att dylika mål genast skulle afgöras genom exekution, utan att dragas under de vanliga domstolarne, hvarför generalguvernören i Bohus län den 5 oktober 1710 förordnade, att när någon bryter häremot, skulle anmälan derom ske hos burggreffen, som, i fall den anklagade ej förmådde erlägga 1,000 daler s:mt i borgen, genast skulle låta föra honom i arrest i corps-de-gardet, tills saken vore afgjord, »huruvida böterna må jemkas eller annat kroppsligt straff honom åläggas, såsom häktelse, gatlopp, risslitande eller arbete».

För att tillse efterlevandet af dessa förordningar skulle vissa *tillsyningsmän* utväljas, »som så väl i magasinen som i bodarna och på torget inseende hafva, att handeln med dessa penningar hålles riktig», och andra uppsyningsmän för att i stadens portar gifva akt på, att icke ankommande varor uppsnappades utan att togföras. Till förtydligande häraf stadgade konungen den 19 nov. 1717, att de förre skulle hela dagen vara tillstädes i de större köpmansbodarna och noga uppteckna allt som såldes, samt med hvad mynt och till hur högt pris det betalades, börande de sedan hos generalguvernören hvarje afton afgifva en noga berättelse om allt hvad som under dagen händt, »på det deraf må kunna spörjas, hvilka de äro, som rätta sig efter kongl. maj:ts förordning, och hvilka deremot sig fördrista densamma att öfverträda». Det var för magistraten ingen lätt sak att få personer till dessa spionerier, och alla som voro något ömma om sitt anseende och skinn ursäktade sig så godt de kunde.

Hvarken förordningar, straff eller tillsyningshjälp kunde dock förmå allmänheten att betrakta mynttecknen såsom redbara penningar, och man läser därför tidt och ofta om *rättegångar*, särskildt mot handlande och handverkare, som vägrat mottaga nödmynten

till full kurs. Erkännas måste äfven, att det var särdeles hårdt, icke allenast att blifva tvungen mottaga ett mynt, om hvars snart sagdt fullkomligt värdelösa beskaffenhet man var fullt underkunnig, utan dertill äfven ofta nödgas, när man skulle vid försäljning gifva tillbaka, i vaxling lemna godt silfvermynt.

Under 1717 inkomma klagomålen allt tätare till magistraten öfver de handlande, som ej ville mottaga mynttecknen utan mot stor rabatt, och deröfver, att de ej ville gifva tillbaka på sådana, under förevändning att de icke hade småmynt. I anledning häraf fann sig konungens högste ombudsman föranlåten att den 17 juni begära, det generalguvernören måtte tillhålla magistraten på allt görligt sätt hämma dessa »skadelige och inritade förgripelser», som hufvudsakligen bestodo deri, att varorna såldes endast mot 10 eller ännu högre % fördyring, när betalningen erlades i mynttecken, samt 15 och ända till 20 %, när liqviden skedde med sedlar; »ja, somlige skola vara så öfverdådige, att de aldeles vägra mottaga mynttecken och sedlar».

Att man verkligen var så »öfverdådig» att vägra mottaga det underhaltiga myntet, framgår mer än tillräckligt af de hädanefter oupphörligt förekommande anklagelserna för dylika förseelser. Så anförde den 7 aug. samma år kvartermästaren vid sachsiska regimentet, Johan Thide, att handlanden HERONYMUS NISSEN och dennes svägerska MARIA CALMES »ratat kongl. maj:ts auktoriserade mynttecken» samt att den förre begått högmålsbrott, i det han sagt, att varorna blefvo honom »afprackade och aftiggde». Som de skyldige ej nekade, dömdes de till 40 daler s:mts böter och godset förklarades förbrutet, med hälften till hospitalet och hälften till åklagaren. Detta hjälpte emellertid så föga, att samme Nissen en vecka senare dömdes för upprepande af förseelsen, och sjelfve den mäktige VOLRAT THAM stod anklagad af liknande orsak.

Med år 1717 vidtogo de sista våldsamma åtgärderna. De inleddes med kongl. förordningen af den 5 december om kopparmyntets valverande, och den 4 januari året derpå förordnade generalguvernören, att de, som ville omsätta sina myntplåtar, kunde inom den 1 mars ur ränteriet få deras fulla värde i mynttecken, sedlar eller ständernas obligationer (!) och i fall ränteriet ej hade sådana inne för tillfället, skulle de icke desto mindre mottagas och attest meddelas, att de voro der insatta, hvarefter man kunde räkna på full betalning genom Upphandlingsdeputationen. De åter, som icke

ville begagna sig af detta tillfälle, hade att skylla sig sjelfva för den skada, som deraf kunde drabba dem.

Afsigten med denna åtgärd var, att regeringen skulle få i händerna det utelöpande redbara kopparmyntet, för att använda det till liqvider, hvilka icke kunde fullgöras med sedlar eller nödmynt. Af samma skäl var det äfven kongl. förordningen af den 21 april 1718 utkom, stadgande straff för dem, som olofligen utförde guld-, silfver- eller kopparmynt, hvilka ej allenast skulle mista all sin egendom, utan derjemte afstraffas såsom falskmyntare, hvilket senare äfven drabbade dem, som egde kännedom om, men icke angaf dylikt, och med afseende härfpå tillsattes af generalguvernören en särskild uppsyningsman, som skulle vaka öfver efterlefnaden häraf.

Till slut förklarades, såsom kronan på verket, genom kongl. brefvet den 7 mars 1718, det gamla silfvermyntet upphäfdt såsom lagligt betalningsmedel; dock skulle intill 1 juli dermed kunna betalas upphandlingsafgiften, halfva kontributionen och utgående stora sjötullen, hvarjemte förklarades, att allt hopsmält och oarbetadt silfver, som efter nämnde tid kunde finnas i enskild ego, skulle vara förbrutet till kronan. Meningen härmed var att genom ett enda slag bringa allt myntadt och omyntadt silfver in i de allmänna kassorna.

Nu skulle väl konungen icke kunna komma längre; dock återstod ännu ett steg. Man började ransaka efter, huruvida icke något silfvermynt kunde vara fördoldt i enskild ego, och vi skola här nedan redogöra för ett dylikt mål, som är egnadt att i hela dess sorgliga vidd ådagalägga, i hvilket förtvifladt skick landets angelägenheter befunno sig. Saken var följande.

Den beryktade von Görtz hade i Upphandlingsdeputationen fått kännedom om, att en del personer i Göteborg erhållit betalning för lemnade varor i karoliner, och detta gaf honom anledning söka efterforska, hvart dessa senare tagit vägen, för att åter infordra dem i statskassan. Han upprättade sålunda en förteckning på dem, som bekommit myntet, och lät beordra magistraten att ransaka, huruvida karolinerna ännu befunno sig hos ifrågavarande personer, eller om de utgifvits till andra, och i så fall noga »söka från hand till hand, till dess underrättelse kan fås, om de stannat i konungens eller i privat ego», i hvilken senare händelse karolinerna skulle framvisas, »på det deraf må kunna skönjas, huru kongl. förordningen om karolinernas och det gamla silfvermyntets upphäfvande blifvit efterlefd».



I anledning här af uppkallades för magistraten, på begäran af generalguvernementsfiskalen PAULIN, rådmännen BRUHN och HÄGER samt handlandena ABR. PETTERSSON, JACOB SAHLGREN, CLAES HABICHT och SAMUEL SCHÜTZ. Af dessa förklarade Bruhn, att han i kassan vid stora sjötullen, i hvars arrende han var en af deltagarne, invexlat de af Upphandlingsdeputationen mottagna karolinerna, hvilka sålunda ännu befunno sig der. Rådman Häger åter upplyste, att han med en del af karolinerna betalat tullafgift, kontribution m. m., men att de öfriga voro i behåll, för att med dem erlægga tull för varor, som han redan erhållit.

I anledning af detta erkännande, att han ännu hade karoliner, fordrade fiskalen, att Häger måtte åläggas specificera hvad han skulle hafva utgifvit, samt derefter förevisa de öfriga, hvilket denne äfven lofvade efterkomma. Likaledes begärde Paulin, att de bland borgarne, som lemnat karoliner till tullkassan, måtte gifva honom under rättelse derom, och i sådant ändamål möta honom hos rådman Bruhn, då man äfven skulle begagna tillfället närmare granska dennes uppgifter.

Saken tyckes hafva stannat härvid och helt naturligt, emedan det, till ett fortsättande af spaningarna efter hvarje enskildt silfvermynt på dess irrfärder från den ene till den andre, naturligtvis skulle fordrats ett enkom därför inrättadt, ofantligt embetsverk, hvilket var för mycket begärddt, då man icke hade medel att aflöna dem, som redan funnos. Ransakningen visar emellertid vederbörandes goda vilja.

Genom dylika energiska åtgärder lyckades emellertid regeringen tillägna sig allra största delen af landets mynt i ädla metaller och, som detta åter hufvudsakligen användes för betalning af varor från utlandet eller för andra ändamål, hvartill nödmynt eller sedlar icke kunde användas, och myntet i alla händelser sålunda gick ur landet, blef följd den, att man här slutligen mycket sällan såg redbart mynt. Magistraten i Göteborg blef till följd här af nödsakad att den 16 juli 1718 förfråga sig hos Upphandlingsdeputationen, i hvad mynt upphandlingsafgiften egentligen skulle betalas, då hvarken kopparplåtar eller karoliner mer voro gängse, och skiljemynt icke var tillåtet att använda, hvarpå deputationen temligen onådigt svarade, att magistraten hade lättare att i detta fall vända sig till generalguvernören, som närmare var bekant med ställningen.

När detta skedde, medgafs det, att halfva upphandlingsafgiften och halfva kontributionen finge erläggas i 5-örestycken, som visser-

ligen regeringen befalt skulle indragas liksom det öfriga silfret, men hvilka nu fingo vara utelöpande till den 1 oktober, dock med förlust af 6 % för innehafvaren, när de inlöstes.

Men äfven det senare myntslaget hade blifvit mycket sällsynt, hvarför ett dylikt medgifvande som det nyssnämnda förefaller endast som bitter ironi. Det samma kan sägas om magistratens svar den 28 aug. samma år till klädesväfvarembetet, smeden HENRIK BOLM med flere borgare, när dessa anhöllo få betala skatterna med mynttecken, alldenstund de icke egde och ej heller kunde förskaffa sig annat mynt. Magistraten yttrade nämligen, att, emedan kongl. förordningen stadgade, att upphandlingsafgiften skulle erläggas i silfvermynt eller plåtar, man icke derutinnan kunde göra någon ändring.

Likaså sporde borgerskapet 1718, när taxeringen för det följande året skulle ega rum och kongl. brefvet derom upplästes, hvad som skulle förstås med det i det senare förekommande uttrycket, att upphandlingsafgiften skulle erläggas i »rätt» mynt, och hvad det vore för slags mynt, »efter som ingen nu för tiden eger hvarken plåtar eller silfver». Härpå yttrade magistraten den förmodan, att med »rätt» mynt torde väl icke kunna förstås annat än just plåtar och karoliner, »skolandes, der sådant mynt intet är till finnandes, kongl. Upphandlingsdeputationen derom underrättas». Något annat val gafs ju icke heller, då ädlare mynt i det närmaste fullkomligt försvunnit ur rörelsen.

Då så verkligen var händelsen, att guld, silfver och kopparplåtar försvunnit ur rörelsen, och då man sålunda var uteslutande hänvisad till mynttecknen, — ty sedlarnes antal var väl aldrig särdeles betydligt — kan det vara af intresse att lära känna beloppet af de vid en viss tid i Göteborg cirkulerande mynttecknen.

Härom finnas i magistratens protokoll tvänne upplysningar. Den ena gäller 1716, då man, på generalguvernörens befallning att anteckna alla inom stadens område befintliga nödmynt, fick hela antalet till 159,142 stycken eller, hvilket är detsamma, daler samt, samtliga af det slag, som efter prägeln fick namnet »kronan».<sup>1</sup>

Den andra upplysningen lemnas den 29 nov. 1718 i den redovisning, som politieäldste JOH. ANDREAS OLBERS och rådman LARS HANSSON LIEGREN afgåfvö öfver de mynttecken af »Publica Fide», hvilka de efter magistratens uppdrag mottagit af allmänheten för

<sup>1</sup> Hela antalet präglade sådana utgjorde 2,189,000 stycken.

att utbytas mot samma antal af »Wett och Wapen», och besteg sig då antalet af de förra till 105,256 stycken.<sup>1</sup>

##### 5. Handeln.

En naturlig följd af den vid denna tid rådande allmänna osäkerheten och oredan i penningväsendet var en lika stor villervalla i handeln och den allmänna rörelsen. Förutom de oerhörda förluster, som nödvändigt måste uppstå, när varor, som i utlandet inköpts mot klingande mynt, försåldes mot betalning i nödmynt, dervid man äfven nödgades i vaxling återlemna silfver, tillkommo äfven andra omständigheter, som voro i hög grad egnade att försvåra uppgörelserna man och man emellan. När t. ex. affärer, som afslutats före myntförsämringen, skulle göras upp efter denna, föranleddes trassel och rättgångar, hvilka merendels i verkligheten afgjordes till fördel för gäldenären, som ju icke hade i sin makt att betala med annat än det gångbara betalningsmedlet, d. v. s. nödmyntet, och den andra parten fick tuga och lida.

Efter myntförsämringen åter var frågan lättare löst, men äfven då sökte man rädda sig så godt man kunde och det hade sålunda kommit i bruk att t. ex. vid köp af hus och gårdar i staden föreskrifva såsom vilkor, att köpeskillingen skulle erläggas i plåtar eller silfver, hvaremot man till staden inbetalade 30:de-penningen med sedlar eller i mynttecken, och det hjälpte föga, när magistraten i detta fall den 2 sept. 1717 stadgade, att den senare afgiften skulle utgå i samma myntslag som vid köpet.

I sammanhang med myntförsämringen, som beredde handeln så betydande olägenheter, stod en åtgärd af Upphandlingsdeputationen, direkt angripande det fria varuutbytet. Deputationen yttrar nämligen den 17 nov. 1718, att den förspord det en allt för stor skilnad göres mellan myntsorterna, så att riksdalern, hvarefter värdet af de utrikes ifrån kommande varorna plägade uträknas, börjat stegras till det tre eller fyrdubbla öfver dess vanliga pris, hvarigenom icke allenast en allmän fördyring på alla förnödenheter uppkommit, utan också de returfrakter landet kunde erbjuda stodo i fara att gå ur riket till allt för underlägset pris. Till förekommande häraf såg deputationen ingen annan utväg, än att priset på så väl inkommande som utgående varor reglerades så, »att det ena mot det andra någorlunda skulle stå i en billig jemvigt». Af denna

<sup>1</sup> Hela antalet nödmynt af Publica Fide besteg sig till 3,808,600 stycken.

grund hade sålunda Kammarkollegium låtit upprätta en bestämd taxa på de nödvändighetsvaror som infördes, äfvensom på de gods-  
slag Sverige hade att lemna i utbyte, och borde, för tillseende af  
denna taxas efterlefnad, tvenne »skicklige och oväldige personer»  
inom eller utom magistraten utses. Skada endast, att utländerne  
förmodligen icke läto binda sig af några taxor, utan hellre vände  
sig till ett annat land med större frihet på detta område.

Redan i inledningen till denna skildring är påvisadt, att stadens  
handel vid krigets utbrott var ganska tynande; kriget bidrog icke  
att förbättra ställningen. Tvärtom aftog handeln mer och mer,  
hvilket var helt naturligt, men förfallet påskyndades, förutom till  
följd af penningbristen, äfven af en del regeringens åtgärder, för  
hvilka vi här skola redogöra.

Att börja med drogos de handlande från hvars och ens enskilda af-  
färer till att i stället *använda både kapital och arbetsförmåga i kronans  
tjänst* i och för rustningarne. Hit höra regeringens bemödanden att  
genom de handlande i Göteborg införskaffa tillräckliga mängder af span-  
mål. Baron Görtz hade nämligen uppgjort förslag att i staden  
upprätta, på borgerskapets bekostnad, ett storartadt magasin, som  
det hette för invånarnes understöd vid krigstid samt för gemene  
man under inträffande missväxtår, men i själfva verket afsedt för  
det instundande fälttåget 1716.

Frågan härom förelades borgarne den 16 juni detta år och  
fann ett icke ogynnsamt mottagande. Görtz själf insåg dock, att  
förverkligandet, äfven om tiden för magasinets bildande utsträcktes  
enligt förslaget till tvänne år, just nu mötte oöfverstigliga hinder,  
dels till följd deraf, att alla voro beordrade i första rummet skaffa  
sig tillräckliga förråd för sig och de sina under en befarad  
belägring, och dels emedan man måste sända allt, som kunde hop-  
samlas, till arméen. Det oaktadt insågo borgarne förslagens goda  
sidor och man var villig göra hvad man kunde, så att kommerserådet  
SEBASTIAN THAM verkligen införskref från Holland 4 skeppslaster  
säd; mera kunde man för tillfället icke göra, helst viljan  
var större än förmågan.

När derefter generalguvernören den 3 juli återupptog frågan,  
erinrande om, att den måste bringas till verkställighet, och fordrade,  
att magasinet skulle innehålla 20,000 tunnor säd, upplystes det, att  
icke någon gjort något härför, med undantag af Tham, JACOB SAHL-  
GREN och LARS GATHENHIELM, den senare tillfälligtvis därför, att hans  
kapare uppbragt en pris lastad med 1,000 tunnor spanmål. Äfven

visade det sig, att, när ett af Thams fartyg några dagar senare anlände, hade ingen, utom burgrefven VON GERDES, lust eller förmåga att öfvertaga något af lasten, hvilket emellertid hjälptes på det sätt, att magistraten tvingade borgarne att sins emellan fördela och inköpa densamma, antingen de ville eller icke.

Då Görtz tyckte sig finna, att invånarne sjelfva icke med tillräcklig kraft bedrefvo denna angelägenhet, tog han den sjelf om hand och införskref från England 2,000 tunnor råg att betalas af borgerskapet. Detta förklarade visserligen som vanligt och det med allt skäl, att det var omöjligt skaffa så mycket penningar, som erfordrades till betalning härför, men magistraten resolverade, att, som det länder till konungens tjenst och stadens nytta, så måste det ske, och då återstod ej annat nu heller, än att mellan stadens invånare fördela kostnaderna, hvilket äfven skedde. Något magasin med den storlek som åsyftats kom likväl icke härigenom till stånd.

Med kännedom om dessa underhandlingar och borgerskapets nödställda belägenhet, kan man knappast fatta, att konungen den 29 januari 1718, tvenne år senare, kunde befalla borgerskapet, att innan slutet af maj månad införskrifva till fältmagasinet i Göteborg 50,000 tunnor säd, och det vid böter af en riksdaler specie för hvarje tunna, som fattades i antalet.

Borgerskapet, hvilket delgafs denna befallning den 9 februari, var allt för mycket vant vid en sådan behandling för att öppet knota, men beklagade sig deremot öfver, att den utsatta tiden vore allt för kort, emedan isen fortfarande låge så stark, att intet fartyg kunde utgå ur hamnen eller komma derin. Allra mest fruktade man likväl för att krediten i utlandet skulle vara så i grund förstörd, att man ej skulle kunna erhålla någonting annat, än mot betalning i vexlar eller i jern. De förra stodo ej att erhålla och det senare hade numera kronan tagit i beslag, så att det var förbjudet för hvar och en att utföra hvad man hade, utan särskildt tillstånd.

Konungen, som genom presidenten de Silentz underrättades om detta svar, insåg omöjligheten att genomdrifva beslutet för närvarande och saken blef hvilande ända till hösten, då Carl XII, i bref dateradt Strömstad den 30 aug., förnyar uppmaningen till de handlande i Göteborg att införskrifva ofvannämnda parti korn och hafre, samt medgifver nu, att betalning härför skulle af kronan utgå i plåtar och hvitt mynt, jemte tillåtelse att såsom returfrakt använda

både jern och andra varor, hvaremot stadgas böter ända till 50 % af spannmålets värde vid försummelse i leveransen.

Då man nu hade utsigt att kunna köpa säd och löfte om betalning därför af kronan, förefunnos inga vidare hinder och borgerskapet visade sig villigt öfvertaga leveransen, vid hvilken man beräknade, att om myntplåtarna kunde fås till 3 daler stycket, så skulle 1 tunna korn kunna säljas till 9 daler 16 öre och 1 tunna hafre till 6 daler, men, om jern kunde tillhandahållas i tillräcklig mängd, torde priset för råg kunna sättas till 8 daler och för hafre till 5 daler tunnan. Om de närmare vilkoren öppnades härefter underhandlingar med den allrådande baron GÖRTZ, som slutligen bestämde, att, mot det säden skulle vara levererad inom den 30 november, borgerskapet egde räkna sig till godo sjöskada eller förlust uppkommen genom fiendens åtgärder, att jernet beräknas vid betalningen till 38 daler k:mt, men att, som här af icke finnes tillräckliga kvantiteter, kronan lemna återstoden af betalningen i plåtar à 3 daler s:mt samt karoliner à 25 styfver stycket, då i senare fallet priset på rågen bestämdes till 9 daler och på hafren till 6 daler s:mt tunnan, men i förutnämnda fall till 8 och 5 daler.

Vilkoren antogs i öfrigt och borgerskapet invände blott, att det vore ogörligt att före vintern anskaffa så mycket spannmål, samt erbjöd sig vilja lemna hälften så snart på hösten som möjligt, samt andra hälften efter hand under vintern. Här på svarade justitierepresidenten DE SILENTZ, att »det skickar sig intet att göra härvid några svårigheter, emedan hans excellens GÖRTZ intet lär sådant tåla», hvarefter, sedan de handlande, som ej ville gå miste om affären, men å andra sidan fruktade att ej få betaldt, utbedt sig ett ansenligt förskott af kronan, hela leveransen genast tecknades.<sup>1</sup> Det visade sig snart, att det var lättare underteckna en sådan öfverenskommelse än fullgöra den. Ännu den 3 december var spannmålen icke levererad, hvaröfver Kongl. Upphandlingsdeputationen klagar i skrifvelse till magistraten, på samma gång den lofvar, att lemna leverantörerna 50,000 daler s:mt genast, så snart någon å deras vägnar härom gjorde anmälan; hade de något vidare att erinra i saken, kunde de sjelfva derom rådgöra med baron GÖRTZ, »som skall vara rest till hans kongl. maj:t och på den orten sig befinner».

Måttet var likväl ännu icke rågad. Omständigheternas makt

<sup>1</sup> Jemf. bil. N:o 29.

började först nu tvinga vederbörande till de mest afgörande och våldsamma åtgärder. Sålunda utfärdade på regeringens befallning Kammarkollegium den 17 oktober en skrifvelse, deri underrättelse meddelas, att man beslutat i alla städer upprätta magasin samt att, vid fördelningen, på Göteborgs lott kommit 100,000 tunnor spannmål och 50,000 tunnor salt, dem staden hade att ofördröjligen anskaffa. När borgarne i anledning häraf sammankallades, svarade de, att det var dem alldeles omöjligt, så mycket mer som de ej ännu infått något af de 50,000 tunnor säd de åtagit sig lemna, och ville de »i underdånighet skriftligen ingifva sina skäl och söka befrielse från en så ansenlig kontingent».

Hvarken magistraten eller lagmannen ULRIK FRÖLICH, som förde kronans talan, kunde annat än medgifva riktigheten af hvad de handlande androgo och den senare uppmanade dem till och med att skriftligen affatta klagomålen, samt lofvade draga försorg derom, att de skulle blifva förelagde hans maj:t, men tillade derjemte, att först måste likväl, i följd af kollegii skrifvelse, de beordrade kvantiteterna säd och salt fördelas emellan borgarne för alla händelser. Härtill ville de ej genast beqväma sig, utan begärde en eller två dagars betänketid. När denna var förlupen, stod likväl saken på samma punkt, och då upprättades verkligen en fördelning, som af det förtviflade borgerskapet antogs under öppen förklaring, att det i alla fall vore fullkomligt omöjligt att komma ut med en sådan pålaga.

DE SILENTZ sökte visserligen föreställa dem, att de icke borde låta händerna falla, utan göra hvad de kunde, och yttrade, att om magasinen ej genast på en gång kunde komma till den storlek man åsyftat, »så skulle likväl hans maj:t utan tvifvel med välbehag se deras ansträngningar». Detta åter fann lagman Frölich vara att behandla saken väl lätt och han förklarade därför, att »kongl. maj:t vill i denna angelägenheten hålla sig till Göteborgs magistrat i gemen, så att en för alla och alla för en blifva därför ansvarige», samt frågade, hvarför icke magistratspersonerna voro upptagne med de öfrige borgarne i fördelningen.

Härpå genmälde DE SILENTZ, att han aldrig brukat någon handel, ej heller har han haft medel att kunna sådan företaga, men om någon skulle vilja förskjuta honom penningar på hans hus och gård, ville han gerna underhjelpa spannmålshandeln i det han kan och förmår. Hvad åter angår rådmännen af den studerade klassen,

så hafva de hvarken hus eller gård och bruka ej heller handel, utan äro uteslutande hänvisade till lönen.

Efter en sådan hotelse som den nyss anförda, förenade sig magistraten med borgerskapet och klagade hos Kammarkollegium, men erhöll den 1 december till svar, att efter det kollegium öfverlagt med Upphandlingsdeputationen om saken och funnit hans maj:ts (skjuten natten förut!) allvarliga vilja vara, att hvad som är förordnadt skall vinna sin fullbordan, så befaller nu kollegium, att den eftertryckligaste anstalt skall fogas derom, att det Göteborgs stad ålagda quantum af spanmål och salt må till den bestämda tiden blifva inskaffadt, så kärt dem är att undvika det af hans maj:t föreskrifna straffet. För att sätta staden så mycket mer i stånd härtill, tilldelades densamma städernas kontributioner i Göteborgs och Bohus län, Nerike, Vermland samt Jönköpings, Elfsborgs och Skaraborgs län. Konungens död mellankom dock fullgörandet af befallningen och hela saken tycks hafva förfallit.

Vi nämnde, att borgarne bland skälen, hvarför man icke skulle kunna införa spanmål, äfven androgo, att kronan lagt *beslag på jernhandeln*. Om det i förra fallet gälde att tvinga de handlande göra affärer i en vara mot deras vilja, så rörde sig saken i det senare om att beröfva dem tillfälle handla med en annan, nämligen jernet, den förnämsta af stadens utförselsartiklar.

Då nämligen kronan saknade redbart mynt att betala de effekter af alla slag, som för densammas räkning införskrefvos, såg man till deras liqviderande icke mer än en utväg, den att taga i beslag de förnämsta af landets egna produkter för att lemna dem i utbyte. De artiklar, som härvid egentligen kunde komma ifråga, voro koppar, skogsprodukter, tjära, beck samt framför allt *jern*. Utförseln af det senare beräknades till omkring 2,000 skeppund, hvilka efter 10 daler skeppundet motsvarade 2 millioner daler s:mt. Man hade sålunda ensamt häri en ganska betydande tillgång, af hvilken man icke heller dröjde att göra bruk.

I skrifvelse af den 1 februari 1718 meddelar sålunda konung Carls allsmäktiga hjälpreda i finansiela ärenden, baron Görtz, beslutet att låta »upphandla» för kronans räkning det jern, som fans i landet, för att dermed betala de varor, som väntades in på våren. Det vore likväl icke, säger han, konungens mening att härigenom betaga de handlande i Göteborg de utvägar de kunde hafva att på lika sätt betala varor, som genom dem blifvit införskrifne till rikets nödortf, utan vore afsigten endast, att kronan skulle kunna med



visshet räkna på att hafva medel och utvägar till hands för liqviden med utländingarne.

Emellertid betogos härigenom de handlande fullständigt rättigheten att fritt och obehindradt förfoga öfver deras eget jern, utan skulle de, när sådant behöfdes för betalning af inkommet gods, göra ansökan hos generalguvernören om att utfå så mycket af det i beslag tagna jernet, som nödvändigt erfordrades. Man förfor härvid så strängt, att, sedan generalguvernören tillstyrkt ansökningen, lemnades sjelfva tillståndsbeviset icke af någon annan än Görtz, och det är lätt att tänka sig, hvilket oerhördt trassel och hvilken tidsutdrägt härigenom skulle vållas, då Görtz vistades nere i Lund hos konungen och ett bref till och från honom drog en anseelig tid. När derefter sent omsider det erhållna tillståndsbeviset kom till Göteborg, skulle det först företes och inprotokolleras hos magistraten, innan jernet äntligen fick uttagas från vågen.<sup>1</sup>

Det först i beslag tagna jernet utgjorde 10,000 skeppund. Sedermera beordrade den 8 mars Kongl. Upphandlingsdeputationen magistraten att låta till Göteborg nedföra så väl de 58,000 Sk $\ell$ , som landshöfding Ekeblad anhållit i Nerike och Vermland, som äfven de 28,000 Sk $\ell$ . Göteborgs affärsmän hade liggande i Venersborg, under hotelse att eljest taga i beslag för kronans räkning allt det jern, som fans på Göteborgs våg. Denna senare hotelse gick i alla händelser snart derefter i verkställighet, när Görtz den 12 april gaf fältkommissarien Erdtman befallning att lägga beslag på detsamma, för att dermed betala de varor, som generalguvernören inköpt. Men icke nog med detta; i brist på erforderliga magasin ålades borgarne att i deras hus öfverallt i staden mottaga och förvara jernet, »vid påföljande ansvar».

Öfver allt detta blefvo affärsmännen ytterst oroliga och uttalade inför magistraten deras bekymmer öfver, att denna konungens åtgärd i sjelfva verket beröfvade dem möjligheten att godtgöra de utländska fordringsegarne, hvarigenom den redan förut vacklande krediten skulle blifva i grund förstörd. Till följd häraf begärde de, att magistraten ville hos Upphandlingsdeputationen göra lämpliga föreställningar, och en af dem, kommissarien ANDERS NILSON CEDERFLYCHT, erbjöd sig till och med att resa till konungen med så väl

<sup>1</sup> Det heter sålunda i protokollet t. ex. för den 19/2 1718: »kommissarien ABRAHAM PETERSSON uppvisade inför magistraten geheimerådet Görtz' tillåtelse att för införda 646 tnr malt, 12 tnr korn, 36 tnr hvete och 20 tnr ärter få utskeppa 300 skeppund jern».

magistratens som de handlandes skriftliga klagomål, för att personligen vidare utveckla dem, men magistraten »höll före, att det skulle vara äfventyrligt sätta sig emot Kongl. Upphandlingsdeputationens åtgärd, viljandes hellre för denna gång skrifva deputationen till och de trafikerandes besvär i bästa måtto remonstrera».

Att klagomålen blefvo utan påföljd är alldeles gifvet.

Lika godtyckligt förfor man i många andra fall med afseende på handeln. Ett bland dessa var, att när man sökte gynna enskilda intressen på bekostnad af det allmänna, såsom förhållandet blef, när t. ex. Kammar- och Kommerskollegium den 21 maj 1708 föreskref, att stadens handlande *måste* blifva afnämare till sidenfabriken i Stockholm, som behöfde understödjas. Till yttermera visso bestämdes derjemte, att minst 10,000 alnar siden skulle årligen derifrån tagas.

I anledning af denna befallning uppkallades alla, som handlade med dylika tyger, till allmän rådstuga för att lemnas tillfälle yttra sig häröfver. Borgarne förklarade då, att de gerna ville efterkomma »Kongl. Collegii nådgunstiga förslag och ordre», men påvisade, att det skulle blifva dem omöjligt. Dels hade genom den tilltagande näringslösheten förbrukningen af siden så aftagit, att det skulle erfordras många år och kanske hela deras lifstid att kunna afyttra ett sådant parti, som det de årligen skulle öfvertaga, och dels voro fabriken tillverkningar så beskaffade, att då man en gång förut af densamma köpt en qvantitet, hade man icke kunnat sälja något, oaktadt man fört den till alla marknader. Man hade ännu dessa tyger liggande och ville gerna sälja dem under inköpspriset, hvilket bäst visade, att någon vidare handel med dylika icke kunde utan skada ifrågakomma.

Van vid att höra borgarnes klagomål öfver än den ena än den andra bördan, som pålades dem, men väl bekant med, hur fåfängt det var att sträfva emot vederbörande myndigheters en gång uttalade vilja, hemställde magistraten till de närvarande, om de icke skulle, oaktadt de skäl som anförts, finna lämpligt blifva afnämare af siden till något visst belopp, »emedan det eljest torde lända dem till hinder i deras öfriga ringa handel.» Derjemte föreslogs, att de sedermera sjelfva kunde efter hand inrätta några väfstolar för att tillverka hvad som behöfdes och på det sättet göra sig oberoende af fabriken i Stockholm. Borgarne framställde då ånyo alla svårigheter, som mötte ett sådant förslag, och ingåfvo en skriftlig förkla-

ring, att, om de åtogo sig handeln af det quantum sidentyg Kommersekollegium önskade, skulle detta blifva deras ofelbara ruin. Magistraten kunde icke förneka riktigheten häraf och understödde sålunda deras bön att slippa.

Det oaktadt befaller Kammar- och Kommerskollegium den 28 juni 1709, att stadens handlande *måste* köpa från sidenfabriken i Stockholm den bestämda quantiteten, »vid tillgörande af ansvar och straff», och dervid blef det.

Man kan svårligen tänka sig en mera tyrannisk och godtycklig åtgärd, hvilken i öfrigt ingalunda var ensamstående. Det bör under dylika förhållanden icke väcka förvåning, att handeln låg nere och att affärerna allt mera aftogo i omfång och betydighet.

Ehuru handeln på utrikes ort under krigets senare år i det närmaste fullkomligt upphört, betedde sig likväl regeringen, såsom om den befunnit sig i det mest blomstrande skick. Utom de onera och skatter af alla slag, som drabbade borgerskapet i gemen, lade man nämligen den 8 april 1718 dessutom en särskild s. k. *handelsafgift* på affärsmännen. Denna afgift skulle utgå med  $\frac{1}{4}$  procent af värdet på allt inkommande gods och  $\frac{1}{8}$  procent på utgående, förutom den vanliga tullen.

Äfven i andra afseenden betungades affärsmännen, såsom då man på arrendatorerna af stora sjötullen, hvilka utgjordes af handlande i staden, 1718 lade en särskild skatt under namn af *20:depenningsafgiften* eller, med andra ord, fullkomligt godtyckligt höjde arrendet från 146,000 daler s:mt till 153,300.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Liksom handeln led äfven samfärdseln i allmänhet afbräck, hvilket nådde sin spets genom kongl. förklaringen af den  $\frac{27}{2}$  1718, att ingen må resa utrikes utan konungens särskilda nådiga tillstånd.

I sammanhang härmed torde böra omnämnas åtgärderna för postbefordringen mellan Göteborg och utrikes ort. Till en början, eller under hela 1600-talet, hade bref befordrats, när helst lägenhet fans, med någon skeppare, men hade detta varit en enskild sak, hvarmed postverket icke tog någon befattning, så mycket mindre, som man hittills icke tagit något steg i denna riktning, med undantag af den redan 1684 anordnade befordran af bref och resande en gång i veckan mellan Ystad och Stralsund.

Åren 1713—1715 hade likväl Göteborgs den tiden störste affärsman, SEBASTIAN THAM, för egen räkning och med ganska stor kostnad satt i gång regelbunden postfart mellan Göteborg och Amsterdam på så sätt, att en affärsvän på det senare stället mottog och afsände bref och tidningar till och från Göteborg med en särskildt inrättad jakt, hvilken sedermera användes till kapare.

1716 afstannade likväl företaget till följd af osäkerheten på hafvet och i anledning häraf utsåg konungen assessor PETER GÖTHENSTIERNA och rådman WILHELM UTHFALL att jemte några andra borgare här sätta postfarten i gång mot vissa vilkor. Vid öfverläggning härom den 16 juni, i generalguvernörens grefve

Icke ringa olägenhet vållades slutligen handeln genom konungens förut anförda åtgärder att taga i anspråk så väl i hamnen liggande kofferdifartyg som ström- och hemförarebåtgillemas farkoster. Särskildt var saknaden af de senare ganska känbar, då de hade till uppgift att utför Göta elfrakta allt jern och de trävaror, som kommo uppifrån Dalsland och Vermland, men hvilket allt i saknad af fort-skaffningsmedel måste stanna i Venersborg eller på andra ställen under vägen.

Äfven om handeln icke haft att lida af penningförlägenheten, regeringens godtyckliga åtgärder och tyngande skatter, hade den likväl i alla händelser, åtminstone hvad beträffar affärerna på utrikes ort, måst så småningom duka under och till slut i det allra närmaste upphöra till följd af en annan omständighet, för hvilken vi här nedan skola redogöra.

#### 6. Sjöfarten.

Om äfven regeringen på allt sätt uppmuntrat handeln på utrikes orter, så hade det dock som sagdt i alla händelser föga hjälpt, emedan en sådan handel beror på en fri och obehindrad sjöfart och det var just detta, som här saknades.

I det föregående är redan erinradt om de förluster Göteborg led till följd af de kaperier, som vänskapligt sinnade makter tilläto sig mot våra handelsflottor, och ett påtagligt bevis på de svårigheter sjöfarten hade att bekämpa lemnas oss bland annat i berättelsen om de öden Göteborgsskeppet »S:t Jurgen» 1704 undergick, hvilken berättelse vi här ordagrant intaga:

»Borgmästare och råd i Göteborgs stad göra härmed vetterligt att in för oss och vår sittande rätt anno 1704 den 24 okt. är bevisligt gjordt, det halffria skeppet S:t ANNA, rådsförvandterne och handelsmännen här i staden DAVID AMLJA och SEBASTIAN THAM, samt lieutenanten under Kongl. Amiralitetet SAMUEL ROLLFINK och borgaren JOHAN ROOT allena tillhörigt, efter dess utseglande här ifrån, som skedde den 1 jan. 1704, kort derefter uti februarii månad under den irländska kusten vid Kingsbritt uti ett hårdt väder strandadt

Mörners närvaro, beslöts verkligen, att en ordnad postförbindelse hvar tionde dag mellan Göteborg och Amsterdam skulle sättas i verket, och öfvertogs denna på entreprenad af Tillrot och Uthfall samt FRANS SCHRÖDER, borgmästare HANS VON GERDES, MATHIAS SCHILDT, JOH. ANDRIS OLBERS, HANS STRÖM och JACOB SAHLGREN, men den hade icke lång varaktighet.

och omkommet är, och ganska litet af lasten bergadt, och sjelfva skeppsskrovet såldt för 14 pounds sterling, då skepparen Johan Root och det öfriga folket sedan kommo ombord till capitainen JORIS PICKERIN, att fullfölja resan med honom på skeppet S:t JURGEN.

Hvad ock detta bemälte halffria skeppet S:t Jurgen anbelangar, som bemälte herrar rådsförvandter DAVID AMEJA och SEBASTIAN THAM samt framlidne skeppscapitainen JORIS PICKERIN allena tillhörigt var, och den 1 jan. 1704 här ifrån utseglade, så har Rätten, så väl af den journal som konstapelsmaten derpå MONS. RUTGER SETH fört, som dess mundteliga och flere båtsmäns trovärdige utsagor för visst intagit, som ock allmänt kunnigt är, att samma skepp anno 1704 i april under den spanska kusten, 14 mil från Cadix, om nattetid är råkad i en oförmodelig rencontre och fäktande med tre engelska örlogs-skepp, det ena en flaggman, och tvenne andra dem de ansågo och mente vara sjöröfvare och turkar, och intet torde om nattetid förlåta sig på att de voro kristna, när de med sina båtar ville komma der om bord, hvarigenom är händt att capitainen Pickerin och många af dess manskap blefvo skjutne till döds eller blesserade, och sjelfva skeppet med dess master, tacklage och annan redskap så sönderskjutet, att det som ett redlöst vrak blef släpadt till Lissabon, hvar est det under arrest allt sedan har blifvit uppehållet, intill dess det nyligen, dock under presterad borgen, är tillåtet att försäljas emot en ringa penning, hvartill herrar redare föranlåtne och forcerade varit, efter som skeppet intet pröfvades nyttigt att derpå använda vidare reparation, eller bringas hit till landet.

Att detta således förvetter med bemälte tvenne skepp, S:t Jurgen och S:t Anna, betyga vi under stadens vanliga sigill och sekreterarens underskrift. Actum Göteborgs Rådhus d. 9 febr. 1705.»<sup>1</sup>

Det kan icke nekas, att det är en stolt handling att ensam på detta sätt upptaga striden med tre örlogsmän, deraf den ena minst en fregatt, men på samma gång är det ock tydligt, att dylika förströelser icke stå rätt väl tillsammans med den uppgift ett handelsfartyg har sig förelagd, och man kan lätt fatta i hvad mån utsigten till likartade möten skulle verka hämmande på eller rättare tillintetgörande af sjöfarten.

I anledning här af afgåvo skeppsredarne och den handlande

<sup>1</sup> Huru många af besättningen som sårades eller stupade, känner man icke, men under ransakningen nämnes tillfälligtvis, att utom kaptenen voro två båtsmän, ANDERS KLOCKARE och CARL BERLIN, döde, hvarjemte styrmannen SVEN AHRDAL fått ena benet afskjutet.

delen af borgerskapet i Göteborg den 10 april 1705 klagomål till konungen öfver särskildt de engelska kaparnes roflystnad.<sup>1</sup> Det var tidt och ofta händelsen, att de svenska fartygen plundrades på lasten under förevändning af handel, eller att alltsammans infördes som god pris i engelska hamnar, och om äfven slutligen skepp och gods förklarades åter vara fritt, dömdes kaptenen att likafullt utbetala skadestånd till kaparen, »för den omkostnad denne använt till uppbringningen och rätttegången». Nyligen hade det sålunda händt, att skeppet »Emanuel», tillhörigt handlanden CORNELIUS THORSSON, blifvit på resa från Nantes till Göteborg prejadt och anhållet af åtskilliga kapare och kryssare och slutligen, när skepparen nödgades ingå till Plymouth för att reparera, der taget i beslag och handlingarne sända till London, der rätttegång härom ännu pågick, »och sådane exempel äro otalige», tillägges det.

Ett sådant tillstånd var olidligt, hvarför man anhöll om regeringens bemedling hos engelska styrelsen, »ty om det längre så skall tillgå med våra farkosters och laddningars uppbringande, som en tid skett är, så kan ingen sjöfart idkas.»

För att i någon mån skydda den senare, blef det sålunda nödigt att låta handelsfartygen ledsagas (konvojer) af örlogsskepp, men något sådant kom likväl icke till stånd förr än 1710. Utrustningen af de senare gick trögt till följd af brist på medel, och ännu i slutet af samma år klagar borgerskapet öfver, att sjöfarten liksom handeln ligger nere, i det jernet ej kan utskeppas af brist på skydd för fartygen, samt att ingenting införes hvarken af spanmål eller salt.

Sent omsider kommo dock på regeringens bekostnad konvojer till stånd; handelsfartygen samlades i stora flottor, vanligen i Öresund och vid Göteborg, och anträdde derifrån på en gång, ledsagade af örlogsmän, färden till England eller Holland, der flottan delade sig i två eller flera mindre, med hufvudriktningar åt Spanien, Vestindien o. s. v.

Dylika konvojer kunde dock helt naturligt ej förekomma oftare än en eller ett par gånger om året och inställdes snart alldeles, emedan statens tillgångar togos i anspråk på andra håll. Sålunda stod man snart på samma punkt som förut, och hur tynande sjöfarten än varit med hjälp af konvojer, var detta likväl bättre än intet, hvarför saknaden kändes särdeles svår. I anledning häraf inlemnade Handelsgillet i Göteborg år 1712 en längre skrifvelse till

<sup>1</sup> Jemf. bil. n:o 1.

magistraten med klagomål häröfver.<sup>1</sup> Det begäres, att man hos konungen skulle göra ansökan om konvoj, utan hvilken man icke vågar äfventyra så stora kapital, som ligga i fartyg och last, helst man nyligen i kanalen drabbats af den olyckan, att 6 stora handelskepp tagits af fienderna, och såsom stöd för begäran anfördes, att, om handeln och sjöfarten i staden ligga nere, återverkar detta till den grad på de kringliggande provinserna, som härifrån hemta sina förråd af nödvändighetsvaror såsom spannmål och salt, att invånarne utsättas för verklig hungersnöd.

På grund häraf begärde man dels tvenne kronofartyg till konvoj, och dels att andra sådana måtte tillåtas utgå på kryssning för att hålla sjön ren från fiendtliga småfartyg. Det förra beviljades af regeringen, men emot en afgift af 2 procent af värdet på handelsfartyg och last på utresan, och lika mycket för hemresan från främmande land, hvarjemte provianten till konvojen skulle bekostas af borgarne.

Hur hårda dessa vilkor än voro, underkastade man sig likväl dem, och i februari stälde sålunda regeringen de båda fregatterna Varberg och Elfsborg, hvardera om 40 kanoner, till de sjöfarandes tjänst. Knappast hade dock en början härmed blifvit gjord, förrän konungen i bref från Timurtasch den 2 juni 1713 förklarade, att, om borgarne ville hafva konvoj, måste de sjelfva härtill utrusta egna fartyg, emedan flottans komme att tagas i anspråk för transporter till arméen. Enär så betydliga utgifter, som härtill skulle fordrats, öfverstego borgerskapets förmåga, kan man säga, att det egentliga och ohjelpiga förfallet af Göteborgs sjöfart under Carl XII:s återstående regering härmed inleddes.

Till osäkerheten på sjön genom bristande skydd af konvojer sällade sig äfven *bristen på sjöfolk*. De stora ansträngningar regeringen gjorde, att underhålla förbindelsen med besittningarne på andra sidan hafvet genom örlogsflottans utrustande tid efter annan, hade slutligen börjat uttömma förrådet af roterade båtsmän, hvilket hastigt sammansmälte i striderna och ännu mer genom sjukdomar. Det var då man kastade ögonen på den rikliga tillgången i Bohuslän och Halland af sjövant och härdadt manskap.

Redan 1704 hade man gått i författning om upprättande af tre enrolleringskompanier, deraf det tredje förlades i och omkring Göteborg, tillsammans omkring 1,224 man; det vill säga regeringen hade

<sup>1</sup> Jemf. bil. n:o 14.

förmått en del af det sjöbefarna, ej i kronans tjenst varande, manskapet i nämnde provinser att låta sig införas i rullorna (enrolleras) för att vid behof användas. Denna åtgärd, som förefaller temligen oskyldig, blef källan till det svåraste förtryck, ty i och med det samma flottans besättning decimerades, måste man, när den vanliga roteringen icke lemnade tillräcklig ersättning, allt oftare tillgripa reserven, d. v. s. enrolleringsbåtsmännen.

Det blef sålunda snart nödvändigt att fortgå vidare på den beträdda vägen, i anledning hvaraf Kammar- och Kommersekollegium beordrade magistraten att höra skeppsredarne, huruvida en *allmän*, lagtvungen enrollering af *allt* sjöfarande manskap skulle komma att förorsaka några synnerliga olägenheter för seglationen. Ehuru man förklarade sig icke ha för afsigt att använda dylika båtsmän i kronans tjenst annat än i nödfall, var likväl bestämmelsen, att man på handelsfartyg icke skulle få använda andra än enrollerade sjömän, tillräcklig att öppna redarnes ögon för den fara, som hotade dem genom den föreslagna åtgärden, hvarför de äfven, vid sammanträde i frågan den 18 nov. 1707, »bådo om förskoning», som det heter i protokollet, något hvarom äfven de tillkallade skepparne förenade sig.

Ingenting kunde dock numera hejda sakernas gång, och i början af det följande året utfärdade regeringen helt enkelt befallning, att allt sjöfarande manskap, som ville låta sig användas till kofferdis, skulle dessförinnan låta enrollera sig.

Det dröjde icke länge, innan man gjorde bruk af det sålunda pressade folket. Den 25 aug. 1709 befalde nämligen guvernören, att intet enrolleradt folk vidare finge resa utomlands eller taga hyra på handelsfartyg, i anseende till det förestående kriget med Danmark, utan härtill skulle redarne endast få använda icke enrollerade. Detta senare medgifvande kan likväl icke tolkas på annat sätt, än att redarne fingo tillåtelse bemanna handelsfartygen med personer, som aldrig satt sin fot på däck, ty alla eller i det närmaste alla sjöväne, skeppare och styrmän såväl som matroser, voro ju på grund af regeringens befallning enrollerade.

Dylika anspråk ställdes sedermera tidt och ofta på befolkningen i Bohuslän och slutligen beordrade regeringen den 13 febr. 1711 allt hemmavarande samt hemkommande enrolleringsmanskap hålla sig färdigt att på första order afgå till Karlskrona, hvarjemte äfven *allt* annat sjöbefaret manskap togs till kronans tjenst. Ehuruväl magistraten inberättade, att i det närmaste alla sjömän, som funnos i staden, voro enrollerade och ganska få öfrige, vidtog man dock



den inqvisoriska åtgärden att låta rotemästarne, hvar i sin rote, gå ur hus och i hus, samt anteckna alla, som hade sin näring af hafvet.

Guvernören fann likväl detta sätt att gå tillväga allt för beskedligt och befalde därför den 7 sept. magistraten att genom stadsbetjenter, skultar och stadstjenare »låta pressa och inmana i fängelse allt sjövant manskap i staden och nejden, som ännu icke var enrullerat», samt lofvade härtill biträde af några flottans officerare.

Till yttermera visso nedsände Amiralitetskollegium särskildt för detta ändamål kaptenen, sedermera amiralen JONAS ÖRNFELT, som hade i uppdrag att till såväl enrullerade som icke enrullerade båtsmän utlofva förskott på hyran, för att derigenom mildra det förhatliga i en sådan människojagt. Slutligen förklarade guvernören, att han ville, för att med all kraft bedrifva detta ärende, »genom trummeslag och publikation kungöra alla, att de framkomma och vid straff sig icke undandölja», hvarjemte han begärde, att magistraten ville »med samlad hand» gifva kaptén Örnfelt all hjälp.

För samma ändamål, eller dels till Magnus Stenbocks och hans armées öfverförande till Tyskland och dels till andra liknande transporter, afgingo hädanefter oupphörligt sjömän från Göteborg och vestkusten till Karlskrona, och det oaktadt man för hvarje gång upprepade, att *allt* sjövant manskap skulle sändas. Tillgången synes dock börjat blifva allt knappare och redan 1713 heter det i en ny order af guvernören härom, att allt skulle sändas, »som finnes kvar».

Sista gången något nämnes angående denna sak är, när Carl XII den 18 mars 1718 ger befallning, att allt sjöfolk i Göteborgs och Bohuslän skulle uppfordras att med första marschera till Strömstad. I anledning häraf gaf generalguvernören order åt magistraten, att, när de till ledande af transporten kommenderade officerarne instälde sig, föga anstalt om, att alla i staden varande båtsmän, så väl stadens egna som de enrullerade, genast skulle »utdrivas» (!), de förre försedda med tillräcklig beklädnad. Skulle någon enda man efter uppfordringen träffas hemma, drabbade ansvaret magistraten.<sup>1</sup> Äfvenledes skulle genast alla borgare och drängar, som kunde utan synnerlig afsaknad mistas, och som kunde anses tjenliga till båts-

<sup>1</sup> Att ett sådant tvång var förhatligt för dem det gälde, visas bäst af pardonsplakatet den 9 jan. 1716, som utfärdades »för alla förrymde samt utomlands vistande svenska enrullerings- och rotebåtsmän samt andra sig här i riket undanstickande båtsmän», hvilka uppmanas att inom vissa termer strafflöst återvända hem.

män, uppkallas och höras, om de i godo ville sig dertill beqväma; i annan händelse komme de nog att tagas med våld.

Sedan man läst föregående, torde det kunna medgifvas, att ett kongl. förbud mot kofferdifartygs utlöpande från Göteborg bort vara temligen öfverflödigt, och likvisst fans det ett sådant, som upphäfdes först den 16 maj 1716, då sjöfarten förklarades »alldeles fri och obehindrad». Någon blodigare ironi torde svårligen kunna uppletas, ty hvarifrån skulle man väl få besättningar, då »allt» sjöfolk var taget i anspråk af kronan.

Öfver hufvud taget kunde man förbjuda sjöfarten eller förklara den fri, allt efter behag; den hade liksom handeln så småningom blifvit allt obetydligare genom de samverkande orsaker, för hvilka vi nu redogjort, och den kan vid den tidpunkt, hvarom nu är fråga, sägas hafva i det allra närmaste fullkomligt upphört. Det som gaf både handeln och sjöfarten dödsstöten var kaperiet.

#### 7. Kaparne.

Våra historieskrifvare hafva hittills iaktagit i det närmaste fullkomlig tystnad rörande den ganska ingripande del, som de svenske kaparne togo i krigföringen under Carl XII, hvilket måhända kan förklaras deraf, att källorna för en sådan skildring äro att söka så godt som uteslutande i Göteborgs stads så litet genomforskade arkiv.

Göteborg var nämligen icke blott den hamn, hvarifrån kaparne utgingo, och dit de med sina priser efter väl förrättad kryssning återvände, men stadens borgare voro i sjelfva verket de, som först väckte frågan om utrustande af kapare till lif och som, under hela den tid kaperiet frodades, närmast hade gagn eller skada af det-samma.

Vi hafva påvisat, att Göteborgs handel, redan aftynande under slutet af 1600-talet, allt mer råkade i lägervall, sedan det stora nordiska kriget utbrutit, och att sjöfarten, störd lika mycket af både vänskapliga och fiendiliga maktens kryssare, till en tid uppehölls under skydd af kronofartyg, men när äfven denna hjälp indrogs 1713, i det aldra närmaste upphörde.

Under dessa förtviflade omständigheter, då man icke längre förmådde utifrån införskaffa de aldra nödvändigaste handelsvaror, sådana som spannmål, salt och sill, och då fartygen lågo hoptals overksamma i hamnen, var det man kom på den lika förtviflade

tanken att genom utrustande af kapare åtminstone söka göra fienden all den skada man förmådde, när man icke längre hade hopp att undgå honom.

Denna tanke torde hafva gifvits uttryck första gången år 1709, då man hade all anledning befara ett snart förnyande af kriget med Danmark. Åtminstone är det i en skrifvelse från magistraten i Göteborg till Kongl. Defensionskommissionen mot slutet af samma år, vi allra först sett ett förslag härom klart uttaladt, i det magistraten yttrar, att, »om kaperi vid närvarande konjunkurer vore anständigt, torde man få hit nedsända två eller tre tillståndsbevis (kommissibref) härför.

Regeringen insåg genast frågans stora betydelse för krigföringen, och var benägen att med kraft understödja densamma förverkligande. Men på det företaget icke måtte alltför uppenbart urarta till sjöröfveri, måste man fordra vissa garantier af dem, som egnade sig häråt. Till följd häraf blefvo i början af januari 1710 några förfarne skeppare, hvilka kunde antagas vilja närmare intressera sig för saken, uppkallade till magistraten för att afgifva utlåtande öfver de vilkor, hvarunder man ansåg sig med fördel kunna utrusta kapare.

Det af dem uppgjorda förslaget, som tillställdes den kommanderande generalen i Bohuslän, grefve Nieroth, var naturligtvis mycket liberalt affattadt, till den grad att regeringen ansåg sig böra icke obetydligt inskränka de friheter, som skulle komma att åt kaparne inrymmas.

Efter mottagande af regeringens skrifvelse härom sammankallades åter ett antal redare och skeppare d. 28 februari, hvilka delgåfvos densamma och af magistraten uppmanades gripa verket an, »eftersom man genom kaperi mot våra fiender, de danske och norske, förmodligen kunde något godt inbringa i landet och vända till vår nytta det, som fienden bortröfvar i Skåne och förmenas bortföra till Norge».

De närvarande visade dock ingen lust att gå in på de af regeringen föreslagna vilkoren. De hade förut yttrat sina åsikter om de grunder, på hvilka man borde bygga hoppet att med framgång idka kaparfart, och flere af de mest framstående, deribland GERHARD VON ÖLTKEN, kapten BASTIAN BORELIUS och andra, förklarade, att de väl en gång varit benägne deltaga i utrustande af kapare, men att de nu drogo sig tillbaka, om friheten blir så begränsad, som regeringen vill hafva den. Derjemte höllo de kaperi för omöjligt, om

man ej finge antaga godt och frivilligt folk med förstånd och mod, hvilket nu var enrolleradt i flottan, stående i reserv för dess behof, och slutligen hade regeringen fordrat en betydande borgen, för den händelse man nödgades utbetala skadeersättningar till vänskapliga maktens fartyg, som af misstag kunde blifva angripne. I detta senare fall förmodade de församlade, att den, »som plundrar eller röfvar fria farkoster, väl bör vara responsabel, men att deremot, när någon på skälige presumtioner uppbringar ett skepp, som sedan dömes fritt, så bör kaparen förklaras oskyldig».

Slutet på öfverläggningen blef, att man skulle svara, det ingen i Göteborg ville på de uppställda villkoren utrusta kapare. Regeringen infordrade då uppgift på dem, som antogos vara benägne för saken, samt hvilka fartyg och kaptener man hade att använda, och ville derefter yttra sig om villkoren.

Efter borgarnes bestämda förklaring återstod dock numera ingenting annat för regeringen än att afpruta på fordringarne, hvilket den äfven gjorde genom förklaringen d. 28 maj. Borgen för möjliga skadeersättningar bestämdes deri till endast 600 daler samt för hvarje kapare; i öfrigt borde denne till kronan erlägga 10 procent af värdet å uppbragt fartyg och last, samt betala tull för varorna. Ingen skulle erkännas såsom kapare utan att hafva anmält sig hos magistraten, och slutligen skulle alla angelägenheter rörande kaperiet behandlas af Amiralitetsrätten i Göteborg, som egde att afgöra, huruvida ett taget fartyg med eller utan last skulle anses som god pris eller fridömas.

Dessa villkor antogos och nu dröjde det icke länge innan planen blef satt i verket. Redan den 14 juni heter det i magistratens protokoll: »Såsom med kongl. maj:ts allernådigste deklaration om kommissfarten eller caperie det enligt är, att de, som sig deraf beljena vela, skola ställa caution för sig, så att de icke plundra eller öfverfalla neutrala potentaters skepp och farkoster, alltså hafva borgarena och invånarne här i staden, ANDERS THORSSON, JACOB FEIGEL, TYRIS HASSELGREN och THORE OTTERBÄCK, inför rätten trädt i borgen och caution för capitainen på caparen »JÄGAREN», TORE MOBERG, för 600 daler, att han uti alla delar skall efterlefva sin commission och instruktion».

Sedan ett dylikt bevis om fullgjord borgen erhållits, hade man att uttaga kaparebref, hvarpå som exempel här nedan anföres ett, utfärdadt af kommandanten i Göteborg, öfverste BARTOLD OTTO SCHMOLL,

i generalguvernörens frånvaro. Originalen finnes i Göteborgs musei arkiv.<sup>1</sup>

De första kaparne *utsändes* af mindre bemärkta personer, som genom denna handtering hade mindre att förlora i anseende, men mycket att vinna i penningar, om allt gick väl. Detta ändrades dock i och med detsamma man fick framgång och denna var, särdeles i början, ganska betydlig. Redan den 15 Augusti finner man redarne i den nämnde kaparen »Jägaren» anhålla om värdering af några mindre fartyg, som blifvit tagne och hit införde, och mot slutet af samma månad kunde stadsvaktmästaren ANDERS STUUT lemna magistraten underrättelse, att de tillfångatagne skepparnes och matrosernes antal var så betydligt, att de »uti det trängsel, der de ligga, mycket sjukna och bördö», hvarför han hemställer, att de af dem, som kunde ställa borgen för sig, måtte erhålla tillstånd att sjelfva skaffa sig bostäder.

<sup>1</sup> Kongl. Maj:ts till Sverige etc. Min allernådigste konungs förordnade råd, general af kavalleriet och generalguvernör öfver Nerike och Vermland, Hallands, Skaraborgs och Elfsborgs län samt guvernör öfver Göteborgs och Bohuslän, jemväl kommandant öfver defensions- och försvarsverken å denna sidan till sjös och lands emot norska gränsen,

CARL GUSTAF MÖRNER  
grefve och friherre

Göre veterligt att såsom kapareredaren välborne Herr LARS GATENHJELM ödmjukligen anhållit, det måtte honom meddelas commission uppå en honom tillhörig kapare vid namn »VINDHUNDEN», som förer 2 nickhakar och kommer att föras och kommenderas af kaparekapten JON GUDMUNDSSON, Hans Kongl. Maj:ts fiender dermed skada och afbräck göra, alltså, och emedan bemälte kapareredare derigenom sin underdåniga zèle och trohet för Hans Kongl. Maj:ts och fäderneslandets söker betyga, som med ett så orätmätigt krig af dess trolösa fiender är angräpen, fördenskull, efter Hans Kongl. Maj:ts allernådigste befallning och mig gifne tillstånd, varder kaparekaptenen Jon Gudmundsson härmed och i kraft af detta kommitterad och tillåten alla danska, ryska och andra fiendtliga fartyg uppbringa och attackera, både i sjö och hamnar, som ock fienden tillfoga allt hvad som kan lända till deras skada och afbräck, hafvandes sig här vid lag att rätta och till underdånigst efterlefnad ställa, vid alla så fiendtliga som andra skepps och fartygs uppbringande, det af Hans Kongl. Maj:ts nådigst utfärdade kaparereglementet, dateradt Stralsund d. 8/19 Februari 1715, blifvandes sålunda bemälte kaparekapten äfven härjemte tagen uti Kongl. Maj:ts höga hägn och beskydd, och hos alla Hans Kongl. Maj:ts höga vänner och allierade dem han kunde hända förekomma efter stånd och värde, respective tjenst — och vänligen recommenderad till all benägen befördrars åtnjutande, som ock hos alla Hans Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, så högre som lägre, det de förbemälte kaparekapten äre behjelplice och assisterlige uti allt, hvad han af dem kan förorsakas äska och begära, som till befordran af Hans Kongl. Maj:ts tjenst länder. Och som merbemälte kaparekapten i anledning af högstbemälte kaparereglemente hafver uti sin kapare ett lika kommando som de kommenderande kaptener uti Hans Kongl. Maj:ts egna skepp och fartyg, så åligger ock alle vederbörande, som under dess kommando sig begifva, honom all tillhörande heder bevisa och lydno stånda, vid det straff, om någon sig deremot förbryta skulle, som Hans Kongl. Maj:ts sjö-

Med en så lysande framgång för ögonen, började allt flere deltagare anmäla sig och man hade, efter anteckningarne i rådhusrättens protokoll, så allmänt omfattat detta tillfälle till förtjenst, att icke mindre än 11 kapare under de 4 återstående månaderna af året utrustades. Då emellertid utrustningen med besättning, proviant, ammunition, kanoner och vapen af alla slag var ganska dyrbar, äfven om man, såsom vanligen var händelsen, inskränkte sig till att för ändamålet omändra handelsfartygen till kapare, under det risken var i samma mån anseelig, om det icke lyckades att göra några fördelaktiga priser, eller ännu värre om kaparen förläste eller togs af fienden, så blef det vanligt, att flera förenade sig om samma fartyg, och endast sällan finner man en såsom ensam egare. Man träffar bland redarne nästan alla stadens mest betydande handlande och tjänstemän, såsom HANS WENNERSTJERNA, ABRAHAM BRUHN, JOHAN ANDRIS OLBERS, VOLRAT VON LENGERCHEN, WILHELM VON UTFALL, SEBASTIAN THAM, öfverinspektör HIERONYMUS GRIPENSTEDT, DAVID AMIJA, MATHIAS SCHILDT m. fl.

Följande året 1711 utrustades ytterligare enligt protokollen minst 15 kapare från Göteborg, men sannolikt många flera, så att man då hade en hel flotta af 30 till 40 stycken i sjön, och att »fara till kaps», som det hette, uppmuntrades på allt sätt, särskildt genom kongl. brefvet af den 14 augusti detta år, hvarigenom det förunnades konungens trogne undersåtar, »till kaperiets fortsättande i Öster- och Vestersjön, allt hvad de af våra fiender röfva och uppbringa kunna», dermed stadgandet om 10-proc.-afgiften till staten upphäfdes.

Det erfordrades nu icke den i samma bref uttalade befallningen till vederbörande, att undersåtarne måtte »öfvertalas» att med all flit idka och fortsätta kaperiet. Redarne och kaptenerne begagnade sig dessförutom af de vidgade privilegierna, och gingo dervid åtskilligt längre i flera riktningar, än man åsyftat. Det var t. ex. föreskrifvet, att besättningarna på tagna fartyg skulle såsom krigsfångar öfverlemnas till kronan att jemte andra dylika förvaras, men denna föreskrift befans vara i strid med kaptenernes fördel,

artiklar de anno 1685 diktera och innehålla, emedan han hafver att svara för allt hvad mot merhögstbemälte reglemente och förordning föröfvas.

Datum Göteborg d. 10 Juli 1716.

Uti han greffliga excellens' kongl. rådets, generalens och generalguvernörens frånvaro, efter order

BARTHOLD OTTO SCHMOLL.

Aron N. Holst.»

och slutligen blef man uppmärksam på, att väl en stor mängd priser infördes, men få eller inga fångar. När man då började efterforska, hvart de senare tagit vägen, kom man under fund med, att kaptenerne släpt besättningarna på fri fot mot erläggande af lösen, den de naturligtvis stoppat i egen ficka.

Kaparne voro af mycket olika *storlek*. Under det t. ex. »Götha Leijon» endast hade 16 mans besättning, hade deremot Lars Gathenhielm 1718 af franska regeringen köpt örlogsfregatten »La Louisa», kommenderad af GUILLAUME BERNE. Samma olikhet, som rådde i afseende på kaparnes storlek, egde naturligtvis äfven rum i fråga om bestyckningen. Kanoner och ammunition erhöles genom köp eller lån af kronan, men det öfriga skaffade man sig vanligen sjelf. Att allt, som rörde denna del af utrustningen, var tilltaget i rikligt mått, är naturligt.

Kaparne betraktades såsom tillhörande örlogsflottan och befälhafvarne kallades, till skilnad från handelsfartygens »skeppare», kaptener, samt hade lika rang med kaptenerne vid amiralitetet. Detta var ej blott för att berättiga deras uppträdande och ställa dem utom jmförelse med vanliga sjöröfvere, utan äfven af det skäl, att de stundom togos i anspråk för kronans omedelbara tjenst. Så hände bland annat 1711.

I slutet af augusti månad detta år begärde nämligen guvernören, att redarne måtte skyndsamt utrusta kapare för att hålla skärgården ren från främmande kryssare och för att i möjligaste mån göra fienden afbräck, hvilket var af stor vigt, då tillförseln till norsk-danska arméen, som nu inbrutit i Bohuslän, egde rum genom små fartyg, som förmedlade transporten efter kusten.

I anledning här af uppkallades redarne i magistraten och de förklarade sig beredda att tjena det allmänna, om de kunde blifva understödda med manskap och ammunition, men främst med kanoner och kulor. Derjemte ansågo de sig icke kunna få omkostnaderna betäckta, om de blott skulle kryssa i skären, utan måste de äfven hålla längre ut i Nordsjön. Härvid mötte likväl den omständigheten, att några små danska örlogsfartyg, »såsom den från oss tagna Sofia och en kallad Makrillen», stundom ledsagade de danska handelskeppen och dessutom kryssade i Kattegat, »jagande våra små kapare», hvilket endast kunde förekommas, om ett par större örlogsmän hölle sig i farvattnet till stöd för kaparne, hvilka icke kunde upptaga striden med de bättre bevärade och bemannade danskarne.

Ingenting afgjordes den gången, men saken var trängande och

generallöjtnanten, baron BURENSKIÖLD, som kommenderade svenska trupperna i Bohuslän, skref, för att påskynda utrustningen, från höggvarteret, vid Herrestad med begäran, att kaparne måtte ofördröjligen utgå för att täcka kusten och jaga de fiendtliga fartygen derifrån. Nu blef det allvar af och redarne fingo uppgifva hvad de behöfde för att sätta fartygen i godt stånd. Dervid upplystes, att en af kaparne förde 16 kanoner, men hade till dem ej mer än 16 kulor, en annan hade 8 kanoner men inga kulor alls, utan betjenade sig af stenskrotsäckar; kaparen »Hjorten» hade väl något manskap och 60 kulor, men behöfde kanoner och nickbakar; »Glupande Ulfven» hade blott en tredjedel af den erforderliga besättningsstyrkan; »Bon Esperance» endast några man o. s. v.<sup>1</sup> När emellertid allt det felande afhjelpats, gingo kaparne ut och voro krigsoperationerna till godt stöd.

Nu kan man uppkasta den frågan, hvarför så många kapare vid detta tillfälle lågo overksammas i hamnen och dertill i så bristfälligt skick, detta omedelbart efter den kraftiga uppsvängning kaperiet nyss tagit. Allt förklaras genom bristen på folk. I början hade man haft god tillgång på så väl matrosar som befäl och kunnat bland skärgårdens härdade och sjövana, men nu till följd af sjöfartens afstannande sysslolösa, befolkning göra omsorgsfullt urval, men denna tillgång upphörde snart genom regeringens åtgärder, för hvilka vi förut redogjort, eller att till flottans behof enrollera allt befintligt sjöfolk.

Bristen på folk var i sjelfva verket så stor, att man på senare tiden ej kunnat hafva alla kaparne ute på en gång, utan när en del kommit hem, gingo andra ut med samma folk, sålunda turande om, och den 13 september år 1711 drefvos sakerna till sin spets genom en skrivelse från guvernören, som deri lade kaparekaptenerna på hjertat att icke understå sig utlöpa med något inrikes sjövant manskap, vare sig enrolleradt eller icke, innan amiralitetet fått sitt behof.

<sup>1</sup> »Ett är att möta en kofferdiman», förklarade redarne, »och ett annat är att gifva sig i färd med en bevärad galeja.»

I hamnen vid Göteborg lågo då följande kapare:

ONSAHLA GALLEIJ.....	kapten	TH. KLEIN,
SIÖBLADH.....	»	PETR. LORENSSON,
SWÄNSKA WAPNET.....	»	NILS KNAPE,
HJORTEN.....	»	JÖNS LINDH.
SIÖHUNDEN.....	»	BLOM.
BON ESPERANCE.....	»	AND. STRÖMBERG.
GLUPANDE ULFVEN.....	»	TORE MOBERG.



Följande året afstannade kaperiet nästan alldeles, emedan både manskap och befäl togs till stora flottan i Karlskrona, som utrustades för Magnus Stenbocks expedition till Tyskland.

Att förtjensterna på kaperiet varit i allmänhet ganska ansevärliga, kan icke bestridas, och vi skola längre fram återkomma härtill. Det var sålunda helt naturligt, att redarne skulle med grämlse se dess aftynande, och då regeringen lifligt erkände det betydande gagn krigsoperationerna tillskyndades genom detta småkrig, var man äfven på högsta ort angelägen att åter upphjelpa detsamma.

Visserligen kunde man icke afstå från de till stora flottan tagna besättningarna — tvärtom utfärdades den 10 mars 1715 en förnyad varning till kaparne att icke fördrista sig hyra någon enrollerad matros, vid vite af 100 daler s:mt för hvarje man — men deremot sökte konungen genom ett nytt reglemente af den 8 februari samma år gjuta nytt lif i kaperiet.

Enligt detta reglemente utsträcktes friheten att idka kaperi äfven till alla vänskapliga makters undersåter, som deraf ville begagna sig, och det fordrades blott, att anmälan derom gjordes samt att hvar och en försåg sig med tillståndsbref. När så kaparen (kommisshafvaren) utlöper och finner något misstänkt fartyg samt ger »signal- eller jagtskott», heter det, åligger det den förföljde skepparen att genast lyda och sända sina handlingar ombord till kaparen. Finner denne, att godset eller skeppet eller båda böra betraktas såsom god pris, så behåller han dokumenten, sedan de blifvit af kaptenen på prisen förseglade, hvarefter skeppets luckor äfven förseglas. »Skulle något fartyg understå sig att gripa till vapen emot kaparen, så att det gör ringaste värn, när kommisshafvaren det anträffar, då har sådant skepp mistat sin frihet och räknas för god pris, äfven om det i annan händelse bort vara fritt.»

Vidare bestämde reglementet, att när ett fartyg blifvit uppbragt, skulle det genast anmälas hos behörig domare, inför hvilken dokumenten borde brytas och genomgås, hvarefter afgjordes, om det kunde betraktas såsom pris eller icke, och såsom forum i dylika fall hade man att för till Göteborg eller kringliggande hamnar införde priser vända sig till amiralitetsrätten i nämnde stad.

Vid bedömandet gälde såsom regel, att alla fartyg tillhörande fienden eller dess undersåter, skulle anses såsom god pris, oafsedt hvad last de innehade, hvarifrån de kommo eller hvarthän de ärnade sig, äfvensom alla neutrala makters fartyg, som gingo på Finland eller Östersjöprovinserna, emedan dessa blockerades af Sverige.

Afven voro alla på fiendtlig ort bygda eller från fienden inköpta fartyg konfiskabla, och likaledes alla med ofullständiga handlingar, det vill säga alla, som saknade bilbref (intyg om byggnadsorten), köpebref, mätbref eller sjöbref, hvilket senare, upptagande skepparens namn, uppgift om att redarne ej tillhörde en fiendtlig nation, hvart fartyget ämnade sig, specifikation af lasten m. m., borde vara besvuret af såväl skeppare som redare, och slutligen rulla på besättningen.

Af godset borde såsom beslagbart betraktas allt som tillhörde fienden, eller sändes för dess räkning, vidare allt gods som, ehuru tillhörande vänskapliga makters undersåter, träffades å fiendtligt fartyg, allt som ofullständigt eller alls icke specificerats i sjöbrefvet och i certifikat och konnossement, samt allt som kunde hänföras till krigsmateriel.

I reglementet talas således hvarken om borgen för möjliga skadeersättningar, ej heller om någon andel i vinsten till kronan, utan tvärtom säges i sista punkten, att »allt som kan uppbringas och af domaren för pris förklaras, det skall kommissshafvaren och dess redare tillfalla, utan någon den ringaste afgift till k. m:t eller »publicum».

Till följd af de vidsträckta friheter denna förordning medgaf, började kaperiet ännu en gång taga fart och uppblomstra på ett sätt som aldrig förut. Nya fartyg bygdes eller utrustades i mängd, och snart genomkorsades farvattnen i alla riktningar af dylika, hvilka, då myndigheterna numera icke vågade allt för strängt hålla på reglementets föreskrifter, snart på det oförsyntaste anföllo och plundrade hvem de träffade, görande föga eller ingen skilnad på vän eller fiende.

Redan under kaperiets äldre skede hade sådant händt, men blifvit beifradt, såsom när kaparen »Siöhunden» år 1710 plundrade en Stettin-skeppare, hvilken senare tilldömdes full ersättning, och på konungens af Danmark klagomål samma år öfver, att de svenske kaparne allt som oftast uppbragte fartyg från Holstein och Hansestäderna, oaktadt tyska rikets neutralitet, svarade regeringen med att ålägga kaparne varsamhet och att ej gifva anledning till represalier, »då de danske kunde taga sig anledning till sådana mot kongl. maj:ts undersåter i Pommern och Wismar».

1715 åter var tyvärr detta senare skäl bortfallet. Kongl. maj:t hade då faktiskt icke längre några undersåter hvarken i Wismar eller Pommern, och någon hänsyn togs nu följaktligen icke heller.

Det oaktadt var det blott i mycket sällsynta fall någon kapare straffades, hvilket dock hände 1716, då kaparekaptenen JOHAN FRIEDRICHS' lösa egendom dömdes att »gå till sköflings», för den våldsamt han öfvat mot en skotsk skeppare, James Zwill. I regel hade deremot kaperiet urartat till det fullständigaste sjöröfveri, hvartill hufvudorsaken torde vara att söka i beskaffenheten af det manskap, som bildade *kaparnes besättningar*.

Såsom förut är nämnt, hade man till en början icke haft svårt att få lämpligt folk, men när man blef vid högt vite förbjuden att taga infödt, sjövandt manskap, återstod vid kaperiets återupplifvande icke något annat än att använda allt det sammanrafsade slödder man kunde öfverkomma, och sålunda rekryterades kaparebesättningarna i främsta rummet af utländska äfventyrare af alla nationer, vilda och oförvägna sällar, som åtminstone delvis hade ouppgjorda affärer med rättvisan i hemlandet, och hvilka icke hade någon orsak att visa Sverige mera skonsamhet än hvilket annat land som helst.<sup>1</sup>

Det var ej underligt, om med en flock dylika laglösa äfventyrare det skulle gå våldsamt till, icke blott på hafvet utan äfven i land, hvarom ransakningar i protokollen vittna, såsom när 1717 kapten KNE anklagades och dömdes, för det han en dag infunnit sig i ett hus i Haga och der, efter ordvexling med förut innevarande, med värjan sönderhuggit allt, som fans löst, sårat en af husets folk i hufvudet och derefter »bastionerat» honom med käppen.

Främst bland alla i fråga om tygellöshet i alla riktningar stod den beryktade JOHN NORCROSS. Denne man var en af Englands och Europas mest bekante sjöröfvar, som, efter det han icke längre kunde qvarstanna i hemlandet, der han ett par gånger blifvit dömd till döden, men undkommit, slutligen begaf sig till Sverige, der man 1716 finner honom som kapten på Lars Gatenhielms kapare, »Le Trompeur». Det berättas om honom, att han 1717, enligt uppdrag

<sup>1</sup> För att styrka detta torde vara nog att anföra besättningen på kaparen »Westgöthen». Den utgjordes af: kapten fransmannen DANIEL TERLON, kock MARTIN GONSCHAU från Stettin, kajutvakt MARTIN MATSSON från Nyland och som besättning i öfrigt fransmännen FRANÇOIS BRETAINNE, JEAN COCHÉ, L'ABBÉE och JACQUES CARREE, engelsmannen eller skotten EWAN DREWES samt tyskarne JURGEN JURGENSEN från Cuxhaven, JOK. HEINR. STENHOF från Stade, JOCHUM QUISTENBURG från Wismar, CHRISTIAN JOHE från Stettin och JON ELBING, förmodligen från staden med samma namn, m. fl.

I öfrigt omtalas under senare delen af kriget såsom kaparekaptenar: SAMUEL ST LEGER, MICHAEL KNE, GUILLAUME BERNE, MARTIN HELDT, NILS NIELSEN, JAMES HENKE, JOHN EDWARDS, ROBERT DE FORD, THOMAS KLEIN, JOHN SCARRET, MICHAEL GORE, WOOD m. fl., hvilkas namn tydligen angifva den främmande härkomsten.

af den bekante baron von Görtz, hemligen legat vid kusten af Seeland för att uppsnappa kronprinsen af Danmark, men att denne genom lyckliga tillfälligheter undgått försåtet. I öfrigt är det mer än välkändt, att han plundrade hvem han kom öfver, och till och med från ett till konung Carl afsändt ilbud tog alla kläderna, så att mannen måste låna sig fram.

Norcross berättas i England varit anklagad och dömd för tvegifte, men, att han hade en eller två hustrur i hemorten, hindrade honom för ingen del att gifta sig i Göteborg med en viss CAJSA BROCK. Den äktenskapliga lyckan blef dock 1718 störd på ett lika oväntadt som ovälkommet sätt, i det en engelska då kom hit öfver och, under uppgift att hon vore gift med Norcross i England, gjorde den sista hustrun företrädet stridigt. Härigenom uppstod ett brinnande krig mellan de båda rivalerna, hvilket slutade illa för den främmande, i det hon af Norcross helt enkelt arresterades och insattes i stadens fängelse, emedan, som han föregaf, hon sökt tända eld på hans hus. Uppkallad i rätten förklarade hon, att, »om henne icke sker rätt och satisfaction, skall hon laga så, att pesten kommer hit till staden och förgör och utrotar allesamman; hotade ock rätten i öfrigt med dylikt, särdeles herr kämnären BRATT, som förhöll henne dess förgrifliga tal».

Att döma af dessa yttranden tyckes hon varit exalterad eller sinnessvag; i hvad fall som helst blef hon behandlad på ett hårdt och oförsvarligt sätt. Hon fängslades nämligen efter all anledning i början af sommaren och den 12 juli anmälde burggreffen von GERDES, att den, som insatt henne i häkte, lemnade henne ej mer något underhåll, hvarpå stadsfiskalen sändes till kommandanten, öfverste Schmoll, med begäran, att den, som insatt henne, måtte antingen svara för underhållet eller släppa henne på fri fot, i anledning hvaraf åter kommandanten lofvade härom tillsäga Norcross. Ännu den 6 augusti qvarsatt hon i fängelse, då stadsvaktmästaren inkom för magistraten med förfrågan, hur han skulle göra med henne, »emedan hon låter intet regera sig och han icke har något folk, som kan vakta henne». Justitiepresidenten de Silentz erinrade härvid om, att ingen borde arresteras utan föregående ransakning och dom, »med mindre saken är af den svårighet att arresten förut bör ske, och som herr burggreffen åligger att styra våld och orätt, så vill han nu som förut påminna, att sådant må ske, viljandes för sin del icke hafva något ansvar, der sådant icke efterkommet varder, anseende i öfrigt att denna qvinnan bör föras till dem hon

säger sig hafva för ett eller annat att tilltala och ej hysas i stadens corps-de-garde.»

Burggrefven åter menade, att det ålåg kommandanten att låta föra henne till Norcross, på det han må skaffa henne härifrån till England, eller på annat sätt förse henne med uppehälle, hvilket äfven blef rättens beslut. Sålunda icke nog att man tillät en enskild person godtyckligt arrestera henne utan att, sedan detta skett, företaga hennes sak till afgörande, man ålade äfven till råga härpå hennes fiende att taga henne och göra med henne hvad han ville, blott man slapp vidare besvär.

Icke en gång detta beslut sattes i verkställighet förr, än stads-vaktmästaren den 15 september, således nära en och en half månad senare, måst ännu en gång begära att blifva henne qvitt.

Om Norcross känner man i öfrigt, att han, efter Gatenhielms död 1718, togs i kronans tjenst för att underhandla med sjöröfvarne på Madagaskar. Häraf blef dock ingenting, emedan han icke kunde afhålla sig från sitt gamla yrke, täflan med de senare. I början af år 1719 erhöll på grund häraf magistraten i Göteborg befallning från högste ombudsmannen att efterspana Norcross, »som skall vara hemkommen med ett skepp, men håller sig undan»; men magistraten kunde såsom svar meddela, att han redan var gripen och satt inspärrad på Nya Elfsborg.

Äfven denna gången lyckades han dock undgå sitt öde, som en äkta romanhjelte, hvarom följande rätt intressanta, i stadsarkivet förvarade, skrifvelse från landshöfdingen, baron NILS POSSE, lemnar upplysning:

»Välborne och äreborne, högaktade och vällagfarne gode herrar och män, borgmästare och samtliga råd.

Såsom af vederbörande gifves tillkänna, det kaparekaptenen John Norcross, hvilken för dess föröfvade sjöröfveri är ifrån lifvet dömd, förliden afton sig utur dess arrest bortpraktiserat, alltså ville den ädla och högt ärade magistraten honom, som beskrifves vara en liten karl till staturen, rödlagd i ansigtet, med svart hår, rakad i pannan, kan inte rätt tala svenska eller tyska och stammar något, vid afvikandet haft på sig bruna klädesbyxor och regarnsstrumpor, en brokett bröstslapp och hvit nattmössa, här i staden låta efterlysa och på behörigt sätt efterspana och, der han ertappas, under säkert förvar hålla, hvarmed jag förblifver etc.

Göteborg den 23 oct. 1719.

NILS POSSE.»

De sista åren af Carl XII:s regering hade *antalet kapare* vuxit i hög grad. Enär det öfriga landet häri deltog ytterst obetydligt, skulle man hafva kunnat lemna exakt uppgift på antalet för hela den tid kaperiet frodades, på grund af anteckningar i protokollen, så framt icke 1715 års reglemente befriat redarne från skyldigheten att inför magistraten ställa borgen. Som det är nu kan antalet endast tillnärmelsevis bestämmas, så framt man ej skulle lyckas få rätt på amiralitetets i Göteborg handlingar.

I rådhusrättens protokoll finnas endast sunma 50 antecknade kapare, men det kan ej vara något tvifvel om, att icke detta är alldeles för ringa och att antalet i verkligheten varit minst dubbelt så stort. (Jemf. bil. N:o 33.)

Beträffande *uppbringade priser och deras värden*, sväfva vi i liknande okunnighet, äfven af brist på amiralitetsrättens protokoll. Vi hafva likväl för detta fall gjort anteckningar i stadsarkivet, enligt hvilka antalet priser skulle hafva uppgått till 136, hvilket naturligtvis är för lågt. (Jemf. bil. N:o 34.) Bland dem finner man emellertid norska, danska, holländska, skotska, engelska, irländska och tyska, eller egentligen slesvig-holsteinska fartyg.

Om allt gick någorlunda lyckligt, kunde *vinsten* blifva ofantlig. En liten kapare, hvars hela utrustning gått till 15 à 1600 daler s:mt, kunde naturligtvis anfalla och eröfra de största handelsfartyg med dyrbara laddningar.<sup>1</sup>

Kommo de tagna fartygen från Finland, Östersjöprovinserna (eller Sverige), voro de gemenligen lastade med hampa, tjära, trä eller jern. De åter, som togos på färd till dessa nordliga farvatten hade mera dyrbart och efterlängtadt innehåll såsom spannmål, salt, hudar, vin, tobak o. d. Särskildt utgjorde holsteinarne riktiga skafferier. »Engelen Gabriel», som eröfrades 1712 af en Lars Gatenhjelm's kapare, var sålunda försedd med 188 tunnor salt, 43 tunnor råg, 5½ tunnor danskt brännvin, 8 hela och 2 halfankare dylikt,

<sup>1</sup> Såsom exempel med afseende på utrustningen kan anföras kaparen »Westgöthen». Den utrustades 1710 och anmäldes den 28 november s. å. i magistraten af redarne ANDERS NILSSON CEDERFLYCHT, JOHAN CASPER HABERMANN, NILS GREIF, BERENDT ÖRTEGREN, JOH. ANDR. OLBERS, OLOF HÄGER och SVEN PIJHL; sedermera omtalas som delegare räntmästare IVAR WANDELIN, JOHAN VON MINDEN, JOH. WOLFDAUER, justitierepresidenten WILHELM DE SILENTZ och PETER WENERSTRÖM. Kaptener voro 1710 TAGE LEWERENTZ, 1711—1712 DANIEL TERLON och 1717 SPARMAN. Utrustningen för första kryssningen under år 1716 gick enligt befintliga räkningar till 1,542 daler 31 öre s:mt; bland utgifterna finnas upptagne 4 handgranater, en dansk flagga med förgylld knapp, 100 muskötflintor, 20 gevär, 2 par pistoler, 55 muskötpatroner, 6 huggare, 2 kruthorn och 30 musköt-kulor. Andra kryssningen s. å. kostade i utrustning 1,631 daler 14 öre s:mt.

80 ostar, 12 byttor smör, 15½ tunnor ärter, 9 tunnor bohvete och 17 fjerdingar hvetemjöl.

Särskildt dyrbara fynd gjordes mera sällan, eller rättare omtalas sällan, emedan sådana nog stannade i kaptenens händer utan lott och byte. Likvisst togs 1715 af kaparen »Le Triumphant», kapten JOH. FRIEDRICHS, ett fartyg, bland hvars last fans »en koffert med guld- och silfvergaloner, sammet och qvinfolksbröstlappar af guld och silfver» m. m. Bland de dyrbarare lasterna torde äfven varit den, som innehades af barken »Margareta», tagen 1716 på resa från Petersburg af Lars Gathenhielms kapare »Fortuna»; den utgjordes af ostindiska sidentyger, men är tyvärr icke angifven till något visst värde.

Af de mera betydande priser, hvilkas värde åter är känt, finner man »Jungfru Helena Maria», uppbragt 1717 af Lars Gathenhielms kapare och återlöst af skepparen med 4,000 holl. floriner; »Jungfru Anna», tagen af »Siöbunden», värd 5,600 daler s:mt; »Klappmus» från Tönsberg, tagen 1711 af »Swänska Wapnet», värderad till 6,000 d. s:mt; de båda priserna »Hoppet» och »Johannes», tagne 1711 och sålde till Mathias Schildt och Joh. And. Olbers för 8,020 daler s:mt, trälasten deri dock ej inberäknad. Till de dyrbaraste priser man ser omnämnda hör skeppet »Margareta», uppbragt i juli 1711 af »Onsahla Galleij» och värderadt till 10,000 daler s:mt; ett icke namngifvet fartyg, som uppbragtes 1711 af Christen Gathenhielm och såldes för 15,000 daler s:mt; en med 12 kanoner bestyckad fregatt »Catharina Galleij», kapten Hendrik Mattis Maso, som, lastad med hudar, viktualier, vin och tobak, togs 1718 af kronofartyg och såldes för 21,419 daler s:mt och slutligen, främst af alla, en icke namngifven dansk pris, lastad med sill och stycke gods, som togs 1717 af en Martin Heldts kapare, förd af Fredrik Lind; den värderades till ej mindre än 26,000 daler s:mt, eller i vårt nu varande mynt ungefär 156,000 kr.

Af det nu anförda kan man sluta, att redarne förtjenade betydliga summor på kaperiet, och den allmänna meningen torde i detta afseende funnit uttryck i det af rådman Gerhard von Öltken den 17 mars 1715 framställda förslaget, att staden borde fordra tolag, samt roder-, båt- och pålpenningar af alla inbragta priser, »fastän konungen nådigt eftergifvit sin rätt».

Det framgår här af, att man ansåg kapareredarnes förtjenster väl kunna tåla vid en dylik beskattning. Häri instämde äfven rådet för sin del, men afböjde förslaget, emedan det borde gjorts, »när

kaperiet var i full gång för några år sedan, och icke nu efteråt», då man saknade uppgifter om prisernas laster, hvarefter tolagen skulle beräknas. Endast två af magistraten klagade öfver, att de förlorat på denna affär, nämligen rådman Bruhn och borgmästare de Silentz, hvilken senare uppgaf, att han »väl för 1,600 daler samt tagit skada deraf, ty utredningen är alltid stor, men många förlorade resor göras».

Om äfven redarne skördade lejonparten af vinsten, stannade utan tvifvel icke obetydligt hos *befälet och manskapet*. Huru mycket som tillkom dessa, synes i hvarje särskildt fall varit beroende på öfverenskommelse med redarne. Af en 1711 uppkommen tvist härom synes, att kaptenen åtminstone på den ifrågavarande kaparen betingat sig 2 proc. af uppbringningens värde; på annat ställe åter omnämnes, att amiralitetslöjtnanten Lewerentz hade, såsom chef på Lars Gathenhielms kapare »Vindthunden», rätt till innehållet i prisernas kajutor, förmodligen såsom extraförtjenst utöfver de 2 procenten.

Af en rättegång 1713 mellan den 16 man starka besättningen på kaparen »Giötha Leijon» och redarne framgår, att den förra utlofvats icke mindre än hälften utaf värdet af allt, som kunde uppbringas, sedan likvisst kronans 10 procent och omkostnaderna för utrustningen blifvit frändragne. Att förtjensterna i allmänhet och särskildt i detta fall varit goda, kan man sluta deraf, att rättegången rörde sig omkring de under senaste resan gjorda priserna: en dansk skuta, som visserligen måste öfvergifvas i sjön, men på hvilken man tillfångatog en resande, som innehade 210 daler, hvilka lemnades kaparens besättning i »plunderage»; vidare ett flöjtskepp, lastadt med trävaror, sålda för 6,000 daler samt, samt ett skepp (»byssa») med koppar och fisk, värderadt till 9,000 daler, och hvars besättning hade till förning för egen räkning 1 skeppund stockfisk, 1 skepp. koppar och 110 laxar, hvilket allt kaparmanskapet af redarne utlofvats såsom plunderage. De förra klagade nu öfver, att de ej af de ofvannämnda 15,000 dalerna erhållit mer än 3,000 och deraf uppstod rättegången.

Var vinsten för kaparens befäl och manskap betydlig, så var äfven å andra sidan *riskan* temligen stor, för så vidt man i allmänhet ej gerna önskar blifva tillfångatagen och insatt i ett årslångt, ganska hårdt fängelse, eller i värsta fall sårad eller dödsskjuten. Det var nämligen icke alltid köpmansskutorna voro så lätta att taga. De hade naturligtvis klart för sig de faror, för hvilka de utsatte sig



genom segling i dessa farvatten, och de hade sålunda beredt sig härpå genom en pålitlig och stark bemanning, samt voro måhända oftast försedda med ett icke alldeles föraktligt antal kanoner. Vi hafva redan förut omtalat en pris, fregatten Catharina Galleij, som förde 12 kanoner, och i slutet af kriget eröfrade en af Lars Gathenhielms kapare fregatten The Kingsall från Cork, som likaledes var bestyckad med 12 kanoner och 4 nickhakar.

Det kunde till följd häraf lätt hända, att kaparne råkade ganska illa ut. Så var t. ex. händelsen 1715 med kaparen »Hoppet», förd af kapten Gustaf Ceder. Denne hade i Kattegat fått sigte på en isländare, hvilken han jagade ända ned i Öresund, men, bragt till det yttersta, gjorde isländaren der motstånd i stället för att stryka flagg och öppnade en strid, som slutade så, att »Hoppet», efter det åtskilliga af besättningen sårats genom fiendens musköteld, måste med oförrättadt ärende återvända till Göteborg, der Ceder sjelf blef liggande sjuk af sina i striden erhållne blessyrer.

Ej heller var man säker för att icke stöta tillsammans med någon fiendtlig kapare, då det gälde att pröfva, hvem som var starkast, eller ännu värre, att råka ut för fiendtliga örlogsmän. Man känner många dylika bataljer, men ingen med lycklig utgång för svenskarne, säkerligen emedan protokollen icke fingo anledning omnämna sådana, men deremot som sagdt så många fler nederlag.<sup>1</sup>

Till dessa faror, för hvilka kaparne voro utsatta, kommo gifvetvis äfven de, som af elementen lades i deras väg, och till bevis hvarpå vi kunna inskränka oss att nämna, det kaparen »Sjöblad» med 50 mans besättning förolyckades omkring 1713 under Hitland och att »Europa», som i november 1710 gick till sjös, aldrig sedermera afhördes.

\* \* \*

Frågan, *huruvida kaperiet varit till skada eller gagn*, är lätt uppkastad, men temligen kinkig att besvara. Otvifvelaktigt medverkade

<sup>1</sup> Sålunda råkade kaparen »Westgöthen» under befäl af kapten Sparman 1717 i strid med danska krigsfartyg, eröfrades af dessa och fördes som pris till Norge; omkring 1713 togs »Packan» af en norsk fregatt; 1712 anfölls »Vindthunden», amiralitetskapten Johan Lewerentz, af en öfverlägsen styrka norska kryssare, hvarvid kaparen efter en förtviflad strid, hvari kaptenen och större delen af besättningen stupade, eröfrades och det kvarvarande mestadels sårade manskapet bortfördes i fångenskap; året derefter togs af norrmännen kaparen »Wästgiötha Leijon»; 1717 eröfrades »Christina» af franska örlogsmän och fördes till Dunkerque och slutligen undergick kaparen »Anne et Le Vainqueur» ett liknande öde. Detta fregattskepp hade 1718 inköpts i Frankrike af fru Ingela Gathenhielm, Lars Gathenhielms enka, för 50,000 daler samt, uthyrdes 1720 till regeringen och fördes då af kaptenen vid amiralitetet Falkengren, men eröfrades samma år af ryssarne.

det i icke obetydlig grad att underlätta arméens rörelser mot Norge och vid försvaret af gränsen, liksom kaparne äfven derjemte i det närmaste tillintetgjorde de fiendtliga staternas handel. Till dess försvar måste äfven upprepas hvad vi förut antydt, eller att de svenska redarne, sedan landets sjöfart gått under till följd af främmande kryssare, och emedan regeringen tagit allt sjövant manskap till örlogsfloktan, knappast hade annat val, än att så kraftigt som möjligt deltaga i det allmänna sjöröfveriet.

Visst är i alla händelser, att ett litet fåtal i Göteborg skördade vinsten, under det de öfrige borgarnes och hela Sveriges handel för öfrigt nedsjönk till ytterlighet och derigenom väsentligt bidrog till ökande af det allmänna elände, som rådde under de senare åren af Carl XII:s regering.

Hvad Göteborg särskildt beträffar, så kunde redan 1708 magistraten i en officiell skrifvelse yttra, att »handeln var så dålig, att den ene efter den andre går öfver ända, hur flitige och arbetsamme de än äro, och när deras utländska fordringsegare låta inteckna skulderna, göra de ansökning att få accordera och cedera bonis, som noggrant är ett tecken till deras oförmögenhet, då ingen låter gerna dertill komma, så länge han förmår hålla sin kredit någorlunda upprätt.» Detta tillstånd förvärrades allt mer, ju längre kriget varade, hvarpå som bevis vi endast behöfva anföra, att presidenten Johan Rambeau på sommaren 1718 i magistraten anmälde, att hamnen låg full med nedsänkta fartyg, hvilka rutnade bort i brist på användning, och att icke någon ens ville vidkännas dem, för att icke blifva ålagd bekosta deras upptagande.

Kaperiet gaf sålunda dödsstöten åt Sveriges handel på utrikes ort. Sex af de förnämsta grannarne voro landets fiender, med hvilka ingen handel kunde komma ifråga, och från sjöfart till aflägsnare, neutrala hamnar hindrades man genom Rysslands och Danmarks flottor och kryssare. En så förfärlig brist uppstod därför på sydländska produkter, att t. ex. en tunna salt, som år 1716 kostat 17 daler s:mt, på våren följande året steg till 36 och slutligen ända till 106 daler eller omkring 636 kronor i vårt nu varande mynt.

Dessa förhållanden borde varit lockande för begäret efter handelsvinst, men inga fartyg vågade sig mera in i dessa af svenska, danska, norska och ryska kapare genomsvärmade farvatten, »i hvilka», yttrar en författare, »den forna vikingaandan tyktes hafva åter-

kommit till lif och ohejdad verksamhet». <sup>1</sup> Engelsmännen påstodo sig hafva derstädes mistat 72 skepp samt laster beräknade till 170 tusen pounds sterling, omkring 3 millioner kronor, eller 5 till 6 gånger denna summa, om man tager myntvärdets sjunkande i betraktande. För sjöförsäkringar fordrades utomordentligt höga premier och tullen i Sverige, säges det otroligt nog, hade från 900,000 daler s:mt, enligt statskontorets räkenskaper för 1698, nedgått till blott 500 daler under år 1717. Om detta endast tillnärmelsevis vore riktigt, finner man bäst i hvilken grad den utländska handeln och sjöfarten blifvit förstörd.

---

När man till en totalbild sammanfattar föregående, ur allmänna källor hemtade, skildringar af tillståndet i Göteborg under början af 1700-talet och tager i betraktande de penningoffer folket måste bringa staten, de svårigheter, som drabbade alla i form af inqvartering eller vakthållning; vidare erfar huru nedtyngdt borgerskapet var af skatter och onera, hur kapitalen frändrogos rörelsen för att komma det allmänna till hjälp, hur det onda gjordes värre genom militärens tyranni och högmod, hur handel och sjöfart allt mer råkade i lägervall för att slutligen tillintetgöras — när man till ett helt sammanfattar detta, är det begripligt, att Göteborg mot slutet af Carl XII:s krig stod vid undergångens rand, en bild i smått af fäderneslandet.

---

<sup>1</sup> Om handels skepp vågade sig häråt, skedde det merendels blott under konvoj; sålunda rapporterar generalguvernören den <sup>30</sup>/<sub>6</sub> 1716 till konungen, att till skären utanför Göteborg anländt 200 holländska seglare, skyddade af ej mindre än 12 örlogsskepp, hvilken flotta var på väg till Sundet och Östersjön.



## II.

### Göteborg mot slutet af den stora ofreden.

Föregående skildring af stadens historia under Carl XII slutade med en öfversigt af kapareväsendet, sådant som detta utbildat sig och sådant som det frodades i dessa farvatten, dit snart nog ingen fredlig köpmanskuta mer vågade styra sin kosa, viss om att i annan händelse blifva ett rof för dessa sjöröfvare af alla nationer, hvilka beherskade hafven kring svenska, norska och danska kusterna.

Det är i nämnde skildring visadt, att kaperiet i högst väsendtlig mån bidrog att öka det allmänna elände, som rådde under de senare åren af Carl XII:s regering, och något annat var ej att vänta, då till de olyckor ett långvarigt krig alltid medför, till de missväxtår som blefvo en följd af att armar saknades till jordens brukande, äfven kom det att införseln af de mest nödvändiga varorna försvarades eller rent af hämmades genom kaperiet.

Med sådana fakta för ögonen, är det icke att förvånas öfver att den utomstående allmänheten skulle med den bittraste ovilja betrakta kaparne, och allt hvad dermed egde sammanhang, såsom sjelfva källan till alla dessa umbäranden; i främsta rummet drab-

bade oviljan den man, som kan sägas vara inkarnationen af kaperiet, eller den beryktade

### Lars Gathenhielm.

En stor tid fostrar storslagna karaktärer, är en regel som ständigt upprepas, och från hvilken det adertonde århundradets början icke gör något undantag. Den man, hvars namn utgör öfverskriften till denna skildring, lemnar härpå ett ytterligare bevis.

I medlet af 1600-talet bodde i Tölö i Halland en prest vid namn BÖRJE, som hade en son, ANDERS, hvilken bosatte sig såsom hemmansegare på den nära Tölö belägna gården GATAN i Onsala socken, och derefter vanligen benämndes helt enkelt »ANDERS BÖRJESSON på Gatan». Till följe af hemmanets läge helt nära den vida Kungsbackafjorden, var han på samma gång jordbrukare och skärgårdsbo, samt blef genom lyckade företag så småningom ortens mest betydande man. Det är alldeles vilseledande när våra släktforskare benämna honom »skeppare»; han var visserligen äfven detta, men derjemte och framför allt skeppsredare i en för den tiden storartad skala. Ensamt i Göteborgs rådhusrätts protokoller omtalas han såsom delegare i icke mindre än 10 fartyg, under det meddelegarne utgjordes, förutom af sonen CHRISTEN och den i Halland mäktige OLOF KNAPE, af Göteborgs mest betydande män: rådmän DAVID AMLA, rådmannen och sedermera presidenten WILHELM VON UTFALL samt öfverinspektoren PETER TILLROT, adlad GÖTHENSTIERNA, m. fl.<sup>1</sup>

Detta förhållande vittnar att Anders Börjesson på Gatan var en ansedd man med mer än vanlig förmögenhet, och med inflytande vida utom hembygdens gränser. Man känner icke i öfrigt särdeles mycket om honom; han var född 1647, uppgifves det, och lefde ännu den siste oktober 1710 men var död den 7 november samma år. Gift med CHRISTINA LARSDOTTER HJELM (född 1654 och död först 1735) efterlemnade han åt henne och barnen, som sagt, en betydande förmögenhet, som ännu 1712 var oskiftad.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> År 1706 var han delegare i galiotten »S:t Jorgen» och hukerten »Gideon»; 1707 i galiotterne »Enigheten» och »Falken» samt i skeppen »Tre kronor», »Maria», »S:t Johannis» och »Hedvig Sophia»; 1710 i fartygen »Anna Catharina» och »S:t Andreas».

<sup>2</sup> Detta säges uttryckligen i rådhusrättens i Göteborg protokoll för den 12 aug. nämnde år, der det heter: »Inkom för Magistraten hustru KERSTI, salig ANDERS BÖRJESSONS PÅ GATHAN, och begärde att för henne måtte intecknas hvad hennes son LARS GATHE, henne skyldig är, emedan han lånat 6,000 daler smt; men om fädernesarvet var med honom icke liqvideradt.» Hon blef omgift med öfverstelöjtnant BALTSAR JOHAN COLLÉN.

Af de båda sönerna, hvilka kallade sig GATHE efter fädernegården, var den äldre, CHRISTEN GATHE, född år 1682 och ingick som mycket ung vid amiralitetet i Göteborg. När han icke var kommenderad till tjenstgöring på flottan, förde han som brukligt var handelsfartyg och egde jemte fadern del i en mängd sådana, samt dref liksom denne en omfattande rederirörelse.<sup>1</sup>

Han var mycket använd vid flottan under fälttåget med Norge, och omfattades med ynnest af Carl XII, som utnämnde honom till kommandör, och adlade honom med namnet GATHENHELM, på samma gång som brodern. Likaledes synes han varit väl upptagen i de herskande kretsarne i Göteborg, från hvilka han äfven fick sin hustru; han blef nemligen den 18 jan. 1711 gift med HELENA CA-

<sup>1</sup> 1706 förde han skeppet »Carolus XII», med hvilket han i Göteborgs hamn påseglade det JOH. ANDRIS OLBERS tillhöriga fartyget »Anna», hvarom sedan rättgång uppstod.

Om Christen Gathenhielm känner man i öfrigt att han hade ett kraftigt och stundom obändigt lynne, som icke ville veta af några band eller inskränkningar. Några prof härpå torde belysa detta, på samma gång de utgöra rätt egendomliga tidsmålningar:

Vid ett tillfälle hade han af stadens besigtningmän fått en tunna sill kaserad såsom skämd, hvarpå »Herr kaptenen (Christen G.) svarade dem, att han aktar intet om deras vrakning, utan vill sjelf se på sitt gods». När de härvid erinrade, att de måste uppfylla sin pligt, förklarade Gathenhielm åter: »jag aktar hvarken Edra order eller magistratens». Som detta yttrande ansågs särdeles förgräpligt, fann magistraten nödigt att låta försegla godset och förbjuda dess utförande. Efter en stund kom öfverskulden tillbaka och berättade att han förseglat en tunna och förklarat för fru Gathe, i mannens frånvaro, att dermed hela partiet vore tills vidare taget i beslag, »dertill bemälda fru svarade honom, att om han änskönt sätter kronan eller något annat märke derpå, så betyder det lika mycket, ty magistraten skall en gång tillförne fått lång näsa».

En annan gång, 1714, föredrog borgmästare Hans von Gerdes att han förnummit »det Herr kaptan Christen Gathe helt oanständigt bemött stadens utskickade, som kommo med taxeringslängderna, i det att kaptenen, när stads-tjenaren skulle framlemnna skattsedeln, begynt svärja derpå att han intet betalar den ena parten, och ref med ifver sönder sedeln». I anledning häraf beslöt rätten att stämma honom, men han hade då gått till sjös, och saken tycktes sedermera räkat i förgätenhet.

Ännu ett liknande drag omtalas i rättens protokoll för den 28 sept. 1711. Christen Gathe skulle, då ännu löjtnant, uppkallas för magistraten och förhållas att, som inqvarteringsbesväret nu var så tryckande att så många som kunde, sökte undandraga sig detsamma, hvarigenom åter bördan ökades ytterligare för de öfriga, hoppades man att han ville taga någon del deruti, liksom andra borgare med egen gård och grund. Men långt ifrån att röna tillmötesgående, »måste man genast förnimma genom stadens utskickade, att han ej allenast undandraget sig, utan jemväl med hotelser bemött dem, som blifvit sände i stadens ärender, och sagt sig vilja bruka värjan emot dem.» Som stöd för sitt betedande visade han dock sedermera guvernörens resolution, deri han frikallades från inqvartering, »så vida han icke brukade handel i egenskap af borgare, vore fortfarande i tjenst och nöden icke dessmer trängde»; »för öfrigt», tillade han, »hade han sin höga öfverhets order att, om någon bryter hans dörrar, så må han bruka sin värja, men», slutade han hotfullt, »jag tror inte att någon det görandes varder».

THARINA UTFALL (f. 1689, † 1750), dotter af den gamle rådsherrn JAKOB UTFALL och dennes hustru MARIA KUYHL, och syster till amiral VON UTFALL.

Han synes dels genom arf, dels genom handel och såsom deltagare i kaperierna samlat en betydande förmögenhet, hvilken dock sedermera genom misslyckade handelsföretag, och särdeles efter det hans våldsamma lynne mot slutet af hans lefnad öfvergått till sinnesrubbing, förminskades så, att magistraten sjelfmant nedsatte skatten för 1720 ifrån 100 daler s:mt till 50; samma år förlorade han genom en rättegång ytterligare 9,000 daler s:mt.

Christen Gathenhielm afled två år senare och begrafdes den 9 mars i Tyska kyrkan.

Det är af intresse att något lära känna den nu omnämnde sonen af Anders Börjesson, emedan det drag af oböjlig stridslystnad som framträder hos denne, förekommer ännu mer och i ännu hänsynslösare form hos den yngre sonen, LARS ANDERSSON GATHE.

Denne var född den 30 nov. 1689 och kom tidigt till Göteborg, der han bosatte sig och började drifva handel och rederirörelse, ehuru han icke erhöll burskap förr än den 14 juli 1715.<sup>1</sup>

Lars Gathenhielm var en ovanligt driftig man, och lät icke gerna ett tillfälle gå förloradt, då han kunde förtjena, till och med om risken var mer än vanligt stor. Härpå kan som exempel anföras att man af en rättegång 1716 mellan honom och skepparen på franska fartyget »La paix de Calais», rörande frakt, erfar att skeppet varit beordradt till Skottland, »att der intaga och salvera några officerare som hade tjenat Pretendenten emot konungen af England», och hvilka efter det misslyckade upprorsförsöket måste till hvad pris som helst söka rädda sig derifrån.<sup>2</sup>

Det hvarigenom Lars Gathenhielm skulle blifva ryktbar eller egentligen beryktad, var likväl den del han tog i kaperiet, och som var så betydande, att man kunnat om honom fälla det yttrandet, att han ensam skadat Sveriges handel mer, än alla fiendtliga kapare tillsammans.

Han var ej mer än 21 år då han nämnes såsom delegare i kaparen »LILLA JÄGAREN», hvilken var den som först af alla an-

<sup>1</sup> Vid detta tillfälle erlade han 15 daler s:mt i burpenningar, och ställde i borgen för ett riktigt uppfyllande af sina skyldigheter såsom skattdragande medlem af samhället, brodern Christen samt rådmän JOHAN RAMBEAU.

<sup>2</sup> Fartyget hade ombord 20 skottar, deribland Lord DUFFUS, hvilka landstego här; fartyget återvände derefter till Skottland för att afhemta andra flyktingar, som i skogarne och bland bergen väntade på tillfälle att undkomma.

mäldes i magistraten den 14 juni 1710, vid kaperiets början. Samma år, några månader senare, återkom han jemte brodern Christen och flera andra inför rätten, meddelande att de hade i Dunkerque inköpt det »ansenliga» fartyget »LE TRIUMPHANT», som nu skulle utgå som kapare.

Denna början tyckes hafva varit mycket lycklig, i det protokollerna nämna ej mindre än 15 priser tagna under två år, 1710—1711, af dessa båda kryssare, och detta uppmuntrade Gathenhielm att helt och hållet kasta sig in på kaperiet, men hädanefter ensam, utan meddelegare, som skulle jemte honom skörda vinsten. Sålunda finner man honom 1711 såsom ensam egare till kaparne GÖTHEBORG, kapten Arvid Sijk, och VINDHUNDEN, som under kapten Johan Le- werentz befäl 1712 råkade i strid med norrmännen och af dem eröfrades. I dess ställe utrustades 1716 en ny kapare, äfven med namnet VINDHUNDEN, som fördes af Jon Gudmundsson, hvarjemte detta år först nämnes såsom hans »LE TROMPEUR», John Norcross och »FORTUNA». 1717 egde Gathenhielm likaledes kaparen MERCURIUS, kapten Michael Knie och CHRISTINA, Måns Kobbe. 1718 inköpte han franska örlogsfregatten LA LOUISA, Guillaume Berne, hvarjemte följande nya kapare samma år omtalas vara honom tillhörige, nemligen POSTILJON och GREFVE GYLLENBORG, den senare förd af Samuel St Leger.

Några fler än dessa 12 kapare nämnas icke i protokollerna såsom honom tillhörige, eller i hvilka han hade del, men denna uppgift kan icke på något sätt betraktas såsom fullständig, på grund deraf, att man från och med 1715, då redarne befriades från att ställa borgen, icke har hopp att i rådhusrättens protokoller träffa underrättelser om kaparne i annan händelse, än der det var betingadt af någon rättegång eller liknande orsak.

Det säges att han mot slutet af sin bana hade 50 kapare i sjön. Onekligen förefaller det som häri låge någon öfverdrift, men högst sannolikt är å andra sidan att antalet var betydligt. Huru som helst, hade han tvifvelsutan fullt upp med arbete att såsom chef på sitt kontor i Göteborg leda alla dessa fartygs utrustning, försäljning af priser och uppbragt handelsgoods, hvarför det kan antagas som temligen visst, att alla de bestyr som åtfölja en så storartad verksamhet, icke kunnat medgifva honom att i egen person såsom kapten föra kommandot på någon af sina kryssare, åtminstone icke från 1716. Visst är att han endast ett par gånger i denna egenskap omtalas i Göteborgs rådhusrätts protokoller, der



hans namn i öfrigt ingalunda är sällsynt, och der man af olika anledningar tidt och ofta finner omnämnde en mängd kaparekaptener. Ej heller benämnes han vanligen »kapten», hvilken titel han väl icke skulle försakat, om han varit berättigad bära den, då den gaf sin innehafvare rang af kapten vid amiralitetet. Deremot kallas han till en början »handlande», sedermera förändradt till »handlanden och kaparredaren Lars Gathe».

Säggen har emellertid låtit honom sjelf föra sina kapare, och må hända har säggen rätt, för så vidt den som sagt afser tiden före 1716, eller innan han började drifva rörelsen i stor skala. Till stöd härför berättar man, att Gathenhielm skulle år 1715 haft i uppdrag att med en stor transport undsätta det belägrade Stralsund, dervid han måst utkämpa en het drabbning med en dansk flottafdelning i Sundet, samt att han då nödgats sjelf uppbränna de konvojerade fartygen, på det att dessa icke skulle falla i fiendens händer. Denna bragd säges det tilltalade konungen i så hög grad att han upphöjde den besegrade i adligt stånd med namnet GATHENHIELM.<sup>1</sup>

Som ytterligare stöd för påståendet att han skulle i egen person kommenderat sina kryssare anföres, att han vid en drabbning blifvit så svårt sårad, att han derefter måst begagna kryckor, hvar efter han sedermera icke skulle personligen hafva deltagit i striderna. Det är mycket möjligt att dessa berättelser kunna ega grund, liksom det är högst sannolikt att han till en början verkligen varit kaparkapten, men i hvad fall som helst måste detta tillhöra skedet före 1716, och visst är att han de senare åren stadigt upphöll sig i Göteborg, der han redan den 15 februari 1711 af borgmästaren i Borås MAGNUS MELANDER för 2,400 daler samt inköpte den tomt som nu bär nummer 44 vid Lilla Torget, med derpå varande hus, i hvilket han efter den tiden bodde och der han, så vidt man vet, äfven dog.

Vi återgå nu till berättelsen om hans deltagande i kaperiet. Med det nya reglementet 1715 började äfven Gathenhielms verksamhet vidgas efter en, för en enskild person förut alldeles okänd

<sup>1</sup> Namnet bildades tvefvelsutan af hans eget namn GATHE sammansatt med hans moders, HIELM. Vapnet bestod af en sköld, som på tvären tudelades af en halländsk stengärdesgård, den vanliga begränsningen för en byväg eller s. k. »Gata». I öfre fältet synes en uppgående sol och i det nedre Hallands upprättstående lejon med sin klufna svans och utsträckta tunga. Hjelmprydnaden utgjordes af ett upprätt lejon mellan två tretungade svenska flaggor.

måttstock, hvilken nådde sin höjdpunkt genom följande åtgärd af regeringen.

Det hade under hela kriget alltid varit förenadt med stora svårigheter att hålla örlogsflottan i sjön, emedan man måst använda alla tillgängliga medel för armén, och det var endast vid mera sällsynta fall, såsom när Stenbocks här skulle öfverföras till Tyskland, man förmått utveckla en styrka till sjös sådan, att den kunde upptaga kampen mot fienden, och detta blott efter uppjudande af alla, äfven den enskildes krafter och tillgångar. Eljest lågo fartygen obegagnade i hamnarne, och det var just detta som ingaf konungen tanken att bruka dem på annat sätt. Han utfärdade då, den 8 juni 1718 från höggvarteret Torpum i Norge, en skrivelse till guvernören i Göteborgs och Bohus län, som torde förtjena att återgifvas såsom ett högst egendomligt bidrag till svenska flottans historia. Den lyder sålunda:

»Kongl. Maj:t will härmed hafva tillåtit Generalen och guvernören Mörner, att åt privata folk till kaps och annat bruk utlåna Kongl. Maj:ts i Göteborg varande fregatter och fartyg, med tackel, stycken och ammunition, på sådane vilkor:

1. Att den som fregatten till låns bekommer, skall sjelf förse densamma med nödig besättning och underhålla densamma.

2. Skall han få betjena sig af fregatten en hel månad, utan att Kongl. Maj:t vill taga honom tillbaka, men skulle Kongl. Maj:t sedan den tidens förlopp finna godt sjelf bruka fregatten eller fartyget, skall fuller sådant stå Kongl. Maj:t fritt, men i sådant fall vill Kongl. Maj:t tillåta kaparen att taga sitt eget folk, provision, och hvad annat ombord honom tillhörigt vara kan, tillbaka, och bruka detsamma till andra fartyg, om honom så godt tyckes.

3. Skall fregatten uti så godt stånd återställas, som han var när kaparen den samme emottog, börandes hvad af ammunition blifver förbrukadt, med kontante penningar betalas.

4. Skall nöjaktig caution ställas, att en slik restitution skall ske, samt för hela fregatten eller fartyget, i fall det på något sätt förolyckas.

5. Dessutom skola alla de priser, som blifva tagne genom dessa kronofregatter, höra den till som bekommit fregatterne till låns.

Torpum d. 8 juni 1718.

CAROLUS.

SAM. ÅKERHJELM.

P. S. Så länge man intet säger dem till, som kronofartygen lånt hafva, fjorton dagar förut före hvar månads slut, skola de få behålla dem, fast det vore den hela sommaren öfver.»

I anledning af denna skrivelse förhörde sig generalguvernören, grefve Mörner, hos åtskilliga personer i Göteborg, huruvida de kunde vara villiga att begagna sig af den erbjudna tillåtelsen, »men, då ingen mer än Herr Lars Gathenhielm sig deruppå förklarar», nödgades man begära, att magistraten ville »öfvertala» borgarne, att såsom lån, utan afgift, öfvertaga hvilken fregatt de önskade.

Magistraten uppkallade därför ett antal personer, som man ansåg kunde vara böjda därför, men de förklarade att de »icke bruka kaperi, utan lemna sådant till dem som äro dervid vane.»

Vid denna utgång på saken, anmälde sig Gathenhielm ånyo, och kunde, efter en kort underhandling, den 12 juli gifva magistraten tillkänna, att »Kongl. Maj:t allernådigst förunt honom fregatten ELFSBORG att bruka till kaps emot en borgen af 20,000 daler s:mt, hvilka skulle erläggas i händelse fregatten med tillbehör emot förmodan skulle på något olyckligt sätt omkomma». Gathenhielm, hvilken såsom säkerhet för en dylik skadeersättning till kronan i stället för borgen pantsatte all sin både fasta och lösa egendom, begärde nu och erhöi af magistraten intyg att hans egendom ej förut var behäftad med någon inteckning.<sup>1</sup>

Kort derefter lånade han af kronan ännu en örlogsfregatt, och bedref härpå med all fart utrustningen, dervid understödd af generalguvernören, som till och med, när det visade sig förenadt med svårigheter att i hast få tillhoppa så mycket folk som erfordrades till en så stor besättningsstyrka, den 2 febr. 1717, gaf befallning att 60 båtsmän af kapten STÅLHANDSKES enrulleringskompani skulle inom två dagar inställa sig ombord på de båda fregatterna, hvilka lågo vid Stigberget, eller antagligen vid Gamla Varfvet.

Med denna konungens åtgärd att ställa örlogsflottan i kaperiets tjänst, inträdde detta i sitt tredje och sista skede. Risker var näm-

<sup>1</sup> (Afskrifter af enskildtes förordnanden och förbindelser 1706—1720 i Göteborgs Stadsarkiv):

»Såsom Hans Kongl. Maj:t allernådigst till lånhs mig förundt Fregatten Elfsborg, emot caution af en summa af Tjugo Tusende daler s:mt, att utbetabla der bemålte Fregatt med tillbehör emot förmodan, och det Gud afvände, på något sätt olyckligen skulle omkomma: Altså til underdånigst föllie deraf pantsätter jag der till all min lösa och fasta Egendom till en sådan summa fullkomligen utbetahlt blifver, det jag med egen hand och sigill bekräftar. Datum Göteborg den 12 juli 1716».

ligen, som man lätt finner, särdeles stor för den som öfvertagit kronofartygen, ty dels kostade utrustningen af så stora skepp som 2 fregatter mycket betydliga summor, hvilka voro fullständigt bortkastade, om man icke gjorde en lycklig kryssning, och dels var hans hela samlade förmögenhet till spillo gifven, i händelse de förliste eller blefvo förstörde eller tagne af fienden, båda delarne något som mycket lätt kunde hända.

Det var sålunda billigt att Gathenhielm å andra sidan så vidt möjligt försäkrades om alla de fördelar, som kunde beredas honom, och konungen återkallade därför 1715 års kaparereglemente, samt bestämde att ingen hädanefter måtte fördrista sig att gå till kaps, utan »synnerlig» tillåtelse. Huru svår denna tillåtelse var för andra att erhålla, visas deraf att vi för tiden från och med 1717 icke kunna med visshet uppgifva flera än 3 kapare tillhörige andra personer, nämligen CUPIDO, som detta år sades egas till hälften af kaparkaptenerna CHRISTOFFER HEDENBERG och BRINCK; fregatten DELPHIN, hvars egare, kommandören MARTIN HELDT, sedermera utthyrde den åt kronan, samt HORNBIESSEN, som egdes af baron ERIK SJÖBLAD.

Lars Gathenhielm var derföre, med några få undantag, ensam herre på fältet på svenska sidan, och blef af konungen samma år tillagd namn, heder och värdighet af kommandör vid flottan, för att derigenom erhålla auktoritet gent emot officerarne på fregatterna. Han uppträdde nu med en hel örlogsflotta på hafvet, och Gathenhielm intog en ställning nära nog liknande en sjelfständig, krigförande makt, och vida öfver den af en vanlig undersåte. Till ett ännu kraftigare bedrifvande af saken, erhöll han af konungen den 5 febr. 1718 privilegium på inrättandet af ett repslageri vid Gamla Varfvet, för att derigenom göras oberoende af det som förut fanns i Göteborg.

Då vi nu kommit att vidröra hans förhållande till Carl XII, dröja vi ett ögonblick härvid. Det har af våra historieskrifvare blifvit sagdt, att den gunst han af konungen åtnjöt skulle i väsentlig mån varit beroende derpå, att Gathenhielm, med den stora förmögenhet han samlat, varit i tillfälle att göra kronan mycket betydliga försträckningar. Vi känna icke om detta är annat än en lös förmodan; säkert är att man icke i Göteborgs stads arkiver finner stöd härför. Ännu bevarade fullständiga handlingar angifva med största utförlighet såväl hvilka af borgarne som lemnat kronan förskotter eller lån, som äfven beloppen. Men i dessa handlingar träffas icke Lars Gathenhielms namn förr än den 30 december 1714 i

en förteckning på »försäkringsskrifter» (reverser), som kontributionsrånteriet utställt till dem, som gjort förskotten; här finnes han upptagen med ett belopp af 200 daler s:mt; 1715 deltog han i lånet till Pomerska arméns utrustning med 1,000 daler s:mt och året derefter lemnade han 200 daler till flottans utrustning. Således in alles 1,400 daler s:mt; detta är allt och förefaller i högsta grad obetydligt i jemförelse med hvad den burgnare delen af borgerskapet fick släppa till.

Visserligen kan invändas att han på enskild väg kunnat bistå konungen eller kronan med penningar, men detta förefaller så mycket otroligare, som han tvifvelsutan under de senare åren, då förmögenheten vuxit till ett ansenligare belopp, hade behof af allt sitt rörliga kapital för de stora utrustningarne, en förmodan, som stärkes deraf, att han icke deltog i det alla utan undantag öfvergående tvångslånet 1718, utan förklarade att han sjelf behöfde alla sina tillgångar, emedan han på våren ärnade utrusta fregatterna.

Det var efter de nämnde tilldragelserna 1716 han samlade sina stora rikedomar, hvilket bäst intygas deraf att, under det protokollerna för 1711 endast angifva 6 af hans kapare tagna priser, för 1712 tre, för 1716 likaledes tre och för 1717 två, steg antalet under 1718 till ej mindre än 22. Från det att hela hans egendom i löst och fast år 1716, enligt magistratens intyg den 3 maj detta år, endast uppgick till 22,530 daler s:mt, var den tvenne år senare att räkna i hundra tusentals daler, och 1718 var han påförd en kronoskatt af ej mindre än 900 daler s:mt, motsvarande i vårt mynt omkring 5,400 kronor.

Midt under all denna framgång plågades Gathenhielm af oro för det öde, som kunde drabba hans rikedomar. Konung Carl hade visserligen lemnat honom medel i händerna att förvärfva dem, men var äfven fordrande, och krafven på den enskildes tillgångar blefvo allt större och större i och med utsträckningen af kriget, på hvilket ingen kunde se något slut. Det var sålunda att befara, det allt hvad kontanta medel hette skulle slutligen, liksom allt annat som kunde förvandlas i mynt, hamna i detta omättligen gap. Tiden kunde därför nu vara inne att göra något försök att rädda hvad man egde, men frågan var *hur* försöket skulle göras.

All utförsel af guld och silfver var sedan länge vid strängt straff förbjuden, och regeringen hade till och med befallt att alla ädla metaller skulle aflemnas till de offentliga kassorna. Dessa bestämmelser skärptes än ytterligare i början af 1718 genom kongl.

förordningen af den 21 april, som bestämde, att den, som olofligen utförde guld-, silfver- eller kopparmynt, skulle mista all sin egendom och derjemte straffas som falskmyntare, d. v. s. mista lifvet.

Ej heller kunde det komma i fråga att nedlägga penningar i handel, då ingen sådan mer fanns, och lika litet i fastigheter, hvilka betungades med skatter och onera långt öfver deras afkastning. Det återstod sålunda endast att gräfva ned penningarne i jorden, eller, med förut antydd risk, bringa dem i säkerhet till utlandet. Gathenhielm valde den senare utvägen, till sin olycka, ty fartyget, som skulle öfverföra dem till Holland, blef kvarhållet och anläggningen upptäckt. Huru härmed tillgått har man förut icke närmare känt, men torde, då saken blef föremål för den största uppmärksamhet på sin tid, förtjena en särskild redogörelse, hvilken är så mycket lättare att lemna, som rättegången återfinnes i magistratens i Göteborg protokoller.

Förloppet var följande. Efter det Gathenhielm fattat sitt beslut, skaffade han sig såsom en särskild ynnest af kongl. Upphandlingsdeputationen tillåtelse, dock ej i eget utan i OLOF KNAPES namn, att till utrikes ort från Halmstad utskeppa 7,500 daler samt i kopparplåtar. Dessa voro ämnade att inlastas i en holländsk galiott DE JONGE JACOB, förd af skepparen POPPE JANSSEN, hvilken, efter erhållet pass från generalguvernementskansliet, och bevis af stora sjötullskontoret i Göteborg, båda daterade den 24 febr. 1718, afseglade ut till härvarande skärgård, der han kastade ankar i VARGHÅLAN.

Under en eller annan förevändning hade plåtarne, i stället för att tagas om bord i Halmstad, sändts landvägen från Göteborg genom Majorna och Fässberg ut till nämndemannen GUDMUND i HAMMAR, en gård på näset midt emot Styrsö. Härifrån fördes de i 27 kistor ut till fartyget. Besättningen på detta synes varit alldeles okunnig om Gathenhielms planer, och icke ens skepparen hade någon aning derom, utan bekände sedermera att han, »såsom varande Herr kommandörens tjenare, pro forma antagits till skeppare, oaktadt han aldrig tillförene fört något skepp, eller varit skeppare». Den som i sjelfva verket hade kommandot och ledde det hela var styrmannen, NILS BÖRJESSON.

Under det de till utskeppning medgifne plåtarne i dessa 27 kistor fördes om bord, hade Gathenhielm låtit från Halland ditföra 13 andra lärar, innehållande ej mindre än 5,000 stycken plåtar, hvilka man nu skulle passa på att smugla till utlandet, och, för

att förvilla både besättning och skeppare, företog styrmannen så många in- och urlastningar, att de förra blefvo yra i hufvudet, och snart icke hade reda på hur många kistor man egentligen fått om bord. Derpå skulle nu fartyget afgå till Holland, men olyckan ville annorlunda.

På aftonen vid 8-tiden kom nemligen kaptен MIKAEL KNIE med sin Gathenhielm tillhörige kapare, förmodligen MERCURIUS, seglande från Nya Elfsborg, ämnande sig till sjös, men måste för motvind gå in i Varghålan. Här träffade han före sig holländaren, bredvid hvilken han kastade ankar, och sporde folket hvarifrån smacken kom och hvart den ärnade sig. Svaret utföll tillfredsställande: den kom från Sverige och var destinerad till Holland. Häremot fanns ingenting att invända, och saken hade troligen aflupit väl, om icke klockan 12 på natten en annan kapare inlupit i samma hamn.

Kaptenen på denne, RAUWERT, kom ombord till Knie, »med hvilken han satt till andra dagen», eller öfversatt på svenska: det tillställdes ett lustigt dryckeslag hela natten igenom, med påföljd att vederbörande, och särskildt Rauwert, gingo i rus äfven dagen derefter. När morgonen inbröt beslöt man för ombytes skull fara i land, och då holländaren låg i deras väg föreslog Rauwert att de skulle lägga till och gå ombord, »förmenandes att den torde blifva honom en god pris». Man gjorde så, och Rauwert började derpå förhöra styrmannen om lasten, hvilken af denne uppgafs bestå af koppar. Denna metall var då en ganska vanlig utförselartikel, men Knie yttrade en misstanke om att det i stället torde vara myntade plåtar, och detta kunde icke heller af styrmannen förnekas.

Efter denna upplysning begärde man få se skepparens dokumenter, men denne hade gått i land och tagit handlingarne med sig till presten HERR HANS SMITT, för att visa dem, tydligen emedan han fått vissa skrupler om att icke allt stod rätt till. Att emellertid handlingarne voro borta afvände ej misstankarne hos kaparkaptenerna, hvarför Knie begaf sig i land för att träffa skepparen, kvarlemnande på smacken sin kamrat, Rauwert, som ännu var drucken efter nattens orgie och ej förmådde reda sig.

Sent omsider, dock ej förr än andra dagen när Rauwert hunnit sofva af sig ruset, genomgick man handlingarne, och, när man »funnit guvernementets och tullkammarens pass, samt förteckning på besättningen, hade man anseit allt hafva sin riktighet». Rauwert

hade dock under det långvariga besöket på holländaren fått anledning misstänka att, trots handlingarne, allt ändå icke var så helt, hvarför han begärde få taga dessa med sig in till Göteborg, för att underställa dem vice amiralen på varfvet, OLOF STRÖMSTIERNAN, och som Knie icke ville lemna Rauwert ensam om ett möjligen stort artadt beslag, gjorde han sällskap.

Under tiden hade styrmannen, som genast insåg faran, och som redan till hälften bekänt kort, i det han förgäfvades sökt muta de båda kaptenerna med tvenne plåtkistor, äfven rest in till staden, men i förväg, och mötte, återkommande derifrån, de båda kaptenerne vid Fiskebäck, nära Långedrag, medförande efterstående ordagrant afskrifna order:

»Herr Capitaine Knie.

Låt Gallioten och folket vara omolesteradt och tag Edert folk från bord sedan I sett Gouverneurens pass. Låt se att I gör Edert bästa att komma ut och göra något.

Götheborg den 2 Mars 1718.

*Laers Gathenhielm.»*<sup>1</sup>

Då såväl Knie som Rauwert likväl nu en gång voro på väg in till staden, fortsatte de färden och besökte Gathenhielm, som Knie fann ytterst förbittrad öfver tilltaget att visitera holländaren, befallande Knie genast taga derifrån folket, hvarmed han besatt skutan, samt att gå till sjös, hvilken befallning denne också efterkom.

Rauwert tog nu beslaget ensam om hand och uppsökte amiral Strömstierna, af hvilken han dock ej erhöi något »synnerligt» svar. Häröfver kan man icke undra, då amiralen, hvars ofrälse namn var OLOF NILSSON KNAPE, stod i såväl slägt- som vänskapsförhållande till Gathenhielmarne. Nu tycks Rauwert hafva vändt sig till majoren vid Elfsborgs regemente RUTHENSPARRE, hvilken, lockad af den betydliga vinst som kunde skördas af ett dylikt beslag, upptog saken och blef den offentlige angifvaren, men, då rättegången kunde blifva vidlyftig och utgången möjligen tvifvelaktig, förenade han med sig generaladjutanten CARL SPARRE.

Samtidigt med dessa underhandlingar hade Gathenhielm, sedan han af styrmannen erhållit kännedom om att Rauwert inrest till

<sup>1</sup> Vi hafva sett påstås att Gathenhielm varit så rå, att han icke ens kunnat skriva sitt namn. Detta vederlägges af mångfaldiga exempel på motsatsen, och, ännu mer, i stadsarkivet bevaras ännu, förutom ofvanstående order, åtskilliga af honom egenhändigt skrifne handlingar, som vittna om både färdighet i stafning och öfning i att skriftligen uttrycka sig.



Göteborg för att angifva saken, sändt en af sina underlydande, amiralitetslöjtnant LARS EEN, ut till holländaren med befallning att de 13 plåtkistorna, som tagits om bord utöfver tillståndsbeviset, skulle obemärkt föras i land, och fartyget ofördröjligen derefter anträda resan till Holland.

Efter emottagandet af denna befallning, hvilken sannolikt förut i hemlighet gifvits styrmannen, gick holländaren till sjös, som skepparen trodde direkt till utlandet, men väl komna ett stycke ut i hafvet, vände styrmannen och gick åter in åt halländska skären till gården RÅÖ på näset i Onsala, helt nära KNAPEGÅRDEN, och ej långt från Gatan. På RÅÖ bodde INGER ANDERSDOTTER, syster till NILS KNAPE, hvilken åter var gift med en syster till INGELA HAMMAR, Lars Gathenhielms hustru, och hos henne fördes de farliga plåtkistorna i land, samt nedgräfdes vid ladugården i kreatursspillingen.

Angifvarne voro under tiden icke overksamme. På ett eller annat sätt hade de fått underrättelse om att fartyget ingått till kusten, hvarpå de ögonblickligen sände adjutanten vid båtsmanregementet, BENGT FRANCKE, till ort och ställe med ett tillräckligt antal båtsmän, och så togs fartyget i beslag (jmf. bil. 26). Det var ej heller svårt att på färsk gerning återfinna plåtarna, men deremot hade både skepparen och styrmannen lyckats komma undan.

Den förre hade varit i land, och när han såg fartyget besättas med kronans folk, hade både han och styrmannen hufvudstupa begifvit sig in till Göteborg, för att derom underrätta Gathenhielm. Vid ankomsten till denne utvisades skepparen, som icke var invigd i planen, under det de båda andra uppgjorde aftalet för det kommande. Hvaruti detta bestod, visade sig snart då styrmannen, efter att hafva blifvit försedd med klingande mynt, omedelbart derefter rymde ur landet för att icke mer återvända, så vidt man känner; hvilken betydelse detta åter hade för Gathenhielm skall snart inses.

Sedan fartyget blifvit taget, gjorde angifvarne anmälan om saken hos generalguvernören och fältmarskalken Grefve Mörner, som dels belade med seqvester alla i hamnen liggande, Gathenhielm tillhörige kapare, och dels den 10 mars 1718 gaf magistraten befallning att upptaga målet till ransakning.

När rättegången fem dagar senare öppnades, inställde sig såväl den tillförordnade åklagaren, guvernementsfiskalen PAULIN, som skepparen och besättningen på holländaren. Lars Gathenhielm var dere-

mot sjuk. Fryxell anför en sägen att han blifvit af beslaget så uppskrämd att han sjuknade; med någon kännedom om Gathenhielms kraftfulla karaktär förefaller detta mindre sannolikt, men väl var han genast från början af rättegången urståndsatt att sjelf uppträda, hvarför han redan vid första ransakningen, liksom allt sedermera företräddes af brodern, kommandör Christen Gathenhielm, och någon bättre målsman kunde han icke heller önska sig.

Den senare förnekade å den anklagades vägnar all vetskap om de utöfver passet inlastade plåtarne, och menade att de voro någon annans egendom, samt lät förstå att de sannolikt tillhörde styrmannen, så mycket hellre som denne rymt, tydligen af fruktan för en kommande vidräkning.

Häremot invändes af Ruthensparre att man sett plåtkistorna vara förseglade med Gathenhielms sigill, men när denna uppgift skulle granskas genom rättens utskickade befunnos sigillerna vara så grundligt förstörda, att man icke med visshet kunde säga något om deras beskaffenhet, och sålunda hade äfven detta spår igensopats. Smugglingen hade planlagts med så mycken omtänksam slughet, att åklagaren såg sig urståndsatt kunna utleta hvem som var egare till plåtarne.

Under dessa förhållanden beslöt konungens Högste Ombudsman, BARON ANDERS LEJONSTEDT, hvilken liksom Generalguvernören i början visade all ifver med rättegångens fullföljande, att till Göteborg nedsända kammarfiskalen JOHAN FREDRIK ULF, för att å kronans vägnar utföra saken.

Nu ingaf Lars Gathenhielm den 20 mars en längre skrifvelse till rätten (bil. 37), deri han på det mest hånfulla sätt påbördar åklagarne att de med flit låtit styrmannen komma på flykten, oakadt de långt förut visste honom vara »principalen, så till sägandes, uti brottet», och att sådant skett af en ren intrig för att söka krossa Gathenhielm, hvars oskuld bäst ådagalägges deraf att han, genast efter underrättelsen om att plåtar blifvit olofligen inlastade, befalt löjtnant Een taga reda på förhållandet och, om så befanns, låta föra plåtarne i land. För att bringa sanningen i jluset erbjuder han sig till yttermera visso betala alla omkostnader för styrmannens ertappande, samt att »med en hederlig diskretion ihågkomma den honom framskaffar». Slutligen hotar han att ställa vederbörande till ansvar för det de belagt med seqvester åtskilliga af hans segelfärdiga kapare.

Då hela rättegången syntes komma att bero på den afvikne

styrmannens vittnesmål, väckte Gathenhielms skrift, med dess hänfulla tillvitelse, att angifvarne icke endast medgifvit utan till och med befordrat den förstnämndes flykt, den djupaste förbittring hos såväl Ruthensparre som de öfriga åklagarne, helst som de af den förre redan gjorda försöken, att genom utsändande af en holländsk skeppare, PETTER DEUT, söka uppfånga och återföra styrmannen, fullständigt misslyckats.

Att Gathenhielm likväl icke varit fullt så säker på sin sak, som man kunde tro af hans förklaring, ådagalägges af det försök som gjordes att muta angifvarne. Sedan rättegången någon tid pågått, sammanträffade en dag på DOROTEA EEKS kaffehus major Ruthensparre och handlanden JOHAN BUSCK, bröderna Gathenhielms svåger. Efter någon underhandling i närvaro af Öfverstelöjtnant VON MENTZER kom man då verkligen öfverens om att målet skulle af angifvarne nedläggas mot det att Busck, naturligtvis å Lars Gathenhielms vägnar, erlade 23,000 daler s:mt, eller omkring 138,000 kronor.

Detta ofantliga belopp tillställdes straxt derpå i vexlar den ene af angifvarne, Generaladjutanten, Baron Sparre. Men nu inträffade det för den andre, eller Ruthensparre, temligen opåräknade och harmliga, att Sparre helt enkelt behöll vextrarne som god pris, när han snart derefter lemnade staden. Då Ruthensparre vid förfallotidens slut kom till Busck för att få liqvud, vägrade denne naturligtvis å sin sida förr än originalvextrarne företeddes, men lofvade att icke inlösa dessa utan Ruthensparres vetskap, en klen tröst men dock någon.

Det är icke utan att man kan ana en hemlig öfverenskommelse mellan Busck och Sparre, som haft till resultat att den senare återlemnade vextrarne till Busck. I hvad fall som helst, begärde nu Ruthensparre äfven för sin del 23,000 daler s:mt, om saken skulle nedläggas, och drog, när detta mötte en bestämd vägran, hela underhandlingen i ljuset, i afsigt att blotta Gathenhielms delaktighet i densamma. Härmed vann han likväl ingenting, ty de vittnesmål som afgåfvos, af presidenten Wilhelm von Utfall och Öfverstelöjtnant von Mentzer, ådagalade till fullo att underhandlingarne af Busck drifvits med sådan skicklighet, att Gathenhielm icke på minsta sätt inblandats.

När äfven detta försök att komma den anklagade på lifvet misslyckats, och styrmannen var och förblef borta, sökte Ruthensparre endast uppehålla rättegången i förhoppning om några ovän-

tade upplysningar, som möjligen skulle under densamma komma i dagen.

Christen Gathenhielm åter önskade helt naturligt att saken skulle få ett slut, och likaså advokatfiskalen Ulf, ytterligare pådrifven af Högste Ombudsmannen. Båda yrkade sålunda oupphörligt att Ruthensparre måtte framte alla bevis han hade att tillgå. Denne befann sig i en svår ställning, men förklarade fortfarande att han skulle hafva styrmannen i sitt våld, »om det äfven skulle kosta 1000 daler», och en annan gång sökte han uppehålla saken med den förklaringen, att han icke ännu tillräckligt studerat en af advokatfiskalen inlemnad skrifvelse, emedan han deruti funnit åtskilliga punkter som fordrade svar, »hvilket han äfven skulle afgifvit, derest icke trumman (!) hindrat honom i hans koncepter».

Slutligen såg han, för att vinna tid, ingen annan utväg än begära att äfven Generaladjutanten Sparre måtte höras, såsom varande intresserad i saken. Detta kunde icke nekas, men Sparre, som vistades på Åland vid de der pågående fredsunderhandlingarne med Ryssland, svarade skriftligen att han väl från början varit intresserad i målet, men att han sedermera funnit nödigt att afstå från den vidlyftiga rättegången, hvarjemte, »då han ej ansett det vara för honom anständigt en sådan fiskal action att prosequera», han förklarade, att han icke ville hafva något vidare att beställa med denna saken, utan lemnar »de öfrige (?) intressenterna» deras enskilda rätt opåtald. Sålunda var äfven denna utväg till uppskof stängd.

Den i början så hotande rättegången var sålunda på väg att domna bort, i brist på material; måhända låg felet härtill hos Ruthensparre, hvars deltagande för utgången började märkbart slappas.

Redan innan ännu någon ransakning egt rum, hade nemligen Generalguvernören tillåtit Ruthensparre att taga i beslag de plåtar, som varit Gathenhielm medgifne att utföra, och att deraf för egen del såsom angifvare behålla hälften, och öfverlemna den andra hälften till Vadstena krigsmanshus. Han hade på sin andel fått ej mindre än 3,750 daler s:mt, motsvarande ungefär 22,500 kronor, och kunde sägas redan härigenom fått rundlig godtgörelse såsom angifvare, äfven om rättegången skulle förloras. Men härtill kom äfven en annan omständighet som var mer än allt annat egnad att afkyla Ruthensparre.

Det började nemligen visa sig åtskilliga tecken till att Gathenhielms inflytande hos konungen fortfarande var kraftigt nog att

skydda honom. Ett bland de första var att den seqvester, som blifvit lagd på holländaren upphäfdes, samt att konungen vägrade åklagaren tillstånd att taga i beslag Gathenhielms hela fasta och lösa egendom, härför angifvande såsom skäl, att, »som bemälte kommandörs egendom är allaredan till Hans Kongl. Maj:t pantsatt för några fregatter, hvilka han åtagit sig att utrusta, så har en sådan seqvester ej kunnat tillåtas». Detta var som man finner i och för sig icke något skäl af betydighet, när fråga var om en förmögenhet som måhända gick på millioner kronor, och detta insåg äfven konungen, som förklarande tillägger: »dessutom är kaperiet ett publikt verk, som ej genom det privata bör förstöras».

Det blef härigenom tydligt för Ruthensparre att han, genom fortsättande af rättegången, lopp fara att ådraga sig konungens ovilja. Härtill kommo ytterligare tvenne skäl som bestämde Ruthensparre att träda tillbaka; dels det att han icke såg sig i stånd anskaffa några kraftigare bevis, och dels det att Elfsborgs regemente, vid hvilket han stod, kommenderats åt gränsen för det blifvande fälttåget mot Norge. Magistraten önskade likväl dessförinnan få på ett eller annat sätt slut på rättegången, och ställde upprepade anmaningar till Ruthensparre att inkomma med alla de bevis, af hvilka han önskade begagna sig. Bragt till det yttersta, lät den senare slutligen svara, att han nog tillräckligt ångrade det han varit uppe inför rätten, och kan numer ingenting göra.

På detta sätt hade sakerna slutligen gestaltat sig. Ingen kunde väl vara i ovisshet om, att icke Gathenhielm var skyldig, men han hade dervid gått så skickligt tillväga, att, sedan styrmannen undanskaffats, inga bevis stodo att uppleta. Likvisst förefaller det en åskådare på afstånd, som om det senare icke vore så alldeles otänkbart, om spaningarne genast i början bedrifvits med mera energi. Att såväl angifvarne som advokatfiskalen under senare delen af rättegången visade mindre ifver är tvifvelsutän, som vi redan påpekat, att tillskrifva fruktan för konungens misshag.

I hvarje fall slutade rättegången lika plötsligt som den uppkommit, i det att advokatfiskalen Ulf den 12 juli trädde upp i magistraten, företeende en skrifvelse från Högste Ombudsmannen med befallning att inställa rättegången, »emedan Hans Kongl. Maj:t allernådigt sjelf behagat den 23 Juni samma här i rätten incamerade mål upphäfva».

Det storartadt anlagda skådespelet var slut, och det återstod endast att under ömsesidiga artighetsbetygelser låta ridån falla:

advokatfiskalen »tackade denna Rätten, som under ransakningen och skärskådandet behagat lemna honom all laga handräckning, hvilket han på högre ort ej underlåta skall att vederbörligen berätta och remonstrera», hvarpå magistraten svarade att, »som den ej allena bör ställa sig Kongl. Maj:ts nådigste vilja och Konungens Högste Ombudsmans om densamma lemnade underrättelse, till underdånig efterlefnad, utan ock har att berömma Herr Kammarfiskalen för hans vid denna saken visade goda conduite, och all behörig sedighet uti sakens befordran och föreställande, så lemna ock magistraten honom sin frihet att hörsamma undfångne ordres, sedan han erhållit part af hvad i saken förelupit är».

Lars Gathenhielm var, som det vid första ransakningen upplystes af brodern, redan »dödligt» sjuk den 15 Mars, samt afled under rättegångens lopp den 25 April 1718.

Både han och hustrun hvila i ett tillbyggt grafkor vid Onsala kyrka, i hvilken senare bådas epitafier finnas uppsatte.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> I källarhvalvet under grafkoret, med ingång bak altaret, stå två synnerligt dyrbara kistor af vit marmor, hvilka omsluta fribytarens och hans hustrus kvarlevor. Man må väl kalla dessa konstverk kungliga, och en ännu gängse ort-sägen sätter dem ock i förbindelse med krönte hufvuden.

En vacker dag, så berättas det, varskoddes den unge kaparkaptanen på Gategården, att ett stort danskt krigsskepp ankrat inne på Kungsbackafjorden, för att der söka stormskydd. Man visste jemväl mäla, att det hade om bord två marmorsarkofager, hvilka hemtats från Italien för det danska konungaparets framtida räkning. Gathenhielm, jemte ett par lika sinnade bussar, förklädde sig då till fiskare och rodde i en snipa långsides med örlogsmannen, utbudande fångad fisk. Sedan den danske kocken upphandlat sitt behof, anhöllo de förefigne fiskarne att få lägga sig i lä vid skeppet, för att koka i sin båt litet fisk åt sig sjelfva. Detta beviljades och de lade sig tätt akter ut, der de, obemärkte af skeppets besättning, smälte bly och stöpte i rodrets gängor. Då Gathenhielm sedan fram på natten med flere bemannade båtar angrep dansken, nekade skeppet att lyda roder och äntades under den härigenom uppkomna förvirringen lätt af kaparne, hvilka togo skepp och last som god pris, och på så sätt sägas de dyrbara kistorna kommit i Gathenhielms våld.

Huru som helst härmed, så är det likväl icke i dessa kistor Gathenhielm och hans hustru hvila. Det torde nemligen förhålla sig så, att de som nu finnas i Onsala, verkliga gjorts för dem, som nu hvila i desamma, i utbyte mot de tagna, hvilka i Roeskildes kungagrafvar omsluta Fredrik IV:des och hans Drottningens stof, och hvilkas trogna motstycken till både ämne och utarbetning de i Onsala äro.

Kistorna äro herrliga mästerstycken af mejseln. Vi låna ur P. E. HOLMBERGS »Halländska kulturbilder» följande beskrifning af dem: högst på locket synas krusifix i basrelief; å gafvelstyckena vid hufvudet finnes det Gathenhielmska vapnet, och på motsatta ändan dödsallar med korslagda benknötar, rikt omslingrade af lager.

På Gathenhielms kista läses:

Kongl. Majts: till Sverige etc

Wälförordnade Commendeur till Siös

Den wälborne Herren

Herr Lars Gathenhielm

Född 1689 D. 30 Nov. i Onsala på gården Gatha, Afle-

Den i Giötheborg 1718 D: 25 April Uti sit 29 Ålders Åhr.

Innan vi lemna Gathenhielms verksamhet som kapare, torde några ord böra tilläggas om fortsättningen deraf efter hans död.

Enkan, INGELA GATHENHIELM, synes haft icke obetydligt af mannens viljekraft och grep med stadig hand rodret. Långt ifrån att nedslås af rätttegången och mannens död, fullföljde hon verket med

Mortem morituris Morte  
Devincit Mortem Morte morituro  
Condigna. Döden är opsvolgen  
uti segren. 1 Cor. XV: 55.

Med afwundsögon må min grift ej ansed blifwa  
Af dig som ej kan få den lyckan som iag nått  
Min flijt på jorden blef wälsignadt med alt gådt,  
Men tänk hwad glädie Gud min själ har welat gifwa.

Dat Vitam Mortis Vitæ  
Mater: in Christo vivit vitam exsul  
Mortis vita. Och thet lifwet ähr i hans son. I. Joh. V: 11.

Til wärdsligt nöie har min möda wida hunnit,  
Men hos min Gud iag nu fullkomlig glädie har.  
Säg då om Gathenhielm ej nogsamlycklig war,  
Som på så lycklig tijd så salig ända funnit.

O ignaros  
Malorum Suorum  
Quibus non Mors ut optimum  
Inventum Naturæ laudatur.

På Ingela Gathenhielms kista:

Den welborne fruen  
Fru Ingela Gathenhielm  
Herr Commendeuren Gathenhielms  
Älskelige fru maka, född i Onsala på  
gården Hammarkulla 1692 d: 11 Septemb:  
Afliden 1729 d: 29 April uti sit 37 Ålders  
Åhr.

Connubium qui sanxit  
Mysterium sibi add dixit. Tu skall  
öfwer gifwa fader och moder: Then  
na hemligheten är stor. Eph. V. 32.

Min maka trogen war sin kong och fäders lande,  
Men fåfängt lyckan ej afhålla kunnat mig,  
Från trygga griften den han gjort för mej ock sig,  
Fast iag här drifwit har hans werk i siö och strande.

Corpora qui condidit  
Cadavera sibi condixit. thet tu  
Såår får icke lif utan thet  
blifwer dödt. 1 Cor. XV: 36.

Et kiärligt äckta band du död aldels ej rifwer,  
Emellan wänner dem du skilier sorgsne åt,  
Ty de i döden dock sig samla utan gråt,  
Fast du i werlden här dit spel så hastigt drifwer.

Natura non  
habitandi lo  
cum sed commorandi  
diversorium nobis hic dedit.

kraft, härvid understödd af Carl XII, som den 7 okt. 1718 skänkte henne örlogsflottans gamla varf i Göteborg med alla dervarande byggnader och inrättningar, och värdet af denna gåfva höjdes ytterligare åtta dagar senare genom att befria egendomen från den betungande inqvarteringsskyldigheten. Icke nog med att enkan fortsatte kaperiet med de fartyg hon redan hade, inköpte hon till och med den 28 nov. 1718 franska fregatten »Anne et le Vainqueur» för 50,000 daler s:mt.

Omedelbart efter konung Carls död började likväl den stora förmögenheten smälta bort, hufvudsakligen derigenom att så många af Gathenhielms fiender, som det kunde, kastade sig öfver enkan med rättegångar och fordringsanspråk af alla slag, hvarför det är troligt att hon i denna reaktionens tid förlorade högst betydliga summor.

Fryxell uppgifver väl att Lars Gathenhielm före sin död fick det konfiskerade myntet tillbaka genom kunglig nåd, men detta hafva vi icke funnit bestyrkt på något ställe, och anse det föga troligt, så mycket mindre som vi kunnat tvertom visa, att man genast vid rättegångens början delade det ansenligaste af bytet.

Emellertid var förmögenheten det oaktadt stor och ärfdes, sedan enkan omgift sig med Öfverste ISAC BROWALD, af sonen ANDERS GATHENHIELM, död 1769.

Förutom det redan nämnda huset vid Lilla Torget, egde Gathenhielm någon tid äfven ett annat på Norra Hamngatan vid Tyska kyrkan, som han 1716 köpt af arfvingarne efter rådman HENRIK EILKING, eller samma hus som sedermera innehades af kommerserådet JACOB SAHLGREN och Grefve GUSTAF ADOLF SPARRE och nu eges af firman JOHANSON & CARLANDER.

Ännu ett annat hus nämnes såsom honom en gång tillhörigt, nämligen det s. k. Gathenhielmska huset vid Stigbergstorget mellan Banegatan och Allmänna vägen (Majornas 3. rote n:r 143—145). Det är ett ganska stort tvåvåningshus af trä med hög, spetsig takresning. Från den egendomliga förstugan med dess målade allegoriska figurer på väggarne och åldriga trappa, kommer man in i rummen, hvilka väl icke numera förete några synnerliga minnen från svunna dagar, men från hvilkas fönster man har utsigt öfver den stora, byggnaden på tre sidor omgifvande trädgården. Huset lär, liksom en del andra ställen förbundna med Gathenhielms namn, icke vara fritt från rykten om spökeri, hvilket dock icke



lärer afskräckt Carl XII att en gång bo här såsom gäst vid ett besök i Göteborg.

De minnen man i öfrigt har från Gathenhjelm utgöras af vestra hälften af manbygnaden på fädernehemmet Gatan, hvilken uppgifves vara densamma som stod der i hans ungdom. Här finnes äfven i oval ram ett porträtt i olja af fru INGELA, klädd i styf, mörk dräkt samt med ett strängt, hårdt anlete — ett porträtt af honom sjelf lärer funnits der, men på obekant tid förts till Stockholm. Härifrån Gatan är äfven kommen en stor dryckesbägare af glas, eller s. k. »Römer», som nu befinner sig i enskild persons ego i Göteborg, liksom en annan person eger delar af en rikt snidad kamin af hvit marmor, som förut stått i huset i Majorna.

\* \* \*

Alla de tryckande bördorna af kriget, alla lidanden och umberanden, som af detta blefvo en följd, lades af det utarmade folket icke kung Carl till last, utan i främsta rummet Görtz och Gathenhielm. Vid bådads minne häftar föreställningen om hänsynslöst våld, och särskildt ser man i Gathenhielm nästan ingenting annat än den simple sjöröfvaren, för hvilken ingenting är heligt, och som för det egna penningbegäret stänger handelns källor för tusentals hungrande.

Det är i detta hänseende betecknande att man, vid hans upphöjande i adligt stånd, föreslog, enligt samtida anteckning i Linköpings bibliotek, till öfverskrift på adelsdiplomet Zacharie ord: »Och jag lyfte min ögon upp och såg, och si der var ett flygande bref — — Och engelen sade till mig: det är den förbannelsen som utgår öfver hela landet, ty alla tjufvar och menedare varda efter detta bref fromme dömde».

Var Gathenhielm verkligen så rå och vild, så grym och hänsynslös som sägnen, och efter den historien allt intill våra dagar tecknat honom? Finner man skildringen af honom såsom, om icke den onde i egen person förkroppsligad, så likväl något derät, rättfärdigad och stödd på oomtvistade fakta? Härpå kan tryggt svaras nej, åtminstone är det visst att man icke i de handlingar som förvaras i Göteborgs stads arkiv, träffar något som antyder en dylik karaktär.

Han var stolt, djerf och obändig, det var ett slägtdrag, som återfinnes hos brodern, och som hos denne öfvergår till vansinne, men aldrig hafva vi påträffat något för Lars Gathenhielm nedsättande,

om man möjligen undantager tvenne obetydliga och dessutom icke fullt utredda tilldragelser.<sup>1</sup> I intetdera af dessa fall blir det klart ådagalagdt att Gathenhielm varit den skyldige eller handlat med ondt uppsåt. Visserligen låg han tidt och ofta i rättegång med än den ene och än den andre, men detta om saker af mer eller mindre obetydlig vikt, och utan att de inneburo något för hans karaktär menligt.

Hade han i sjelfva verket varit sådan som sägnen afmålade honom, kan det icke annat än väcka förvåning, att man icke någon enda gång finner honom tilltalad för t. ex. öfvervåld eller rövveri till sjös, och det oaktadt han hade en sådan man som Norcross i sin tjenst. Deremot hände det honom, som det hände andra kapare-redare, att uppbringade farkoster dömdes fria.<sup>2</sup>

Då icke heller sägnen förmått omtala en enda af honom begången våldsgerning, tyckes det vara uppenbart att folkets känslor emot Lars Gathenhielm icke heller föranledts af något dylikt, utan berott på det lidande i allmänhet, som tillskyndats detsamma genom kaperiet.

Man förbiser dock härvid det, som vi förut påpekat, att ehuru kaperiet visserligen fullbordade handelns och sjöfartens ruin, voro dock dessa viktiga förvärfsgrenar redan dessförinnan i det fullständigaste lägerfall till följe af kriget. Hade också icke en enda svensk kapare gått till sjös, skulle detta icke förbättrat läget utan blott haft till följd, att sjön utan motstånd intagits af främmande länders kryssare.

<sup>1</sup> Den ena var att han 1712 den 26 maj stämdes inför rätta af en Öfverstelöjtnant Lundblad för en skuld, men vägrade att betala denna, emedan den skulle härröra af spel. Den andra var att han 1715 anklagades hos magistraten för det han uppåt elfven sändt ett parti Trondhiemsill, deraf en del skulle befunnits oduglig till föda, hvarför stadsfiskalen beordrades återföra sillen, emedan man »befarade», att den kunde säljas såsom god vara, »hvilket skulle lända stadens borgerskap till ondt Vederfälle».

<sup>2</sup> Detta inträffade t. ex. 1716, då amiralitetsrätten frikände icke mindre än tvenne sådane, »Der Gerechtigheit» från Lübeck och »St Jan» från Holland, hvaröfver Gathenhielm blef mycket förbittrad och ville vädja till konungen, hos hvilken han möjligen äfven genomdrifvit sina kraf, men vice guvernören, generalmajor PATKULL, ålade honom först ställa en borgen af 20,000 daler samt, såsom möjligt skadestånd för det uppehåll, de båda fartygen genom en sådan vädjan kunde tillskyndas. När så Gathenhielm verkligen stälde en dylik borgen, undertecknad af kaparekaptenen Christoffer Hedenberg, presidenten Johan Rambeau och svågern, handlanden Johan Busck, vägrade Patkull godkänna den, oaktadt magistraten intygade borgesmännens vederhäftighet, samt ökade dertill det fordrade borgensbeloppet till 40,000 daler, och då måste Gathenhielm vilka. Just det att guvernören ansåg sig kunna utan fara handla så hänsynslöst mot Gathenhielm, synes bäst vittna om att man icke skulle skonat honom, om något verklig åtalbart förelegat.

Emellertid har hans mäktiga personlighet varit så djupt ingripande, och hans lefnadslopp så underbart, att folket redan snart hann omspinna hans historia med sång och saga och förvandla den till myt. Man har icke ens kunnat förlika sig med tanken att han fått sin lägerstad i vigd jord, utan har härom följande sägen:<sup>1</sup>

Utanför Värölandet, vid Bua fiskläge, ligga två små skär, Norra och Södra Härt, eller Härten. De äro dock så pass stora, att tvist pågått mellan Ås kloster och Väröborna om rättigheten till det sparsamma betet. På den norra af dessa nakna, ur vågorna uppdykande klippholmar utvisar folktron Gathenhielms graf. Han fick nämligen, säges det, ej ro i sin kista, utan tillställde natt efter natt ett så hårresande spökeri, att man redan under den efterlevande hustruns lifstid fann sig föranlåten att flytta hans ben ut till det öde skäret.

Ej heller derifrån blef man hans genfärd qvitt förrän, på inrådan af någon »klok», kistan med jernband fästes vid klippan. Huru som helst, vid klippön bands den döde visserligen, men därför icke vid jorden. Natligen huserade hans hamn med gaster och sjötroll; det var ett hiskligt lif der ute på skäret, för hvilket hvarje levande bad Gud bevara honom. Gathenhielm måtte till sist ha fört ett försträngt regemente, och råkat illa i klämman för de andra gasterne, ty en natt kom der bud till hans hustru, det hon måtte skicka honom en knippa duktiga hasselkäppar att dermed värja sig. Det var svårt att finna någon, som ville åtaga sig uppdraget med framlemmandet. Slutligen förmåddes dertill en af Gathenhielms gamle äntergastar, hvilken slagit sig ned i socknen som fiskare. Han for åstad och hann Härten, oaktadt gasterne rört upp en stickande storm för att hindra färden. Han strök klippan så nära, att han kunde kasta spöna i land, då strax efteråt hördes käpprapp hvina i luften, gasterne skrika och jemra sig, samt midt ibland oväsendet Gathenhielms kända röst: »Helsa hem till hustru min, att äfven här har jag segrat.»

Det är som en nattlig scen i Hervors blodiga saga, detta den efterborne vikingens gengångarelif utan graffrid på det öde, stormomsusade skäret. Än i dag är sägnen frisk. Hvarje van Kattegatsegelare vet, att det ej står rätt till på Härterna. Båtskepparen, som nattetid, efter att hafva gjort ett slag inåt Bua strand, stryker tätt der förbi, griper fastare om rorkulten och spottar tre gånger i lä.

<sup>1</sup> P. E. Holmberg, Halländska kulturbilder.

Slikt är nyttigt mot otyg. Fiskare, som i svårt väder sökt lä under klippan och stuckit en lina i land, hafva genast fått knuten upplöst af osynliga händer.

Sjelfva denna sägen vittnar om den åsigt folket hade om Lars Gathenhielms kraft och orubbliga mod; både i lifvet och efter döden är han en Kattegats »Flygande Holländare», hvars lif och verksamhet här ute kring de skumomkransade skären redan höljts af ogenomträngligt och dystert mörker, likt den höstliga hafsdimman. Midt inne i stridshvimlets brak och dån, reser sig dock, som en vålnad från sagorna hans unga, mäktiga skepnad, och det skall medgifvas att ingen vanlig man utför hans arbete eller kan visa hän på en sådan lefnad som hans, när han 29-årig slutade densamma, vid en tid då andra börja.

Om äfven Lars Gathenhielms lif skulle hafva fläckats af våldsgerningar, borde domen häröfver dock mildras vid betraktande af tidsomständigheterna. Född invid vesterhafvets oroliga vågor, och blifven brådmogen under den tolfte Carls tid, i en luft mättad af lystnad efter äfventyr, efter byte och ära, kunde en man med hans lynne, hårdt och okulligt som strandens klippor, icke blifva annat än hvad han blef: den siste vikingen.

### En guvernör under Carl XII.

Var Carl XII sjelfrådig, så voro, som man finner, många af den tidens män det föga mindre; det låg i tidens lynne. Fostrade under och vane vid ett despotiskt styrelsesätt, och stammande, de fleste åtminstone, från frälselägter, hvilka under det föregående århundradet nått spetsen af adelns maktställning i Sverige, hade de, ehuru reduktionen beröfvat dem deras rikedomar, likväl kvar i allt för färskt minne de lysande företrädesrättigheter framför landets öfrige samhällsklasser, som bereds dem under drottning Kristina och ytterligare ökats under Carl XI:s förmyndareregering, för att icke fortfarande göra anspråk derpå och, der de så kunde, äfven utöfva dem.

Å andra sidan var folket, äfven om det tänkt sig en annan sakernas ställning, alltför medvetet om svårigheten, att icke säga omöjligheten, af motstånd eller att få åtnjuta rätt och skydd gent emot dessa småtyranner, för att det skulle utom i yttersta nödfall

göra ens ett försök i denna riktning. Det teg och led under tyngden af en behandling, hvilken det saknade möjlighet att undandraga sig, och den man betraktade såsom ett oundvikligt ondt, öfver hvilket det ej lönade mödan klaga, så framt det ej frambröt i en mer än vanligt olidlig form.

Vid bedömandet af den tidens styrande män och deras handlingar får man dock ej förlora ur sigte att de ständiga krig på lif och död, hvori landet sedan många år tillbaka såg sig inveckladt, måste enligt sakens natur slutligen framkalla ett tillstånd, der nödtvånget skjöt rätten åt sidan, och omsorgen om det allmännas frälsning blef till hänsynslös hårdhet mot den enskilde.

Den tid, om hvilken vi nu tala, lemnar oss talrika bevis för såväl det ena som det andra af hvad som nu yttrats, bevis som skola blifva utan tvifvel ännu mer öfverväldigande i samma mån som arkivernas innehåll i hvad de röra Carl XII:s regering kommer att tillgodogöras. Det torde likväl blifva svårt att i *en* bild få till den grad en sammanfattning af tidskaraktärens mindre tilltalande sidor, som i den mans, med hvilken vi nu skola sysselsätta oss, nemligen Hans Excellens, amiralen och guvernören öfver Göteborgs och Bohus län, friherre

### Erik Sjöblad.

På Bohus hade under en lång följd af år i slutet af 1600-talet residerat såsom höfding öfver länet den gamle afhållne och högt aktade veteranen, generalen friherre JOHAN BENEDIKT VON SCHÖNLEBEN, men åren började uttaga sin rätt och med seklets utgång afgick han från sin post och bosatte sig för de återstående dagarne i Göteborg, der han inköpte och slutligen äfven afled i ett hus som då stod på den tomt, hvilken nu bär nummer 25 i hörnet af Södra Hamn- och Korsgatorna.

Samtidigt med hans afskedstagande vistades i Stockholm en af Göteborgs mest framstående borgare, den rike köpmannen och rådmannen JACOB UTHEALL, i en beskickning rörande stadens tryckta handel och hufvudsakligen för att söka genom regeringens bemedling vinna ersättning för de fartyg, som uppbragts af engelska kapare.

Genom honom var det magistraten i bref den 17 jan. 1700 erhöll underrättelse om utnämningen af den nye guvernören. Uthfall skrifer nemligen: »Jag har härjemte icke underlåta bordt den

ädla och högtärade Magistraten tjenstligen att berätta, att, sedan Hans Excellens, högvälborne Herr Baron, general och guvernör von Schönleben förmedelst sin höga ålder har behagat att af kongl. maj:t begära dimission och afsked från sitt anförtrödda guvernement, så har man här väl gissat på en och annan den hans ställe der nere i orten skulle företräda, men nu i förrgår är ändtligen förordnad i dess ställe högvälborne Herr Baron och amiralen Erik Sjöblad, hvilken berättas antagit landshöfdingetjensten, som ock värdigheten af amiral vid den till Göteborgs stad beordrade eskadern, hvilken nu till våren ditkommer från Karlskrona, hvartill den högsta Guden gifve mycken lycka och välsignelse. Jag skall, vill Gud, i morgon bittida göra hos honom min ödmjuka uppvaktning och gratulera honom dess anförtrödda charge.»

Detta är första underrättelsen om Erik Sjöblads utnämning till guvernör, som skulle förorsaka stadens innevånare så många obehag och lidanden och slutligen bereda hans egen undergång.

Hvad man förut känner om honom är icke särdeles mycket. Härstammande från en rad af kraftfulla förfäder, hade han som 15-årig gosse blifvit volontär vid amiralitetet, öfvergick 1664 till engelska örlogsflottan, der han blef kapten 1672. Sedan han året derefter erhållit afsked ur denna, vann han rask befordran i hemlandet; blef amiralitetsmajor 1674, amiralitetslöjtnant 1676, samma år amiralitetsråd och amiral, samt levererade såsom sådan den 1 juni 1677 danska flottan bataljen vid Kolbergerheide, hvilken han efter tappert motstånd förlorade, på samma gång som både amiralskeppet och han sjelf togs af fienden. Slutligen utnämndes han till landshöfding i Blekinge 1683 samt, på sätt redan är anfördt, år 1700 till guvernör i Göteborgs och Bohus län.

Detta är allt hvad man hittills kunnat om Erik Sjöblad inhemta, om man härtill lägger uppgiften att han för embetsförseelser sedermera afsattes.

Vi skola nu söka att, efter offentliga handlingar i stadens arkiver, belysa hans uppträdande i Göteborg; det kan vara af ett egendomligt intresse att se de förändringar, som de sedan dess förlutna 180 åren åstadkommit ifråga om embetsmännens ställning, rättsformerna, yttranderätten och säkerheten till personlig frihet och egendom.

Om man äfven, så som förut är påpekadt, nödgas medgifva att de våldsamma och hänsynslösa åtgärder, som af regeringen eller dess organer tillgrepos allt oftare och allt längre gående ju

mer kriget drog ut på tiden, och i samma mån tillgångarne till dess förande bortsmälte, i allmänhet vore föreskrifna af de tvingande omständigheterna, så följer deraf icke att dessa åtgärders tillämpning och utförande ej kunnat ske på ett sätt, som i möjligaste mån mildrade bördan.

Härpå spillde emellertid Sjöblad icke några tankar. I hvarje tum en sannskyldig despot, var det för honom vid utförandet af en befallning från regeringen icke fråga om annat än att på kortaste vägen nå det åsyftade målet. Häre kan man väl egentligen icke klandra honom, då det gällde att så säkert och snabbt och fullständigt som möjligt fullgöra hvad de styrande beslutat, om äfven genom hans sätt att gå till verket många onödiga lidanden tillfogades befolkningen i länet och särskildt i Göteborg.

Vi gå sålunda förbi alla dylika fall utom ett, som kan tjena att belysa hvad som nyss yttrats.

Allt som oftast kom nemligen magistraten i delo med honom i anledning af de egenmäktiga fordringar han å kronans vägnar ställde på staden eller de enskilde borgarne. Att den kom i delo med honom är dock ett oegentligt uttryck, då förhållandet var att han befallte och magistraten häremot aldrig tillät sig annat än svaga invändningar. Sålunda föredrog borgmästare HANS VON GERDES den 17 februari 1703 inför magistraten att guvernören gifvit borgerskapet order att lemna handräckning till flyttande af krut från staden till kringliggande fästningar, samt att von Gerdes härtill svarat att borgarne visserligen icke ville undandraga sig att, när så erfordrades, stå till konungens tjänst, men att sådant arbete som nu ifrågasattes hittills förrättats af garnisonen och det här förlagda artilleriet.

Guvernören låtsade ej om denna antydning, utan upprepade i ännu skarpare ton befallningen, på hvilken von Gerdes då svarade, att, om ett nödfall vore för handen, ville han gerna för sin del tillsläppa hästar och folk och i öfrigt ombesörja att arbetet blefve verkställt genom åkare, lemnande åt en kommande öfverläggning att bestämma, hvem som skulle betala dessa, antingen staden eller kronan.

Detta svar försatte Sjöblad i raseri, och »Hans Excellens utlät sig att om befallningen ej ögonblickligen blefve uträttad, ville han låta föra allt krutet in på borgmästarens gård».

Utom sig öfver denna hotelse, och sårad af guvernörens beteende, uppträdde nu von Gerdes i magistraten, påpekande att han

aldrig nekat medverkan från stadens myndigheter, utan blott velat hafva något rådrom för öfverläggning om transporten, hvilket nekats af Sjöblad. Magistraten delade borgmästarens mening och man började se till hur man lämpligast skulle förfara, men sammanträdet afbröts snart genom ankomsten af stadsmajoren, som framförde »absoluta ordres» från Hans Excellens att borgarne skulle genast förrätta arbetet utan vidare betänkande, tilläggande stadsmajoren att han hade befallning noga anteckna det svar, borgmästaren komme att lemna.

Nu tillkallades i största hast så många af borgarne som kunde träffas, och samtidigt efterskickades stadens åkare, hvilka förstnämnde inkallades och meddelades hur sakerna stodo.

På borgerskapets vägnar anhöllo då Handelsingillets åldermän, FRANS SCHRÖDER och HERMAN GIESEKE, att man icke måtte betungas med sådane onera, som hittills aldrig förekommit; »när nöden så fordrar vilja de aldrig undandraga sig konungens tjenst, men till dess är det icke borgarnes uppgift att förrätta sådane skjutsfärder, ej heller äro de i den ställning att de kunna således låta bruka sig, ty de fleste af dem egde hvarken hästar eller redskap».

Borgmästaren föreslog då att man under dessa förhållanden borde gå Hans Excellens' vilja till mötes så till vida, att man till arbetet använde stadens åkare och betalade dessa ur stadens sammanskottsmedel, men äfven häremot protesterade borgarne, förklarande att man icke egde rättighet tillgripa dessa medel för utgifter sådane som de ifrågasatta.

Magistraten hade dock en klar aning om att guvernören med godo eller ondo komme att genomdrifva sin mening, och ansåg därför lämpligast att föreställa borgerskapet, »att, emedan man nu kände Hans Excellens vilja, fastän han icke behagat gifva skriftlig befallning, så kunde man icke annat än för den gången göra honom ett nöje med att tillmötesgå den; sedan ville man ställa Hans Excellens sådant tjenligen före, och, om så erfordrades, söka maintien å vederbörlig hög ort». Häri ansåg slutligen borgerskapet bäst att foga sig, och dermed slutade tvisten, ty ingenstädes finner man sedermera hvarken att man dristat sig »ställa Hans Excellens sådant tjenligen före» och ännu mindre att man »sökt maintien å vederbörlig hög ort»; man var tydligen glad öfver att hafva sluppit undan guvernörens vrede för den gången.

Då Sjöblad kunde bete sig så brutalt mot stadens myndigheter, kan man förstå att han gjorde ännu mindre omständigheter när det



gällde någon af hvad Magistraten sjelf kallade »det ringare borgerskapet». I sjelfva verket skulle han kunnat vinna ett aldeles icke oviktigt stöd hos detta, hvilket af såväl magistraten som af »det förnämre borgerskapet» såg sig behandladt med det största öfversitteri. Men han stötte bort äfven sympatierna hos de mindre handlandena och handtverkarne, genom sitt högmod och de handlingar, hvartill detta förledde honom.

Icke minst sårande för dem var den förklaring han afgaf till föreståndarne för Gustavi kyrka, att nemligen »ingen af det gemena borgerskapet eller handtverksfolket må gå fram och sätta sig i fristolarne i kyrkan vid skrift och aflösning», samt förbudet för tjenstepigorna, hvilka förnämligast utgjordes af det lägre borgerskapets döttrar, att »tränga sig fram i kyrkstolarne under högmessan», utan kunde de, om de skulle bevista gudstjensten, hålla sig till afton- och ottesångerna.

Om Sjöblads, liksom om magistratens åsigt om småborgarne, vittnar för öfrigt redogörelsen för ett rådmansval år 1700, hvilket äfven i andra afseenden är så karakteristiskt att det förtjenar anföras.

Förhållandet var att borgarne detta år på förslag till rådmän efter den gamle VOLRAT THAM uppställt sonen, sedermera kommerserådet SEBASTIAN THAM och handlanden NILS PERSON, fadren till de i Göteborgs historia så ingripande bröderna JACOB och NICLAS SAHLGREN. Båda hade fått lika röstetal, men magistraten var af ett eller annat skäl obenägen mot Tham och uppmanade därför, sedan valet redan skett, rådmän CHRISTIAN SCHOTTE, som afhållit sig från röstning, att nu afgifva sitt votum. Så skedde och han röstade på Nils Person, hvilken på detta sätt erhöll en rösts öfvervigt.

Detta magistratens tillvägagående klandrades och besvär anfördes hos guvernören, hvilken, enligt bruket den tiden, personligen kom till städes vid nästa allmänna rådstuga, för att slita den uppkomna tvisten.

Ehuru Sjöblad eljest icke för egen del frågade efter småsaker, fann han likväl magistratens åtgärd, att uppsamla röster sedan valet redan försiggått, ganska betänklig, men ville å andra sidan icke minska rådets auktoritet. Han nöjde sig sålunda slutligen med att, efter beklagande af Volrat Thams bortgång, en man som »varit renommerad för en rättrådig, flitig och i alla saker befordersam man», installera Nils Person till rådmän, hvaremot Sebastian Tham lofvades nästa lediga rum, ett löfte, hvartför denne betygade

sin tacksamhet under förklaring att »det kunde för honom ännu vara tid nog».

Denne senares åsigt delades likväl icke af ett stort anhang bland borgarne, å hvars vägnar den sedermera framstående handlanden MAGNUS PERSSON uppträdde och frimodigt klandrade guvernörens beslut, »hållande före att Herr Tham borde snarare utses än Nils Person, yttrande tillika något om att den senare skulle till borgerskapets förfång conniverat med Uddevallaboarne», hvilket naturligtvis ansågs som ett särdeles stort förräderi mot Göteborg.

»Hans Excellens frågade då hvad det var för en man som uppträdde på detta sätt, och om han ej varit uppkallad när borgarne uppsatte förslaget till rådman, hvarpå, när Hans Excellens fick den efterrättelsen, att han vore en man, som mycket ringa kunde anses under stadens tunga», — eller med andra ord, som betalade ringa skatt —, »och att han haft tillfälle rösta när valet skedde, Hans Excellens förehöll honom hur ogrundadt han inkommer i Hans Excellens' och hela menighetens närvaro och offentligen förolämpar den mannen, som så ordentligen (?) är vald, och af Hans Excellens till embetets anträdande förestäld».

Denna opposition hade ej väl blifvit nedgjord, förr än guldsmeden SVEN WALLMAN steg fram och »förde den otidiga insagan att till ett sådant rådmansembete kunde väl en svensk man antagas, nemligen Sebastian Tham, och att man borde fästa afseende vid den anklagelse som riktats mot Nils Persson.»

Häröfver blef guvernören lifligt förbittrad, och befallde som svar att den sistnämnde skulle, trots motståndet, genast aflägga rådmanseden, hvilket äfven skedde. Derpå kom turen till orostiftarne. Magnus Persson, som förekallades, menade sig ingenting hafva brutit, och ville icke underkasta sig förhör, innan det kunde visas att han brutit sin borgareed. Men när magistraten förestälde honom, att guvernören hotat eftertryckligen straffa honom, föll han till fota och bad om förskoning.

Derefter inkallades Sven Wallman, som likaledes anropade guvernören om nåd, under förklaring att han icke menat något ondt, och så slutade alla upproriska rörelser den gången.

Tillvägagåendet vid förenämnde rådmansval är för ingen del enstaka. Tvärtom är det betecknande för Sjöblads uppträdande i allmänhet, och särskildt just för tillsättningen af hvarje mera framstående befattning, vid hvilken Sjöblad hade afgörandet i sin hand. Knappast en enda rådman utnämndes under hans tid, då icke valet

eller utnämningen åtföljdes eller skedde under olagliga och brutala uppträden.

Så föreslog han 1703 till en ledig rådmansplats vice häradshöfding JOHAN SIMMING, och ville att denne utan vidare omständigheter borde installeras i embetet. Häremot anförde magistraten att borgarne borde bibehållas vid stadens privilegier, enligt hvilka de hade rättighet att sjelfve utse magistratspersonerna, men denna, som det kan tyckas, billiga och välgrundade invändning kullkastades af Sjöblad genom yttrandet att det »är icke alltid nyttigt att ställa sådant under mångas omdöme, som endels intet ega den gåfvan att rätt bedöma en slik persons qualité, och dels af passioner göra något oväsande, hvarför Hans Excellens vore sinnad installera Herr Simming», hvilket också mycket riktigt skedde.

Ännu märkligare är tillsättningen af rådmän efter den 1710 aflidne HERMAN GIESEKE. Magistraten och borgerskapet hade på vanligt sätt till hans efterträdare utsett Herr ABRAHAM BRUHN, »såsom den der är en god köpman och väl förestått äldermansembetet vid handelsgillet och chefskapet för ett af kompanierna vid borgerskapets kår.» Då erhåller magistraten helt oväntadt bref från guvernören med en skrifvelse från Kongl. Rådet och presidenten Grefve WREDE, deri till rådmän förordas den nyligen till Göteborg inflyttade doktor GERHARD VON ÖLTEN.

När en man i Grefve Wredes ställning den tiden uppträdde till förmån för någon, vägde sådant tungt, och, ehuru rådmansvalet redan egt rum med iakttagande af alla lagliga former, ansåg magistraten läget vara så betänkligt, att den trodde sig på nytt böra sammankalla borgerskapet för att höra den allmänna meningen.

Vid detta sammanträde föredrogs till en början skrifvelsen från Grefve Wrede, och derefter liknande, under tiden inkomne förord från åtskilliga andra af de Kongl. Råden, äfvensom Grefve Wredes bref i ämnet till borgmästare WILHELM SILENTZ, och slutligen förklarade den vid mötet närvarande guvernementssekreteraren JOHAN SETH, att guvernören betraktade det hela som en befallning, hvilken utan gensägelse måste åtlydas, i följd hvaraf det anställda valet borde förklaras ogjordt.

Borgerskapet åter menade att det hela vore en vanlig, om ock kraftig rekommendation, vid hvilken likväl intet afseende kunde fästas då valet redan försiggått. Dessutom påpekades att von Öltken icke låtit märka någon önskan att komma in i rätten, utan hade fast mer yttrat att han icke ärnade blifva borgare i staden, »och

ehuru han genom giftermål (med handlanden JOHAN VALCKS enka, född Tham) fått ansefliga borgerliga medel, så har han likväl icke deraf anlagt något i handel och vandel till den borgerliga societets sublevation, utan hellre genom handhafvande af executionen öfver sin företrädares i äktenskapet gäldenärer sökt inmana hvad denne förut hos sina vänner instuckit i handel. Vidare träter han med borgerskapet, och har icke velat draga någon andel i skatter och kontributioner, utan vill afskudda sig såväl brandvakhållningen som andra borgerliga besvär, hvarför de intet förtroende till honom hafva kunna, utan åstunda få Abraham Bruhn.»

Magistraten höll likväl de erhållne förorden för lika många befallningar, men förklarade sig efter borgerskapets uttalade önskan villig att närmare upplysa de Kongl. Råden om sakernas ställning.

Guvernören ansåg deremot fortfarande de redan erhållna skrivelserna fullt tillräckliga, och infann sig den 16 Januari 1711 på rådhuset, i afsigt att utan vidare installera von Öltken såsom rådmän. På magistratens vägnar frågade då borgmästare Silentz, huruvida guvernören erhållit slutligt svar från regeringen, och hemställde, när denne måste svara nekande, huruvida det icke vore lämpligt att först afvakta detta, men Sjöblad förklarade att han dröjt länge nog och ville genast förrätta akten.

Ännu en gång tog då Silentz till ordet, och sporde ytterligare hur det skulle gå om regeringens svar utföll till Bruhns fördel, som redan fått borgerskapets kallelse, i hvilken händelse man erhöle två rådmän i stället för en, hvartill Hans Excellens svarade: »Så må von Öltken då blifva extraordinarius!», hvarpå han affordrade denne embetseden, och så var den knuten afklippt.

Nu inträffade emellertid hvad man förutsett. Regeringen förklarade nämligen, i skrifvelse af den 12 januari, att dess uttalanden till förmån för von Öltken icke borde utgöra något hinder för Bruhn, då denne blifvit ordentligen vald, hvarför hon äfven utnämnde den senare till rådmän.

Vid denna för von Öltken oväntade utgång, som icke stod att ändra genom några maktspråk af Sjöblad, blef den förre i hast mycket foglig och bad magistraten som en gunst att blifva bibehållen vid embetet, deri han redan blifvit installerad. Magistraten underställde regeringen denna hans ansökan, som slutligen beviljades på så sätt, att Bruhn förklarades vara ordinarie och von Öltken extra ordinarie rådmän.

Vi kunna icke lemna von Öltken utan att meddela en kort

redogörelse för ett annat rådmansval, dervid han spelar hufvudpersonen. Guvernör öfver länet är nu visserligen icke längre Erik Sjöblad utan den tappre karolinen, sedermera fältmarskalken och Grefven, CARL GUSTAF MÖRNER, hvars uppträdande vid detta tillfälle visar å hans sida en brist på sjelfbeherskning, som är alldeles enastående i hans öfriga beröring med staden och dess myndigheter.

Saken var följande. Den 16 aug. 1714 voro borgarne samlade till allmän rådstuga för val af tvenne rådmän. Sedan magistraten meddelat de närvarande namnen på de sökande och dessas förtjenster samt de rekommendationer, hvarmed de voro försedde, trädde man efter vanligheten åter ut på stora rådhusalen för att öfverlägga.

Efter slutadt meningsutbyte uppdrogs åt handlanden DAVID KINNAIRD att delgifva magistraten borgarnes förslag, på hvilket voro uppsatte notarien CORNELIUS THORSSON, inspektoren JONAS EDGREN och notarien KILIAN SCHWARTZ.

Med denna utgång var magistraten ytterst missbelåten, och anmodade Kinnaird ånyo spörja borgarne om de icke hade någon annan mening. Till svar härpå instälde sig då en hel deputation som förklarade att, då man ej kände de af de sökande som vore från annan ort, önskar man stadens infödde barn måtte till beställningarne ihågkommas; man fasthöll sålunda vid det upprättade förslaget.

Nu var för magistraten ingenting annat att göra än att, sedan borgarne uppsatt förslag, för egen del anställa valet. Detta skedde emot bruket med slutna sedlar, »på hvilka rättens ledamöter tecknade deras namn som de funno skickelige och habile, hvilka sedlar samlades tillhopa i en hatt» — säges det omständligt i protokollet. Vid öppnandet befunnos Sekreteraren CHRISTOFFERSSON och Herr PETRUS AURIVILLIUS, — »en vacker studerad man som har Hennes Kongl. Höghets och den höga Kongl. Senatens förord (!)» — vara valde, »och tyckte Collegii ledamöter att de genom denna votering träffat 2 habile män till embetsbröder», hvarpå rådman von Öltken föreslog att man genast härom borde underrätta guvernören, hvilket äfven skulle ske.

Magistratens glädje öfver valets utgång blef dock af kort varaktighet. Borgarne voro ytterst förbittrade öfver det skedda och affärdade ett sändskap, hvars ordförande, handlanden MATHIAS SCHILDT, erinrade rådet om, huruledes man väl uppsatt förslag till rådmansbeställningarne, men att de på detsamma uppförde perso-

nerne blifvit af magistraten alldeles förbigångne, hvarigenom borgarne funno sig på det djupaste kränkte. Bland de af magistraten valde är visserligen den ene, sekreteraren Christoffersson (den blifvande stamfaden för ätten ADLERSPARRE) en borgersman och väl meriterad, och honom hade man ingenting emot, men den andre, Aurivillius, var fullkomligt obekant. Han kunde vara en god och skickelig man, »och hafva studerat Theologien, men om han är fallen till detta, det vet man intet», tilläggande slutligen att, »när borgarbarn blifva förbigångna, så kan man intet längre hålla sina barn till studier.»

Rätten sökte nu en undanflykt och föregaf att den ej med säkerhet vetat hur borgerskapets förslag uppsattes. Väl hade en ounderskrifven lista inburits af David Kinnaird, men derefter hade äfven inställt sig en del af borgerskapet för att tala om valet, hvilket af dem hänskjutits till magistratens godtfinnande.

Som vi sett var detta senare inkast alldeles i rak strid mot magistratens eget vid tillfället förda protokoll. Också lät deputationen icke afspisa sig, utan begärde med mycken bestämdhet ändring i valet, och tvingade verkligen vederbörande att uppskjuta med afsändandet af den beslutade skrifvelsen till guvernören, hvilken deremot skulle af borgmästaren Silentz underrättas om hvad som tilldragit sig.

Följden häraf blef att General Mörner den 3 sept. 1714 kom tillstädes, och inför magistraten och det samlade borgerskapet uttryckte sitt beklagande af den misshällighet, som mellan dessa uppstått, samt begärde få veta sammanhanget.

Borgarne upprepade nu hvad de förut anfört, eller att magistraten icke tagit hänsyn till det uppsatta förslaget, utan valt helt andra personer. Med anledning häraf förklarade guvernören att han ville samvetsgrant bibehålla hvar och en vid gällande lag och förordningar, samt lät uppläsa Kongl. Brevet af 1693, angående val af borgmästare och rådmän, äfvensom andra saken rörande handlingar, och yttrade derefter att dessa föreskrifter borde noga följas.

Då häraf blef tydligt att magistraten var på väg att förlora slaget, uppträdde rådmän von Öltken och yttrade att magistraten icke gått borgerskapets rättigheter för när, utan låge hela det öfverklagade förhållandet deri, att de personer som föreslagits, icke fått så många röster hos magistraten som tvenne andra, hvilket åter ingen borde kunna klandra, då magistratens enda omsorg varit att

få skickliga män. Detta var en mycket klen advokatyr, emedan dels en af de på förslaget uppsatte icke alls kommit i betraktande hos magistraten, och dels emedan denna myndighet deremot röstat på 3 personer som icke förekommo på förslaget.

Det oaktadt yttrade sig borgarne villige att antaga valet af Christoffersson, men förkastade lika afgjort Aurivillius, och sjelfve guvernören förenade sig härmed, i det han uttryckte sitt missnöje öfver att stadens tjenstemän blifvit af magistraten förbigångne.

Nu uppsteg åter von Öltken, yttrande att han och de andre rättens ledamöter handlat efter sina samveten och kända personerna, samt tillade hotande att, om det som skett skulle ändras, så är det ingen annan än regeringen som detta tillkommer.

Detta var som att tända en mina, och »Hans Excellens sporde rådmän von Öltken, huruvida det vore hans afsigt att gå Hans Excellens förbi, som sitter här i konungens stad och ställe såsom dess högste embetsman här i orten, men må von Öltken då veta att, om han går hans embete förbi, så vill Hans Excellens intet gå honom förbi utan väl finna honom igen, »ock klippa dig så, att öra och näsa sku hänga på dig», och gaf honom en stark reprimande, med befallning att tiga när Hans Excellens talar i konungens ställe; vill han skrika, så må han gå på torget och skrika som han varit van.»

»von Öltken svarade att han det aldrig varit van.»

»Hans Excellens bad då von Öltken tiga och låta herr Borgmästaren tala, hvilken utlät sig att Herr von Öltken alltid gör på detta sätt och faller honom i talet, hvartill Hans Excellens svarade: »Så kommer det Eder till att låta honom kuscha, det dj—n tar ved honom!»

Efter några ytterligare repliker började sinnen lugnas, och »Hans Excellens utlät sig att det gör honom sorg att han på detta sätt skall få anledning förifra sig, ty han har ondt deraf i 8 dagar, men när Herr Rådman von Öltken korrigerar sin utlåtelse och agnoscerar sin förgriplighet, så skall det vara väl och förgätet, ty Hans Excellens bär intet hat till någon, ehuru han å embetets vägnar nödgas tillrättavisa en betjent (tjensteman), varandes dessutom förnöjd om allt detta gås förbi i protokollet.»

Å sin sida förklarade nu von Öltken att det för ingen del varit hans afsigt att gå Hans Excellens förbi, och anhöll att Hans Excellens icke måtte vara onådig, då han öfver några och tjugu år haft äran känna honom såsom en »generös och rättvis herre».

Efter detta uppträdde inför hela menigheten, återkom man till hufvudfrågan. Guvernören uttalade den åsigten att valet måste företagas på nytt, men magistratens ledamöter, som denna gången vore ovanligt sjelfständiga, motsatte sig detta under förklaring att de en gång voterat, och ej kunde rösta två gånger öfver samma sak.

Vid denna oväntadt bestämda opposition bjöds borgerskapet afträda, och guvernören yttrade derpå sin mening att tillvägagåendet vid valet ej varit lagligt, hvaremot borgmästare von Gerdes och andre af rådet invände, att man förfarit på vanligt sätt, det vill säga sammankallat borgerskapet, lemnat det tillfälle upprätta förslag och magistraten derefter anställt valet. Han bad på denna grund att allt måtte få blifva vid det skedda, då man endast åsyftat välja lämpliga personer, tilläggande att »det synes icke billigt att borgerskapet kullkastar det magistraten collegialiter i en god intention har gjort».

Ehuru magistratens öfrige ledamöter förenade sig i anhållan att guvernören måtte stadfästa valet, vanns ingenting annat dermed än att den senare, som erkände att de valde kunde anses fullkomligt lämpliga, men på samma gång vidhöll åsigten att en infödd borde ega företräde framför en från annan ort, förklarade sig vilja godkänna det skedda, så framt borgerskapet äfven gillade det. Såsom en medelväg föreslog han att Cornelius Thorsson skulle blifva e. o. rådman, med löfte om befordran vid nästa lägenhet.

Häremot erinrade magistraten att sådant stred emot reglementet — man hade glömt att detta redan en gång förut öfverträdts när von Öltkén blef e. o. rådman. På det likväl striden måtte få ett slut, utfäste sig rådman Jacob Uthfall att bidraga till den nye embetsbroderns lön, och guvernören sade sig gerna vilja göra det samma. När så den sistnämnde framtog en regeringens skrifvelse af den 9 Januari, deri frihet lemnas honom att i samråd med magistraten antaga en eller flere e. o. rådmän, fanns det ingen anledning till ytterligare motstånd.

Thorsson inkallades sålunda och tillfrågades om han ville antaga utnämningen till e. o. rådman utan lön tills vidare, men afböjde, begärande att borgerskapet måtte höras. Detta skedde, och vid ett nytt sammanträde föreställde guvernören de församlade att han ingenting kunnat uträtta till stridens utjemnande, då magistraten enständigt yrkade på stadfästelse af den skedda omröstningen.

Såsom borgarnes talman uppträdde nu handlanden JOHAN CASPER HABERMANN, densamme som vid 1719 års riksdag tillintetgjorde de



staden af Carl XII förlänade privilegierna, samt Mathias Schildt. Den förre påpekade att, om magistratens åsigt blefve den segrande, kullkastades derigenom borgerskapets förslag, och den senare fasthöll vid yrkandet att åtminstone en af de tre föreslagne måtte utnännas till rådman.

Härmed slutade den gången förhandlingarne. Magistraten ansåg sig hafva gått segrande ur kampen, och underskref den 10 september den först uppsatta berättelsen om valet till guvernören. Endast borgmästare Silentz reserverade sig häremot, och med honom instämde rådman JOHAN BECKMAN. De ansågo att frågan fortfarande stod öppen, då borgerskapet inlagt protest mot valet, men flertalets åsigt försvarades af von Öltken, som yrkade att alla, som varit närvarande vid voteringen, borde underskrifva berättelsen.

Midt under ordvexlingen anlände guvernören, till hvilken borgmästare von Gerdes då öfverlemnade magistratens skrifvelse. Efter genomläsandet uttalade den förstnämnde sin önskan att borgerskapet ville finna sig i hvad som gjorts, samt att han för sin del skulle härför använda sitt inflytande, men att han i annat fall måste göra sin pligt i enlighet med instruktionerna; »Hans Excellens vill icke blifva förbigången i sitt embete, som Herr von Öltken vid senaste sammanträdet utlät sig».<sup>1</sup>

Härtill svarade von Öltken »ödmjukeligen» att det icke varit hans tanke att gå Hans Excellens förbi, »förmenande sig i följd af kongl. förordningen hafva rättighet att få explicera sig och sjelf vara sina ords uttydare, samt begärde permission att få tala några ord», hvilket medgafs.

Han ansåg då att valet skett på rätt sätt, och kunde för sin del icke gå ifrån den votering som egt rum, och med honom instämde rådmännen WADST, SCHRÖDER, BÖKER, BRUHN och ERIK CEDERBOURG, författaren till Göteborgs historia. Man begärde sålunda att valet måtte stadfästas, och att guvernören måtte »maintenera magistratens vocation, som är utfallen på tvenne så habila personer. Det samma gjorde ock Herr Borgmästare von Gerdes, anhållande om Hans Excellens bifall, emedan borgerskapet med deras förslag

<sup>1</sup> Att Mörner haft skäl till den uttalade varningen, synes framgå deraf att von Öltken omedelbart efter det förra sammanträdet begärde utdrag af protokollet, »finnandes sig skyldig och villig att gifva den Hög Kongl. Senaten part deraf, buruvida han skickat sig väl i sin embetsförrättning med rådmansvalet eller icke, och detsamma mente han ock vara magistratens skyldighet att göra». Man torde kunna antaga att detta uppsåt icke blef Mörner obekant, och att det delgafs honom af Silentz.

har lemnat valet åt magistraten, ehuru en och annan competitor nu söker det att ändra». Till sitt stöd anförde magistraten regeringens förord för Aurivillius, men guvernören gjorde då den anmärkningen att i skrifvelsen äfven uttalas den önskan att genom Aurivillii befordran »stadens betjente ej måtte prejudiceras», hvilket just blifvit händelsen, och hur gerna Hans Excellens än önskade att magistratens val måtte blifva orubbadt, kunde han likväl icke åsidosätta sin pligt, hvarför borgerskapet, som under tiden samlats, nu in kallades.

Nu infunno sig de fleste af stadens den tiden mest betydande borgare, de myndige handlandena CORNELIUS THORSSON, fader till den omtvistade rådmansaspiranten med samma namn, CHRISTOFFER LIEBERG, JOHAN ANDRIS OLBERS, DAVID KINNAIRD, MATHIAS SCHILDT, JACOB BORNANDER, CLAES HABICHT, JACOB OCH SIMON WEDINGHUSEN, MARTIN EDENBERG, den 1715 ihjälskälade JOHAN VOLRAT VON LENGERCKEN, SIGBRAND ROSEBUSCH, JOHAN VON MINDEN, ARNDT HEINRICH REIMERS, kaparkaptenen CHRISTOFFER HEDENBERG, kopparslagaremästaren HANS WOHLFART och en mängd andra, hvilka guvernören nu föreställde nödvändigheten att komma till sänja och enighet med magistraten.

Borgarne voro dock nu starkare än någonsin och bådo von Öltken se efter om här icke vore samlade flere än slägtingar till de på förslaget uppsatte, hvilket han vid ett tillfälle skulle yttrat, och Mathias Schildt förklarade att man icke åtnöjde sig med mindre att någon af de föreslagne blefve rådman. Härom förenade sig Olbers och andra med honom, påpekande att, då de icke kände någon af de sökande från annan ort, borde man åtminstone få Cornelius Thorsson.

Då ingen sammanjemkning af de stridiga meningarne syntes möjlig, fällde slutligen guvernören utslaget: »Hans Excellens upptog då sin resolution, som han förseglad lemnade Herr Justitieborgmästaren (Silentz), hvilken bröt och uppläste den. Härutinnan hade Hans Excellens uppdragit skälen å ömse sidor, samt dömde att notarien Cornelius Thorsson skall blifva ordinarie rådman, och lät derpå infordra sekreteraren Christofferson, om hvilken ingen dispyt var, samt befallte dem tråda fram och aflägga rådmanseden, som dem förestafvades och den de solleniter med hand å bok aflade, önska dem Hans Excellens all lycka».

Upproret hade sålunda vunnit slutlig seger öfver den myndiga magistraten.

Ehuru den nu anförda tilldragelsen icke strängt taget hör till

ämnet, Erik Sjöblads uppträdande i Göteborg, så är den dock ett karakteristiskt bidrag till historien om en guvernör under Carl XII, och torde, såväl på grund häraf, som emedan i densamma uppträda en del af de män, som äfven under Sjöblad voro de mest betydande, försvara sin plats i en skildring sådan som denna.<sup>1</sup>

Återvändande till Sjöblad, böra vi redogöra för ännu en tilldragelse af samma art, som är särskildt egnad att belysa såväl Sjöblads karaktär som hans ställning till magistraten. Frågan gällde nemligen tillsättandet af tvenne rådmän år 1704. Magistraten och borgerskapet hade till fyllande af de lediga platserna utsett en af åldermännen i handelsgillet FRANS SCHRÖDER, samt stadsbokhållaren ALBRECHT VON ACKERN.

Mot den förre hade guvernören ingenting att invända, men deremot så mycket mer mot den senare, hvars utväljande han förklarade sig icke kunna stadfästa, dertill förebärande sådane orsaker som att man först borde afvakta om Kongl. Maj:t vill utnämna den dåvarande stadskassören Östring till von Ackerns efterträdare. Det egentliga skälet undslapp honom likväl i förargelsen, eller att »von Ackern icke vårdat sig om att tala med Hans Excellens om saken».

Häri läg knuten för den som kände förhållandet. »Att tala med Hans Excellens» i en befordringsfråga var nemligen liktydigt med att för ändamålets vinnande anlita klingande skäl. Den grofva egennytta han lade i dagen retade tvifvelsutänkes sinnesstämningen vida mer än hans stolthet och öfvermod. Visserligen är det endast ett fåtal bevis i protokollerna som kunna uppletas mot honom, beträffande hans tillgänglighet för mutor, men det bör dervid erinras att sådant ej gerna kan vara att finna i dessa handlingar, utan blir först uppenbart vid den öfver honom anställda ransakningen. Det vill synas som om magistratens ledamöter allmänt under hans regering erhållit sina platser genom dylika medel, och att pennin-  
garne härtill lånats ur stadens kassa, som långt in på 1700-talet

<sup>1</sup> Innan vi lemna Grefve Mörner och rådmansvalen i Göteborg torde böra anföras ett ytterligare bidrag till den tidens inre historia. I slutet af 1600-talet lefde nemligen i Göteborg en rik handlande, MATHIAS ASSMUNDSSON, hvars son JOHAN antog namnet RAMBEAU och lemnade kronan betydliga försträckningar under Carl XII:s krig. Att belöna honom härför förordades han den 22 Maj 1714, i skrifvelse från Regeringen, till en ledig e. o. rådmansplats. För skenets bevarande hölls sålunda i anledning häraf allmän rådstuga, men i stället för att på vanligt sätt anställa val, tillfrågades borgarne af Mörner om de hade något emot att Rambeau befordrades, »men som ingen svarade ett ord dertill, så befalle Hans Excellens Rambeau träda fram för att aflägga rådmanseden, som han ock gjorde».

skyldrade med en mycket betydlig balans, hvars tillkomst man hittills oakadt gjorda försök, icke förmått utreda.

Om Sjöblads egennyttia i öfrigt gent emot enskilde borgare kunna vi anföra tvenne händelser, hvilka ställa honom i en synnerligen förhatlig dager, på samma gång man äfven måste erkänna att han troligen icke vågat drifva sakerna så långt, om magistraten med mera kraft häfdat den enskildes och stadens rätt.

Den 12 oktober 1703 beklagade sig nemligen inför denna senare myndighet BJÖRN slagtares enka, MARIA BJÖRNSDOTTER, att guvernören låtit sätta hennes lagstade tjenare i arresten i corps de gardet vid Stora Bommen, hotande att »lägga honom en blå rock uppå», eller med andra ord pressa honom till armén eller flottan. Tillfrågad om orsaken, svarade hon att drängen icke på något sätt förbrutit sig, utan hade guvernören sändt henne bud att hon skulle köpa af honom en half ox, »som han så i en hast icke kunde konsumera», och i stället lemna honom mindre partier kött i mån af behof. Men när hennes måg kom dit för att bese den slagtrade oxen, fann han köttet svart och förderfvadt, hvarför han vägrade emottaga det, helst det icke kunde afsättas nu i slagtetiden, då borgarne försågo sig sjelfva med dylikt, och häröfver blef Hans Excel lens så förtörnad att han skickade efter drängen och satte honom i arrest. Hon beklagade sig nu på det högsta öfver ett sådant våld, och begärde magistratens skydd.

Denna myndighet lemnade i en skrifvelse guvernören del af saken, men någon förklaring tyckes icke hafva kommit, eller öfver hufvud taget något svar alls, ty den 2 november återkommer enkan inför rätten med jämmer öfver att hon ännu icke fått drängen, hennes enda hjälp, på fri fot, och deröfver att guvernören, när hon personligen hos honom klagat sin nöd, endast svarat henne: »Det må I se Eder om!» Till råga på allt hade denne, i stället för att godtgöra oförrätten, tvungit henne att taga den ene oxen efter den andre till priser som voro så höga, att hon var på väg att blifva ruinerad, och slutligen hade hon nödgats allt sedan drängen insattes i fängelse lemna honom underhåll, »hvarmed hon nu ej längre förmådde uthärda».

Pligtskyldigast aflät då magistraten ett andra bref till guvernören, men med alldeles samma påföljd som efter det första, d. v. s. alls ingen. Då gumman såg att hon på den vägen icke kunde vinna rättvsa, gjorde hon ännu ett besök hos sin plågoande, men hade dervid olyckan att så svårt skada sig genom ett fall, »att hon

nu 80-årig ligger för döden», som hennes måg den 16 nov. berättade för magistraten, »ropande Guds hämnd öfver Hans Excellens, som är orsaken dertill».

Nu fann ändtligen den senare lämpligt att svara på magistratens bref, men inskränkte sig till den upplysningen att drängen blifvit satt i fängelse såsom lösdriivare (!), och komme att som sådan tagas till rekryt bland de förstärkningar, som nu skulle afgå till armén. Det tyckes väl som stadens myndigheter bordt på det kraftigaste beifra ett sådant tilltag, som att af enskild hämndlystnad arresteras en lagstadd tjenare under förevändning af lösdriivveri. Så blef likväl ingalunda fallet; tvertom slutar målet med följande anteckning i protokollet omedelbart efter guvernörens skrifvelse: »så finner sig magistraten icke kunna något vidare deråt göra», hvilket allra bäst visar dess vanmakt. Den personliga säkerheten var sannerligen icke mycket värd den tiden, något som i öfrigt tillräckligt intygas genom mångfaldiga liknande drag.

Det var dock icke till följe af orättvisor och prejeri mot enskildte, som amiral Sjöblad skulle störtas, utan det var först sedan han vändt sig mot hela korporationer. Detta inträffade 1710.

Den 9 maj detta år hade nemligen fiskalen JACOB MAULE låtit i rätten uppkalla stadsmäklaren PETTER VON EGMONT samt handlandena NICLAS MATZEN och LORENS BAGGE i anledning deraf, att han försport det en och annan skeppare, kort före och kort efter utbrottet af kriget med Danmark, eller just under den tidpunkt då det var absolut förbjudet för handelsfartyg att utgå, det oaktadt afseglat, sedan de erlagt en afgift af  $\frac{1}{2}$  öre samt för hvarje skeppund jern de innehade i last. Som mäklaren af ryktet utpekades som den, hvilken uppburit nämnde afgift, ställde fiskalen nu till honom frågan af hvad orsak och till hvad ändamål skepparne betungats med en sådan utgift.

Von Egmont ville tydligen icke säga allt hvad han visste, utan inskränkte sig till att omnämna det han haft besök af några skeppare, som klagat öfver att de ej kunde komma till sjös med fartygen, och att han då hjälpt dem så till vida, att, när de för honom yppat att de nog skulle få löpa ut, »om några extraordinarie omkostnader gjordes», hade han härom talat med redarne och befraktarne, hvilka gått in på förslaget och betalt penningarne, som derefter af honom öfverlemnats till handlanden HANS CALMES.

Denne var redan död, och hans närvarande båda mågar Matzen och Bagge kunde icke lemna andra upplysningar än att svärfadren

likaledes betalt en sådan afgift för det jern, han för egen del utskjepat, och von Egmont tillade att, när redarne ej klagade, tycktes saken icke angå någon annan. Fiskalen var likväl helt naturligt af en annan mening, att det nemligen stred emot lag och rätt att så belasta medborgare med godtyckliga och lagstridiga utgifter, hvartill åter von Egmont genmälde, att det ju stod hvar och en fritt att betala eller icke betala, men han glömde nämna att den, som föredrog det senare, måste underkasta sig att låta fartyget ligga overksam i hamnen.

Tydligt var att de uppkallade icke ville ut med hvad de visste, hvem som påbjudit afgiften eller hvart penningarne tagit vägen, hvarför fiskalen yrkade deras hörande på ed.

Så skedde äfven med Matzen och Bagge, hvilka derefter på förfrågan upplyste, att de i Calmes böcker funnit anteckningar om penningarnes användning, men fordrade, innan de gingo vidare, att von Egmont, som af rätten hotats med arrest för det han uppburit medlen, och som i anledning deraf begärt att böckerna måtte företes, äfven måtte åläggas gå ed, på den grund att man genom honom kunde få fullständig reda på saken, utan att nödgas visa handelsböckerna, men detta ogillades af rätten som ålade dem att antingen förete boken, eller på samvete och ed bekänna hos hvem penningarne stannat.

Då man allmänt hyste den djupaste förskräckelse för Sjöblad, som tydligen låg under alltsammans, och då den som yppade något i saken kunde vara viss att få känna hela tyngden af hans hämnd, hade Matzen och Bagge nu råkat i den svåraste klämma, men hellre än att sjelfva säga något ville de ingifva svärfadrens egna anteckningar härom.

Nästa gång målet förekom, förklarade de likväl att Calmes ogifta dotter nekat att utlemna fadrens böcker, hvarpå rätten beslöt affärda tre af sina ledamöter till henne, för att på stället taga kännedom om anteckningarne, men de nödgades återvända med oför rättadt ärende, ty den nämnda dottern hade upplyst att, som barnen i sterbhuset voro omyndige, hade deras morbror, guvernementssekreteraren JOHAN SETH tagit nyckeln till kontoret med sig. När så bud sändes till denne efter nyckeln, befanns den förre vara utrest på landet. Hvar och en som på något sätt såg sig invecklad i ransakningen gjorde sålunda af omsorg för eget skinn allt för att försvåra den.

Lösningen på gåtan följde likväl omedelbart derefter, då von

Egmont efter aflagd ed måste, till sin förra berättelse om hur han af skepparne uppburit penningarne för det inlastade jernet och lemnat dem till Calmes, foga den visserligen högst öfverraskande men af fiskalen tydligen väntade bekännelsen: »hvem som dem egentligen hafva skulle vet han icke, utan *efter presuntion kan hända Hans Excellens guvernören*, Herr Sekreteraren Seth eller någon annan, men för visso vet han det icke».

Att han tillade gissningen om att Seth »eller någon annan» skulle tagit penningarne, skedde gifvetvis endast för att icke bestämt nödgas utpeka guvernören såsom den ende skyldige, hvilket han i sjelfva verket här var, åtminstone så till vida att han ensam skördade vinsten. Det hela var sålunda ett litet nätt rofferi, i det Sjöblad, mot lämplig vedergällning, såg genom fingrarne med gällande föreskrifter, och på detta sätt skaffade sig en säkerligen högst betydlig extra inkomst.

I samma ögonblick von Egmont utslungade denna anklagelse mot Sjöblad afbröts genast ransakningen, och målet förekommer aldrig mer i protokollerna. En den tidens guvernör var en så mäktig man, att stadens myndigheter icke vågade upptaga en sådan anklagelse och ännu mindre fiskalen, och sålunda afstannade saken; den skyldige stoppade penningarne i fickan och sand i ögonen på rättvisan.

Men om också ingen djerfdes offentligt uppträda mot guvernörens regemente, gafs det andra utvägar att låta öfverheten få kännedom om det sätt, hvarpå amiral Sjöblad styrde sitt län, och, då den nyss omtalade mutningshistorien icke var någon enstaka händelse, utan kunde belysas med åtskilligt annat, förordnade Regeringen den 9 februari 1711 att en *utomordentlig kommission* skulle nedsändas till guvernementet, »för att ransaka om hvarjehanda egennyttigheter och förgripelser, som till Kongl. Maj:ts och undersåtarnes skada kunde vara förelupne».

Kommissionen, som hade till ordförande Kongl. Rådet och Hofkansleren, Baron GUSTAF CRONHELM, och till allmän åklagare sekreteraren i Svea Hofrätt, den sedermera mycket bekante THOMAS FEHMAN, rönt vid ankomsten till Göteborg föga tillmötesgående. Oaktadt allmänheten genom kungörelser från predikstolarne uppmanats att framlägga sina besvär, vågade ingen uppträda, och man hade sålunda under den första tiden endast att handlägga några obetydliga saker. Men det var naturligt att kommissionen snart skulle under hand komma bättre in i förhållandena, och

den 24 juli gjorde sålunda Fehman anmälan hos magistraten derom, att man fått anledning misstänka det vederbörande vid tillsättandet af offentliga embeten tagit mutor, hvarför kommissionen anhöll att ransakning härom måtte anställas, och att i främsta rummet magistratens ledamöter, samt stadens öfrige tjenstemän, måtte tillhållas att uppenbara hvad de härom kände, och om de sjelfve eller andra blifvit vid sådane tillfällen belastade med särskilda utgifter.

Att kommissionen haft grundade skäl till en sådan begäran framgår med full tydlighet af rättens förhandlingar den 8 aug., eller vid det sammanträde som närmast följde. Sekreteraren Fehman kom då tillstådes för att öfvervara ransakningen, men deraf blef ingenting emedan magistraten på det bevekligaste föreställde honom hur »svårt och eftertänkligt» man fann det vara, om man efter hans begäran skulle anmäla huruvida »en och annan hade gifvit någon diskretion eller gåfva för det de blifvit employerade», hvarför rådmännen anhöllo att härifrån blifva förskonade, emedan det eljest skulle föranleda afund och »förföljelse».

Allmänna åklagaren kunde gifvetvis icke tillmötesgå deras önskan, utan måste vidhålla fordran på erhållande af upplysning om allt som i dessa saker förelupit, men så stor var ännu skräcken för Sjöblad, att magistraten detta oaktadt icke upptog ransakningen, utan synas vittnesmålen hafva blifvit afgifna direkt inför kommissionen.

Bevisen mot Sjöblad hopades på detta sätt till en öfverväldigande grad, och när slutligen allmänna åklagaren den 24 oktober i kongl. kommissionen föredrog sammanfattningen af målet, voro anklagelserna så svåra att Sjöblad genast försattes ur tjenstgöring, och befattningarne såsom vice guvernör öfver Göteborgs och Bohus län och chefskapet för eskadern uppdrogos åt Generalmajoren och Öfverkommendanten, Baron HUGO HAMILTON, för hvilken händelse kommissionen redan var på förhand försedd med regeringens fullmakt för denne.

Kort derefter eller den 7 nov. 1711 gaf regeringen befallning att Sjöblad skulle fängslas, samt att, då han antagligen komme att dömas skyldig ersätta kronan för lidne förluster, såväl all hans som hans frus, friherrinnan CHARLOTTA REGINA PALBITSKY, egendom i staden och på Ellsborgs kungsladugård skulle tagas i beslag för kongl. maj:ts och kronans räkning.

Det var nemligen icke nog med att Sjöblad beskattat enskilda



personer; han hade äfven låtit åtskilliga »oegentligheter» komma sig till last vid upphandlingar för kronan, och i anledning deraf gaf kommissionen den 28 april 1712 magistraten befallning att tilltala en och annan af borgerskapet, hvilka äro befundne att hafva lånat eller låtit bruka sina namn till Herr guvernören Sjöblad, Fru guvernörskan (!) och proviantmästare Sjöberg vid upphandlingarne, sina medborgare till skada och förtryck i deras handel, hvilka eljest kunde gjort kronan försträckningar eller leveranser».

Att det icke blott varit »en och annan» som häri befunnits invecklad, synes framgå deraf att, då justitieborgmästaren personligen förfrågade sig i kommissionen hvilka borgare som åsyftades, svarades honom att Herr Fehman skulle aflemna en »specifikation» på de skyldige, men tillika meddelades att det icke var kommissionens mening, att man skulle på det strängaste förfara med sådane personer, hvilka man kunde antaga hafva blifvit öfvertalade lemna bistånd åt Sjöblads oärliga handlingar, och hvilka icke genom dem åtnjutit någon fördel, »utan hellre så laga att ett sådant missbruk framdeles må blifva hindradt».

Af allt är tydligt att Sjöblad icke varit ensam om de föröfvade bedrägerierna, utan haft frivillige eller ofrivillige medhjelpare i temligen stort antal, samt att, om han äfven icke sammansvurit sig med andra statens tjenstemän för att röfva från den enskilde liksom från det allmänna, hans exempel likväl manat till efterföljd. Särskildt tycks detta varit händelsen vid tullverket, der öfverinspektor JOHAN LAURIN blef föremål för graverande beskyllningar från kramhandlandena i Göteborg.

De brottslige voro dock ännu i slutet af år 1712 så fruktade, att när kommissionen, inför hvilken anklagelserna blifvit gjorda, uppdrog åt magistraten att anställa ransakning härom, och denna myndighet inkallade kramhandlandena, voro de så förskrämda, att de ej kunde förmås till någon bekännelse.

Tvertom yttrade de sig icke hafva något att anmärka mot Laurin, och voro ännu mindre sinnade uppträda såsom åklagare, utan hade de, när kongl. kommissionen satt till doms i Göteborg, helt oförmodadt blifvit uppkallade och af sekreteraren erhållit meddelande om att han af Norrköpings borgares besvär, och genom ett allmänt utbredt rykte, funnit sig föranlåten anställa undersökning om Laurins förhållande, »hvarpå de hvar för sig måst gå eden och tala sanning». Sedan derefter kongl. kommissionen nådigt försäk-

rat dem, att de icke behöfde frukta för någons förföljelse, hade de yppat allt hvad de visste, utan att därför vara angifvare; »men visst är att de från den tiden fruktade för ovänner och deras hat, och hafva för den skull hvarken förr eller senare besvärat sig öfver Laurin, utan lemna allt till åklagaren, hvarför de nu anhöllo att kongl. kollegium täcktes förskona dem från att afgifva vidare förklaringar».

Ingenting förekommer heller mer om denna sak i magistratens protokoller, och det vill synas som om vederbörande icke ville drifva undersökningarne allt för långt, sedan man i alla fall för framtiden uppskrämt de brottslige, och sedan man tagit den mest framstående, amiral Sjöblad, vid halsen.

Denne hade, som vi sett, redan året förut blifvit afsatt, och lefde under den återstående delen af Carl XII:s regering i oversam enslighet, men blef efter konungens död, då så många andra skandaler timade, genom kunglig nåd 1719 restituerad till lif, heder och gods, som det heter, samt afled den 31 maj 1725.

### Tillståndet i Göteborg mot krigets slut.

I inledningen till dessa skildringar af Göteborg under Carl XII har lemnats en kort, på samtida vittnesbörd grundad öfversigt af *tillståndet under de senaste åren af 1600-talet*, af hvilken framgått att staden, långt ifrån att, som man kunnat vänta, befann sig i ett tillstånd af kraftfull uppblomstring, tvertom var i en mycket tryckt ställning. Handel och näringar förde en bekymmersam tillvaro, skeppsfarten var hämmad genom de våldsamerheter som begingos af främmande länders kryssare under de stora kontinentala krigen, och en följd af missväxtår hade förorsakat betänkliga rubbningar i affärslifvet, särskildt hos bruksegarne i Vermland, hvilka rubbningar återverkat på de handlande i Göteborg, som lemnat jern tillverkarne betydliga förskotter.

Härtill hade kommit att det här förlagda ständernas lånekontor åter indragits, hvarigenom en mycket stor del af det mindre bemedlade borgerskapet, som der mot erhållna lån pantsatt hus och gårdar, råkat i den bekymmersammaste ställning och nödgats hopvis sälja allt hvad de egde, för att kunna återbetala lånen.

När så var förhållandet under en fredlig tid, hurudant var väl då tillståndet i Göteborg under och efter Carl XII:s långa och för-

ödande krig, var den fråga, på hvilken vi derefter skulle söka gifva ett svar. Rörande tillståndet *under* kriget torde i föregående skildringar hafva blifvit lemnade antydningar, som varit egnade att åskådliggöra detsamma. Det är redogjort för *krigsrörelserna vid Göteborg och i Bohuslän*, samt för de närmaste följderna häraf för staden. Vi hafva sett hur de egentliga borgarne måste i nödens stund sjelfve gripa till vapen och öfvertaga vakthållningen i fästningen, under det de fattigare, som behandlades med mindre undseende, med våld tvingades till tjenstgöring på flottan eller i armén, för att derefter gå under i drabbningarne eller mejas bort af farsoterna.

Det är vidare redogjort för det betungande i *inquarteringen* af såväl en betydligt ökad garnison, som af de talrika krigsfångar, hvilka under längre eller kortare tid voro här förlagde. Vidare för de *kontanta bidrag* till det allmänna, som af kriget föranleddes, dels i skatter under olika namn och former, och dels i lån och förskotter, i sammanhang hvarmed vi sökt gifva en sammanfattad bild af det ekonomiska läget, eller med andra ord sökt belysa det förhållande, i hvilket dessa kontanta skatter och lån stodo till de skattdragandes förmåga.

Med afseende på *handeln* är visadt hur denna, påverkad af den allmänna penningbristen, tvingades in på äfventyrliga banor eller vägrades tillgodogöra sig landets egna utförselsvaror, samt betungades med särskilda afgifter, men att tillika det aftynande, hvaren befann sig, skulle, oberoende af dessa skäl, i alla händelser blifvit en följd deraf att *sjöfarten* var hämmad.

En tid upprätthållen med tillhjälp af konvojer, måste nemligen sjöfarten ganska snart upphöra, dels emedan kronan för egen del tog i användning allt sjöfolk som kunde uppspanas, och dels emedan den fredliga samfärdseln på hafvet i grund tillintetgjordes genom *kaperiet*, och särskildt efter det LARS GATHENHIEM utvecklat detta i en måttstock, som närmast gaf honom likhet med en af forntidens sjökonungar.

Redan 1715 klagar generalguvernören öfver de många tiggarne, som sprungo omkring på gatorna och antastade förbigående. Detta var ett ondt, som man till följe af den allmänna nöden icke hade förmåga att hämma, så mycket mindre som tiggarne förnämligast utgjordes af hustrur, enkor och barn till soldater och båtsmän, som omkommit eller befunno sig i fält, och »föreburo», som magistraten på ett ställe säger, »att de ingen annan hemvist hade». Detta onda

tilltog med hvarje år, och ökades ej minst genom den stora skara alldeles utarmade menniskor, som strömmade in öfver moderlandet undan ryssarnes omenskliga härjningar i Finland och Östersjöprovinserna.<sup>1</sup>

En följd af nöden och oredan var gifvetvis att brottens antal i hög grad tillväxte liksom arten förvärrades, hvilket förhållande ter sig så mycket bjertare, som man under 1600-talet väl ofta finner åtal för slagsmål och öfvervåld, men ytterst sällan för stöld eller sedlighetsbrott. Väljer man deremot att granska tillståndet i detta afseende under t. ex. år 1717, uppgå visserligen det förstnämnda slaget af förseelser, eller strider på öppen gata med blanka vapen ej mer än till 5, men deremot hafva vi ett fall af myntförfalskning, en stor mängd stölder och särdeles talrika brott mot sedligheten.

Ständigt sväfvade öfver staden och landet faran för hungersnöd. För att hålla den på afstånd förordnade kammarkollegium den 15 okt. 1708 att användandet af råg och hvete till bränvinsbränning skulle vara förbjudet vid äfventyr af varans konfiskering och böter af 40 mark, men när å andra sidan magistraten samma år begärde tullfrihet för införsel af dessa sädeslag, blef detta förvägradt.

Följande året sammanrotade sig det lägre borgerskapet och inställde sig hos magistraten med klagomål öfver den dyra tiden, samt begärde hjälp, låtande förstå att stegringen i sädespriset berodde på egennyttan hos de större handlandena. Magistraten visade dem att samma klagan öfver dyr tid spordes öfver hela Europa, hvilket kom af inträffad missväxt, samt omnämnde att man hos

<sup>1</sup> Från WASA hade sålunda bland annat hitkommit rådmann ANDERS PERSSON ZOLLIN med hustru och barn, medförande stadens kyrkokärl, »ornamenter» och messkläder. Från CHRISTINESTAD flydde hit dervarande kyrkoherdens, JOHAN MOLIJS, enka MARIA FORSMAN, sedan mannen, hvilken blott varit pastor der i 10 veckor, blifvit af fienden så illa behandlad att han dog; m. fl. dylika i handlingarne tidt och ofta omnämnda fall.

Hit hör äfven berättelsen om en prestdotter, JOHANNA MÅNSDOTTER PRINTZ, som när ryssarne anföllo Gotland flydde derifrån, men råkade ut för stormar, vinddrefs till Norge, mot hvars klippor fartyget förolyckades. Räddad ur denna fara, hade hon olyckan att, såsom en följd af de utståndna äfventyren, mista sin syn, men hade, förmodligen dessförinnan, blifvit trolofvad med en norsk styrman BENGTE ERIKSON. Ett par lysningar till äktenskap hade redan skett, när denne senare hade olyckan att döda en matros som öfverfallit honom, och nu måste de båda älskande rymma till Göteborg, der de vigdes. Dylika mer eller mindre romantiska tilldragelser voro den tiden icke sällsynta, till följe af de omstörtninggar kriget medförde. I hvarje fall voro dock alla dessa flyktingar fullständigt utblottade och måste understödjas, när man icke kunde med kallt blod låta dem dö af hunger.

kommerskollegium begärt att Sveriges tyska provinser måtte förbjudas utskeppa spanmål till andra orter än rikets egna landsändar, och slutligen kunde man hoppas undsättning genom de laster, som redan befunno sig på väg från Pomern.

Den 22 juni återkom likväl en stor mängd af gillenas ledamöter och det lägre borgerskapet med nya klagomål öfver de handlande, och hade denna gången försett sig med bref från personer i Tyskland, hvilka syntes bestyrka dessa klagomål. Särskildt riktades mot rådmän HANS SVENSSON BÖKER svåra tillvitelser, hvilka han dock förklarade vara endast förtal. Oaktadt magistraten förmanade dem att icke »upplända en skadlig oenighetseld mellan sig och andre medborgare, emedan de samtliga äro lemmar i en enda societetskropp», blef sinnesstämningen allt mer upphetsad, och de missnöjde framkastade beskyllningen att 13 eller 14 med spanmål lastade fartyg varit i skären på väg hit in, men måst vända om, sedan de blifvit illa behandlade af uppköparne. Det hjälpte här emot icke att man föreställde dem att dessa fartyg icke kunde hafva blifvit behandlade på annat sätt, än som var enligt med förordningarne, utan de vidhöllo sin åsigt, samt återkommo några dagar senare med ännu skarpare tillvitelser, särskildt emedan de på allt sätt blifva »förtryckte och okristligen handterade», och det var först sedan regeringen bifallit magistratens ansökan rörande utförelsen från de tyska provinserna, som oron stillades, åtminstone på ytan.

Man erhåller en ganska klar föreställning om läget i detta fall, när man läser protokollet för den öfverläggning, som kommandanten, Öfverste BARTHOLD OTTO SCHMOLL, vice Amiralen OLOF STRÖMSTIERN, Generalguvernementssekreteraren JOHAN SETH, Öfverkrigskommissarien BÖRJE SWART och Amiralitetskommissarien MESTERTON den 30 okt. 1717 hade med borgerskapet ifråga om eskaderns utrustning det kommande året genom entreprenörer. Borgarne förklarade sig nemligen då alldeles ur stånd att bispringa konungen, hur gerna de än ville, »och höllo det med en mun för en ogörlig ting, då de ej ens hafva eller veta något förråd till bröd för sig sjelfva och sina hushåll, och då de dagligen och med smärta måste höra en allmän lamentation och qvidan öfver brist på subsistens bland borgerskapet i gemen».

Magistraten nödgades medgifva riktigheten af denna deras utsaga, så mycket hellre, sade den, som den hade sig väl bekant att

ingen tillförsel egt rum, hvarken från sjösidan, som var blockerad, eller från land, der allt som fanns togs i beslag för armén, »hvarför magistraten intet kan taga ifrån eller lägga till något af det borgerskapet sjelf anført, remonstrerandes dervid huru nu mer den ene borgaren intet kan hjälpa den andre, och att intet bröd står att erhålla för garnisonen, så att en allmän hungersnöd är för handen och de fattige och embetsmännen måste crepera, om intet Gud vill stå oss bi och sända oss hjälp innan kort». <sup>1</sup>

Frukten för en afgörande hungersnöd var i sjelfva verket så stor, att det förbjöds landtmanen och alla andra att hafva mera spanmål i förråd än som kunde behövas till nästa skördetid, och att öfverskottet ovilkorligen skulle aflåtas till andra, hvarjemte man i städerna borde uppköpa så mycket som kunde öfverkommas att efter särskild taxa utlemnas till nödlidande. <sup>2</sup>

I sjelfva verket var tillståndet ytterst äfventyrligt, och borgerskapet samlades den 22 okt. 1718 inför magistraten, samt föredrog att det numera icke var möjligt att få köpa säd, hvarför det i staden rådde »större nöd och hunger än någon kan tro eller tänka». Man bad därför om understöd från kronans magasin, och hoppades detta måtte beviljas i anseende till deras »miserable tillstånd».

Anmälan härom gjordes äfven, men generalguvernören svarade tre dagar senare att, »ehuru konungen i nåder beklagar borgerskapets släta vilkor», så äro dock magasinerna i Göteborg så utblottade att de icke ens förslå till garnisonen, långt mindre till armén, hvarför »Hans Maj:t ej har något medel att kunna bifalla borgerskapets ansökan, utan förmenar att de handlande, som fått eftergift på nästkommande års kontribution, lära väl kunna inskaffa erforderlig spanmål».

Det sista rådet, eller att införskrifva säd, var visserligen förträffligt, men led af den sorgliga svagheten att icke kunna följas. Penningar att betala utlänningarne med funnos icke, alla redbara utförselvaror hade kronan tagit i beslag, och hur skulle man, äfven om man haft tillgångar att betala spanmålen, fått den hit in till Göteborg, då intet främmande fartyg vågade sig till dessa farvatten

<sup>1</sup> Den  $\frac{2}{4}$  1717 förekom inför rätta att soldater af sachsiska regementet öfverfallit och slagit LARS bagares enka, för det hon ej haft bröd att låta dem få för penningar.

<sup>2</sup> Kongl. Rådet och Högste Ombudsmannen Grefve Tessins bref till magistraten  $\frac{23}{9}$  1718.

hvimlande af kapare, och då de egna skeppen ej kunde utrustas af brist på manskap.

### Stadens nya privilegier.

Bekant är att de af Gustaf II Adolf gifna, synnerligen fördelaktiga och vidsträckta privilegierna till god del indrogos af Carl XI, vid hvilket tillfälle äfven det lysande Burggrefveembetet afskaffades, liksom borgmästarnes titel af president. Ehuru ingenting härom är offentligt uttaladt i den tidens handlingar, är det otvifvelaktigt att detta väckte djupt missnöje i Göteborg, och visst är att man, så snart lägligt tillfälle yppades, sökte återvinna det förlorade.

Ett sådant tillfälle erbjöd sig 1706. Borgmästaren WILHELM SILENTZ ämnade detta år företaga en resa i enskilda angelägenheter till Hamburg och Cleve, och på samma gång begagna tillfället att uppvakta konung Carl, som stod med svenska armén i Sachsen. Det uppdrogs honom därför att å stadens vägnar göra framställning om åtskilliga ärenden. Främst på listan är antecknadt att magistraten med »underdåniga motiver ansöker om att få njuta sin fulla lön», såväl för de åren, under hvilka halfva lönen är innehållen, som äfven för det kommande. Vidare önskade man att »Jurisdictionerna måtte något bättre separeras, och särdeles politioridningars inrättande, handhafvande af exekutionen efter gammal praxis, och det, som i Stockholm brukligt är, lemnas under Stadsrättens disposition, och ingen, under den pretext att han lyder under annat forum, sig undandrager sådana anordningar att lyda och fullgöra, som af Kongl. Maj:t allernådigst för Stockholm äro konfirmerade, utan att dessa jemväl appliceras till denna orten». Äfven skulle Silentz söka utverka att staden måtte få ställa sig i omedelbar förbindelse med kongl. kollegierna, när stadens angelägenheter så fordra, och icke nödgas först vända sig till Landshöfdingarne, »hvilka stundom kunna vara omilda nog», och likaledes att kollegierna å andra sidan måtte åläggas ställa sina skrivelser uti stadens angelägenheter direkt till magistraten. Slutligen borde han, hvilket nog icke minst låg magistratens ledamöter om hjertat, framhålla önskvärdheten att tilldela dem »någon viss rang, emedan kompetensen eljest faller besvärlig, och man behöfver något att rätta sig efter».

Att en del af dessa klagomål voro fullt befogade, kan icke

nekas. Särskildt måste det hafva varit kännbart för stadens tjenstemän och betjente att icke utbekomma fulla lönen, och man kan icke utan medkänsla läsa hur Borgmästare Silentz den 9 februari 1705 klagar öfver att, oaktadt de andra ledamöterna i rätten bekommit sin halfva lön för 1704 i tvenne kvartaler, så hade dock hvarken han eller borgmästare von Gerdes ännu fått mer än ett kvartal, »varandes inga tvifvelsmål med mindre det ju är Kongl. Maj:ts allernådigste vilja, att de som tjena skola åtminstone njuta halfva lönen, med hvilken man dock i dessa besvärliga tider intet kan utkomma och subsistera».

Likaså är det onekligt att de många domstolarne och det invecklade rättsväsendet icke bidrog att befordra enigheten mellan de styrande. Särskildt uppkommo allt som oftast stridigheter mellan de civila och militären, då båda parterna fordrade att draga målen under sin doms rätt, under Rådhusrätten, Garnisonskrigsrätten eller Amiralitetsrätten, dervid Kommendanten VON FERSEN, hvilken vi redan känna, alltid framstod såsom en oböjlig och pockande motståndare till magistraten.

Men af dessa punkter lyckades icke Silentz hos konungen genomdrifva mer än den första, så till vida att ett kongl. bref, dateradt Alt Ranstadt den 15 maj 1707 medgifver full aflönings utbetalande åt stadens betjente.

Något löfte måtte väl dock med afseende på de andra besvären i visst fall hafva erhållits, ty det heter den 23 aug. samma år i protokollet, att magistraten pröfvade nödigt »ännu en gång göra en allraödmjukaste påminnelse hos Herr Grefven och Kongl. Rådet Piper, angående Hans Maj:ts allernådigste behag om rangen för magistratspersonerne». Dessa påminnelser ledde emellertid icke till något, och saken förblef hvilande ända till 1716.

Sistnämnde år, det första af dem under hvilka Göteborg kom i omedelbar kännning af kriget, enär skådeplatsen nu förlades till gränstrakten mot Norge, blef äfven det första då Göteborg ansträngdes till det yttersta, ej så mycket med skatter, förskotter och lån, som genom så att säga personligt deltagande i förberedelserna till fälttåget, och, sedan detta var öppnadt, genom att förse armén med lifsmedel. Af det som förut är härom meddeladt, finner man hvilken betydelse Göteborg då i alla afseenden hade för konungen. Det var den intill krigsskådeplatsen närmast belägna staden af någon ansenligare storlek, och den som ännu kunde på något kraftigare sätt antaga sig tillförseln till armén och förfärdigandet af för



densamma nödiga utredningspersedlar, och slutligen äfven den enda som var i stånd att med kontanta lån bispringa kronan. Alla dessa hjälpkällor togos äfven af konungen i anspråk i vidsträcktaste mån, och för att få en fullständig inblick i förhållandena och hvad man kunde påräkna, lät konungen efterskrifva Borgmästare Silentz, som till följe häraf i maj månad 1716 inställde sig i hufvudquartaret vid Torpum. Armén befann sig då nästan i upplösningstillstånd af brist på lifsmedel, och det blef nödigt att genast vidtaga de mest energiska mått och steg; man torde ej säga för mycket om man uttalar den åsigten, att Göteborgs kraftiga åtgöranden den gången räddade hären från tillintetgörelse.

Det är nödvändigt att återkalla detta i minnet, för att bättre kunna fatta huru mycken vigt det för konungen låg derpå att hålla inneväranne här, eller rättare sagt de styrande, vid godt mod. Det var äfven i känslan häraf Silentz begagnade tillfället att, under vistelsen i högquartaret, ännu en gång känna sig för med afseende på nya privilegier, och att förhoppning om villfarighet härutinnan gifvits honom, framskymtar i det förut anförda brefvet från honom till magistraten, deri han yttrar att, om staden med ifver egnar sig åt arméns understödjande, »försäkrar jag att de närvarande och alla efterkommande skola hafva hugnad af den nåd Hans Maj:t lärer visa oss och staden».

I sjelfva verket kom man snart öfverens, och den 23 maj 1716 underskref konungen i Torpum den handling, som innehöll de så lifligt efterträdde privilegierna. Enär innehållet i dessa är allmänt bekant, kan det vara nog att här erinra om att de begåfvade staden med gamla skeppsvarfvet och Elfsborgs kungsladugård samt med rättigheten att prägla eget mynt, hvarjemte upplifvades hela den forna ståten med Burggrefve, Presidenter och syndikus, alla med hög rang, samt en mängd rådmän.

Innan likväl staden kom i åtnjutande häraf, ville konungen betinga sig vissa fördelar, hvarom underhandlingar ganska länge pågingo, och det är om dessa vi här nedan skola meddela några enskildheter.

Den 18 juni 1716 voro borgarne sammankallade till allmän rådstuga, då Borgmästare Silentz meddelade att han erhållit i uppdrag från generalguvernören att underrätta dem om att Kongl. Maj:t »är denna staden och dess inneväranne mycket nådig och bevågen, och skulle intet hellre önska, än att densamma måtte förkofras och

tillväxa, så i manskap som handel och vandel, seglation, manufaktur och andra handtverkerier, med hvad mera som länder till dess uppkomst och välgång, hvarför Hans Maj:t fallit på de nådigaste tankar att i ett och annat förbättra stadens privilegier». Härpå upplästes konungens bref till generalguvernören, dateradt Torpum den 24 maj, angående de nya privilegier, »hvarmed Hans Kongl. Maj:t är sinnad att benåda Göteborgs stad», samt uttalanden om de »vissa konditioner» under hvilka detta skulle ske.

Hvari dessa »konditioner» bestodo, framgår vidare af protokollet, der man erfar att konungen för så mycken ynnest väntar sig borgarnes underdånigste erkänsla och tacksamhet, hvilken bäst skulle kunna uttryckas genom att staden *läte innan våren 1717 bygga eller anskaffa samt underhålla tre stora örlogsskepp*, hvardera af två däck med några och sextio kanoner, nedersta laget af 24-pundige och det öfre af 18-pundige, försedde med allt tillbehör, samt så ofta som behöfdes utrusta dem med ammunition och folk, och underhålla såväl officerare som manskap, hvilka skulle föreslås af magistraten, men tillsättas af konungen. Häri låg sålunda kärnpunkten, och nu blef fråga hur detta vilkor skulle kunna uppfyllas.

Man ansåg väl att, om myntverket komme i gång, skulle den så kallade slagskatten inbringa något, och sammaledes kunde man vänta sig inkomster af Elfsborgs kungsladugård, men detta räckte i alla händelser icke långt, utan måste man vara betänkt på andra utvägar till skeppens anskaffande. Att bygga ett sådant fartyg vore förenadt med stora svårigheter, då amiralitetet redan lagt beslag på allt gröfre virke i närheten, och i alla fall, om staden äfven lät göra det sjelf, ansåg man att ett sådant skepp skulle komma att kosta minst 200,000 daler s:mt samt 20,000 daler i utrustning, hvilket för alla tre gjorde den betydliga summan af minst 660,000 daler s:mt.

Innan man inlät sig härpå, var det nödvändigt få ett klart begrepp om stadens förmåga att bära sådana kostnader. Stadsbokhållaren (kamreraren) upplyste då att, enligt skattelängderna, uppginge värdet af innevärnarnes egendom till 1,476,090 daler s:mt, hvilka dock ej utgjordes af penningar utan hufvudsakligen af hus, skepp, varor och köpmansgods, utestående fordringar, förskotter till jernbruken och bergslagen, samt insatte medel i banken, hvarjemte en icke ringa del bestod af omyndiges medel, och det utröntes

under öfverläggningen att icke ens 100,000 daler s:mt i kontant skulle kunna hopskrapas.

Det syntes därför vara en omöjlighet att anskaffa en så stor summa som 660,000 daler. Visserligen invände Öfverkrigskommisarien MAULE att staden en gång i fordna tider utrustat fartyg till kronans tjänst, »men dessa voro utan tvifvel ej så svåra och dyrbara skepp, utan allenast Spaniefarare», och då någon erinrade om att Hamburg består sig med sådana krigsfartyg som de nu ifrågasatta, svarade man att det ej vore underligt, då »tre borgare i Hamburg ensamme vägde lika mycket som alla innevånarne i Göteborg».

Att köpa fartyg utrikes ifrån skulle antagligen blifva ännu dyrare, hvarjemte man vedervågade att de kunde förolyckas på vägen hit. Äfven magistraten insåg omöjligheten att förverkliga detta af konungen uppställda vilkor, »så framt man ej kunde få köpa 3 skepp af franska flottan, som nu ligger stilla, och betala dem med varor, beck, skogseffekter och dylikt», men detta, liksom alla andra förslag måste efter öfverläggning förkastas, och borgarne utlätto sig slutligen, att, — »ehuru väl dem intet här i verlden skulle vara kärare än att med allerunderdånigste devotion visa sin skyldighet, och medelst sådane monterade skepps anskaffande och underhållande förnöja Hans Kongl. Maj:t, och göra sig värdige den höga kongliga nåd och mildhet, som af Hans Kongl. Maj:t dem till denna stadens uppkomst och heder tillbjudes, hvarom de ock genom åtskillige kongl. nådetecken, för detta dem vederfarne, nogsamt försäkrade äro, och de med undersåtlig vörndnad och tacksägelse till döden erkänna och underdånigst berömma skola, och hos dem på en undersåtelig och trogen vilja aldrig fela, — likväl nödgas de beklagligen tillkännagifva att förmögenheten hos dem brister, att antingen nu straxt köpa eller uppslå sådane kostbare skepp och dem underhålla, emedan sådane medel, som dertill reqvireras, intet finnas i deras våld, ty, om änskönt de finge skeppen för intet, så skulle dock utredningen, med hyra och lifsmedel till folket, ammunition och extra utgifter, belöpa sig öfver 24,000 daler s:mt månatligen i det ringaste, och under 6 månaders expedition upplöpa till 144,000 daler s:mt, som vore för ett ringa tal trafikerande och borgare ogörligt. De hafva på sjunde året setat utan seglation och handel, och derigenom blifvit oförmögne. Här fordras dagligen stora kontributioner till Kongl. Maj:t och staden, jemte förskotter och försträck-

ningar, hvilket allt de gerna draga vilja så länge de förmå, men kunna icke sträcka sig derutöfver».

»Och fast de intet äro förmögne eller kapable att anskaffa eller underhålla så kostbara skepp, så lefva de dock i den allerunderdånigaste förhoppning och förtröstning att Hans Kongl. Maj:t, af medfödd och ogemen mildhet, intet drager sin nådigste kongl. hand och omsorg från denna staden och dess innevånare, utan fast hellre hjälper dem till uppkomst och florerande välstånd i kommerceie, handel och vandel, då de ock som eljest alltid vele hålla lif och blod samt egendom osparde till sin nådige och milde konungs tjenst, och fägna sig af den nåd och heder, som Hans Kongl. Maj:t täcktes benåda deras magistrat och förmän med.»

Detta blef sålunda borgerskapets svar, men, som konungen i dylika fall just icke var känd såsom särdeles »nådig och mild», fanns det ingen som hade lust att underteckna skrifvelsen; borgerskapet förfäktade den åsigtén att detta tillhörde magistraten, och magistraten att ärendet närmast anginge borgarne. Efter åtskilligt tvistande härom, kom man öfverens att utse några, som på hela borgerskapets vägnar skulle teckna sina namn under beslutet. De härtill valde förklarade sig villige utom »Herr CHRISTOFFER LIEBERG och LARS HANSSON LIEBGREN, hvilka undandrogo sig och ville intet beqväma sig dertill, hvarpå Herr Justitieborgmästaren (Silentz) dem förhöll att der är ingen fara vid; Hans Kongl. Maj:t är en mild och nådig herre, som hörer sina trogna undersåtares skäliga föreställningar». Sent omsider undertecknades skriften af de tvenne nyssnämde personerna, jemte HANS COOPMAN, MARTIN EDENBERG, ABRAHAM PETERSSON, VOLRAT THAM, JACOB BORNANDER, FREDRIK KRANTZ, JOHAN CASPER HABERMANN, ALEXANDER WILHELMSSON, ELIAS CÖHLER och HANS OLOFSSON STRÖM, och skulle densamma till konungen personligen öfverlemnas af Assessorf SEBASTIAN THAM och handlanden MATTHIAS SCHILDT, men, när den förre uppgaf hinder, i hans ställe JOHAN ANDRIS OLBERS.

Den 9 juli voro de senare återkomne från sin beskickning till konungen, och berättade att de underdånigst uppvaktat Hans Majestät i högqvarteret, och dervid öfverlemnade de medförde handlingarne, och hade konungen upptagit allt nådigt, samt lofvat att skriva svar derpå till Hans Excellens Generalguvernören Grefve Mörner. Detta dröjde emellertid, så att den senare först den 10 aug. från högqvarteret Norby till magistraten insände de nya privilegierna, och den 20 i samma månad kunde justitieborgmästaren

för det församlade borgerskapet tillkännagifva att Kongl. Maj:t, »oaktadt staden ej kunnat uppfylla det satta vilkoret om fregatterna, icke desto mindre framhärdat uti dess kongl. nåd och mildhet emot denna staden, och, på borgerskapets allerunderdånigste anhållande, ej allena eftergifvit hvad som dem syntes besvära, utan jemväl ånyo under sin nådigste hand och sigill sändt dessa ändrade privilegier staden tillhanda».

Derpå blefvo dessa förelästa »från deras begynnelse till ändan», hvarefter de församlade uppmanades att upprätta förslag till de lediga embetena. Detta förslag uppsändes sedermera till generalguvernören, som dervid gjorde sina erinringar och derpå öfverlemnade det till konungen. Utgången förkunnades den 3 sept. för borgerskapet, i det att Kongl. Maj:t

- till *Burggrafve* utnämnt Kommersborgmästaren HANS VON GERDES
- » *Justitiepresident* Justitieborgmästaren WILHELM SILENTZ
- » *Kommerciopresident* Rådman WILHELM UTFALL
- » *Politi- och Byggningspresident* Öfverkrigskommisarien JACOB MAULE

och till *Syndikus* Magistratssekreteraren HÅKAN EKMAN. Vid samma tillfälle hade konungen i ärfelig adelsvärdighet upphöjt de tre presidenterna med namnen DE SILENTZ, VON UTFALL och VON MAULE.

Vidare hade utnämnts till *Justitieäldste* Rådmanen CORNELIUS TORSSON, till *Kommerciäldste* Rådman MATHIAS SCHILDT, till *Politiäldste* Rådman JOHAN RAMBEAU. Af borgerskapet och magistraten kallades till *Preses i Kämnarsrätten* Rådman JACOB WADST, till *Stadssekreterare* HERMAN DE SILENTZ samt till *Rådmän* de förut varande rådmännen FRANS SCHRÖDER, HANS SVENSSON BÜKER, ERIK CEDERBOURG, ABRAHAM BRUHN, KILIAN SCHWARTZ och ANDREAS AURELL, hvarjemte nyvaldes handlandena JOHAN ANDRIS OLBERS och OLOF HÄGER samt auditören vid Baron NILS POSSES värfvade svenska regemente i Wismar JOHAN SWEDMARK.

Sålunda var hela den lysande Stadsstyrelsen från Gustaf Adolfs dagar återställd i större glans och herrlighet än någonsin, och det hette härefter i offentliga handlingar med stolt sjelfkänsla: »Wi Burggrafve, Presidenter, Syndikus, Magistratens äldste och Råd uti Göteborg göre veterligt» etc. I spetsen stod *Burggrafven*, som skulle hafva öfverinseendet öfver det hela, öfver magistraten och kollegierna, handhafva exekutionen och slutligen förvara stadens nycklar när konungen icke var tillstädes, i hvilket fall de skulle

till honom öfverlemnas. Var Burggrefven icke tillstädes eller embetet ledigt, förvaltades det af äldste presidenten.

*Justitiepresidenten* var ordförande i Justitiekollegium, som 1716 utgjordes af Rådmännen Schwartz, Aurell och Swedmark samt Justitieäldste Torsson, hvilken liksom de båda andra äldste tjänstgjorde såsom vicepresident. Justitiekollegium hade till uppgift att vaka öfver stadens privilegier, afdöma alla rättegångstvister såväl inom staden som i Sälvedals härad, handhafva sterbhusen och vaka öfver förmyndare. Derjemte skulle presidenten tillse om nya polisförordningar erfordrades, och såsom chef för stadens polis leda de militära ärender, hvarmed staden hade att taga befattning, samt till följe häraf hafva uppsigt öfver vakten och fångarne. Till verkställan af sina befallningar hade han stadssoldaterna. För öfrigt hörde under honom kyrkoföreståndarne, hospitalet och fattigvården.

*Kommerciepresidenten*, chef för kommerskollegium — Rådmännen Schröder, Böker och Olbers samt kommerceäldste Schildt —, hade att utreda och befodra allt som rörde handel och näringar och således lydde härunder stadens skrän och gillen.

*Politi- och Byggnadspresidenten* utvalde till medlemmar af sitt kollegium, förutom politiäldste Rambeau, Rådmännen Bruhn, Häger och Cederbourg, den senare »såsom den der lärt rita och undervist är uti geometrien». Detta kollegium hade tillsynen öfver stadens gator, broar och kajer, samt öfver stadens allmänna byggnader. Vidare hörde hit brandväsendet, stadens vågar, samt bagare, slagtare och bryggare, för hvilka kollegiet borde uppgöra taxor, och slutligen hade det äfven uppsigten öfver stadens räkenskaper och penningförvaltning.

*Kämnarsrätten* utgjordes utom preses af de fyra kämnärerna, Guvernementsfiskalen Paulin, kanslisten Holst samt handlandena Jacob Bratt och Asmund Svahn, med Jonas Edgren såsom notarie vid Civilprotokollet och Carl Gustaf Beckman för brottmål. Genast i början heter det i magistratens protokoll: »Justitiepresidenten de Silentz föredrog att han förspord det de utsedde kämnärerne inte komma öfverens om företrädet, emedan en hvar söker prioriteten, hvarför magistraten tog ärendet i öfvervägande och bestämde att Paulin skulle vara den förste kämnären, derefter Bratt, Holst och Svahn».

### Myntverket.

Det nämndes att 1716 års privilegier medgäfvö inrättandet af eget myntverk i Göteborg. Detta var en förmån som likväl några gånger förut kommit staden till del.

Redan Carl IX utgaf 1609 den 3 januari en myntordning på tyska för det Hisingska Göteborg till *guldmynt* af  $23\frac{1}{2}$  karats halt samt till  $13\frac{1}{8}$  lödiga 6-, 4-, 2-, 1- och  $\frac{1}{2}$ -*markstycken*, äfvensom till 8 lödiga *tvåören* och 4 lödiga *ören*. »Af dessa myntsorter slogos allenast sexmark i guld för 1610, tvåören för 1609, samt ören för 1609, 1610 och 1611. Af vinsten på myntningen skulle konungen af guldmyntet erhålla något mer än hälften emot staden, men af silfvermyntet tillföll hälften hvardera. Genom plakat den 4 april 1610 förklarades detta mynt vara lika gängse med Kongl. Maj:ts eget mynt. Myntmästaren är ej till namnet känd, ehuru i nämnde plakat han, liksom myntgardien, säges blifvit från utlandet införskrifven. Till direktör öfver myntet och tillika borgmästare i staden utnämndes 1609 den från Amsterdam år 1605 inflyttade ABRAHAM CABELIAU.

Sedan Hisingska Göteborg blifvit 1611 förstördt, fick den nyanlagda staden den 4 juni 1621 privilegier, hvori ingick myntningsrättighet. I dess 6 § heter det: »Till mera och skyndsam uppkomst förünne och gifve Wi jemväl vår stad Göteborg, i förmågo af ett specialprivilegium . . ., magt och frihet att slå guld- och silfvermynt, å ena sidan med Wårt eller Wåre i framtiden efterträdande konungars contrefait och derunder Wårt Riksvapen och titel, å andra sidan med stadens vapen och titel, dock att de intet begagna sig af något myntverk uti verket, innan de deröfver undfått Wårt förut nämnda specialprivilegium». Härefter utfärdades följande myntordningar, nemligen: 1:o den 30 juni 1623 till 8 lödiga *tvåören* samt 4 lödiga *runstycken*; 2:o den 17 januari 1625 till samma myntsorter och af samma halt; 3:o den 4 februari 1626 till  $13\frac{1}{8}$  lödiga 20-, 8-, 6-, 4-, 2-, 1- och  $\frac{1}{2}$ -*marker* samt 8 lödiga *tvåören* och 4 lödiga *runstycken*, med tillägg att till midsommar samma år fick begagnas koppar- och hammararbete, men derefter allenast smidesamt tryckverk; och hafva enligt dessa myntordningar veterligen endast myntats ören för 1625 och 1626; samt 4:o den 27 april 1635 till 12 lödiga *marker* och 6 lödiga *runstycken*, i enlighet med hvilken ordning myntades allenast ören för 1635 och 1636 med myntmästaremärket en *glödhake*.

Efter trettio års hvila blef stadens myntverk åter upprättadt till följd af Förmyndareregeringens utfärdade bref af den 15 oktober 1666, hvari det heter: För att möjliggöra myntningens tillräcklighet för riket, halve Wi beslutat att på åtskilliga orter låta myntverk inrätta och först i Göteborg, der HANS WILLEMSON nämnes till myntmästare, hvarför honom denna fullmakt och instruktion meddelas: 1:o. Skall han inrätta i Göteborg ett mynthus. 2:o. Anskaffa en inspektor, en proberare och en penningräknare. 4:o. Begagna lika stämplars som vid myntet i Stockholm. 5:o. Öfversända hvar  $\frac{1}{4}$ -dels år profmynt till kammarkollegium. 6:o. Förmynta 300,000 Rdr af utrikes ifrån anskaffadt silfver. 7:o. Deraf mynta  $\frac{2}{3}$  i dubbla, enkla och halfva daler, samt  $\frac{1}{3}$  i enkla och dubbla ören. Till Myntinspektor nämndes PETER TIDELL den 12 dec. 1666.

Af ofvannämnde myntvärden kunna med all sannolikhet antagas hafva blifvit här slagne ännu befintliga, dels åttamarker (dubbla daler) för 1666 och 1667 af den vanliga typen med Riksvapnet i fyrdelt sköld, samt sådana för åren 1667 och 1670 af en ny, hvarken förut eller derefter begagnad prägel med fem i kors ställda vapensköldar; dels fyramarker (daler) af sistnämnda slags prägel för år 1668; dels tvåmarker (halfdaler) för 1669, samt dels fyra- och ett-ören för 1669. Alla dessa mynt sakna de för Stockholmsmynten under denna tid begagnade myntmästaremärken. Några tvåören för åren 1666—1670 utan myntmästaremarke äro icke kända. Deremot torde äfven kunna till Göteborg föras de för åren 1667—1669 slagna dukater, som hafva Svea och Göta korsställda vapen, samt likaledes sakna myntmästaremarke. Några dukater omnämnas väl icke i 1666 års kongl. bref, men man ser af § 6 i Göteborgs stads privilegier, att staden egde rätt att äfven slå guldmynt.<sup>1</sup>

Det äldsta *myntuset* lärer, enligt Geschichte der Teutschen Gemeine, legat på norra sidan om Christine kyrka, och måste antagas vara det »Göteborgs kongliga mynthus», hvilket af Axel Oxenstjerna år 1636 skänktes till Tyske Pastorn Lagmarius, som icke behöll det längre än till 1641, då han sålde det till kyrkan. Det var bygd i Nya Lödöse och sedermera hitfördt samt uppbrann i den stora eldsvådan 1669. I detta hus skedde sålunda myntningen från 1623 till 1636.

När derefter myntningen åter började 1666, begagnades dervid

<sup>1</sup> Numismatiska meddelanden. I. Om Myntsorter, Myntmästare och Myntordningar i det nuvarande Sverige af Aug. Wilh. Stiernstedt.



ett hus vid Stora Torget, hvilket inhemtas af redogörelsen i Rådhusrättens protokoller för den tvist som 1699 uppstod emellan staden samt Öfversten och kommandanten Macklier om platsen. Den senare hade nemligen låtit inplanka den plats vid torget, der det gamla Corps de gardet stått, under förmälan att han ansåg tomten vara kronans, hvaremot magistraten genmälde, att det ännu vore i minne, »att på samma plats tillforene har stått stadens mynthus, som uti påföljande ofreden blef i nödfall brukt till Corps de garde, så väl för stadsvakten som garnisonen, och, sedan detsamma genom eldbranden afhystes, har der åter Corps de garde blifvit inrättadt, på det torget skulle blifva fritt». Magistraten ansåg därför staden vara egare till platsen och uppmanade kommandanten att utrymma den, men nådde icke detta mål förr än 1701 då Generalguvernören särskildt måste gifva kommandanten befallning härom. På platsen byggdes af staden derefter ett hus för brandvakten och stadens Corps de garde.

Derefter hvilade åter myntverket, tills Carl XII i de nya privilegierna af 1716 lemnade staden fritt att »inrätta eget myntverk och slå eget hufvud- och skiljemynt, så väl i guld som silfver och koppar, hvilket bör vara lika stort till skrot och korn med Kongl. Maj:ts mynt; men som i stämpeln bör vara någon åtskillnad, så tillåte Wi att uppå hufvudmyntet på ena sidan sättas Wår bröstbild och titel deröfver, och på den andra sidan stadens vapen, men uppå skiljemyntet sättas på ena sidan allenast Wårt namn och på den andra sidan stadens namn. Den vinst, som med sjelfva myntningen eller i slagskatt flyta kan, wele Wi hafva tillagt staden, men vinsten af den skedda förhöjningen på myntet förbehålle Wi oss sjelfva att disponera öfver».

För att tillgodogöra sig den inkomst, som antagligen häraf skulle uppstå, var man genast efter privilegiernas erhållande betänkt på att sätta företaget i verket, och den 5 sept. 1716 föreslog commerciepresidenten von Utfall att några af de förmögnare borgarne borde uppkallas, med hvilka magistraten kunde öfverlägga om och på hvad sätt medel till mynthusets uppbyggande skulle kunna anskaffas, förklarande han sig vilja för sin del »ansenligt dertill inskjuta», blott företaget med första kunde komma till stånd.

Detta förslag antogs och den 12 september hölls ett sådant möte, då magistraten androg att, »såsom Hans Kongl. Maj:t ibland andra denna staden allernådigt förunte förmåner, allernådigt har behogat tillåta det här uti denna staden må inrättas ett myntverk

till stadens och borgerskapets egen nytta och bästa», så har magistraten till följe deraf varit betänkt på, huru och på hvad sätt ett sådant lämpligast kunde inrättas, hvarefter de närvarande föreställes att till ett sådant verk fordrades ansenligt med penningar. Då likväl inga allmänna medel funnos att tillgå, så ville magistraten hemställa till de närvarande, huruvida de skulle vara sinnade, att till en så gagnelig inrättnings åstadkommande, hvar efter sina vilkor göra förskotter, dem de af verkets första afkastning skulle återfå.

Förslaget mottogs med varmt bifall och de nödiga medlen tecknades genast, deraf

Burggrafve Hans von Gerdes	1,000	daler s:mt,
Kom.-presidenten von Utfall	1,500	» »
Assessor Göthenstierna	1,000	» »
Rådman Olbers	2,000	» »
» Schröder	1,500	» »
» Bruhn	500	» »
» Rambeau	500	» »
Handlanden Olof Persson Ekmarck	500	» »
» Fredr. Krantz	500	» »
» Martin Edenberg	500	» »
» Abrah. Petersson	500	» »
» Bornander	500	» »
» Örtengren och Köhler	500	» »
» Lars Hansson Liedgren	500	» »
» Alexander Wilhelmson	500	» »

eller tillsammans 12,000 daler s:mt,  
hvarjente handlanden Peter Silvander lofvade att framdeles bidraga, och likaledes delegarne i Rådman Nils Persons (Sahlgren) dödsbo.

Derefter öfverlades om hvem man skulle anförtro verkställandet af byggnaden, då flertalet förenade sig om »Assessor Polhammar» (Christoffer Polhem), som skulle tillskrifvas och anmodas att resa hit och utse en lämplig plats samt afgifva erforderliga yttranden, hvarefter myntverket skulle med första byggas och sättas i gång.<sup>1</sup>

Polhems svar anlände kort derefter, och han sjelf i första dagarne af 1717, då Justitiepresidenten de Silentz föreslog »det ett par af Rådet borde honom på magistratens vägnar beneventera och begära, att han ville obesväradt uppkomma på rådhuset, på det

<sup>1</sup> Om Polhems förslag jemf. bil. 23.

man måtte få tillfälle discureras och med honom öfverlägga om myntet». De utsände rådmännen, Mathias Schildt och Joh. Andr. Olbers, återkommo om en stund, medhafvande den ryktbare mekanikern, »som vederbörligen och med gratulation af magistraten undfången blef», hvarpå Herr Commercierådet (Polhem) utlät sig att han håller före vara bäst, att mynthuset blifver inrättadt uti någon ström, som går härigenom staden, af hvilken verket kunde drifvas, helst emedan det skulle falla för kostbart och intet löna mödan, der verket skulle drifvas med mycket folk eller hästar, särdeles om endast koppar- och skiljemynt skulle präglas». Efter öfverläggning härmed beslutades att Polhem och de Silentz samt några af Rådet skulle taga alla lämpliga platser i betraktande och utse den tjenligaste.

Sedan detta var gjordt, derunder särskildt Mölndalsfallen tyckes ådragit sig Polhems uppmärksamhet, lofvade han att afgifva ett skriftligt yttrande, och begåfvades för sitt besvär med 40 dukater eller 200 daler s:mt.

Tiderna blefvo likväl allt oroligare och drogo uppmärksamheten liksom tillgångarne åt annat håll, hvarigenom något myntverk icke kom till stånd före Carl XII:s död, hvarefter privilegierna upphäfdes. Med år 1670 kan alltså myntningen härstädes anses hafva för alltid upphört.

#### Om upphäfvandet af Göteborgs storartade privilegier

berättar P. A. Granberg i sin Göteborgs beskrifning följande, hvarvid han begagnat Hemliga utskottets protokoll för 1719: »Sedan Ständerna efter konung Carl XII:s död samlats till den märkvärdiga riksdagen 1719, vid hvilken regeringssättet omskapades, funno de äfven för godt att upphäfva hvad de kallade skadliga nyheter. En af Göteborgs riksdagsmän och handlande vid namn HABERMANN, som fått ett rum i Hemliga utskottet, lærer först gjort anmärkningar mot den 1716 gjorda inrättningen af stadens magistrat, och i utskottet ifrades starkt emot den rang som blifvit dess ledamöter tillagd; man fann det till och med vara otillbörligt att adelsmän funnos bland styresmännen i en stad, emedan de såsom adelsmän borde nödvändigt vid riksdagarne hafva olika intressen emot borgerskapet. Det var i sin ordning att Hemliga utskottets yttrande skulle verkställas utan motsägelse vid en riksdag, der ständerna egde att bortgifva en krona, och således blef utan vidare omgång,

och till och med utan stadens och magistratens hörande, befallt att den af konung Carl XI inrättade staten skulle åter upptagas och sysslorna derefter indelas».

Om man äfven måste medgifva, att privilegierna af 1716 under de få år de tillämpats icke haft tid att bereda staden några verkliga fördelar, och att de syntes hafva tillkommit mera för magistratens än stadens bästa, och om man sålunda i betraktande häraf kan finna förklarligt och måhända berättigadt det handlingssätt, stadens ofvannämnde ombud vid 1719 års riksdag ansåg lämpligt, när han medverkade till omstörtandet af de privilegier, hvilka ansågos vara de mest lysande Göteborg någonsin erhållit, så måste man å andra sidan erkänna, att riksdagen gick både förhastadt och skonslöst tillväga.

Det är nemligen tydligt att Göteborg, under tiden från Carl XI:s stat af 1695, utvidgats i alla riktningar, så att följaktligen många af de i privilegierna 1716 upptagna nya befattningarne, långt ifrån att vara till endast för den yttre glansen, så som det förmodades, tvertom voro påkallade af ett verkligt behof. Detta insågs äfven redan efter några få år, och man måste sålunda tid efter annan lappa den 1719 uppgjorda staten, till föga gagn för det allmänna.

Att man derjemte gick skonslöst tillväga, behöfver ej sägas. Dels blef följden en verklig degradering, när Burggrefven åter fick nedstiga till borgmästare, presidenterna blefvo rådmän o. s. v., men dels gingo äfven åtskilliga personer miste om sina innehafvande tjänster, emedan den nya staten innehöll vida färre befattningar än den äldre. På samma gång den sårade fåfängan hade all anledning att känna sig bittert kränkt, gingo många förtjente män förlustige om befattningar och löner, och ställdes genom ett penndrag på bar backe. Och slutligen, om äfven stadens innevånare i allmänhet icke ännu skördat de fördelar af Carl XII:s privilegier, som otvifvelaktigt senare skulle uppstått, såväl genom myntningen som gåfvan af Elfsborgs kungsladugård, så hade de ännu mindre orsak att rosa den nya ordningen, och det bör sålunda ej förundra om en allmän missbelåtenhet gjorde sig gällande.

Att denna missbelåtenhet företrädesvis skulle gifva sig luft hos magistratens ledamöter, var att vänta. Så skedde äfven vid det tillfälle, den 3 aug. 1719, då den nyutnämnde Landshöfdingen första gången helsade borgerskapet och stadens myndigheter. På hans fråga hur påbudet om den nya staten blifvit efterlevadt, svarade

Justitiepresidenten DE SILENTZ att »Magistraten har ställt och lärer ställa sig detsamma till underdånig efter rättelse hvad löningarne och annat angår, men som han, såväl som flere af magistratens ledamöter, äro försedde med Högstsalig Hans Kongl. Maj:ts fullmakter, så förmodar han, fastän han är på staten uppförd med titel af Justitieborgmästare, och de öfrige för rådmän, det de dock lära så väl som andra, med hvilka skett någon ändring, få åtnjuta sina karaktärer och rang, särdeles som af 1695 års stat nogsamnt bevisligt är att sal. Herr Presidenten Macklier stått derpå uppförd för Justitieborgmästare, men på extra ordinarie staten blifvit benådad med karaktär af Justitiepresident, hafvandes ingen af alla Collegier ej heller någon annan person af hvad stånd den helst vara kunde, sökt honom denna karaktär att afskära. Skulle Herr Baronen och Landshöfdingen draga betänkande att låta honom (de Silentz) njuta sin rätta titel och rang, kongl. fullmakten likmätigt, så önskar han få så lång dilation, att han kan hos Hennes Maj:t Drottningen få visa sina meriter och söka allernådigste decision.

»Derpå frågade han äfven om Herr Landshöfdingen hade någon apart Hennes Maj:ts befallning att således förnedra dem, som Hans Högstsalig Kongl. Maj:t hade bevist nåd, förklarandes ock der hos, att han intet gått ifrån sin stol och säte fast Hans Högstsalig Kongl. Maj:t hade intet allena lemnat honom Presidents karakter utan ock offererat honom Burggrefve embetet, och således nödgades beklaga, det han af Herr Landshöfdingen blifvit degraderad och förnär gjord».

Landshöfdingen svarade att han icke erhållit några särskilda befallningar, »ej heller ville han förstå det vara någon förnedring», det som händt, men då i staten inga andra titlar funnos än Borgmästare i detta fall, så ansåg han de förra fullmakterna upphäfd, hvarför han ej kan tillåta sig medgifva högre titlar än de nu bestämda, så framt Hennes Maj:t ej annorlunda förordnar; ville dock trösta dem dermed att detta lärer lända dem till advantage, när de göra deras ansökningar hos Drottningen».

Derpå uppträdde Politipresidenten RAMBEAU och äldste THORSON med förklaring, att de så mycket säkrare göra sig förhoppning om att Drottningen skall tillåta dem bibehålla titel och rang, som detsamma vederfarits andra i samma ställning, hvartill Landshöfdingen såsom svar upprepade hvad han förut sagt, med tillägg att de måste återgå till platserna före 1716, om de vilja bibehålla sina embeten

i stadens tjenst, »kunnandes han utom Rådstugan intet betaga dem deras rang, men i Rådstugan komma de att betraktas såsom rådmän; för öfrigt ville han förorda deras ansökningar hos Drottningen.»

Frågan förekommer åter den 22 augusti, när Landshöfdingen skulle mottaga magistratens trohetsed till Drottning Ulrika Eleonora. De, som voro i fråga att nedflyttas, hade icke ännu fattat sitt beslut, och Presidenten Rambeau förklarade sig icke vilja aflägga trohetsed förr än drottningens resolution om rangen blifvit kunnig. Landshöfdingen föreställde då magistratens ledamöter om »de icke funne det skäligt och billigt att Herrar Rambeau och Thorson, som varit benådade med Konung Carl XII:s fullmakter såsom Justitiepresident och Justitieäldste, finge blifva vid de rum och ställen som de sålunda erhållit, viljandes förmoda, när hvar och en hos sig detta besinnar, det de i godo lära med hvarandra härom komma öfverens, och icke missunna dem att behålla företrädet till de främsta rådmanssätena, utan med sämja och enighet gifva dertill sitt bifall och samtycke».

Härtill hade likväl några af de öfriga för ingen del lust, hvarför det måste skridas till votering, då det befanns att flertalet var emot förslaget, hvilket så förargade Landshöfdingen att han förklarade att, fastän den nya Staten endast betraktade Rambeau och Thorson såsom rådmän, så »understår han sig dock icke att degradera dem från de ställen, hvarmed Högstsalig Hans Kongl. Maj:t dem benådat, utan, i underdånigste respekt för en så stor och högst berömd konungs dem meddelade fullmakter, lemnar dem att blifva vid sina förra rum och ställen bibehållne».

När det derefter samma gång skulle bestämmas, rörande magistratens sammansättning, förklarade Presidenten Wilhelm von Utfall, som äfven måst stiga ned till rådmän, att han ämnade taga afsked; sammaledes rådmän Lars Hansson Liedgren, och ändå var staten öfvertalig, ty, enär den ej medgaf mer än 10 rådmän — och dertill bibehöllos de äldste, nemligen Bruhn, von Öltken, Thorson, Schwartz, Häger, Aurell, Svedmark, Hans Andersson, Rambeau och Cederbourg —, återstodo ännu Johan Paulin och Jacob Bratt, som alldeles gingo miste om sina platser.

Slutgiltigt afgjordes ställningen inom rådet först genom ett Kongl. Bref som af Landshöfdingen föredrogs i magistraten den 7 okt. 1719. Häri bestämdes att Johan Rambeau och Cornelius Thorson skulle såsom rådmän hafva säte framför deras embetsbröder,

samt att Rådmännen Paulin och Bratt finge såsom extra ordinarie rådmän utan lön tjenstgöra.

Om bibehållandet af titlarne nämnes ingenting, hvilket beredde vederbörande nytt bekymmer, och Landshöfdingen måste den 21 nov. hålla ett nytt sammanträde, hvarvid Rambeau väl förklarade sig villig aflägga trohetsed såsom rådman, »men ville derjemte förmoda att han sin Presidentskarakter får bibehålla», hvilket Landshöfdingen förklarade sig ej kunna tillåta inom rådstugan, så framt ej Drottningen medgifver ett sådant privilegium. Deremot hade han ingen makt eller önskan att hindra om en dylik titel lemnades Rambeau utom rådhuset, men som han fått Drottningens befallning att sätta magistraten i sitt förra skick, »icke under titel af Burgrefve, Presidenter och äldste, utan under namn af Borgmästare och Råd», så kunde han deruti ej göra någon ändring.

Rådman von Öltken, som alltid var till hands när det gällde split och tvedrägt, förmenade att det skulle vara högst oriktigt om en person finge en annan och högre rang utanför rådstugan än inuti densamma, och begärde att i protokollet måtte antecknas att han förbehåller sig att söka Hennes Maj:ts nåd och göra förfrågan om han kan sägas hafva blifvit åter insatt i embetet enligt Kongl. Brefvet, när han nu nödgas sitta nedom Herrar Rambeau och Thorson.

Härtill svarade Landshöfdingen kort och godt, att Guds och höga öfverhetens Nåd måste man söka så länge man lefver, och kan Herr Öltken sådant icke förvägras, hvad heller han låter föra det till protokollet eller icke. Och härmed afstannade klagomålen.

Ett efterspel till dessa förhandlingar uppkom derigenom, att ett, som det synes, temligen allmänt rykte började sprida sig bland allmänheten, utpekande ingen mindre än arfprinsen af Hessen, den sedermera blifvande konung Fredrik I, såsom egentliga upphofvet till det våld, som föröfvats mot Göteborg genom privilegiernas återkallande. Anledningen till en sådan afvoghet mot staden finnes icke antydd, om icke en sådan kan anses ligga deri, att prinsen ville gynna Uddevalla, som samtidigt erhöll stapelrätt.

I hvad fall som helst väckte saken uppmärksamhet, och prinsen, hvilken nu stod nära det eftersträfvade målet, svenska tronen, och fruktade att ett sådant rykte kunde hafva allvarsamma följder, ansåg sig böra härom tillskrifva Landshöfding Posse med bedyranden om sin oskuld i det som händt, samt med anmodan att delgifva detta stadens myndigheter. I anledning häraf skyndade sig magistraten att till prinsen aflåta efterstående förklaring:

»Det är Eder Kongl. Höghetz nådige befallning till högwälborne Hr Baron och Estatz Secreteraren BARCK oss genom högwällborne Hr Baron och Landshöfdingen POSSE den 20 i denna Månad communicerat, hwar af wij måste förnimma, Gud wet med hwad ängslige sinnen, huru Eder Kongl. Höghet skulle blifwit förebrackt, att man här i staden will tilläggia Eder Kongl. Höghet någon dehl och skuld uti den ändring som förledet åhr skedde med Giötheborgz Privilegier, hwarigenom denne Stadens förmoner blefwo ansenligen förminskade, och Uddevalla deremot erhöit stapelrätt och frijhet, lijksom skulle Eder Kongl. Höghet giärna sedt att staden giordt denne förlusten af des förmoner, hwilken tancka dock wälbemälte Estatz Secreterare, genom ofwanbem:te des Skrifwelse till Hr Baron och Landzhöfdingen begärt måtte på alt giörligit sätt folcket betagas, wittnandes i öfrigit nogsampt om Eder Kongl. Höghets oskyldighet uti denna imputationen och gifwer tillkiänna huru med den saken tillgådt, för än den omsijder blef wärkstald.

Nu som det oss otroligen grämer (och) ängslar, att sådant skall wara utspridt och kommit för Eder Kongl. Höghets milda öron, hwartill otwifelacteligen owänner låtit sig bruka att dermed ännu sökia stadens wijdare förtryck, och intet låta sig nöija med det som honom redan öfwergådt, emedan wij på wåre samweten kunna betyga det wij för detta aldrig hördt deraf, ej heller skulle wij kunna föreställa oss att någon wore af den förmäthenhet antingen att berätta något dylikt, eller i något måhl understå sig censurera Eder Kongl. Höghets höga actioner och förrettningar, då skole wij dock om någon skulle låta sig lijta att utsprida ett så ogrundadt och obetänckt ryckte, eller på ett eller annat sätt låta höra sig att han i en sådan mening wore, af wår underdånige plicht underwijsa honom hur wilse han far, och att han utan ringaste grund och skiähl sig en sådan inbilning helt obetänckt giör och formerar, med den alfvarsamma åtwarning derjempte att han sig hädaneffter så derföre som för andre dylijka oanständiga omdömen om sin höga öfwerhet och deras höga actioner noga och wäl i ackt tager.

Och aldenstund Eder Kongl. Höghet nådigst täcktz omfatta denne lilla och ringa, dock trogne staden, med sin höga ynnest, och wid alla tillfällen wijsa deraf sådane prof, som oss och en hwar af des inwånare högst hugnar och gläder, så lägge wij ock härför Eder Kongl. Höghet ej allenast wår underdånige tacksäjelse för en så hög nåd neder, utan ock i lijka underdånighet supplicere och bedie Eder Kongl. Höghet oss och denne staden i sin nådiga höga ynnest alt framgent täckes hafwa inneslutne sampt med lijka nåde anse denna wår underdånige berättelse, som wij af trogen zele och skyldighet funnit oss föranlätne hos Eder



Kongl. Höghet underdånigst insinuera, förblifwandes i döden med all underdånig devotion etc.

Hans von Gerdes.

Jean Rambeau. Corn. C. Thorson. Abraham Bruhn. Gerh. von Öltken.  
Kilian Schwartz. And. Aurell. Oluf Häger. Joh. Swedmark.

Hans Anderson. Jacob Bratt.

Herman de Silentz.

Götheborg 23 Jan. 1720.»

## BILAGOR.

Bil. n:r 1.

*Till Hans Kongl. Maj:tt, vår allernådigste konung,  
angående skiappens upbringande af Engelske Ca-  
pare, d. 10 Aprilis 1705.*

(Registraturet 1703—1705 i Göteborgs stads arkiv.)

Ehuruwäll Commerce, handell och wandell, när dhen florerar och utan oskiähhligt intrång brukas må, är af den beskaffenhet att konungen uti sine höge desseiners uthförande deraf kunde hafwa styrekia. Rijket i gemen ther af spöria een Lijsa till att draga dhe Beswär som närwarande tijder med sig föra, och Städernes inwånare i synnerhet hugna sig af een ährlig Nähring till sitt och dhe sinas uppehälle och wälltrefnad, så beklagar sig lijkwäll denna ortens till siös trafiquerande Borgerskap, att fast de med all redelighet sökia att drifwa sin handell med Hans Kongl. Maj:ts Bundzförwanters och Wänners Undersåtare, anläggia sin ringa Egendomb uti Skiepzrederijer, försee sig med det Höglöfl. Kongl. Cammar- och Commerce Collegii riktiga siöpass, och för egne Räckningar och Risico effter offentelige Contestationer, Certificationer och Attester förskrifwa och tillhandla sig tillätelige Wahrer och Kiöpmansskaper så blifwa ändå mehrendels alle Skiepp och Fahrkoster, som till eller från Franckerijke segla, af Engelske Capare stundom i siön beröfwade sine Victualier och Lijfzmedel, stundom een dhel af Kiöpmanswahrerne, under prætext af handell borttagne, och när alt sådant med Tålamoðh öfverwunnet är, på slutet upbracfte och under hwariehanda inwändningar arresterade och uppehållne. Och när the hwarcken med Contrabande wahrer, Lurendrägerij eller annan olofflig handell beträdas kunna, utan det befinnes effter siöpassen, Räckningar och Connoscementer riktigt, så gör man dem dock een Process, genom hvileken skiepp och gods fuller kännes frij, men Swenska Redare och Befrachtare lijkewisst dömas till att ersättia Caparen och dhen omkostning, som han till upbringningen och Processen använt, hvilken alltid upføres så drygt, att den uppäter ej allena dhen gewinst, som een kiöpman skulle hugna sig utaf, och ändå een deel af Capitalet, förutom det som Swenske Undersåtare sielfwe warit förplichtade att använda till Processens och Reclamens kostnad, samt Månadzpenningars uthbetalande under Uppehållningstijden, jemwäll att Folcket imedlertijd och under

Arresten förtärer sin Provision, som dyrt måste i Engelland inkiöpas, och mycket köpmansgods är af den beskaffenhet, att det under ett sådant olaga och ochristelighet uppehållande bortskämmas och fördärfwas, eller af dheras påsatte Besökare och Wächtare till een dehl förtäres eller förskingras.

Warandes ock nyligen händt att een wår medborgares CORNELIUS TORSONS allena ägande skiep, »Emanuel» benämndt, under sin rättfärdiga resa från Nantes och hijt till Giötheborg, först af många Capare och kryssare är wordet i siön preijat, besöckt, och löösgifwet, och sedan när skiepparen, till att reparera een läcka, af egen willia war inluppen i Plymut, är han der tagen i arrest och beslag af een örlogsman, der han mente niuta Beskydd, och alla hans Pas och Documenter fråntagne och till London skickade, der man gör honom een kostsam Process, och än i dhenna stund till ägarens oboteliga skada oppehåller, oachtadt han inför wår sittande Rätt med lijflig Eed betygat hafwer, att Skiapp och Ladningen hörer honom allena och ensam till, och att ingen Främmande under någon titul eller Skeen deel deri äger, och deruppå erhållit det Kongl. Cammar- och Commerce Collegii honom meddelte Latiniske siöpass.

Och sådane Exempel äro rätt nu otalige.

Fördenskull inflyr denne ortens trafiquerande Borgerskap till Eders Kongl. Maj:tz wanliga Kongl. Nådh och Milldhet, och allerunderdånigst beder, att Eders Kongl. Maj:tt till sine trogne undersätars beskydd och säkerheet, genom des uti Engelland residerande Minister och Envoyé, täcktes hoos hennes Maj:tt Drottningen af Engelland låta göra een påminnelse att detta skiapp måtte relaxeras, andre flere befrijas, och Eders Maj:tz undersätare niuta een frij och obehindrad Fart, effter för detta upprättade Förbund och Handels Tractater, ty om det längre så skall tillgå med våra Farkosters och Ladningars Upbringande, som een tijdh skiedt är, så kan ingen Siöfart idkas med någon förkofring för Eders Kongl. Maj:tz Undersätare, utan dessa stå hazarden och beswäret af siö- och olyckor och göras oförmögne till att effter sin willie understödia Rijksens tarfwor, och dhe Engelske taga Nyttan deraf, hwar öfwer Wij uti diupaste underdånighet afwachta ett nådigt Bijstånd och hugnelig Resolution, och deremot till wår död förblifwa etc.»

*Förslag huru Boryerskapet här i Göteborg  
widh Nyliqst öfwerständne munstring sig effective befunnit.*  
(Orig. i Göteborgs stads arkiv.)

	Capiteiner	Leutenanter	Fendrickar	Sergeanter	Corporaler	Trumslagare	Gemehna				Summarum
							Borgare	Gesäller	Drengar	Stemma	
Capitein <i>Gieseke</i>	1	1	1	6	4	—	88	49	10	147	160
» <i>Strokircks</i>	1	1	1	5	4	—	96	12	4	112	124
» <i>Copmans</i>	1	1	1	5	5	2	123	28	12	163	178
» <i>Cornelius Torssons</i>	1	1	1	5	4	—	132	23	11	166	178
» <i>Hans S. Bökers</i>	1	1	1	5	4	1	114	25	4	143	156
	Summa	5	5	26	21	3	553	137	41	731	796

Datum Götheborgh d. 14 Juni A:o 1705.

ad Mandatum

*Johan Seth.*

Bil. n:r 3.

*Specification uppå dhe ankombne Ryska fångar,  
som här i Götheborg komma att förblifwa.*

(Orig. i Göteborgs stads arkiv.)

Sergeant n:r	1.	Ivan Astolschoff	1
	2.	Fieder Wirki	1
	3.	Simon Ivanoff	1
	4.	Gregori Zuwaschoff	1
	5.	Gregori Batrakoff	1
	6.	Jacob Gregori	1
	7.	Daniel Nieronoff	1
	8.	Ivan Swistunoff	1
	9.	Petter Andreff	1
	10.	Philipp Andreff	1
	11.	Michael Dalathoff	1
	12.	Vlass Fiedroff	1
	13.	Andre Cavalioff	1
	14.	Fiedor Cassloffski	1
	15.	Ignat Sedellikoff	1
	16.	Jeffrin Archipoff	1
	17.	Jeffrin Barrisoff	1
	18.	Stannislaff Manqverf	1
	19.	Affonas Wollkoff	1
	20.	Wasili Golovi	1
	21.	Michael Ivanoff	1
	22.	Gregori Repio	1
	23.	Philipp Kuffmin	1
	24.	Steffan Gorbonoff	1
	25.	Andre Asipoff	1
	26.	Fieder Warankoff	1
	27.	Jeffin Antonoff	1
	28.	Gabriel Milikoff	1
	29.	Mitre Matroisen	1
	30.	Michael Resonoffski	1
	31.	Samoel Chukin	1
	32.	Annicka Chatelnick	1
	33.	Simon Onofriff	1
	34.	Waselij Saposnick	1
	35.	Ipat Micholais	1

N:r 36.	Ifwar Schullkoff	1	
37.	Michael Stenopoff	1	
38.	Andre Biruck	1	
39.	Dennis Bookleniess	1	
40.	Petter Philipp	1	40 man.

Datum Götheborg d. 18 Octobris A:o 1705

ad Mandatum

J. SETH.

Bil. n:r 4.

*Magistratens i Göteborg publication angående dhe Saxiske Fångarnes hysande effter Taptö är slaget, d. 25 Aug. 1705.*

(Registraturet 1703—1705 i Göteborgs stads arkiv.)

Ehuruwäll Kongl. Majj:tz allmänna allernådigste Förordningar och Förbudh, att sedan Taptö är slaget ingen skiänckning, drick- eller swärming bör tillåtas på kiällare eller krogar i staden, lära wara allom i gemehn kunnige, så har man intet dess mindre heelt ogiärna måst förnimma att een deehl af Inwåhnarne här i staden, och särdeles dhe som hålla öhlsahlu och gemehna krögerier sådane Kongl. Förbud nu wid dhenna tijden alldeles uhr acht lembna willia, i dhet dhe emot Magistratens så offentelige å Rådhuset skiedde åthwarningar, som igenom Betiänterne afgifne wällmehnte påminnelser, skohla understå sig på helge- och söcknedagar, utan åthskillnat, att skiänckia och tappa för dhe Saxiske Fångarne sedan Taptö är slaget, tillstädiandes dem sålunda emot Förbudh hoos sig att dricka och swärma heela Nätterne bort åth, och, dhet som nu straffwärdare är, döllia och undansticka sådane när dhe af wachterne efftersökas med mehra, der lijckwäll alle slijke Främblingar och Fångar, dhet wari sig Officerare, drängiar, haakskyttar, sådane som hoos stadens handtwärckare arbeta, eller ock dhe som i Fångehusen inlougerade äro, intet mindre än andra i staden wistande, borde tillhållas att i rättan tijd och förr än Taptö slåås förfoga sig hwar till sitt.

Hwarföre, och på dhet ingen må af owettenhet häruthinnan sig wijdare kunna betiäna, warder här med, i underånigst föllje af Kongl. Majj:tz allernådigste Stadgar och Förordningar, allmänneligen af Prädikostohlarne förkunnat och förbudet att ingen, eho han är

må understå sig, sedan Tupto är slagen, att hysa eller hos sig döllia någon af dhe främmande eller Saxiske Fångarne eller andra, fast mindre för dhem någon öhlsahlu och skiänckning giöra, eller elliest något svärmerije tillåta, wider 40 ms plicht, eller i Mangell der af ett proportionerat fängelse eller kropzstraff tillgiörandes. Skulle ock någon af sådana Personer, som ofwanbemält är, intet wella lyda åthwarningar och med godo förfoga sig hwar till sitt förordnade härberge eller Fångehuus när tijder är, och der om af Wärden påminnelse giöres, så skall dhet åliggera een sådan huuswärd att straxt angifwa dhem hoos wachten, som effter ordres kan twinga dhem till dheras skyldigheet, effter som dher dhet icke i rätten tijd skier ingen ursäckt för dhen samma lærer giälla, om dhe sedan af wachterne anträffade warda, utan att een sådan lærer blij anlagadh och med behörig Nöpst och böter belagd, dhet alle som wederböre hafwa att taga sig till warning och effterrättelse.

Bil. n:r 5.

*Kommandanten, Öfversten och Baronen Nils Posse till Magistraten i Göteborg om de Ryska fångarnes bevakning, den 1 Aug. 1708.*

(Gouverneurens m. fl. Bref pro 1706—1708 i Göteborgs stads arkiv.)

Uppå Välborne Herrar Borgmästarnes och Stadens högdährade Borgerskaps anmodan, har jag sedan min första hitkomst till detta mig i Nåder anförtrodde kommandantskap effter högsta giörligheten sökt dhen swårhet, som af de många härwarande krigsfångars bewakande och herbärgierande staden tillförendne belastat, att lindra och lijsa, till hwilken ända itt stoort antabl Ryske fångar uthom staden uti Capuneren med Regementswacht och upsicht förwarat, så at allenast en wachtkarl af staden skulle derhoos stadigt förblifwa, som till dhe siukas förnödenhet kunde för deras penningar hämpta hwad them nödigast kunde wara, hwilken karl och alt till min afresa stadigt derwid warit, men sedermera sig alldeles afhållet, at nu ingen af staden the samme fångar bewakar eller upwachtar.

Altså, emedan iag herom giordt åtskillige påminnelser mundtligen till wederbörande, och till dato ingen wacht dersammastädes sig inställt, är iag härmed föränlåten hoos den Edle och högdährade magistraten herom påminna, att samme Ryske fångar, såsom alla the andra, måge af stadzens Borgerskap bewakas, och med så

mycket större omhåga derigenom söka förekomma hwarjehanda skadelige företagande, som denna nation af ærgeste natur och sinne befinnes och nyligen en faselig desparations gierning till wahrning wid Rijga af deras Camrater begångit, oss lämnat, för hwilken orsak iag all möjelig anstalt giordt med wacht om dagen af Guarnisonen, som på dhe arbetande gifwa noga acht, men som dageligen altid öfwer 100 man som siuke sig innelägga, har iag ei underlåta bordt at påminna, at dhen wacht, som wid samma är af staden förordnat, må med laddat gewähr wara försed, och hehla wachten blifwa tilsammans, som nu icke mera än allenast dhen eena, som posten widh dören hafwer, ähr tillstädes, och då dhen aflåssas går derifrån till dess han låssa bör, och således icke mera än en man wid så många fångars bewakande widh hwart Logement ther the äro förordnade, som ähr alt för betänckeligt, der någon olycka, den Gudh nådeligen afwände, skulle skie, aldenstund Kongl. Maj:ttz willie och befallning är sådanne fångar af stadzens Borgare wacht bör bewakas, som dhet beswäret med dhee anseenlige Contante penningesummor månadtligen till deras underhåld staden till gode kommer, någorlunda till drägelighet synes kunna Considereras.

NILS POSSE.

Bil. n:r 6.

*Teckning af förskotter till kronan 1710.*

(Gouverneurens m. fl. Bref 1711 i Göteborgs stads arkiv.)

Anno 1710 d. 16 Februarij trädde Hans Excellence, Högwälborne Herr Baron, Gouverneuren och Amiralen på Rådhuset, till att förfordra afhandlingen om Förskotterne till Hans Kongl. Maj:ttz och Fäderneslandets tjänst, hwarunder fölliande sig medh sina underdånige Förskotter förklarar, såsom

Herr Inspectoren Tillroth . . . . .	500 d. s:mt
Handelsmannen Anders Nilson . . . . .	600 » »
Herr Secreteraren Ekman . . . . .	400 » »
Madam Limmerhult offererade sig till Förskott af dhe materialier, som hoen till Cronan levererat . . . . .	— » »
Herr Coopman resolverade sig att låhta des leverentz till recruterne ankomma på Förskott, ungefähr bedragandes sig till . . . . .	800 » »



Herr Abraham Bruhn . . . . .	300 d. s:mt
» Hans Hanson Busch . . . . .	250 » »
» Lars Hanson Liedgren . . . . .	300 » »
» Rambeau . . . . .	500 » »
» Christoffer Liedberg . . . . .	300 » »
» Swen Pijhl . . . . .	350 » »
» Arendt Hindr. Reimers . . . . .	200 » »
» Fredr. Crantz . . . . .	300 » »
Madame Thornton . . . . .	2,100 » »
Herr Rådman Tham . . . . .	4 å 5,000 » »
Det Amianske Sterbhuuset utgiör des Förskott i Stockholm . . . . .	— » »
Herr Oluf Person . . . . .	600 » »
» Johan von Minden offererar . . . . .	500 » »
» Jacob Bornander . . . . .	150 » »
» Commissarien Wällb. Hans Wehnerstierna	1,000 » »
Absentes: Herr Cornelius Thorson, Herr Edenbergh, Herr Söfring Barck, Mad. Asmundhs änckia, Mad. Häger, Swen Olson Hijsing, förutan många flere.	
Summa	14,150 d. s:mt.

Bil. n:r 7.

*Förskott till Kronan 1710.*

(Magistratens protokoll 1710 i Göteborgs stads arkiv.)

*Anno 1710 den 16 Februari.*

S. D. Effter den Notification som i aftons till Hr Borgmästar-  
ren skedder är, uppkom på Rådhuset Högwälborne Hr Baron, Gouvern.  
och Ammiral *Siöbladh* Excell:ce och hade med sig H. Cammereraren  
*Scharp* och Secreteraren *Seth*, då fölliande passerade i Närwaro af  
Magistratens ledamöter,

Hr Borgmästarne

Hr *von Gerdes*

Hr *Silentz*

Hrr Rådmännen

Hr *Beckman*

Hr *Wadst*

» *Tham*

» *Gieseke*

» *Schröder*

» *Cederbourg*

» *Utfall.*

Hans Excellence påminte om den Proposition som Hans Excellence nästl:ne d. 31 Januari här på Rådhuset framstälte på det högl. Kongl. Cammar Collegii ordres om några Försträckningar till Kongl. Maj:tt och Cronan emot Förpantningar af fasta godz och Räntors opbärande å 6 pro Cento såsom Interesse, eller på annat sätt och emot god Försäkring, wehlandes förmoda att något lærer wara giordt till saken, hwarpå swarades att man har hafft dem af Borgerskapet uppe, hwilka warit hemma, men een dehl hafwa warit och äro ännu på sina Mareknadz Resor. Icke dess mindre hade Magistraten på åthskillige dagar låtet upkalla både Ståndzpersoner och een dehl af Stadens Borgerskap, och med all Flijt och wälmening förehållit dem höga Öfwerhetens Nädigste Förslag och Tillbud i detta Máhl. Men somblige ursächtade sig af Medellösheet i denna Nähringzlöse tijden, somblige att dhe hafwa sine Medell i Banco insatte, och andre tagit det i betänckiande, som den deröfwer hålldne Annotationen bredare utwijsar, warandes Magistraten kiärt att Hans Excell:ce sielf nu tackes wara derhoos tillstädes, och förmå dem, hwilke Medell äga, till någre Förskotter, och blefwe therpå fölliande Personer effter handen inkallade och hörde.

Hr GERHARD VON ÖLTEN swarade på Hans Excell:ces förestäl-  
 lande om försträckning, att han är dertill både skyldig och willig,  
 men han hade uti Banquen insatt een så anseenlig Summa både af  
 sitt eget och sitt Styfbarns Penningar, att han intet har sielf i hän-  
 derne, och hwad han har hoos andre att fordra, det kan han intet  
 inbekomma, ty fast han rest omkring i Landet och Mareknaderne  
 att fordra sina Debitorer, så hade han doek intet erhållet. Kunde  
 han nu Commendera sine Medell uthur Banquen, eller få inn sine  
 Fordringar, Så will han deraf giärna understödia det gemena Bästa,  
 emedan han får een så god Försäkring och större Interesse än  
 Banquen gifwer. Hans Excellence mente att han bör genom Exe-  
 cution förhielpas till sitt, på det Öfwerheten må blifwa betiänt, men  
 Öltken förklarade sig att han intet ännu begärt Exekution utan elliest  
 med Förskrifningar låtit försäkra sig. Men som detta war widlyftigt  
 att wänta dereffter, Ty förehölts honom att nu af innehafwande  
 Capital wijsa sin Underdåniga skyldigheet och goda willia och  
 nämpna ett wist, då han lofwade

contant . . . . .	Daler smt 1,000
emot Underpant, och der han får inn sine Fordringar, så	
vill han göra något anseenligare.	

Transport 1,000

	Transport	1,000
Sahl. Hr VOLRAT THAMS Effterlefwerska påropades, för hwilken Hr Rådman Sebastian Tham sig förklarade och contesterade, att hon icke har i sitt Wäld 500 daler, utan allt står i Bärzlagen och järnet på Wågen oförsåldt, att hon ändå i åhr intet kan sluta något Contract i brist på Förlag.		
Hr Inspector PETER TILLROTH beropade sig på sin förra uthlåtelse, men resolverade sig till contant . . . . .		500
Handelsmannen ANDERS NILSON war långsam, men resolverade sig omsider till . . . . .	5 å	600
rent Förskott mot förpantning, oberäknadt det korn, 300 t:r hwarom han redan föruth accorderat med Hans Exell:ce emot Decortering i tullen.		
Handelsmannen OLOF PEHRSON resolverade sig att försträckia emot pant . . . . .		600
OLOF HÄGER beklagade att han inga Penningar eger och blef wed sin förra uthlåtelse, så för sig som sin moder.		
CHATRINA LIMMERHULT wille köpa Skatträttigheeten af gästgifwaregården i Lerum, men kunde intet bewekas till Förskott med mindre hon får inn det hon försträckt till Fortificationen i Träwahror.		
HÅKAN EEKMAN lofwade försträckia contant . . . . .		400
HANS COPMAN har accorderat att lefwerera kläde för 800 daler, och när han får dem, så will han straxt lefwerera dem som ett Förskott nembl. . . . .		800
ABRAHAM BRUHN beropade sig på sin förra uthlåtelse och gjord Lefwerantz i Träwahror till Fortificationen men resolverade sig dock till contant Försträckning . . . . .		300
HANS HANSON BUSK . . . . .		250
LARS HANSON LIEDGREEN . . . . .		300
För hustru BRITA ASMUNDS (— Mathias Asmundsons enka —) swarade dess Sohn Johan Rambeau, att hon tänker förpanta sig wed Borwijk några qvarnar . . . . .		500
CHRISTOPFER LIEDBERG . . . . .		300
SWEN PIJHL . . . . .		350
ARNOLD REIMERS . . . . .		200
✓ ADELHEIT TORNTON emot Hollms Förpantning . . . . .		2,100
	Transport	8,200

	Transport	8,200
JOHAN ZANDER för sig sielf 100 t.r sill, mer eller mindre emot Decourtation i Tullen (kan beräknas till c:a) . . . . .		1,000
CHATRINA RAHDE 1,500 å . . . . .		2,000
Hr Rådman THAM 4,000 å . . . . .		5,000
» » SCHRÖDER . . . . .		—
JOHAN VON MINDEN . . . . .		500
FREDRICH KRANTZ . . . . .		300
HENDRICH WEDINGHUSEN, förmår intet . . . . .		—
JACOB BORNANDER . . . . .		150
HANS CALLMS will skrifteligen utlåta sig . . . . .		—

Hr Bokhållaren ÅKE HÅKANSON will göra Förskott, men kan intet nämpna summan förr än han kommer hem från Christinahampns marknad.

Hans Excellence Committerade Magistraten att förekalla Prästerskapet och taxera eller förena sig med dem om deras afgifter.

Discourerades om Methoden till att fullgjöra den Puncten i Contributions Placatet, att hwar och en skall på sin Eedh och Sambwete upgifwa sine Capitaler som ligga fruchtlöse, och der af erläggia andehlen af Interestet.

HANS WENNERSTIERNA påropades, då sigh inställte een des Belänte Isaac Jonson, hwilken understod sig att föbringa Hans Excellence och Magistraten osanning om hans Principals afresa åth des gård uthom staden, som dock omsjyder befantz hafwa warit i staden, sedan han i gåhr ansagdt blefwen att i dag inställa sig, hwarföre Hans Excellence befallte att bemälte Isaac skulle föras i Corps de Guardet och Hr Wennerstierna af Fiscalen anklagas, effter han wid effterfrågandet befantz wara hemma, och altså motwilligt utheblefwet.

*d. 17 Februarii.*

Exhib- och actiterades Hr HANS WENNERSTIERNAS skrifwelse, hwaruthinnan han gifwer wid handen, att han intte warit så wäll Disponerat i gêhr, att han kunnat upkomma wed den af H. Gouvern. Ex:ce berammade Sammankomsten om Förskottz præsterande till Kongl. Maj:tt och Cronan, och derfor nu offererar . . . . .

	1,000
Transport	18,150

Transport 18,150

för sin person, eller som panten belöpa kan, när han får  
sig den af jordeböckerna uthsöka.

18,150

Bil. n:r 8.

*Wilhelm Silentz bref från riksdagen 1710 till  
Magistraten i Göteborg.*

(Gouverneurens m. fl. Bref pro 1709—1710.)

*den 26 Mars 1710.*

Ehuru iag har sökt att poursvivera min hijtresä, och nyttiat dagarne ifrån gryningen in på qvällarne så länge iag mig wägleda kunnat, så har iag ändå intet förr hunnit fram än emoth aftonen förleden Thorsdag, emedan wägarne warit så diupa och slippriga, att iag in till Arboga intet kunnat winna mehr än 4 mijhl om dagen; på sombliga ställen har ock snöen hindrat mej, serdeles på skogarne, och har mäst heela wägen mäst släpa mig fort medh 4 hästar för wagnen.

Jag har ännu intet wijdare warit uthe än allena i går i afftonsången, och kan fördenskull denna gången intet nytt förmäla, men iag skall nu i dagh giece mig uth att begynna giöra mina upwachtningar, då iag ock framdeles skall advisera hwad som förefalla kan.

Om den Edla och högd:de Magistraten har skrifwit något till mig, eller någon annan wän giordt mig den äbran, som iag finner på Chartan ett bref wara till migh, så är detsamma af någon opsnappat, emedan på PåstContoiret swaras att iag sielf skulle hafwa afhämtat detsamma, men som det har slagit fehl, effter iag ännu intet sedt något påsthuus, så förewändes nu att någon af påstlöparne måtte hafwa tagit det samma; få nu see om det kommer till rätta. Är det något angeläget, så töres iag med nästa få derom kundskap.

Adelen har redan haft een sammankompst sins emellan, och seijes att Kongl. Råden præterendera att heela ståndet skall försee omtrent 40 st. af deras medell med fullmakt att giöra och låta, men ännu ha dee icke wehlat forstå sig der till. Här talas elliest om att Kongl. Maj:tt har gifwit sielf fullmackter ifrån Bender på

åthskillige Charger, som redan föruth af Kongl. Råden varit bortgifne, och ibland andra skall Herr Krigsrådet Feif wara Constituerat till CantzieRåd, till hwilket Embete Herr Secreteraren och Directeuren Schmedeman af Kongl. Råden varit befullmäktigad, och will förmenas att Kongl. Råden hafwa skrifwit Kongl. Maj:tt å nyo till och begärt att Hans Maj:tt täcktes vid deras förordning låta bero. Hwad dermed utbrättas gier tijden.

Här är ännu stark kiöld, som gör mina fingrar stehla att iag skrifwer illa. Önskar sluteligen att mina högd:de Herrar Colleger må continuera wid godh helsa och wählrefnad, förblifwandes etc.

*Wilh. Silentx.*

Bil. n:r 9.

*Kommendanten i Göteborg, Öfverste Christoffer Georg Witting, till Magistraten om försvarsanstalter och om härwarande krigsfångar. 1710.*

(Gouverneurens m. fl. Bref 1709—1710 i Göteborgs stads arkiv.)

När man noga betracktar och anseer närwarande tjders wijdtuthseende krijgz Conjuncturer, sampt hwad beswärligheter dhe medbringa, kan man icke nogsampt wara derhän förtänckt, huru i synnerheet denne Avenue och gräntze orthen måtte bringas någorlunda till dhen Defensionsförfattning, och i det ståndh att kunna emoth hwariehanda fijentelig Invasion och Attaque resistera och sig försäkra, serdeles som nu mera effter erhållen kundskapp fijenden tenterar än i höst, och sedan han för sin stat den inbärgade grödan hoos Landtmannen att tillgå, icke allenast igen att anfalla Skånes land, utan ock tillika inbryta öfwer dessa Swärgies gräntzor intill Norgie, och det under det afseende att icke finna nogsampt mootstånd widh så åthskillige orther af Swergies krigzmackt, slijk des fördeel och fijentelige Deseiner att hindra.

Således måste man och i anseende till den ringa krijgzmackt, som till bem:de gräntzors försvar är att tillgå, snarare befara denne orthens osäkerheet för hwariehanda fijentelig anfäcktning, än att göra sig allt för säker till des förseent är deremot att förfordra hwariehanda anstaller, som nu kunna i tijd bedrifwas. Män härwed att beklaga närwarandhe tjders Medellösheet af Hans Kongl. Maj:tz Cassor, och deraf tjmade Manquerande anordningar till Fästningwärbens fullbordan, af det som till des Defension oum-

gängeligen och högstnödigt äracktas, utan måste det ena med det andra lämnas till den ofullkomligheet, att wed fjendens anfall icke mindre sielfwa Kongl. Maj:tz Fästningar än staden och alla deruthinnan wistande Kongl. Maj:tz undersåthare, ia heela denna landzorthen, att wara största fahra underkastat, där icke elliest tidige Rådth och uthwägar emellan komma, och en sådan utij swäfwande olägenheet med all Mänsk-möijelig sorgfälligheet blifwer hindrad, hwartill man ej seer andre Medell och uthwägar i brist af arbetzfolk, efftersom och förmedelst dhe härwarande krigzfan-gars nackne och Miserable tillstånd dhe ej kunna något serdehles arbete förrätta, mindre med Guarnizonen till något tillräckeliget antahl, sedan dhe inge arbetzpenningar åthniuta till förbettring af deras underhåld, Landtmannen och begrepen i des största andetijdh och grödans inbergningh än att hwar och een Kongl. Maj:tz under-såthe af hwad stånd den och wara må, som besitter des huus och ägendohmar i Staden, och innom fästningarne boandes äro, wille med samblat hand, så för deras egna som dhen allmänna säker-heten, till någon dhelen understödia det åtherstående Defensions-wärketz förfärdigande, om det icke wore mer än een weckas tijdh, med deras tienstehion och drängar eller piigor, sampt dhe geme-naste aff borgerskappet sielfwa. Jembwähl och dhe som äga hästar, att bedrifwa arbetet med dhen oförtrutenhet, att ingen wille der-wed betee sigh med någon trögheet, eller låtha sig ett så ange-läget wärk till sitt eget bästa beswärligget falla, hwilket allt att facilitera det skulle rett mycket befordra, om dhen högdtråde Ma-gistraten, som man ej twiflar, ej allenast täcktes samptelige Bor-gerskappet härtill under tienligt föreställande persvadera och förmå, utan och med sitt eget goda Exempell dem föregå, då inge sig förwägra lærer utan derutinnan finnas oförtrutne, sampt denna hand-räckning med god willja förrätta, och nu genast Onssdagen i in-kommande wecka, emedan åbrstijden och wäderleken tillseijer der-med, begynna, och dermed 6 dagar Continuera, effter det som af wederbörande med tillsyn warder uthwijst, förmodandes det lærer dhen högdtråde Magistraten härtill des benägne befordran så mycket mera Contribuera, som deras bekante, trogne zeele för Hans Kongl. Maj:tz och Fäderneslandetz tienst icke nogsampt står till att berömma.

Sedan det nu dertill kommet, att man wunnet denne förbe-mälte så högst nödige handräckning, wore det och ett serdehles Medell till arbetetz widare befordran, om dhe här i fästningen och

staden till ett tämmeligt antahl warande Ryske och Cosakijske krijzsfångar kunde dertill brukas, Män som de aldehles nakote äro, och eij förmå arbete giöra, utan gå för spectacell på gatorne, och icke kunna skiuhla deras blygsell, hwaröfwer, så wijda de äro meniskior, den medlijdandes hierta måste blöda, att man seer dem så ussla och Eländige, serdeles det tillstundar winteren och inge Medell äro att tillgå, hwarmed dhe kunna blifwa försynte, icke wettandes huru det går med wåre fattige medbröder och krijzsfångar uti Ryssland till att ställa sig för ögonen, derföre eij twiflandes huru hwar och een, som har ett Christeliget hierta och någon Råd, heller än gierna skulle wara benägen att hielpa dem med något att betäckia deras fattige kråppar med, och icke hålla een sådan allmosegåfwa ospart, om dhe Elliest fingo dertill någon anledning, som man skulle finna wara det bästa Expedient att uprätta een Stambook, dermed att låtha gå kring och hwar och een derutinnan tekna hwad som af gått och medlidande hierta will och kan gifwa, det ware sig i penningar, nya Persedlar eller gamble klädespallter, till dhe uthskickade, då man skulle förmeena att ingen sig ifrån een slijk barmhärtigheetz giärning undandroge, hwarmed jembwäll recommenderas till den högdärade Magistratens benägna befordran, och med des gode Exempell att lysa för alla dhem, som af deras lydno och Jurisdiction dependera, ett sådant att effterfölja när bemälte Stambook blifwer till des omgång befordrat, hwarmed förblifwer etc.

Uthi Högvälb. Herr Baron, Gouvern. och Amiralens frånwaro.

*C. G. Witting.*

J. Seth.

Götheborg d. 6 Aug. 1710.

Bil. n:r 10.

*Kommandanten i Göteborg, Öfwerste Christoffer Georg Witting, till Magistraten om anstalter i händelse af belägring.*

(Gouverneurens m. fl. Bref pro 1709—1710 i Göteborgs stads arkiv.)

Näst det man refererar sig på den till den högd:de Magistraten under den 6 hujus aflåtne skrifwelse, angående denna Fästningens



fortificerande och inrättande till des behörige Defension emott een Fiendtelig Attaque och belägring, med mehra i anseende tili närwarande Coniuncturer, är man i Lijka måtto föranlåhten den Högd:de Magistraten att påminna om fölliande nödwändigheter, som uppå den H:de Magistratens tidjiga föranstaltande man will låta ankomma, till förekommande af befarande olägenheet, såsom:

1:mo att Borgerskapet må tillsäijas att försee hwar sitt huushålldt med ett halfft åhrs provision, på det under een oförmodelig påkommande belägring, dee och dhe sina elliest icke skohla Crepera, och des utan att dhe heelt fattiga, onödiga och otienliga gemehne inhysses folket, som gubbar ock lösse qwinfolk, samt Soldatehustrur som under denna Guarnizonen icke hafwa någon dependance, tillijka med dhe sig här uppehållande främmande fattige, hwilka slict nödigt förråd intet kunna skaffa sig, blifwa i tijd antydade att sökia sig Råd och utwägar att begifwa uth på Landet, här utur staden till andra ohrter.

2:do är nödigt att borgerskapet äfven i tijdh draga försorg att kunna försyna sig med nödige handqwarnar, i belägringsnödfall deraf att betiena, emedan som dhe qwarnar och qwarnehuus som nu förefinnas oförmodeligen ock snart kunna blifwa af fienden ruinerade, ock des utan wattnetz lop till slyssarne hindrat ock afstängdt, då man een stor olägenhet hade att befara; warandes ock des utan

3:o mycket angelägit, det hwar ock een af Borgerskapet, utom stadzens ordinarie brandtredskap, förseer sig med nödiga kahr, spanner, ämbar och stegar, ock all annan nödig brandtredskap, som uti en belägring kan behöfwas, dermed hwars ock eens huus från Eldzfahra kan blifwa räddat och salverat; hwilka ährender ock angelägenheeter till Stadsens Conservation den Högd:de Magistraten härmed högeligen recommenderas, derom förwäntandes den Högd:de Magistratens swar, medh förblifwande etc.

Uthi Högwällb. Herr Baron, Gouverneurens och Amiralens frånwaro

*C. G. Witting.*

J. Seth.

Götheborg d. 15 Aug. 1710.

Bil. n:r 11.

*Förskotter till Kronan 1710.*

(Magistratens protokoll 1710 i Göteborgs stads arkiv.)

*Anno 1710 d. 30 Augusti.*

S. D. voro denna stadens innewånare, Civilbetjente och borgerskap upkallade till een allmenn Sammankompst att höra sig föreläsas den Höga Kongl. Senatens och Herr Gouver. Ex:ces Propositioner, angående Försträckningar, Låhn eller frijwillige Förähringar till Publicum, hwarwed woro tillstädes:

Hr. Öfwersten och Commend. *C. G. Witting.*

Herr Borgmäst. <i>von Gerdes</i>	Herr Borgm. <i>Silentz</i>
» Cammereraren <i>Scharp</i>	» Secret. <i>Seth</i>
» Rådm. <i>Beckman</i>	» Rådm. <i>Wadst</i>
» » <i>Tham</i>	» » <i>Böker</i>
» » <i>Schröder</i>	» » <i>Cederbourg</i>
» » <i>Lauterbach</i>	
» » <i>Utfall.</i>	

Uplästes den Höga Kongl. Senatens Nädigste bref och Skrifwelse till H. Baron, Gouverneur och Ammiralen Siöbladh Ex:ce af den 5 Julij 1710, hwilket sig beropar på Samptel. Ständernas Deputerades aftaal och Beslut uprättat i Stockholm d. 11 Maj och 2 Junij 1710, som jembeuhl publicerades, af innehåll att hwar och en trogen och redelig patriot och undersåthe bör behjerta K. Fäderneslandets nu warande tillstånd, och effter råd och ämbne komma det allmenna bästa till hielp och understöd med penningar, silfwer, eller andra nödtorfftiga wahrer, antingen såsom en Försträckning emot underpant, eller emot interesse, eller och som friwillige gåfwor och förähringar. Sedan proponerades Högl. Kongl. Cammar Collegii skrifwelse till Hans Excellence af d. 13 Julii 1710, angående Silfwerets pris och beräknande, när någon det förskjuter till Cronan, nembl. ett lod hwitt silfwer för 1 dal. S:mt och det förgylta i proportion, sampt af den 21 dito om medlens inlefwerering och disposition. Jemväl och Herr Gouv. Ex:ces till Magistraten at stadens inwånare måste vara ombetänckte att providera sina huushåld för  $\frac{1}{2}$  åhr, dito onyttigt folk afskaffas och begifwa sig ut på landet, och Borgerskapet förse sig med handqvarnar och brandredskap.

Dernäst uplästes Herr Öfwerstelöjtnant Leijonsparrs Memorial till Herr Gouv. Excellence beträffande orenlighet ock sopor som utkastas eller läggas på larmposter eller larmgator, hwar till läm-

pades Kongl. Maj:ts förordning, angående fortifikationswärcakens beskydd och befrijande från boskap och andra oskälige Creaturs trampande samt annan olägenhet, hwilket H. Öfwersten och Commendanten låfwade genom handräckning af profossar och wissa personer wela wärcställa låta, allenast en Publication af Predijkestolarne ännu motte skie till allas warning och efterrättelse, at de hålla sina Creatur från Wallwärken, och at de som dijt komma motte skiutas neder eller gifwas till pris.

Enär detta således upplästes och proponerat (blef), så beklagade sig det Trafiquerande Borgerskapet at alt siöfolk blifr dem betaget, siöfarten derigenom hindras och näringen betages, så at de äro och blifwa aldeles oförmögne, både till skattens erläggande och försträckningars och förskotters præsterande, hwarom H. Borgmäst. Silentz jemwäl upwijste sitt underdånige ingifne Memorial till den Höga Kongl. Senaten, hwarutinnan detta och annat mera, som ligger Borgerskapets näring i wägen, tydeligen och underdånigst remonstreradt är. Men som nöden nu är så stor, att flåttan intet kan komma uth med mindre medel anskaffas, och Kongl. Ammiralitetet med mehra siömanskap försedt warder, så upwiste H. Secret. Seth Kongl. Senatens nyligen ankompne Breef, att alt siöfarande manskap i alla städer till Kongl. Maj:tz dienst uptagas skall, och eliest tillwärfwas alt hwad möjeligst må wara.

Sedan förhandlades med de närwarande om Försträckningar, Förskotter eller frijwilliga Förähringar, som här effter föllier:

	Förskott	Gåfwa
	Daler S:mt	
H. Borgm. <i>von Gerdes</i> har som en Adelsman ytt- rat sin underdåniga wälmening bland Ridder- skapet och Adelen medelst en friwillig gåfwa till Publicum af 200 d. s:mt, och cederar jem- wäl sitt förskott 200 daler, som han till Ammi- ralitetet för detta giort hafwer . . . . .		400
H. Borgm. <i>Silentz</i> har giordt en Jefwerantz till Am- miralitetet och will upfylla det med pengar at det blir fyllest . . . . .		100
och, der hans lägenhet wore, så skulle han in- tet underlåta att göra det ansenligare.		
Herr Rådman <i>Beckman</i> gifwer som förähring i con- tant . . . . .		30
	Transport	530

	Transport	530
Herr Rådman	<i>Wadst</i> gifwer . . . . .	30
»	» <i>Tham</i> , föruthom det han försträckt till Ammiralitetet . . . . .	600
»	» <i>Schröder</i> gifwer 300 d. s:mt värde uti Rogh nembl. 50 t:nr . . . . .	300
»	» <i>Böker</i> giordt förskått till Ammiralite- tet 4 daler och will gie 54 der- till eller 10 t:nr Rogh . . . . .	54
»	» <i>Lauterbach</i> giordt 15 daler förskått det han cederar och gifwer 15 d. contant dertill . . . . .	30
»	» <i>Gieseke</i> föräbrar 50 d. förutom det förskått han giordt till Ammirali- tetet . . . . .	50
»	» <i>Utfall</i> föräbrar 50 d. contant och ce- derar 50 dal. som han förskutit till Ammiralitetet . . . . .	100
»	» <i>Cederbourgh</i> gifwer 30 d. penningar eller silfwer . . . . .	30
Secreteraren	<i>Eekman</i> gifwer contant . . . . .	50
<i>Cornelius Torson</i>	cederar 4 t:nr Sill, som äro lefwe- rerade till Ammiral. och föräbrar 20 t:nr Rogh, den senare wärd . . . . .	120
<i>Abraham Bruhn</i>	har för detta antagit sig att för- sträckia 300 d., wiljandes nu upfylla som en gåfwa sin giorda lefwerantz till Ammiralitetet at det blir . . . . .	100
<i>Mathis Schill</i>	cederar 8 t:nr Sill, som han lefwe- rerat, och will förähra 100 d. s:mt contant, sampt cederar 2 års ränta af sin förra förpant- ning. Finge han ock behålla 10 stadens Cof- ferdiebåtsmän för sitt skepp så will han ännu förära 100 d., fast det då war en qvæstion som nu eij upptagas kunde . . . . .	100
Herr <i>Oluf Person</i>	föräbrar utom det han lefwererat till Ammiralitetet 20 t:nr Rogh . . . . .	120
<i>Söfving Barck</i>	föräbrar . . . . .	200
<i>Sara Herweg</i>	10 t:nr spansk Salt, cederar sin giorde Transport	2,414

	Transport	2,414
lefwerantz till Ammiralitetet och 1710 års skatt af sin förra förpantning, à 8 daler (enl. prisuppgift i mag. prot. $\frac{14}{1}$ s. å.) . . . . .		80
<i>Johan Andris Olbers</i> förärrar 20 t:nr Rogh och cederar sin gjorde lefwerantz till Ammiralitetet . . . . .		120
<i>Johan von Minden</i> förärrar 20 t:nr franskt Salt (å $5\frac{1}{2}$ daler) och cederar der jemte hwad han försträckt Ammiralitetet . . . . .		110
<i>Petter. von Egmundt</i> förärrar contant . . . . .		30
<i>Sven Hasselgrehn</i> » » 40 d. eller 40 lod silfwer . . . . .		40
<i>Johan Hindrich Halck</i> förärrar contant . . . . .		15
<i>Paul Halbmeijer</i> » » . . . . .		20
<i>Jacob Rauerts</i> enka » 10 d. genom sin mågh, som intet kunde mottagas efter han är af större förmögenhet		
<i>Helge Collberg</i> förärrar . . . . .		40
<i>Jacob Schildt</i> » . . . . .		20
<i>Erich Nohrman</i> » . . . . .		10
<i>Oluf Flyback</i> förärrar för sig och sin fader 20 d. och wille sig till intet mehra utblåte, ehuruwähl allom kunbart är, aft deras wilkor äro bättre		20
<i>Hans Copman</i> har redan gjordt 800 d. försträckning och förärrar nu 50 d. sampt den för detta gjorde försträckningen till Ammiralitetet . . . . .		850
<i>Lorentz Bagge</i> förärrar 15 d. och kan till intet högare utblåta sig, emedan han är en ny Borgare . . . . .		15
<i>Jacob Pronck</i> will till intet låta beqwäma sig, ehuruwähl allom bekant är, att hans wilkor äro goda, hwarför han intet annorlunda kan considereras än en motwillig undersäthe. Omsider offererade han några dagar derefter . . . . .		15
Mr. <i>Anders Gröhnberg</i> förärrar contant . . . . .		20
<i>Tyris Hasselgren</i> » » . . . . .		10
<i>Christoffer Heiman</i> » » . . . . .		10
<i>Sven Muus</i> förärrar 10 d. contant och cederar		
	Transport	3,839

	Transport	3,839
derjempte sin gjorde försträckning till Ammiralitetet . . . . .		10
<i>Philip Andersson</i> skomakareålderman, will öfverläggia med sina Embetsbröder och inkomma med besked		
<i>Clas Smill</i> är en ny Borgare och förährar . . . . .		10
<i>Hans Wennerstierna</i> will förähra 300 d. s:mt och cederar sin gjorde försträckning till Ammiralitetet, därest han slipper försträckningen emot förpantning af godz, som honom lofwades . . . . .		300
<i>Clas Habicht</i> gaf effter hwad han till Ammiralitetet försträckt och förährte nu . . . . .		20

## 31 Augusti.

Herr <i>Anders Nilson</i> förklarade sig att willia uti Ränterijet deponera de utlofwade 600 d. s:mt förskott, och lembnar i Höga Öfwerhetens nådigaste behag, om han framdeles må få decourtera dem på tullen eller på annat sätt niuta sin betalning igen, men underpant begärer han intet utan en attest eller assecuration . . . . .	600	
<i>Christoffer Liedberg</i> försträcker mot godzförpantning, som han för detta uthlåtit sig . . . . .	300	
och förährar 100 daler samt cederar dess förutan sin gjorde försträckning till Ammiral. . . . .		100
<i>Sven Pijhl</i> utlät sig att hafwa gjordt försträckning emot förpantning af Hullelycka, men kan intet få förpantningsbrefwet; förährar nu 1 skieppund Smör och 34 tunnor gryn, förutom det han försträckt till Ammiralitetet, som han ock cederar . . . . .	324	
<i>Jonas Høgg</i> förährar contant . . . . .	30	
<i>Friedrich Krantz</i> förährar en assignation på Ammiralitetskassan 97 d. s:mt och cederar sin försträckning till Ammiralitetet; har ock emot pant försträckt 300 d. s:mt . . . . .	300	97
Madame <i>Limmerhult</i> förährar 8 t:nr Korn, förutom det hon försträckt till Ammiralitetet, neml. 2 t:nr Sill . . . . .		44
Transport	1,200	4,774

	Transport	1,200	4,774
<i>Åke Håkanson</i> förärrar 100 d. s:mt uti penningar eller silfwer, och bedyrar högeligen att han intet kan gifwa mera . . . . .			100
<i>Petter Tilleroth</i> utlät sig nu som för, men förährte nu 120 lodh silfwer . . . . .			120
<i>Jacob Maule</i> förärrar 40 lod silfwer . . . . .			40
<i>Johan Casper Haberman</i> förärrar . . . . .			40
<i>Hans Hjsing</i> » . . . . .			40
<i>Matthis Lauterbach</i> förärrar 40 d. s:mt eller 40 lod silfwer, och cederar sin försträckning till Ammiralitetet . . . . .			40
<i>Oluf Nordberg</i> förärrar . . . . .			40
<i>Niclas Mattson</i> » . . . . .			25
<i>Jacob Bratt</i> förärrar 6 t:nr spansk Salt (å 8 daler) och cederar sin försträckning till Ammiralitetet . . . . .			48
<i>Hindrich Reimers</i> förärrar 40 d. s:mt och cederar förskottet till Ammiralitetet . . . . .			40
<i>Gabriel Sandberg</i> förärrar för sig sjelf 20 d. s:mt och cederar förskottet till Ammiralitetet . . . . .			20
			20
<i>Madame Jonas Radhe</i> förärrar 40 d. s:mt och förskottet till Ammiralitetet . . . . .			40
<i>Carl Söderberg</i> förärrar 26 daler s:mt och förskottet till Ammiralitetet . . . . .			26
<i>Casper Grönberg</i> förärrar 30 d. s:mt » » . . . . .			30
<i>Johan Herwegh</i> » 10 t:nr Rogh » » . . . . .			60
<i>Jonas Haborsen</i> förärrar 15 d. s:mt » » . . . . .			15
<i>Tore Torson</i> förärrar 2 t:nr gryn och 2 t:nr Erter och förskottet till Ammiralitetet : . . . . .			28
<i>Jöns Lind senior</i> förärrar 2 t:nr skåttsk Sill och förskottet till Ammiralitetet . . . . .			20
<i>Madame Engelke</i> genom sin son förärrar 40 daler uti penningar eller silfwer och förskottet till Ammiralitetet . . . . .			40
<i>Zacharias Hageman</i> förärrar . . . . .			14
<i>Swen Lake</i> förärrar 20 lod silfwer och förskottet till Ammiralitetet, hwad bakningen angår . . . . .			20
<i>Arwed Bengtsson</i> 20 lod silfwer eller . . . . .			20
	Transport	1,200	5,660

	Transport	1,200	5,660
<i>Sven Olsson Hjsing</i> förährar 3 t:nr skåttsk Sill eller och förskottet till Amiralitetet . . . . .			30
<i>Skräddare embetet</i> förährar . . . . .			80
<i>Bagare embetet</i> 70 Lt tort skiepsbröd som delas på 7 mann, och derjempte förskottet till Ammiralitetet . . . . .			70
<i>Bryggaregillet</i> 50 t:nr skiepsöhl och förskottet till Ammiralitetet . . . . .			50
<i>Benjamin Voltzers</i> E:a . . . . .			10
<i>Snickare Embetet</i> förährar 16 d. s:mt och förskottet till Ammiralitetet . . . . .			16
<i>Lars Helgeson</i> förährar 1 t:a Erter och förskottet till Ammiralitetet . . . . .			7
<i>Anders Ekelund</i> förährar 10 d. . . . .			10
<i>Caspar Kopparslagares Enckia (Wohlfart)</i> förährar 10 d. med försträckningen till Am. . . . .			10
<i>Börge von Ackern</i> förährar 50 lod silfwer . . . . .			50
<i>Oluf Häger</i> förährar 50 d. s:mt med försträckningen till Am. . . . .			50
<i>Cornelius Schael</i> » 15 » » » . . . . .			15
<i>Johan Lindhult</i> » 10 » » » . . . . .			10
<i>Mårten Edenberg</i> » 40 » » » . . . . .			40
<i>Jon Erichson</i> bundtmakare gifwer 5 d. » . . . . .			5
<i>Georg Gennsich</i> » 5 » » . . . . .			5
<i>Wilhelm Kinnairdt</i> gifwer 6 t:nr Rogh och förskottet till Ammiralitetet; kommer att räknas under dhe mothwillige . . . . .			36
<i>Wilhelm Hoppe</i> gifwer . . . . .			20
<i>Christian Braun</i> will intet gifwa efter sin förmögenheet.			
√ <i>Johan Herman Rosenbusch</i> gifwer 10 d. s:mt och förskottet till Ammiralitetet . . . . .			10
<i>Nils Greif</i> gifwer 40 lod silfwer . . . . .			40
<i>Madame Gertrud Tham</i> 200 lod silfwer . . . . .			200
<i>Lars Hanson Liedgrehn</i> gifwer 18 t:nr Korn, föruthan all annan giord försträckning till Ammiralitetet . . . . .			126
<i>Jean Rambeau</i> gifwer 40 d. s:mt och cederar till Ammiralitetet . . . . .			40
Transport	1,200	6,590	



	Transport	1,200	6,590
<i>Magnus Månson</i> gifwer 4 master till Ammiral. . . . .			?
<i>Berendt Örtgrehn</i> » 40 d. s:mt contant, och cederar till Ammiralitetet . . . . .			40
Madame <i>Johanna Schröder</i> genom sin sohn gifwer 80 lod silfwer och förskottet till Ammiralitetet . . . . .			80
<i>Jean Liedgrehn</i> cederar förskottet till Ammiralitetet och förärrar nu . . . . .			30
<i>Christian Giese, Melcher Graf, Håkan Salberg, och Gudmund Liungberg</i> cedera hwad de förskutit och gifwa nu tillsammans . . . . .			18
Klensmedsåldermannen <i>Christoffer Hinrich</i> med sina fyra Cammerater . . . . .			20
<i>Erich Rubbo</i> Brännewijsbrännare 15 d. utom det han försträckt till Ammiralitetet . . . . .			15
√ <i>Jochum Gercken</i> utom sin förra försträckning . . . . .			15
<i>Samuel Bornander</i> » » » » 12 d. säger . . . . .			12
<i>Jacob Kraft</i> äfvenså . . . . .			6
<i>Andris Warnick</i> . . . . .			6
<i>Eric Bergström</i> utom sin förra försträckning 3 t:nr Erter . . . . .			21
<i>Hans Hanson Busk</i> utom sin förra försträckning förärrar han 6 t:nr Rogh, men kunde intet till något högre obligeras . . . . .			36
<i>Asmund Swahn</i> uthom sin försträckning till Ammiral. gifwer 6 t:nr Rogh . . . . .			36
<i>David Kinnairdt</i> förebahr sig hafwa penningar utj Banquen stående, dem han intet commendera kan, men så snart han fährt dem uth will han effter sina wilkor contribuera, warandes allom bekant att han är af en god förmögenheet, men kunde dock till intet öfvertalas. . . . .			30
<i>Petter Limmerhult</i> gifwer 6 t:nr Korn . . . . .			30
<i>Johan Kierulf</i> gifwer 6 t:nr Malt förutom sin förra försträckning till Ammiral. . . . .			42
<i>Nills Romell</i> » 3 t:nr Erter » » » . . . . .			21
<i>Philip Townsend</i> » 15 d. s:mt » » » . . . . .			15
<i>Jan Schildt</i> » 20 » » » » » . . . . .			20
<i>Lars Carlbohm</i> » . . . . .			10
	Transport	1,200	7,063

	Transport	1,200	7,063
<i>Samuel Schütz</i> gifwer 10 d. s:mt förutom sin förra försträckning till Ammiral.			10
<i>Arved Asckelund</i> » 2 t:nr <i>Rough</i> » » »			12
<i>Niclas Lake</i> » 12 d. s:mt » » »			12
<i>Martin Brusewitz</i> genom sin Sohn 6 t:nr <i>Rogh</i> förutom sin förra försträckning till Am. . . . .			36
<i>Måns Ohlson</i> Bånggården, 30 d. contant förutom sin förra försträckning till Ammiral. . . . .			30
<i>Ola Forsberg</i> gifwer 3 t:nr <i>Erter</i> förutom sin förra försträckning till Ammiral. . . . .			21
Aptekaren <i>Neresius</i> gifwer contant . . . . .			20
» <i>Ermersch</i> » » . . . . .			20
<i>Sallmätarne</i> förutom försträckningen . . . . .			30
<i>Johan Ström</i> gifwer . . . . .			5
<i>Madame Catharina Radhe</i> gifwer 1000 dal. kopparmynt . . . . .			333

## Den 2 Sept.

<i>Skomakare embetet</i> utaf sin gjorde lefwer. 142, jempte det de efftergifwa hwad de för detta lefwererat till Ammiralitetet 100 d. . . . .			242
Herr Proviandmästare <i>Sjöberg</i> 50 lod silfwer . . . . .			50
» Råntemästaren <i>Wandelin</i> 50 » » . . . . .			50
» Inspect. <i>Elgfot</i> 50 » » . . . . .			50
» Råntemästaren <i>Rahmn</i> 50 » » . . . . .			50
» <i>Gerard von Ötken</i> förebaar hans medell stå i Banquen, har giordt försträckning emot wederpant, har mycket att fordra, men niuter ingen handräckning eller Execution, drijfwer ingen handel och wandell, måste lefwa för sig och dhe sine; resolverade sig omsijder att gifwa 100 lod silfwer och 10 t:nr spanskt Salt å 8 daler			180
Controleuren <i>Lars Bergsten</i> 50 lod silfwer . . . . .			50
<i>Madame Asmundson</i> genom sin Sohn <i>Jean Rambeau</i> efftergifwer sin förra fordran och gifwer dertill 6 t:nr <i>Rogh</i> och 6 t:nr <i>Erter</i> . . . . .			78
<i>Marcus Levesen</i> efftergifwer hwad han giordt till Ammiral. och offererar dertill effter sin förmögenhet			25
<i>Johan Zander</i> 12 t:nr franskt Salt å 5½ daler . . . . .			66
	Transport	1,200	8,433

	Transport	1,200	8,433
√ Madame <i>Tor(n)ton</i> 18 t:nr franskt Salt och effter- gifwer sin lefwerantz som hon giordt till Am.			99
<i>Esbjörn Schiller</i> cederar sin lefwerantz och gier			25
<i>Petter Wennerström</i> » » » » gifwer			20
<i>Hans Lind</i> cederar sin lefwerantz och gifwer till 5 t:nr Malt . . . . .			35
<i>Christina Torson</i> gifwer 5 t:nr Rogh . . . . .			30
<i>Hinrich Wedinghusen</i> cederar sin lefwerantz och gier der till . . . . .			20
<i>Johan Schmidt</i> will gärna, men förmår intet.			
<i>Swen Ahleqwist</i> med sine medbröder . . . . .			15
<i>Nielas Möller</i> gifwer af sin fordran hos Petter Fors- man . . . . .			40
√ <i>Petter Mellenberg</i> offererade . . . . .			10
Gullarbetaren <i>Straub</i> , en fattig gäldbunden Mann, förmår intet.			
<i>Anders Törning</i> . . . . .			20
<i>Jurgen von Lengerken</i> 2 t:nr tysk Rogh . . . . .			12
<i>Hieronymus Bollm</i> . . . . .			10
<i>Johan Pettersson</i> cederar sin försträckning till Am- miral. och gifwer der till . . . . .			15
<i>Hans Wolfart</i> cederar sin försträckning till Ammi- ralitetet och gifwer der till . . . . .			15
<i>Samuel Weit</i> swärdfejare . . . . .			10
√ Bleckslagaren <i>Baltzer Stossenberg</i> . . . . .			10
<i>Oluf Anderson Fahlgruhn</i> cederar sin fordran på .			15
Gullsmiden <i>Herman Hermanson</i> cederar . . . . .			10
<i>Sven Wallmans</i> Enckia äfvenså . . . . .			10
<i>Lorens Bene</i> . . . . .			10
√ <i>Jacob Kitz</i> cederar sin fordran och gifwer nu . . . . .			10
<i>Gottlob Kammakare</i> . . . . .			10
<i>Oluf Ryberg</i> cederar sin fordran och gifwer nu . . . . .			10
<i>Nils Werming</i> skeppare . . . . .			?
<i>Olof Anderson</i> » . . . . .			10
<i>Olof Wrångö</i> » cederar och gifwer . . . . .			10
<i>Albrect Norman</i> . . . . .			10
Tunnebindare <i>Embetet</i> . . . . .			20
Slachtare <i>Sven Torson</i> . . . . .			10
	Transport	1,200	8,954

	Transport	1,200	8,954
<i>Bernt Pettersson</i> . . . . .			10
<i>Jonas Pettersson</i> . . . . .			5
<i>Olof Ingemarson</i> . . . . .			?
Bokhållare <i>Hans Andersson</i> . . . . .			15

## Den 6 Sept.

<i>Asmund Liedberg</i> gifwer 4 t:nr Rogh . . . . .			24
<i>Gustaf Sthåle</i> » uti penningar . . . . .			15
<i>Jacob Meijer</i> gifwer . . . . .			12
√ <i>Hindrich Kaldinicher</i> uti silfwer . . . . .			15
<i>Jacob Feigell</i> gifwer 2 t:nr Gryn . . . . .			12
<i>Christina Liedbergh</i> gifwer 2 t:nr Rogh . . . . .			12
<i>Oluf Andersons Enckia</i> gifwer 4 t:nr Korn . . . . .			20
<i>Anders Michelsen</i> gifwer 2 t:nr Erter . . . . .			14
<i>Hans Korp</i> är gäldbunden och förmår intet.			
<i>Klüdeswäfcare Embetet</i> gifwer 15 d. s:mt och deras förra försträckning 15 d. s:mt . . . . .			30
<i>Lars Aschengrehn</i> gifwer. . . . .			10
Lieutn. <i>Gonander</i> » . . . . .			15
<i>Madame Buchou</i> offererar 5 t:nr god Rogh jempte den förra försträckningen till Ammiral. . . . .			30
<i>Hans Calms</i> sterbhuus 4 t:nr Gryn . . . . .			28
Framlidne Rådmanen <i>David Amijas</i> Sterbhuus för- klarade genom dess förmyndare Herr Rådman Tham, att Herr Assessor Stierncrona redan på bemålte sterbhuus wägnar in för kongl. Defen- sions Commissionen och på Riddarhuset utfäst en ansenlig försträckning till Konungens tjenst, sig bestigande till en Summa af 24,000 d. s:mt, och kan sig således intet till någon förähring uthlåta . . . . .		24,000	
Herr Commissarien <i>Mesterton</i> gifwer 50 lod silfwer eller . . . . .			50
<i>Alexander Williamson</i> . . . . .			20
		25,200	9,291

Bil. n:r 12.

*Fångar tagne af kapare till 19 April 1711.*

(Gouverneurens m. fl. Bref 1711 i Göteborgs stads arkiv.)

- a.) Specification uppå dett fångne folket, som af mig obbrachte med Caparen Siöhunden, varandes på skeppet »Jungfru Anna» nembl.

Skiepparen Jan Claesson, är Rymbder

Jöns Christoffersen	}	hoos Jochom Schultz
Carl Michelsen		
Niels Jonsen		

Willem van Bissel, är förpassat af Kongl. Senaten

Jons Jonsen	}	i stadens Corps de Garde
Jacob Månsen		

Paul Jönsen i tornnet

Rasmus Pettersen död el. Rymbder

på Prisen skutta:

Skiepper Ollof Fransen, hoos Conrad snickare

Cornelius Fissenroth, döder

Christen Christensen

Jöns Jönsen, uthi tornnet

Elau Larsen, på landet

af Prisen »Fortuna»:

Skieppare Lars Christoffersen, Rymbder

Jon Suensen	}	i stadens Corps de Garde
Jsach Pedersen		
Peder Clausson		
Lars Christensen		

Ollof Hansen

Sören Huellarsen	}	döde
Christian Asmundsen		

19 April Anno 1711

Bastian Borelius.

- b.) Eftter ordres är detta en Rulla på det Danska folck, som iag fördt hitt med Caparen La Revange, som war den tijden iag förde Caparen, bracktade iag up först 3 Priser, som Lieutnanten Anders Torson med Caparen Onsahla Galleia och iag tog

till samman; der war intet folck på, för wij togo dem af grund och woro folcken alla i land Römnda.

Och et skiep kallat »3 Enigheten» tog iag inne i Norwegen utij en hamn, der Römde alla Folcken i land, uthan skiepparen, den förde iag lyckligen med mig till Giötheborg, han heter Niels Boeson; sedan iag har hört att han Römt bort.

Och en Pinck kallat »Anna Cathrina» Tog iag i siön, der på war 6 Man, de bringade iag alla wähl till Giötheborg, som woro:

Skiepparen Christopher Swensen	} desse lefwererade iag på högwachten, och sitter der än i arrest, som iag för- nihmmmer.
Styremän Tomas Christensen	
Tarwel Olsen	
Gabril Eliassen	
Carl Andersen	

och en liten gässe som blef på Caparen, men Römde bort straxt der effter när Caparen kom hem i gien. Sedan förde Herr Lieutnanten Tage Leferens Caparen, och bracktade up en pris, som han bör att giöra reda för.

17 April Anno 1711

C. Gathe.

Bil. n:r 13.

*Specification uppå dhe Danske och Hålstenske Fånger, som Logera här i Staden, som hafwe deras werder, hwadh namn dhe hafwa och des werder, Nembl.*

(Gouverneurens m. fl. Bref 1711 i Göteborgs stads arkiv.)

Hos Skepparen Jon Olufson ligger effterfölgiande:

Kiöpman <i>Gothard von Lütten</i>	1	} Flänssberger
Skepper <i>Jörgen Christense</i>	1	
Kiöpmansdräng <i>Chlas Anderson</i> Angel	1	
Skepper <i>Benke Ipeson</i>	1	från Husum
Kiöpman <i>Chlämct Blekfält</i>	1	» Kiöpenhagen
Till Leutnant Josep:		
<i>Tomas Christian</i>	1	en Flänssberger
Skepper <i>Halfvar Olufson</i>	1	från Dramen
Passener <i>Daniel Kruse</i>	1	en Hållendere medh hu- stru och 2:ne barn

Hos Kiättel Besökares enkia:		
Skepper <i>Mattiss Lorentson</i>	1)	Sunderborger
» <i>Hindrik Nilson</i>	1)	
Hos Jochim Siuls (Schultz?)		
Kiöpman <i>Jöns Rotsten</i>	1)	från Kiöpenhagen
Drängen <i>Carl Michelson</i>	1)	
Falkenerens dräng <i>Nils</i>	1)	
Skepper <i>Olaff Franson</i>	1)	» Jutelandh
» <i>Petter Petterson, guldsmedh</i>	1)	
Hos Wachtmäster Stuuth:		
» <i>Petter Lorentz</i>	1)	Normänner
» <i>Erik Nilson</i>	1)	
» <i>Jönss Chlason</i>	1)	
» <i>Jub Christenson</i>	1)	
Styremän <i>Pär Anderson</i>	1)	
Skepperen <i>Lars Jörönson</i>	1)	
Summa 21 man.		

A. Stuuth.

Bil. n:r 14.

*Handelsgillets, hos Magistraten i Göteborg 1712 anförde, klagomål öfver åtskilliga missförhållanden.*

(Orig. i Göteborgs Rådhusarkiv.)

Edle och Welborne, Ehreborne, Högachtade, Wällwijse och Lagfarne Herrar, Hrr Borgmästare och Råd.

Gunstige Högdtährade herrar.

Det måste samptelige denne stads Inwånare och Borgerskap, men särdeles dhe trafiquerande, med wyrdnad erkänna den stora sorgfällighet, som den Edle Magistraten drager för allas wällfärdz befrämjande, och det gemena bästas befordran, hwilket förnämbligast der på beror, att en god politie warder bijbehållen, och dhe hälsosamme förordningar, som Edle Magistraten till dess uprätthållande tijd efter annan låtit uthgå, behörigen blifwa i acht tagne, och Commerciens såsom en Stadz och dess Inbyggjares, så wäll som nästgräntzande Provinciers, förnämbssta stöod och nutrice, blifwer till alles nytta i flor bracht, och uthj det stånd satt, at Kongl. Maj:ttis

Inkombster må förkofras och tillwäxa, samt hwar och en uthj sin handtering och näring på sådant sätt bewekas till ett idkesamt och fljigt arbetande.

Detta alt har Edle Magistraten med berömwärd flijt sökt låta sig wara angeläget, så wijda det i dessa Bullersamma krigztijder och wid så beskaffade Coniuncturer kunnat till nogon för Borgerskapet hugnelig wärkställighet befordrass, hvilket förplicktar oss alla, samt hwar en i synnerheet, at hembähra den Edle Magistraten för sådan godheet en ödmiuk tacksägelse, hwar iämpte wij och funnit Nödigt, att än wijdare andraga nogre våra angelägenheter i den ödmiukaste tillförsicht, att Edle Magistraten låter sig dem så mycket meer till all gunstig befordran wara recommenderade, som dhe synas lända till stadsens och Borgerskapetz Nytta och förkoffring, och till sådan ända hafwa wij fördristat oss dem i wissa puncter författa som föllier.

Det är alltså vår ödmiuka begäran:

1. Att Edle Magistraten täckes hos sig i rättwist öfwerwägande komma låta, hurusom wij igenom ett ödmiukt Memorial /: öfversändt till Edle Herr Justitiæ Borgmästaren *Wilhelm Silentz*, wid ständernas senaste sammanwaro i Stockholm :/, giort en Underdånig ansökning, at denne stadz trafiquerande Borgerskap, och dhe som Redare äro uthj skepsparter, måtte få huggas af den höga Kongl. Nåd, at dem föruntas nogra *Convoy skepp*, på det Coupfardie farten så mycket bättre kunde underhållas till Commerciens florerande, och wij om våre skepp och Egendomb, som till främmande orter afsändas att hämpla Nödige wahror, måge wara för fiendtlige Capare någorlunda försäkrade, hälst som wij på annor händelse ej kunna hazardera så ansenlige Capitaler och lämbna dem fienden till rofz, Hans Kongl. Maj:tt samt oss sielfwe till yttersta skada och fördärf, warandess det ingen som nogon förfarenhet i handell hafwer obekant, at iu denna staden, wid så beskaffat tillfälle, och då farten /: förmedelst dhe Danskas fredsbrott :/ är stängd för alla swenska att passera igenom Öresund, är den beqwämligaste hamn i heela Rijket, till Seglationens och Commerciens drifft, och så länge den här warder undertryckt, måste dhe Närliggande Provincier, särdeles Wästergötland, Daahl och Värmelandz Bergslag, ia och en stoor deel af Småland, Crepera, emädan dhe sine nödigste wahror, som salt, wijn och dylikt meer, från denna ort nödwändigt hämpla måste.

Och der oss en slijk Nåd af Convoy skepp och Creutzare för



detta warit förundt, hade wij eij hafft den olyckan at 6 stycken Capitale skepp af stoor importance förledet åhr i Canalen blifwit oss af Sweriges fiender beröfwade och ifrântagne, hwilka uthan all twijfwell blifwit Conserwerade, der dhe hafft Convoj med sig, eller ock fienden hafft den ringaste fruchtan at nogot örlogsskepp skolat warit uthe at Creutza.

Fördenskull synes det till Commerciens och Seglationens wid macht hållande wara högst nödigt, att tienlige Coupfardie skepp blifwa af höga öfwerheten ordinerade, som dhe utgående Coupfardie skeppen fortskaffar och säkert genom Nordsjön bringar, och wid samma tillfälle återtager under sitt beskydd, dem som redan warit uthe och kunna wara segelfärdige att gå till Sverige med sine innehafwande ladningar.

Skulle och nu effter vår önskan wij uthi denna vår begäran, hwad Convoierne widkommer, reussera, så är det högst angeläget at oss lämbnas till våra Coupfardie skeppz besättning behörigt siöfolk och matrosar, emedan man elliest eij kan hafwe nogon nytta af Convoj, och ehuruwäll wij nogsampt kunna efftertänckia, at sådant folk ./ som och mäst till Kongl. Maj:ts tjenst äro Enroullerade ./ eij kunna wäll mistas ifrån Kongl. Maj:ts Örlogsskepp, så hafwa wij lijkwäll understådt oss at giöra det ödmiuke proiect:

1:mo at oss till *Coupfardie* samt *Caperfarten* måtte förgynnas att *oenroullerat* folk som kan upspanas, och hafwa Lust at låta sig till Coupfardie eller Caps bruka, hwilka sedan emot sin willia eij måge twingas uthj noger andre Commenderingar, der högsta Nöden sådant eij fordrade, och

2:do wore det eij skadeligit *om dhe Matrosar, som i staden boende äro, och äga huus och gård men finnas wara enroullerade, kunde winna den frijhet at få reesa med stadsens skepp, thy då kunde dhe samme ock betala sin Contribution och andra uthlagor, och således tiena både Kongl. Maj:tt och det allmänna bästa; så kunde ock*

3:tio en hop unga Personer fatta lust till siöfahrtten, och på sådant sätt giöra sig skickelige och Capable, så at man omsijder eij skulle hafwa något stort manquement eller brist på folk, hwilket wij doch Edle Magistratens gunstiga bepröfwande ödmiukeligen underställa.

2. Hwad skada och olägenhet som de här åhr uth och åhr inn wistandes *främmande Expediter och Commiss* hafware denna stadsens trafiquerande Borgerskap tillskynda, behöfwer eij handels-

gillet med nogon särdeles widlyftighet den Edle Magistraten fördraga, emädan det allmänt kunnigt är hwad för frijheter och för-mohner dhe i mångahanda måtto åthniuta, så wäll med Spanne-måhls upläggande, som åtskillige wahrors Inn- och Uthförsell, hwar-igenom Borgerskapet eij ringa præiudiceras i sin handtering, handell och wandell skadass, hälst som desse Expediter, och i synnerhet dhe Engelske Commissionairer, understå sig at extendera sin handell långt widare än Kongl. Maj:ts Allernådigste uthgifne Handels Ord-nantien af åhr 1617 d. 12 och 14 §, dito förordningen de Anno 1673 § 4, och ett af Hans Hög Grefliga Excellence Kongl. Rådet och Öfverståthållaren, sampt Borgmäster och Råd i Stockholm pu-blicerat patent af den 9 Nov. A:o 1694, som grundar sig på Kongl. Maj:ts Allernådigste gifne resolution och förklaring uppå dhe främ-mande handelsmäns och Expediters Supplication af den 28 Aprilis 1687, och Kongl. Maj:ts Allernådigste bref till Hans Höggreflige Excellence Kongl. Rådet och Öfverståthållaren af den 4 December 1695, till behörig rättelse och effterlefnad, så frampt dhe eij willia wara förtänckte att winna Burskap och afläggia sin Borgare Eedh, sampt draga stadsens Tunga och Onera.

Och aldenstund desse främmande niuta så stora prærogativer och förmåhner, så synes det eij obilligt om dem pålades at betala dubble wågepenningar emot en stadsens Borgare och Inwånare, hälst som wåre uthskeppade wahror af stångejern och mera dylikt betalar i Engeland ofrij Tull, emot det en Engelsman betahlar för sitt eget godz, som långdt högre importerar än dubble wågepenning-ar dem här kunna beräknas, hwilka medell kunde komma samp-telige Borgerskapet till Lindring uthi den Allmänne Contributionens erläggande, warandes slijkt på andra ställen practicabelt och öfwe-ligit; derigenom warder och en Borgare, som graveras med Con-tribution, swår inqvartering och andra beswärlige uthgiffter, så wijda soulagerat, at han finner sig wara separerat från en främmande som eij betahlar nogon skatt och skuld.

Så anhåller och dhe trafiquerande

3. Det täcktes den Edle Magistraten till en god Politie och ord-ningz maintien *handhafwa handelsgillet widh dhe af trycket uth-gånghne Artielar och Gillets puncter*, så at alla dhe, som i staden nogon Borgerlig Näring och handell Idka, måge eij allenast af-läggia sin Borgerlig Eed, uthan och behörigen förena sig med gillet, och den som sig slijkt motwilligtwijs emotsätter, må effter lag plichta, och igenom wederbörlig Execution tillhållas att præstera

prästanda, effter gilles Articlarnes innehåld, sampt i gunstigt hägn och beskydd taga wåre gillesbetienter, at dhe som här tills skedd är, inthet må blifwa wid Ämbets förrättande slagne eller med oanständige ord bemötte, hafwandes dhe redan in för den Edle Magistraten sig beswärat öfwer nogra som dem således öfwerfallit, hwilke wij hörsammast begäre måge för brott sine så blifwa näpste, at andra ifrån slijkt må kunna afskräckias.

I lijka mätto, at den hälsosamma förordningen som författad är angående wachthållningen må behörigen exequeras på dem, som sig undraga at i egne personer, jempte sine medborgare uppmarchera, hwar ibland Herr *Anders Nilsson* är en, som tijd efter annan med sitt Exempel stor oreda och irring åstadkommer och upwäcker, i hwilken sin en gång fattade förmätenhet och Caprice, han stadigt lærer framhärda, så länge ingen efftertryckelig Execution påföllier.<sup>1</sup>

4. Denne stadz Borgerskap finner och en otrolig skada och afsaknad i sin handell förmedelst *den stora frijhet, som en dechl åboer i Halland hafwa, så wäll wid seglationen som sine förwärfwade Privilegier på Tobakz Spinnerier, Reparebahner och Segellmakare, thy*

1:o præiudiceras dhe af Borgerskapet, som äga skepsparter, i frachters antagande, alldenstund desse Hallandsboer kunna frachterne till ett fast ringare betinga, än som någon Borgare, emädan dhe förre mebredels proviantera och fournera sine skepp med alla nödige victualie Perzedlar hemma ifråå, för hwilke Kongl. Maj:tz Tull och accis kan hända eij erlägges, den doch en Borgare i staden måste præstera, och således måste ställa frachten der effter, så wijdan han will vara skadeslös;

2:o kunde några af denna stads Borgerskap intressera och uprätta et Tobakzspinnerij, samt deraf niuta nogon profijt till sine Contributioners erläggiande och subsistence, så frampt dem et slijkt privilegium Nädigst föruntas, och dessa Hallandsboer eij wore dem till hinder och skada i den handelen, och

3:o har denne staden funnit en märkelig afsaknad uthj Lijnhandelen, sedan som ett Segellmakeri och Reparebahn i Halland inrättades, i det desse Hallandsboer härigenom wunnit Lägenheet och tillfalle at fournera nogra härader der i Nägden med Lijn och hampa, hwilke wahrer Almogen och dhe tillförne wore wane härifrån staden at afhämta, nu derest all handell idka, som oför-

<sup>1</sup> Anders Nilsson, handlande med titel Öfverkommissarie, adlad *Cederflycht*, † 1747.

grippelig synes oskäligen at en Landtman, som på landet sitter och har indrächt af sitt goda gårdbruk, och weet af ingen gravation, som en borgare i staden är underkastad, skall niuta dhe frijheter i handelen, manufacturer och fabricquer som en Borgare i staden; huru kan då annars föllia, än Borgaren och staden måste afftaga och undergå, när en Landtman niuter Borgerlig Näring, och således warder handelen på alt sätt här inskränckt, och Borgerskapet, som af den handelen en lijten näring haft, afmattade, hwilket ingen ringa skada är för Kongl. Maj:tt och Cronan, som på denne staden till dess fortificerande en ansenlig bekostnad gjort. Thy när Borgaren är blottad och handelen ej är i flor, så giöras de så oförmögne at kunna inlogera en stark garnizon, der nöden så fordra skulle, och elliest præstera hwad hwar och en efter Eeds plicht åligger, hälst dhe på Steengatun inthet kunna såå, ej heller något uppskiära, uthan hwar måste lefwa af sin lille handell och handtering.

5. Den Edla Magistraten lærer sig ock benäget påminna, huru som dhe trafiquerande, särdeles dhe som Jernhandell drijfwä, hafwa uthj förra September månad giort några propositioner, angående *järnhandelen*, hwilke wij för onödigt ärackta at här å nyo repetera, utan endast i ödmiukhet anhålla, det behagade den Edla Magistraten deröfwer meddela oss en rättwijs resolution och utslag.

6. Hwad *Contributionstaxeringen* angår, så synes oförgripligen der wid en stoor olikhet förelöpa, i det mången handtwärkare, som sitter wid en god och dagelig näring, och wid desse krigsconiuncturer har af sitt handtwärk en god inkomst, blifwer dock fast ringa ansedd till Contributions erläggande, uthan måste köpmansståndet draga största bördan och lasten: för den skull är vår ödmiuka begäran, det wille den Edla Magistraten tidigt, och om sig så giöra låter en månad föruth, innan nogon taxering företages, låta oss wetta det quantum af Contributionen som taxeras skall, och af en Separation må skeep Embeten och ampterne emellan, då Köpmansståndet för sig, sampt hwart och et ampt för sig kunde sammanträda och giöra en proportionel dheelning, hwad hwar och en efter sina wilkor kan och böör erläggia, dy när en fördeeling på sådant sätt emellan Embeten skeer, hwad hwart amp kommer i Contribution at betahla, så kan åldermännen och Bijsittiarne i hwart och et gille och skrå snart finna huru mycket hwar och en, i proportion af sin handell och Embetznäring, kan tillskiuta, hälst man præsupponerar at hwart Embete för sig hafwer bästa kunskap

om sine medbröders tillstånd och förmögenhet, och lärer det då falla den Edla Magistraten fast lättare taxeringen at förrätta.

7. Hembähres den Edla Magistraten en ödmjuk tacksägelse, som så rättwijsligen och gunstigt behagat resolvera på vår giorde ansökning, at Casseuren Schael skulle meddela oss *räkning för Contributionsmedlen* för så många åhr tillbaka, som han förwaltat Casseurtiensten, det han fuller och förledet åhrs Junij månad så wijda effterkommet, at han inför Edle Magistraten lefwererat oss sine förlagz räckningar Pro A:o 1706, 7, 8 och 9. Men som så wäll en som annan upplysning, dem rätteligen at kunna genomgå och examinera, oss än manquerar, är ytterligare vår ödmjuka begäran den Edla Magistraten täcktes gunstigt förordna någre af dheras Medell, som tillijke med oss må taga detta wärket före, och at Casseuren må obligeras oss wid sammankomsten alla dhe documenter och räckningar at framtee, som då finnas nödige at påfordras. Hwar iempte wij ock åstunda att see hwad redo sahl. Herr Bokhållaren Östring giort för den tijd, han warit Casseur, på det wij må blifwa underrättade om hans Balance, och dhe medlen som till Borgerskapets kassa af dess sterbhus bör ersättias, och således alt detta en gång komma till richtigheet.

Dessuthan finne wij oss och nödgade för Edla Magistraten at andraga, hurusom wij i föllie af Edla Magistratens längdt för detta giorde förordning, at genom våra deputerade bijwista Contributionsmedlens disponerande, fuller niuta vår rättighet så wijda, at hwad medlens emottagande angår, wij den at bewista kallade blifwa, och äro tillstädes när Rootmästarne giöra sine lefwerantzer till Casseuren. Men hwad beträffar medlens uthgifwande, som doch är den wiktigaste deehlen, och uthom denna den förra oss eij det ringaste gagna kan, uthan är meer et beswär at onödigt försättia sin tijd med, så beklaga wij at här med så förwitter, att gemenligen i bemälte våre deputerades frånwaro och uthom dheres wetenskap, räckningarne af Casseuren Clareras och medlen utgifwas, hwilka uthgiffter våre deputerade honom wid sammankomsterne nödgas godt göra, anten de rätteligen wetta om samma uthgiffter till alla dhelar eij allenast så richtige, uthan och så nödige äro, som dhe borde wara, sampt om samma vår Cassa egentligen widkommer, och sådanne eij föruth approberade uthgifter tro wij till en stoor deel hafwa warit ordsaken, att wij hos Herr Casseuren för detta råkat i skuld. som hans förslagzräckning af 1709 synes wijsa oss en Ballance till grawation af 1909 d. 28 öre s:mt.

8. Såsom och dhe medell, som uppgådt till *Tullhusbyggnaderne wid Drottninge Porten, Carls Port och Lilla Bohmen*, så wäll som den reparation som skedd är på tullhusen, äro tagne af Borgerskapz-Cassan, ty bedje wij ödmjukeligen den Edle Magistraten täcktes, eij allenast, i anledning af Hans Excellences, Högwellborne Herr Baron, Gouverneur och Amiralen Siöbladz bref, förfoga den anstalt, at samma medell blifwa i Borgerskapets Cassa återlefwererade och indragne, uthan och den förordning gunstigst alfvarsambiligen renovera och författa, at alltid hädaneffter, enär nogre publique Bygningar föreslås at anläggas, eller dhe nu warande at repareras uthaf Sammanskotz Cassan tagas, at då dhe personer af Borgerskapet, som wid Cassan deputerade äro, hwilkas antahl måste förökas, så at 4 Borgare må wara der wid tillstädes, och se huruwijda dhe samma kunna wara nödige, jämbwäll och at af sammanskotzmedlen inthet må utbetalas innan räckningarne af dem sampteligen approberats, och medelst dheras påskrift giltig är at blifwa betalt, på det wij måge således blifwa maintinerade wid Edla Magistratens för detta här öfwer författade gunstige resolution, och ordsak finna oss deröfwer at fägna.

9. Åstundar och Borgerskapet at blifwa underrättade huru med *Inqvarteringen för garnizonen* tillgår, och at Stadzqvartermästern Jacob Swensson 1:mo må inponeras at upgifwa räckning och förklaring på dhe inqvarteringzpenningar som åhrligen upbähras, och huru dhe äro uthbetalte under den tiden han denna tiensten förwaltadt, der hos wij och ödmiukeligen bedie, det täcktes den Edle, Magistraten öfwer Inqvarteringzwäsendet hafwa ett sådant inseende at eij nogon ensijdig och egenwillig disposition i detta måhl af Qvartermästaren må föhras.

Och såsom det, 2:do, i forna tijder varit brnkeligt wid krigztijder, då städer och fästningar måste till defension intaga starkare guarnizoner än som i fredztijder wanligt är, och Borgerskapet med extra ordinarie inqvarteringar graveras, at och dhe af Magistratspersonerne, som handell idka, eij undandragit sig wid slijke tillfällen at sublevera och lätta Borgerskapetz besvär i detta måhl, så har man och det förtroende till wederbörande, att dhe wid desse bullersamme krigsconiuncturer, och enär nöden så fordrar, eij lärer wägra sig i proportion af sin handell at emottaga inqvartering; sammaledes och

3:ö dhe Personer, som anten under Militair eller Civilstaten sortera, och äga egne gårdar och huserum meer än dhe för sig

sielfwa betarfwa och beboo, måge eij heller wara förshonte och befrijade för inqvartering wijd slijke tillfällen, då guarnizonen blifwer förstärckt.

4:o att dhe, som äga meer än en gård och tomt i staden och den till nogon annan förhyrer, må wara samma onus underkastadt, och at antingen husägaren eller hyresmannen må förpliktas at emottaga och swara för inqvarteringen, han ware sig anten militair eller civilbetient. Och förmodar man at Stadzcapitainerne inthet lära wägra sig, der Edla Magistraten dem der till täcktes authorizera, at besiehtiga alle huus och gårdar /: dock hwar Capitain i sitt Compagnie :/ och giöra sig underkunnige hwad logementer och lägenheter hoos hwar och en i dess huus kan finnas, sådanne inqvarteringar at hysa och emottaga.

10. Hwad märkelig olägenhet för oss är wid vårt *stångejerns nedförande från strömmen och upgodx uppskickande* at båtarne snart sagdt eij af annat än legofolk föhras, i det at båtarne genom arf eller handell äro fallne i någre här i staden boende köpmäns och hantwärczmäns händer, sampt andre på landet boendes, det hafwa wij den Edle Magistraten för detta wid åthskillige tillfällen föredragit, och, som oss lofwat är der uppå ändring, twifla wij inthet om dess erhållande, allenast nu här med derom påminnelse giöra.

11. Såsom *källarmästarne* här i staden icke allenast i mindre mått, uthan och i oxhufwud sig företagit at sällia wijn och Brennewijn, och således præjudicera dem, som i gross warit wahn der med at handla, i det dem i så måtto consumptionen betages; thy anhålle wij at dhe, som med desse wahrer handla i gross, måge och så hafwa frijhet emot accisens erläggande at sällia så wäll som källarmästarne uthi ankar och halfankar.

12. Såsom Borgerskapet för kort sedan köpt et *huus, som för Commendanten i staden skall brukas till logemente*, hwilket eij mindre än *Prästegårdarne* äro behörigen wordne reparerade, och så till taak som wäggar och annat inrede wäll försedde, altså lefwa wij i det hoppet, at dhe Personer, som slijke publique huus och Byggningar beboo, böra wara skyldige conformt lag, kongl. husesyns Ordningen, sampt Kongl. Maj:ts kyrkiolag, at hålla dem af egne medell wid laga Bygnad, Tak och Täcke, så länge dhe dem besittia, på det dhe af wahnskiötzell och wårdzlöso eij måge förderfwas; doch der nogon anseenlig reparation framdeles skulle på nogot dhera stället behöfwas, och sådant effter föregången husesyn pröfwas nödigt, williom wij inthet wägra oss sådant effter wår plicht fullgiöra.

13. Det är och Edle Magistraten wäll kunnigt, hurusom *stadsens muhlebeta* är mycket förminskatt, deels igenom inkræctning, deels igenom Torfskiörd till fästningzwärket och wallarnes uprättande, och så aldeles blottat at man på nogre åhrs tijd ej kan hafft så stor platz, at man kan släppa en koo på, mindre at nogon borgare om somnardag kan härbergera en man som hafwer sin egen häst, så wijda man föruth ej är med foder försedd. Altså anhåller Borgerskapet i ödmukheet at få af stadsens Landerier nödtorftigt Muhlebete, för hwilket dhe gerna till stadsens Cassa willia erläggia den genant och arrende, som den åhrligen af sig kastar, hwilka under den allmänne Contributionstaxeringen kunde begrippas, hwilket hwar och en för sig willigen erlägger, om wij här med kunde hugnade blifwa.

14. Dhe, som med *Masther och andre Trävahror* nogon handell idka, beklaga sig och högeligen der öfwer, at dhe här wid staden belägne masthambner äro så intagne och olijka för delta, at somblige äga större deehl än dhe ej sielfwa betarfwa, och således för arrendera den deehl till andra, som dhe ej sielfwe behöfwa. Fördenskull wore det nyttigt till stadsens allmänne bästa och Borgerskapetz förkoffring, at en ny repartition och deehlning på slijke hambner skee måtte, på det så wäll den ene som den andre, som med träwahror handlar, må hafwa nogot wist rum och instängd platz, hwaruthij de slijke Trävahror kunna förwähra och inläggia.

15. Öfwer denna stadz *Hembförare Båtegille* har Borgerskapet ordsak sig och beswära, emädan det uthij åthskillige måhl är oss i wår handell och negotie hinderligt, kunnandes wij ej wetta om sådant härflyter af åldermannens wällande eller hwars och ens egenwillie och sielftagne frijhet. Det har fuller

1:mo för en tijd sedan warit beslutit, at åldermannen för gillet skulle hålla en book, uthi hwilken allas dheras Nampn skulle annoteras, som sig af dheras båtar till Ladning eller lossning wille betiena, och, hwilken som först sig anmälte, den skulle och niuta sin vigilance till godo. Men detta war med en hast till inthet, oachtadt det lände till en god ordning emillan dhe trafiquerande, uthan har åldermannen betient hwem honom behagat, uthan anseende till tijden, för den som sig sidst eller först anmält. Fördenskuld bedja wij att den Edla Magistraten täcktes imponera åldermannen en sådan anteckningzbook hålla, der effter han må förpflichtas hwar och en betiena i sin wissa ordning, att den sig först har anmält må och först blifwa med båth betient, at på sådant sätt nogon egenwillig



disposition må kunna betagas för honom och dess gillesbröder  
Der hos är

2:do nödigt at åldermannen admoneras at inom 12 timmars  
tid, ifrån det nogen sig anmält, at framskaffa Båth och folk, och  
då icke skulle blifwa betient, at hwar och en af dhe trafiquerande  
må niuta den frijhet at få betiena sig af sin egen båth och folk,  
på det handelen eij må studsa, uthan hafwa sin frija och obehin-  
drade gång.

3:tio hafwa och desse sig företagit den owahren, at dhe stägra  
frachterna öfwer taxan, hwilket deraf förordsakas at då dhe något  
jern wid wägen intaga skohla, willie dhe för sin commoditets skull  
eij sielfwe arbeta, uthan bruka andra personer som både lasta och  
uthstaka båten, och enär sådant folk skall hafwa sin betahning  
förwijsas dhe till köpmannen som godzet äger, hwilken nolens volens  
måste dem betahla, så framt man will undwijka dheras otijdiga  
Morrande. Och som sådant af Edle Magistraten lätteligen står at  
rätta, så hoppas wij och at winna här uthi ett benäget bijfall till  
en rättwijs ändring.

Detta alt hwad ofwanföhere anmält ähr, och wij finna lända till  
stadsens och Borgerskapetz nytta och wälltrefnad, bedie wij ödmu-  
keligen at den Edle Magistraten sig till ett benäget afhielpande  
täcktes företaga, samt deröfwer förinna oss sin gunstige resolution.  
Och der nogon punct skulle här ibland wara upställd, som den Edla  
Magistraten eij funne sig befogad at decidera, så anhålla wij öd-  
miukeligen om dess gunstige recommendation till Hans Excellence  
Kongl. Rådet Cronhielm och den höga Kongl. Commissionen, hwil-  
ken sigh så nådigt yttrat, at willia i alt befrämia det, som kan lända  
staden och samptelige Borgerskapet, såsom det gemena bästa till  
nytta och fromma.

Wij förblifwa emot en slijk bewågenhet städze Den  
Edle Högtährade Magistratens

ödmiuke och tiensthörsamste Tjenare  
sampteligen

Uppå Handels Gillets wägnar och Befallning

*Magnus Pehrson.*

Bil. n:r 15.

*Generalmajorens och Öfverkommendantens, Baron Hugo Hamilton, order rörande exercisen wid Borgerskapets kår. 1714.*

(Gouverneurens m. fl. Bref 1714 i Göteborgs stads arkiv.)

Opsatz oppå det nödigste, som bör widh Borgerskappetz Disciplinerande obserweras:

1. När paraden är opstält, moste manskappet tija stilla och gie achtning på hwad som den commenderande officeren behagar at Comendera.
2. Manskappet moste befallas och öfwas at stå rätt uti Råther och ledher, och rätta distancen Emellan Råther och ledher observera, Näml: emellan ledherne ungefär 3 steg, och emellan Råtherne 1 steg. Jemna Råther och ledher skier genom det, at man alltid observerar sin höger handman at stå jemt med honom i ledher, och uthi Råther at man står just backom sin föreman; men uti swängningar, som man will här förbijså, moste man ofta observera sin wänster handman.
3. Beträffande handgreparne, så finner man dem uti exersitie Böckerna, men jag håller för Rådhligt at manskappet ej med flere exersitier beswäras nu för tijd, än som de hwilka man nödigaste finner, som 1:mo Musquet för fot, 2:o skylra, 3 på axell, 4 gewär aff, 5 framtill slutar Edra ledher, 6 görer Eder färdiga, 7 främste  $\frac{1}{2}$  Råther faller neder på knä, 8 effterste  $\frac{1}{2}$  Råther legger ann, 9 gie fyr, 10 Bräck aff, (N. B. då stiger de främste  $\frac{1}{2}$  Råther op aff sig sielfwa), 11 främsta  $\frac{1}{2}$  Råther legger ann, 12 gee fyr, 13 bräck aff, 14 halfspänner hanen, (N. B. will man ladda, så går man fort med de Commandements som der till höra; will man intet ladda, så befallas:) 15 Musquet för fot, 16 legger neder Edert gewär, 17 tager op Edert gewär, 18 skylra med musquet, 19 kastom Eder musquet; (N. B. huru desse handgreparne skola zirliga och accurata effter temporna görras, skall af en, eller flere som de herrar Capitainerne behaga, utaff någon af mine öfwer- eller underoffice-rare underwijsas.
4. Wed dessa handgreparnes görande moste well observeras :/, i synderhet uti anlegningen och affbräckningen :/, at gewäret bäres och hanteras wäll, med mönningen alltid så hög, at om musqueten skall gå loss ingen skada dermed göress; Men uti

anlegning moste alle mönningarne nedrig eller midt på karlen fällass.

5. Hvad nu anbelangar Evolutioner eller doubblering, trepolering med swängning, och annat mera, så finner jag effterföljande det nödigaste:

1 Alla omvändningar, 2 ledarnes slutande frammantill och sedan tillbackes, 3 Råthernes slutande till höger, ditto till vänster, och sedan till höger och vänster mitt på, 4 swängning till höger och sedan till vänster, elliest kunne det intet skada, om de ha tijd dertill, at de wette till, 5 dublera ledarne till höger och vänster, 6 des lijkes Råther till höger och vänster dubleras, 7 och på samma sätt trepolera lederne frammantill, d:o tillbaka, och Råther först till höger och sedan till vänster; N. B. Commandements här till finnes i Böckerne.

6. Skolla de beordras at marchera, så gifwa Böckerne wid handen huru alla parader skola till March och Trop affdehllas; observerandes at man tager intet större distence Emellan officerares deviationer än som 2 halfpiques längd, och Emellan underofficerarnes deviationer ungefär 6 steg.

7. Wid salfwa gifwande, moste man säga dem till föruth at anlegningen moste skie med mönningarne i högden, och at de ha intet flere Commandements at förwänta än som 3, näml: 1 görer Eder ferdige, 2 legger ann, 3 gie fyr. N. B. Emellan Commandementen »görer Eder ferdige» och »legg ann», gie dem well tijd, men sedan de ha lagt ann Commendera strax derpå »gie fyr», för dy låter man dem wänta för länge uti anlegning, så torde de skiämma salvan.

Detta alt är hwad jag i hastighet finner nödigt at Communicera de herrar Capitainerne, men wille de exersera dem uti flera stycken än som ofwan nämnt äro, så seer jag det gierne.

Dat. Götteb. d. 21:ste 1714.

*Hugo Hamilton.*

N. B. wijd alla mouvementer eller rörelser tager man musquet på handen.

Bil. n:r 16.

*Vakthållningen i Göteborgs fästning 1714.*

(Gouverneurens m. fl. Bref 1714 i Göteborgs stads arkiv.)

Specification uppå de 4 st. hufwuddehlar af denna fästningens Bastioner osh Reveliner, huru som dhe äro afdehlte af Högwälborne Herr Generalmajoren och Öfwerkommendanten Hamilton, nembl.

1. *Konungz Portten*, hwarunder sorterar:
 

Bastion Johannes Dux	}	här kommer till dagel. wacht, föruthan des behörige öfwer- och underofficerare, 70 man.
Revelin Prince Ullrich wed Konungz-Portten		
Carolus Dux Bastion		
Rewelin Princessan Hedewigh		
Gustavi Magni Bastion		
Revelin Prince Carl		
2. *Carlls Portten*, hwar under sorterar:
 

lilla och stora Otterhällan	}	sammaledes här till dagelig tjenst, 46 man.
Dunckhalla och Badstugu Bastionen, samt Rosselund och Hållgårdz-Bastionerne		
3. Hufwudpåsten wed *Drottning Portten*, hwar under sorterar:
 

Carolus Rex Bastion	}	i lika mätto till dagel. tjenst, 69 man.
Revelin Prince Gustaff		
Johannes Rex Bastion		
4. Hufwudpåsten där under sorterar:
 

Högwachten på Torget	}	denne Påsten blifwer af Borgerskapet bewakat, som begynner sigh uti Corps de Guardierne med 75 man.
Stoora Boms Bastion		
Sannegårdz Bastion		
Sancte Erichs Bastioner		
och lille Bohmen		

Till hwar hufwudpåst och dess underliggiande destrichter ehfordras Corps de Guardet af näst belagne Borgarehuus till hwar orth, om det på tränger, nembl. för 200 och någre mann, som dageligen marcherar upp till wacht, och ungefähr 280 man, som hwar dag kommer på reserv, hwilket manskap något längre bort kan accomoderas /: än de som dageligen wacht hafwa :/. Ifrån hufwudpåsterne och samma reserv dehlas uthi 3 dheelar, nemb.  $\frac{1}{3}$  dehl till hwar hufwudpåst, at stå uti sin parade.

Bil. n:r 17.

Kort Förslagh uppå Kongl. Maj:ttz Artollerie  
i Giöteborgh, som dhet sig till understående Datum  
Effective befinnes. Nembl.

(Gouverneurens m. fl. Bref 1715 i Göteborgs stad arkiv.)

	Præsentes	Commenderade					Summa
		Nya Elsborg	Cronan	Wästgöta Leijonet	Sjö Expe- ditionen	Carlskrona	
<i>Compagnie Staten.</i>							
Styckjunkare . . . . .	4	—	—	—	—	4	
Sergeanter . . . . .	5	—	—	—	—	5	
Constaplar . . . . .	19	1	1	1	6	28	
Läre Constaplar . . . . .	20	3	—	—	8	31	
Handtlangare . . . . .	24	9	1	—	7	41	
Förstärkningzhandtlangare .	23	4	—	—	1	28	
<i>Feurwärcare Staten.</i>							
Feurwärcare . . . . .	4	—	—	—	—	4	
Under Feurwärcare . . . . .	4	2	—	—	—	6	
Lähre » . . . . .	10	1	—	—	—	11	
<i>Mineur Staten.</i>							
Mineur . . . . .	—	1	—	—	—	1	
Under Mineur . . . . .	2	—	—	—	—	2	
<i>Handtwärcare.</i>							
Pistolsmedh . . . . .	1	—	—	—	—	1	
Smedh . . . . .	1	—	—	—	—	1	
Rust Cammardrängar . . . . .	2	—	—	—	—	2	
Klensmedh . . . . .	1	—	—	—	—	1	
Grofsmedher . . . . .	3	—	—	—	—	3	
» gesäller . . . . .	4	—	—	—	—	4	
Läddemakare . . . . .	1	—	—	—	—	1	
» gesäller . . . . .	2	—	—	—	—	2	
Hiuhlmakare . . . . .	1	—	—	—	—	1	
» gesäller . . . . .	2	—	—	—	—	2	
Stäckmakare . . . . .	1	—	—	—	—	1	
Swarfware . . . . .	1	—	—	—	—	1	
Summa	135	21	2	1	22	181	

Giötheborg den 10 Octobris 1715.

J. v. Mentzer.

Bil. n:r 18.

*Förskotter till Kronan 1713.*

(Magistratens protokoll i Göteborgs stads arkiv.)

1713. 11 Nov.

Giorde Hans Excellence Gouverneuren en begynnelse till Förskotternas presterande, och med bevelige termer föreställde hwar och en den angelägenhet, som derunder beror, och att den undersäteliga willighet de derutinnan wisa länder till deras eget beskydd, säkerhet och försvar, warandes fast bättre att anstränga sig till det yttersta till att providera Magasinerna och fältstaten, än vid oförmodeliga fiendtliga infall tåla att garnisonen skall läggas dem i husen, kunnandes hwar och en trygga sig vid så Nådiga Publique förskrifningar, dem Hans Excellence, som en ortens förman och Gouverneur, will söka att förswara, att leweranterne skola dem till godo njuta.

Daler s:mt

Herr Assessor <i>Tham</i> utlät sig härpå, att han vill försträcka 1,500 d. s:mt med det wilkor, att han utaf sin egen påkommande kontribution A:o 1714 må få dem innehålla och decortera, och, der den ej tillräcker, då att decortera det öfriga i sjötullen efter den methode, som nu publicerad är . . . . .	1,500
» Öfverinspector <i>Tillroth</i> 1,000 d. s:mt, att han må få decortera dem på sine egne contributioner pro A:o 1714 i Bohuslän och Halland, och, der det ej tillräcker, då att njuta sin fyllnad af kontributionsräntor effter methoden . . . . .	1,000
» Borgmästare <i>von Gerdes</i> förskjuter effter den uppläste methoden . . . . .	1,000
och om han nu kunde få in det han har att fordra hos Amiralitetet så will han leverera med lika vilkor. . . . .	1,000
» Rådman <i>Schröder</i> kontant 1,000 och 500 i anständige waror	1,500
» » <i>Böker</i> uti skotsk sill, råg, salt, fläsk eller kiött	250
» » <i>Abraham Bruhn</i> uti stockfisk, på ett år utan intresse, effter methoden . . . . .	600
» » <i>von Öllken</i> kontant effter methoden . . . . .	500
Madame <i>Johanna Schröder</i> kontant . . . . .	400
Herr Lagman <i>Stierncrona</i> , på det <i>Amijanska</i> sterbhusets wägnar 3,000, med wilkor att få decortera dem på 1714 års kontribution, och, hwad det ej tillsträcker,	
Transport	7,750



	Transport	18,720
<i>Claes Smill</i> 20 t:nr korn . . . . . c:a		160
<i>Anders Liedholm</i> uti nödw. proviantpersedlar . . . . .		100
<i>Swen Hasselgrehn</i> i penningar och d:o . . . . .		100
<i>Nielas Matsen</i> i contant . . . . .		200
<i>Madame Gertrud Tham</i> contant . . . . .		500
<i>Secret. Eekman</i> contant . . . . .		200
<i>Hans Wolfart</i> , i contant effter methoden . . . . .		50
Lieutn. <i>Christen (Gathe)</i> i contant . . . . .		500
<i>Cornelius Torsson</i> i nöjaktige persedlar . . . . .		500
<i>Johan Zander</i> i nöjaktige persedlar eller pommerskt malt .		500
<i>Fru Catharina Gripenstedt</i> contant . . . . .	1,000	
<i>Nielas Martens</i> onka, contant genom sin måg <i>Sandberg</i> . .		50
Kaparkaptenen <i>Christoffer Hedenberg</i> 10 skepp. stockfisk c:a		100
<i>Johan Liedgrehn</i> 6 t:nr skotsk sill och resten i penningar till . . . . .		100
<i>Erik Nissen</i> , är nyligen kommen i handell, har sitt lilla än utomlands stående, förskjuter dock . . . . .		100
<i>Wilhelm Kinnert</i> i nödw. waror effter markegång . . . .		200
<i>Swen Olson Hjsing</i> » » » » . . . . .		100
<i>Helge Collberg</i> 6 t:nr skotsk sill . . . . . c:a		60
Rådman <i>Wilhelm Uthfull</i> , halfparten contant och halfparten i anständige waror, kött, tobak och spanskt salt. . . .		500
<i>Johan Casper Haberman</i> i penningar och nöjakt. proviant- persedlar . . . . .		400
Proviantmästare <i>Carl Siöberg</i> contant . . . . .		200
Apothekare <i>Joh. Jacob Ermersch</i> wille förskjuta eller gifwa credit för medicamenter till . . . . .		400
<i>Elias Cöhler</i> contant eller anständige persedlar . . . . .		200
<i>Madame Cath. Engelke</i> , genom sin son, contant . . . . .		200
✓ <i>Sibrand Rosenbusch</i> contant . . . . .		100
<i>Olof Norberg</i> , i råg, tobak och penningar . . . . .		200
<i>Måns Jonsson</i> i Bånggården, i anständige proviantpersedlar		200
<i>Erik Bergström</i> contant . . . . .		30
<i>Olof Frossberg</i> i råg, kött, ärter . . . . .		100
<i>Catharina Band</i> genom sin son <i>Abraham Band</i> contant . .		100
<i>Arendt Hendrich Reimers</i> contant . . . . .		100
<i>Martin Edenberg</i> i anständige waror . . . . .		500
<i>Philip Otterdahl</i> på sampt. embetets wägnar . . . . .		100
	Transport	26,570



	Transport	26,750
<i>Jacob Bornander</i> i stockfisk . . . . .		200
<i>Hans Olofson Ström</i> i spanskt salt . . . . .		300
<i>Alex. Wilhelmson</i> contant . . . . .		200
<i>Anders Nilsson</i> ingaf en uppsats på proviantpersedlar till . . . . .		2,145
men de finnas intet alla nyttige i magasinerna, och de anständige deraf will man taga efter markegång.		
<i>Niclas Woldenberg</i> contant . . . . .		50
<i>Fredrik Crantz</i> contant . . . . .		300
<i>Eric Rubbo</i> contant och bränwin om det behöfs. . . . .		50
<i>Lennart Thim</i> penningar och om det behöfs en läst öhl . . . . .		50
<i>Johan Pettersson</i> i anständige waror . . . . .		50
<i>David Kinnert</i> i goda ärter . . . . .		50
<i>Martin Brusewitz</i> contant . . . . .		100
✓ <i>Johan Roth</i> , om han får dem upp af amiralitetet . . . . .		100
<i>Petter Limmerhult</i> 20 t:nr swenskt malt c:a . . . . .		100
<i>Swen Torson</i> med sine kamrater . . . . .		50
<i>Asmund Swaan</i> i anständige waror till magasinet . . . . .		100
<i>Johan Kierulf</i> » » . . . . .		100
<i>Johan Busk</i> » » . . . . .		100
<i>Petter von Egmont</i> intet.		
<i>Wilhelm Bruse</i> »		
<i>Anders Grönberg</i> »		
<i>Niclas Lake</i> »		
<i>Hans Lind</i> »		
<i>Arwid Asp</i> »		
<i>Catharina Limmerhult</i> lutter complimentes och swårigheter.		

Summa dal. s:mt 30,615

Bil. n:r 19.

*Förskotter 1715 för Pomerska arméen.*

(Gouverneurens m. fl. Bref 1716 i Göteborgs stads arkiv.)

Extract af Förskotts Protocollet hållit i Staden Götheborg och uti Gouvernementshuset, i närvaro af hans höga Excellence Kongl. Rådet, Generalen och General Gouvernören högwälborne herr Gref *Meijerfeldt* och Herr Generalen och Gouverneuren högwälborne Baron *Mörner*, till allerunderdånigst föllie af föregående Kongl. Maj:ts nådigste Creditiv. (Häraf finnes tvenne ex., deraf det ena slutar på 11,230 daler och det andra, fullständigare, på 30,000, hvilka komplettera hvarandra.)

S:mt daler

Föllliande underdånigste förskotter komma att Decourteras och betahlas på nästkommande 1716 åhrs Contributionsmedell, Nembl. Hr Assessoren *Tham* förskutit s:mt 5,000 derpå Decourteras och betahlas af 1716 åhrs

stora Siötull här i Götheborg . . . . . »	1,500	3,500
För Herr Assessoren <i>Thams</i> pupill af <i>Amiaske</i> sterbhuset .		2,500
Herr Rådman <i>Abraham Bruhn</i> . . . . .		600
» <i>Casseuren Carl Siöberg</i> . . . . .		300
Handelsmannen <i>Erich Nissen</i> . . . . .		200
» <i>Anders Liedbohm</i> . . . . .		100
Sahl Bookhållaren <i>Åke Håkanssons</i> sterbhus . . . . .		300
Herr Capitein <i>Christen Gathe</i> . . . . .		500
<i>Johan Rooth</i> . . . . .		100
<i>Hans Hjsing</i> . . . . .		100
<i>Claes Sekmill</i> . . . . .		200
<i>Johan Bruun</i> . . . . .		200
<i>Johan Engelleke</i> . . . . .		200
<i>Arendt Hindr. Reimers</i> . . . . .		200
<i>Thore Thorson</i> . . . . .		200
<i>Jacob Rauerts</i> änkia . . . . .		100
<i>Jurgen Mattson</i> . . . . .		100
<i>Jacob Santx</i> . . . . .		100
<i>Oluf Frotzberg</i> . . . . .		100
<i>Johan Kierulf</i> . . . . .		100
<i>Johan Zauder (Zander)</i> . . . . .		200
	Transport	9,900

	Transport	9,900
Mad. <i>Engelcke</i> . . . . .		100
» <i>Johanna Schröder</i> . . . . .		300
Rådman <i>Böcker</i> . . . . .		100
<i>Oluf Flyback</i> . . . . .		100
<i>Asmund Swahn</i> . . . . .		100
Herr Schoulbynachten <i>Knape</i> . . . . .		500
Byggmäst. <i>Jacob Pronck</i> . . . . .		100
<i>Nils Rommell</i> . . . . .		100
Hr Secret. <i>Ekman</i> . . . . .		100
Öfwer Visit. <i>Oluf Claeson</i> . . . . .		200
Herr <i>Oluf Häger</i> . . . . .		200
» <i>Hans Hanson Busch</i> . . . . .		200
Madame <i>Bochou</i> . . . . .		200
<i>Hans Lindh</i> . . . . .		100
<i>Peter Wehnerström</i> . . . . .		50
<i>Erich Bergström</i> . . . . .		50
Änn tillkommer för efterföljande Ämbeten och Handt- wärks Skråå:		
<i>Skomakare Ämbetet</i> . . . . .		200
<i>Skräddare</i> » . . . . .		200
<i>Klensmedz</i> » . . . . .		50
<i>Gördtlare</i> » . . . . .		50
<i>Snidkare</i> » . . . . .		50
<i>Kopparslagare</i> » . . . . .		50
<i>Bagare</i> » . . . . .		100
Hr Commerce Borgmästaren von Gerdes för åthskillige äm- beten drager försorg om förskott . . . . .		130
<hr/>		
Herr Rådman <i>Frans Schröder</i> . . . . .		3,000
» <i>Volrat Tham</i> . . . . .		1,000
» <i>Mathias Schildt</i> . . . . .		2,000
» Commissarien <i>Wehnerstierna</i> . . . . .		2,000
» Rådman <i>Ölken</i> . . . . .		1,000
» <i>Christopher Liedberg</i> . . . . .		1,000
» <i>Hans Coopman</i> . . . . .		1,000
» <i>Anders Nillson</i> . . . . .		2,000
» <i>Oluf Person</i> . . . . .		2,000
» <i>Cornelius Thorson</i> . . . . .		200
	Transport	28,430

	Transport	28,430
Herr <i>Johan Herveg</i>		400
» <i>Abraham Peterson</i>		300
» <i>Johan von Minden</i>		400
» <i>Capit. Lars Gathe</i>		1,000
» <i>Lorentz Bagge</i>		200
» <i>Oluf Nordberg</i>		200
» <i>Control. Bergsten</i>		200
» <i>Wilhelm Kinnairdt</i>		200
» <i>Gabriel Sandberg</i>		200
» <i>Rådman Johan Rambeau</i>		500
» <i>Martin Brusewitz</i>		200
» <i>Johan Anders Olbers</i>		1,000
» <i>Sven Lake</i>		200
» <i>Jacob Bratt</i>		200
Mad. <i>Britta Asmunds</i>		1,000
» <i>Bandt</i>		200
<i>Nichlas Madtson</i>		200
Mad. <i>Niclas Märkens</i>		200
Wällb. Fru <i>Gripenstedt</i>		2,000
	Summa	37,230

I underdånigst föllie af föregående Hans Kongl. Maj:tz allernådigste Creditiv, Dat. Strahlsund d.  $\frac{24 \text{ Aug.}}{4 \text{ Sept.}}$  sistl. hafwa wi i näst föregående upsatz anteknade Ståndzpersoner och andre af Kongl. Maj:tz trogne undersåtare och innewåhnare samt Borgerskapet i Götheborg alle deruti Exprimerade Summor, som hwar och een finnes wara antecknade för, bestigande sig heela Summan till Trättiosju tusende tvåhundredretio D. S:mt till hans Kongl. Maj:tzienst riktigt utbetahlt och underdånigst förskutet, hwilka 37,230 D. S:mt i wederbörlig form härmed qwitteras, och tillijka på det krafftigaste försäkras att åfwanberörde förskått utaf de inkommande 1716 års Siötulls reuener, hwarpå de erhållit sina försäkringar, till wederbörande igenom Decourtation eller riktig betalning skohla blifwa refunderade eller ärsatte; blifwandes högwällborne herr Generalen och Gouverneuren Baron Mörner härigenom tiensteligen anlijtat, att hålla hand deröfwer, att hwad i så motto å Kongl. Maj:tz wägnar, och till underdånigst föllie af den mig gifne Commission, af mig blifwet Stipulerat och uthfäst må till Credits underhållande oryg-

geligen blifwa hållit och præsterat, så att de af Herrar Interes-  
terne uti Stora Siötullen här på utgifne försäkringar må prompt  
blij inlöste och förnögte.

Datum Götheborg d.  $\frac{24 \text{ Octobris}}{4 \text{ Novembris}}$  Anno 1715.

*I. H. Meijerfeldt.*

Nils Gyllenpatron.

Af ofvanstående återbetaltes verkligen 1716 tillsammans 4,582  
daler s:mt.

Bil n:r 20.

Utdrag af «Skattningz Längd på Tomter, Huus och Löös Egendom, effter hållen Skattning den 15 Novem. A:o 1715 pro A:o 1716.» (Orig. i Göteborgs stads arkiv: yttre titel »Götheborgs Stadz Skattningslängder pro A:o 1716.)

	Bebyggde och obe- byggde Tomter	Hus	Löseegendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:m	Daler s:mt
<i>Wallgatans rote n:o I.</i>				
Herr Mag. Montin .....	—	600	400	1,000
» Probst, Lektor M. Gaddelius .....	—	360	750	1,110
Räntmästare Nils Rahmn .....	—	2,520	1,100	3,620
Schoutbynachten Carl Sjö- blad .....	—	—	1,000	1,000
Assessor Sebast. Tham och Amijaska arfv. se IV och VI roten .....	750	3,000	—	3,750
Kapten Wagenfeld .....	—	520	400	920
Inspector Jacob Maule (se IV roten) .....	50	40	—	90
Rector Scholæ Giegskoodh .....	—	—	400	400
Erich Grijs, målare .....	150	160	50	360
Handlanden Carl Söderberg Hieronymus Bohlm, köpman	—	400	1,000	1,400
	—	—	400	400
<i>Komungsgatans rote, n:r II.</i>				
Rådman Abraham Bruhn .....	370	480	7,000	7,850
Sal. Mathias Assmundsons (Rambeau) enka .....	—	3,200	13,600	16,800
Herr Öfverste Wallenstierna » Jacob Jurgenson .....	—	—	300	300
	—	—	500	500
Probst Elias Basks enka Transport	—	640	200	840
	1,320	11,920	27,100	40,340

	Bebyggede och obe- byggde Tomter	Hus	Löseegendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt
Transport	1,320	11,920	27,100	40,340
Guldarbetaren Hindr. Halek	200	640	800	1,640
Fiskalen Sjöström	400	600	—	1,000
Rådman Truetigers Enka	—	—	10	10
Fortifikations Lieutnant Carl- berg	—	640	300	940
Rådman Jacob Wadst	—	560	800	1,360
Hans Wohlfart kopparslagare	200	760	1,300	2,260
Antony von Egmond	—	320	500	820
Magister Lamberg	—	—	700	700
» Herman Schröder	—	—	600	600
Mag. Ramzius	400	600	250	1,250
Domprosten Mag. Lithovius	—	—	140	140
Hans Hjsing	—	1,000	2,200	3,200
Claes Arentz enka	—	400	—	400
Friederich Bolm, hofslagare	—	280	150	430
Amiralitets Lieutnant Lau- terbach	—	520	150	670
Mag. Aurelius	—	440	—	440
Rådman Simmings enka	—	—	10	10
Jonas Styfvert	200	400	—	600
Oluf Flybach	—	600	2,400	3,000
<i>Kyrckkogatansrote, n:r III.</i>				
Benedict Halbmeier	—	—	150	150
Sal. Inspector Paulins gård (se V roten)	—	2,000	—	2,000
Herr Öfverste Lieutnant Danckwardt	—	—	800	800
» Captain Ankarreutz	—	—	200	200
» Rådman Hans Böker	900	600	4,000	5,500
Erich Rubbo	600	800	—	1,400
Herr Hans Wennerstierna	—	2,400	15,000	17,400
Jacob Prunck	400	1,200	1,000	2,600
Transport	4,620	26,680	58,560	89,860

	Bebyggde och obe- byggde Tomter	Hus	Löseendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt
Transport	4,620	26,680	58,560	89,860
Gustaf Fistulator.....	—	440	50	490
Claes Smill.....	—	1,200	700	1,900
Simon Wedinghusen.....	—	—	800	800
Maria ».....	—	—	200	200
Hans Jacob Halbmeyer.....	—	520	200	720
Anders Hjsing.....	—	—	100	100
Petter von Egmond.....	—	480	400	880
Jacob Sans.....	300	720	2,500	3,520
Controleur Bergsten.....	300	1,720	2,500	4,520
<i>Dråttninggatans rote, nr IV.</i>				
Hans Petter Busch.....	—	—	100	100
Casper (Wohlfart) koppar- slagares enka.....	200	520	700	1,420
Kopparslagaren And. Wohl- fart.....	—	—	950	950
Gabriel Sandberg.....	—	1,200	3,000	4,200
Johan Liedgren.....	—	1,600	2,500	4,100
Maria Coopman.....	—	400	100	500
Berndt Örtegren.....	—	2,000	8,000	10,000
Caspar Thorson.....	—	—	3,000	3,000
Joh. Hindr. Straubs enka....	—	840	20	860
Doctor Joh. Fried. Niehenck	—	—	1,000	1,000
Benjamin Voltzers enka....	—	1,520	800	2,320
Catharina Hacker.....	—	—	100	100
Bagaren Johan Jordan.....	—	800	200	1,000
Secreteraren Johan Seth (se V roten).....	—	440	—	440
Cornelius Schal.....	—	1,000	100	1,100
Casseuren Johan Schal.....	—	—	400	400
Socketbagaren Johan Lind- hult.....	300	600	300	1,200
Transport	5,720	42,680	87,280	135,680



	Bbyggde och obe- byggde Tomter	Hus	Löseendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt
Transport	5,720	42,680	87,280	135,680
Fältskären Joh. Fredr. Roempke.....	—	720	150	870
Hindr. Wedinghusen (se V roten).....	500	—	—	500
√ Johan von Minden.....	—	3,360	5,500	8,860
Christoffer Liedberg.....	—	1,560	—	1,560
D:o.....	450	3,400	14,720	18,570
Inspektör Jacob Maule (se I roten).....	300	1,600	1,500	3,400
Joh. Hindr. Caldiniger.....	—	1,320	600	1,920
Amiralitets Lieutnant Hans Båthman.....	300	200	100	600
Comminister Lars Brinck.....	—	—	100	100
Guldsmeden Abraham Wirg- man.....	—	920	500	1,420
Boktryckaren Zachariäs Ha- geman.....	600	1,000	1,000	2,600
Enkefru Maria Styldenhielm Öfverste Lieutnant Petter Belfrage.....	800	1,800	680	3,280
—	—	—	800	800
Lieutnant Rutger Belfrage.....	—	—	150	150
√ Stadsmusikanten Hind. Lei- ditz.....	—	400	100	500
Margaretha Jordan.....	—	600	50	650
Commissarien David Amijas sterbhus (se I roten).....	530	1,000	—	1,530
Hans Coopman (se nedan)	530	1,000	—	1,530
Helge Collberg.....	300	1,200	2,500	4,000
Rådman Erich Cederbourg	—	720	1,000	1,720
» Kilian Schwartz.....	—	—	400	400
Sal. rådman Volrat Thams sterbhus.....	1,100	1,800	16,500	19,400
Jacob Rauwerts enka.....	300	1,200	500	2,000
Transport	11,430	66,480	134,130	212,040

	Bebyggde och obe- byggde Tomter	Hus	Löseendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt
Transport	11,430	66,480	134,130	212,040
Erich Nissen	—	—	3,200	3,200
Hans Calmes arfv. hos Nissen	—	—	2,000	2,000
Secreteraren Håkan Ekman (se XI roten)	—	—	6,000	6,000
Daniel Croquet	—	—	200	200
Hans Coopman (se förut)	400	2,320	18,130	20,850
Lars Bratts barns penningar hos Coopman	—	—	4,000	4,000
Sahl. Rådman Nils Persons (Sahlgren) enka	600	2,800	35,500	38,900
<i>Stora Hamnegatans rote, nr V.</i>				
Madame Catharina Limmer- hult	180	1,920	400	2,500
Joens Holst	—	—	1,500	1,500
Fortifikationsbokhåll. Åke Håkanssons sterbhus	—	1,520	10,900	12,420
Fortifikationsbokhåll. Håkan Åkesson	—	—	500	500
Amiralitets Lieutenant Petter Uthfall	—	800	600	1,400
Amiralitets Proviantmästare Carl Sjöberg	450	1,160	5,300	6,910
Olof Häger	450	960	2,000	3,410
Borgmästaren Wilhelm Si- lents	750	2,400	3,600	6,750
Kanslisten Aron Holst	—	—	200	200
Fru Catharina Tham (se ne- dan)	—	1,040	—	1,040
Hans Olsson Ström	—	4,000	14,000	18,000
Martin Edenberg	900	4,320	8,000	13,220
Johan Herwegh	1,000	2,000	3,500	6,500
Transport	16,160	91,720	253,660	361,540

	Bebyggde och obe- byggde Tomter	Hus	Löseghendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt
Transport	16,160	91,720	253,660	361,540
Jungfru Annika Herwegh	—	—	500	500
Herr Doctor Andreas Lun- delius	—	—	500	500
Arvid Bengtson	450	2,000	2,000	4,450
Jacob Bratt	750	1,120	3,400	5,270
Förste ombudsman Gabriel Stiernerona	1,050	3,520	116,000	120,570
Jungfru Elisabeth Amija	—	—	57,800	57,800
Petter Sillander	—	—	4,000	4,000
Johan »	—	—	200	200
Madame Johanna Schröder	—	3,120	10,500	13,620
✓ Lorentz Bagge	450	1,000	—	1,450
Mathias Schiltdt	450	2,560	44,000	47,010
Jacob »	—	—	2,500	2,500
Johan Casper Habermann	450	1,000	10,000	11,450
Anders Nilsson	—	5,000	21,000	26,000
Madame Catharina Engelke	—	1,600	5,500	7,100
Generalmajoren, Baron Ham- milton	—	—	6,000	6,000
Capitain Malcolm Hammilton	—	—	300	300
Fredrik Crantz	500	2,000	10,000	12,500
Johan Engelke	—	—	2,000	2,000
Madame Christina Neresia	—	1,520	2,000	3,520
Apotheks Provisor Frantz M. Luut	—	—	100	100
Hendrik Wedinghusen (se IV roten)	230	1,000	500	1,730
Jacob Wedinghusen	—	—	500	500
Elias Cöhler	450	2,240	3,150	5,840
✓ Johan Rosenbuchs enka	—	1,600	600	2,200
✓ Sibrand »	—	—	3,500	3,500
Inspector Paulins enka (se III roten)	—	1,800	—	1,800
Transport	20,940	122,800	560,210	703,950

	Bebyggde och obe- byggde Tomter	Hus	Löseendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt
Transport	20,940	122,800	560,210	703,950
Abraham Pettersson .....	900	3,640	11,400	15,940
Gouvernements cammererare				
Hin. Scharp .....	—	1,680	3,800	5,480
Apothekare Johan Isac (skall vara Jacob) Ermersch.....	—	2,800	2,500	5,300
Apothekaregesällen Andr. Schwarz.....	—	—	200	200
Gouvernements Sekreterare				
Johan Seth (se III roten)	450	1,840	1,000	3,290
Justitiarien Aron Holst.....	—	—	600	600
Fru Catharina Tham (se ofvan) .....	—	2,320	72,000	74,320
Rådman Wilhelm Utfall.....	—	—	12,500	12,500
Olof Norberg.....	350	1,720	6,000	8,070
Herr Biskop Poppelman.....	—	4,000	1,800	5,800
Madame Browald.....	450	1,000	100	1,550
Lars Gathe.....	450	2,080	20,000	22,530
Amiralitets Cammerer Börge Schwart.....	—	—	4,000	4,000
Rådman Johan Beckman.....	—	1,400	1,000	2,400
» Anders Aurell.....	—	—	200	200
Inspector Olof Elgfoot.....	—	2,080	1,200	3,280
Stadsbokhållaren Hans An- dersson.....	—	1,800	500	2,300
Capitain Jacob Uthfall.....	—	3,000	1,000	4,000
Commissar. Jacob Mesterton	—	—	750	750
Rådman Wilhelm Uthfall (se ofvan).....	450	—	—	450
Öfverinspector Petter Till- roth (se VII roten)	450	3,320	5,000	8,770
Capitain Jacob Tillroth.....	—	—	500	500
» Jacob Uthfall (se ofvan).....	450	1,560	700	2,710
Transport	24,890	157,040	706,960	888,890

	Bebyggde och obe- byggde Tomter	Hus	Löseegendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt
Transport	24,890	157,040	706,960	888,890
Hans Excellens Generalen och Gouvernören Carl G. Mörner.....	—	—	12,000	12,000
Öfverste Lieutnant Lyding- hielms enkefru.....	—	1,520	100	1,620
Capitain Christen Cathe....	680	3,320	6,000	10,000
Volrat Tham (se XI roten)	900	800	36,150	37,850
Rådman Gerhard von Öltken	—	4,000	39,000	43,000
Capitain Lars Båthman....	—	2,720	2,000	4,720
Borgmästare Hans v. Gerdes	900	4,000	27,100	32,000
Johan Zander.....	—	4,000	4,300	8,300
Madame Adelheid Tornton	—	—	5,300	5,300
Hindrich Eilking's hus.....	1,260	3,760	—	5,020
Generalqvartermästare				
Leijonsparre.....	—	—	400	400
Sahl. Johan Buchauws enka	—	—	600	600
Swen Olsson Hjsing.....	—	520	800	1,320
Wilhelm Kinnaird.....	680	2,320	1,200	4,200
Rådman Frans Schröder ..	—	5,280	44,000	49,280
Börje von Ackern.....	630	2,200	500	3,330
Johan Andris Olbers.....	630	1,360	—	27,620
D:o.....	630	4,000	21,000	
Cornelius Thorson.....	—	4,000	9,000	13,000
Rådman Cornelius Thorson	—	—	1,000	1,000
Capit. Christoffer Hedenberg	—	—	2,500	2,500
<i>Köpmansgatans rote, n:r VI.</i>				
Alexander Fux.....	120	200	100	420
Major Johan von Mentzer....	—	—	600	600
Anders Stuu, Stadsvaktmä- stare.....	120	200	80	400
Transport	31,440	201,240	920,690	1,153,370

	Bebyggde och obe- byggde Tomter	Hus	Löseendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt
Transport	31,440	201,240	920,690	1,153,370
✓ Assessor Sebastian Tham (se I roten) .....	1,800	5,520	99,500	106,820
Jacob Backe .....	180	200	—	380
Sahl. Thelins arfv. ....	—	1,200	300	1,500
Inspector Petter Thelin .....	—	—	150	150
Major Ambjörn Giers .....	150	200	—	350
Rector Daniel Flato .....	—	—	400	400
Mag. Marggraff .....	—	—	600	600
General Lieutenant Ascheberg	900	3,600	2,500	7,000
Lars Hansson Liedgren .....	680	2,800	24,000	27,480
✓ Rådman Johan Rambeau .....	450	2,400	2,000	4,850
Claes Habicht .....	450	1,600	1,000	3,050
Inspector Carl Westerheim	—	—	300	300
✓ Johan Jacob Kitz .....	680	1,600	600	2,880
<i>Sillegatans rote, n:r VII.</i>				
Hans Hansson Busch .....	720	2,000	2,800	5,520
Petter Wennerström .....	—	1,560	1,000	2,560
Justina Buchou .....	550	1,120	—	1,670
Anna Lisa Olbers .....	—	—	—	—
Anthony Cock .....	—	—	400	400
David Kinnaird .....	250	720	1,650	2,620
Arend H. Reimers .....	500	1,000	2,500	4,000
Madame Elisabeth Bruhn .....	—	—	50	50
Öfverinspector Petter Tillroth (se V roten) .....	180	—	—	180
Wilhelm Bruse (se nedan)	150	1,360	800	2,310
Magister Runvald .....	—	—	200	200
Capitain Båthman .....	—	—	—	—
Martinus Biehuse .....	—	—	600	600
Nielas Woldenberg .....	200	1,000	1,300	2,500
✓ Lieutenant Olof Bruse .....	100	400	50	550
Wilhelm Bruse (se ofvan) .....	200	600	—	800
Transport	39,580	230,120	1,063,390	1,333,090

	Bebyggde och obe- byggde Tomter	Hus	Löseendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt
Transport	39,580	230,120	1,063,390	1,333,090
Ahasverus Herenborg	—	—	40	40
Kaparkaptenen Johan Schultz	—	—	50	50
<i>Kronhusgatans rote, n:r VIII.</i>				
Notarien Wijkström	—	—	400	400
Christian Bagge	—	1,200	200	1,400
Samuel Schütz	—	800	800	1,600
Johan Busch	—	1,600	3,500	5,100
Alexander Wilhelmsson	—	2,200	5,000	7,200
Christian Braun	—	320	300	620
Mårten Brunswijck (Martin Brusewitz)	—	1,000	3,500	4,500
Lorens Bagge	—	1,400	2,000	3,400
Volrat von Lengerkens enka	—	200	200	400
Maria von Sollen	—	400	100	500
Jurgen von Lengerken	—	—	150	150
Jacob Bornander	—	2,000	16,000	18,000
<i>Spannemålgatans rote, n:r IX.</i>				
Melchior Spönsetzer	—	1,000	100	1,100
Torbjörn Rosenbeck	—	560	200	760
Notarien Jonas Edgren	—	1,200	300	1,500
Måns Phoenix	150	560	450	1,160
<i>Qvarnebergsgatans rote, n:r X.</i>				
Kaparkaptenen Gert Kessel	—	—	100	100
Asmund Swahn	300	680	900	1,880
Petter Limmerhult	300	1,200	200	1,700
Johan Kierulf	300	1,000	900	2,200
Samuel Bornander	350	200	600	1,150
Transport	40,980	247,640	1,099,380	1,388,000

	Bebyggde och obe- byggde Tomter	Hus	Löseendom	Summa
	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt	Daler s:mt
Transport	40,980	247,640	1,099,380	1,388,000
<i>Haga, n:r XI.</i>				
Volrat Thams hus (se V roten)	—	400	—	400
Madame Christina Schröder	—	200	50	250
Handlanden Cornelius Thor- son.....	—	120	—	120
Sekreteraren Håkan Ekman (se IV roten).....	100	320	—	420
Handlanden Wedinghusen....	—	120	—	120
<i>Stadens landerier.</i>				
Biskopinnan Carlberg.....	—	880	—	880
Fru Catharina Tham.....	—	600	—	600
Asmund Swahn.....	—	1,200	50	1,250
Sara Hergwegh.....	—	1,000	—	1,000
Lars Bratts arfv. ....	—	1,600	200	1,800
Madame Catharina Limmer- hult.....	—	800	—	800
Petter Limmerhult.....	—	800	—	800
Borgmästare Hans v. Gerdes	—	400	—	400
Summa	41,080	256,080	1,099,680	1,396,840

Bil. n:r 21.

*Kongl. Maj:ts bref om entreprenörer för örlogs-  
skeppens utrustning 1716.*

(Gouverneurens m. fl. Bref 1716 i Göteborgs stads arkiv.

*Carl med Gudz nåde Sweriges, Giütes och Wendes Konung  
etc. Wår ynnest och nådige benägenhet med Gud alltmächtig.*



Troman General och Gouverneur; Såsom wij i nåder hafwe fastställt, antingen heela flottan, en Escadre eller något eenkelt vårt fahrtyg går till siös, att de genom entrepreneurer skole förse med förplägning, således att entrepreneurerne på så många månader, som befallt blifwer, skola förse de gemena, så wäl Båtmän som Soldater, med mat, dricka, brännewin och toback effter Spijsordningen, samt underofficerarne med Cajutte kåst, jempte wed och lius för heela fahrtyget, allt uti gode och otadelhaffte persedlar: Sammaledes skole de skaffa alla dricksfaten, och om något af provisionen är i behåll effter förrettad resa, då tages den af dem tillbakars, så att wij med densamma intet blifwa belastade, kommandes allt hwad fördärfwas för deras egen räckning.

Hwaremot wij wele bestå dem åtta öre smt om dagen för hwar underofficerare, Båtzman och Solldat, som om bord spisas, och skall alltid halfwa penningar betalas strax effter slutet accord, och den andra helfften effter förrättad resa. Skulle något af entrepreneurerne således providerat skiep förgås, eller af fienden borttagas, då beräknas dem sådant oaktadt full betalning för alla de persedlar, war med skeppet war försedt när det gick till siös, och der så händer, att flottan intet kan intaga full provision för heela expeditionen, utan entrepreneurerne blifwe förorsakade att skicka någon proviant eller andra persedlar effter flåtten, och sådant af fienden skulle borttagas eller iagas på stranden, då wele wij bestå entrepreneurerne betalning både för provision och farkåst, som således kunde komma att borttagas, men all annan olyckelig händelse kommer för deras egen räckning, dock böra de förut, innan sådan provision afsändes, förse sig med fullgiltiga bewijs på farkåstens och provisionens skiählige wärde. hwareffter de betalningen sedan skole hafwa att undfå.

Altså är härmed till Eder wår nådige befallning, att i strax söka att sluta med entrepreneurer, som sig sådant wilia påtaga, börandes skriffeligt Contract deröfwer upprättas, hwilket å bägge sidor noga bör effterlefwas. Och som entrepreneurerne komma att hålla deras egen skrifware på skieppen, som kåsten utgifwer, så måste den Commenderande officeraren på skieppet icke allenast hafwa derpå ett noga inseende, att besättningen med god och full kåst och andra persedlar effter spijsordningen och det slutna Contractet blifwer försedt, utan ock hålla allwarsam hand deröfwer, att provision i de därtill förordnade rum hålles i behörig säkerhet,

skolandes all tiufnad, som derpå skeer, med lika straff som för annan Crono tiufnad efter Siöarticklarne beläggias. Munsterskrifwaren bör vara tillstädes när kåsten utgifwes, och derjempte noga anteckna afgången på manskapet, samt huru många dageligen spijsas och underhålles; men när det gemena manskapet är i land, då underhålles det för vår egen räkning med Contante penningar å fyra öre silfwermynt om dagen, och blifwa de hwar dag förut betalte, undantagandes om lögerdag affton, då de få både för söndagen och måndagen. Hwarmed wij befalle Eder Gud alltmächtig nådeligen. Ystad d. 2 Jan. 1716.

*Carolus.*

C. Feif.

Bil. n:r 22.

*Förskott till flottans utrustning 1716.*

(Magistratens i Göteborg protokoll 1716 i stadsarkivet.)

*19 Mars 1716.*

På samma dag uppkom Högvälborne Herr General Majoren Reinholt Pattkull på Rådhuset, då hela menigheten här i staden var uppbuden till en allmän Rådstuga, och hvar och en förut var genom Stadsbuden och betjenterne tillsagd att hörsammeligen infinna sig; Och när innevånarne och borgerskapet, som ej var med Wackthållningen hindrad, sig hade infunnit, så utlät sig Högvälborne Herr General Majoren att det är nu första gången, som han å anförtrodde Embetets vägnar (tillförordnad Gouvernör i Göteborgs och Bohuslän) beträder detta rummet på Rådstugan, och gerna skulle se och önska, att han icke vore föranlåten att föreställa dem något, som synes hafva besvär med sig. Men som Hans Kongl. Maj:ts Höga angelägenhet och undersåtarnes derunder beroende beskydd och säkerhet det erfordrar, så nödgas han berätta Ståndspersoner och Borgerskapet, att Hans Kongl. Maj:ts allernådigste vilja är, det Flottan skall genast utredas och göras klar och det enrullerade sjömanskapet med 2 månaders sold accomoderas, innan de kommanderas på sine orter. Nu har väl Hans Kongl. Maj:t gifvit an-

ordning att medlen skulle från Stockholm ankomma, till hvilkas afhemtande Herr Schoutbynachten Baron Siöblad vore affärdad, men till datum ej är anländ utan dageligen förväntas, hafvandes Herr General Majoren korresponderat med Geheime Rådet Herr Görtz om medlen, att de måtte precis vara wid handen, såsom till Expeditionerne oumgängelige. Men som det utdrages något öfver tiden, som är kostbar och precieuse, ty anlitar Herr General Majoren denne stadens menighet om någon försträckning till detta importanta verkets befordran och Fäderneslandets försvar emot våra fiender, och det som en nödhjelp och understöd, med försäkring att hvad som nu beviljas, skall inom en månad eller kanske en kortare tid blifva betalt af de allerförste medlen, som nederkomma för Flottan, och der det emot all förmodan skulle studsas, så skall det bli betalt af nästa kontribution, som i Maj månad måste utfalla, hvaröfver Herr General Majoren vill gifva sin förskrifning, att hvar och en skall bekomma sin riktiga betalning.

	Daler s:mt.		Daler s:mt.
Herr General Majoren vill		Transport	1,000
begynna på sig sjelf och		Herr Rådman Schröder . . .	300
gå de andra före med		»   »   Öltken . . .	300
ett godt exempel och der-		» Anders Nilsson . . .	300
till försträcker . . . . .	200	» Mathias Schildt . . .	200
Herr Assessor Seb. Tham	200	» Rådman Böker. . . .	100
» Borgm. v. Gerdes . . .	200	»   »   Wadst säger	
» Just. Borgm. Silentz,		sig intet beviljat mer än	50
att om han kan finna		Herr Rådman Cederbourg	50
någon som vill försträc-		»   »   Thorson . . .	50
ka honom på sin fasta		»   »   Rambeau . . .	50
egendom 200 daler så		» Olof Person . . . . .	200
vill han försträcka dem,		» Hans Copman . . . . .	100
men der fanns ingen som		» Lars Hanson . . . . .	200
ville dertill utlåta sig, och		» Lars Gathe . . . . .	200
utom dess vet han ingen		» Liedberg . . . . .	100
utväg dertill.		» Haberman . . . . .	100
Herr Öfverinspektoren Till-		» Jacob Bratt . . . . .	50
roth . . . . .	200	» Häger . . . . .	50
Herr Commissarien Wenner-		» Wollenberg . . . . .	50
stjerna . . . . .	200	» Sahlgren . . . . .	200
	Transport 1,000		Transport 3,650

Transport 3,650	Transport 5,965
Herr Volrath Tham . . . . . 200	Jacob Weddinghausen . . . . . 50
» Reimers . . . . . 50	Nils Romell . . . . . 50
» Chöler . . . . . 50	David Kinnairdt . . . . . 50
» Krantz . . . . . 150	Olof Winberg . . . . . 20
» Olbers . . . . . 200	Jacob Bornander . . . . . 100
» Hans Ström . . . . . 150	Herr Secret. Eekman . . . . . 100
» Sillander på det Amianska husets vägnar . . . . . 200	<i>21 Mars.</i>
» Abraham Pettersson . . . . . 150	Herr Jacob Sahlgren beviljade nu att försträcka för sin moders hus . . . . . 100
» Rosenbusch . . . . . 50	Herr Räntmästare Rahm har sjelf talat med Herr General Majoren, och gjorde sin ursäkt att så länge han intet får sin lön, så kan han intet försträcka.
» Schultz . . . . . 50	Herr Proviantmästare Sjöberg . . . . . 100
Olof Nordborg . . . . . 50	Jöns Holst på en månads tid . . . . . 50
Asmund Swan . . . . . 50	Bernt Örtegreen . . . . . 100
Alexander Wilhelmson . . . . . 60	Gabriel Sandberg . . . . . 50
Petter Sillander för sig sjelf . . . . . 50	Johan Liedgreen . . . . . 50
Johan Busch . . . . . 100	Erich Nissen . . . . . 50
Madame Johanna Schröder . . . . . 100	Martin Brusewitz . . . . . 50
Hans Hanson Busch . . . . . 50	Petter von Egmond har ingen lägenhet dertill
✓ Johan Roth . . . . . 25	Wilhelm Hoppe . . . . . 50
Herr Dittmar . . . . . 50	Johan Kierulf förmår intet.
Claus Smill . . . . . 50	Abraham Dahlgren . . . . . 50
Johan Engelke . . . . . 50	Hans Wolfart . . . . . 50
Oluf Frosberg . . . . . 25	Johan Åkeson för sig och sin svärfader . . . . . 50
✓ Johan Gerken genom abs. till Chambers & Peirson . . . . . 50	Jochum Jerken . . . . . 50
Claude Souchon . . . . . 10	Martin Bijhausen owillig.
Controleuren Bergsteen . . . . . 50	Johan Lindhult . . . . . 25
Britta Mattis Assmunds . . . . . 100	
Erich Bergström . . . . . 25	
Anders Liedbohm . . . . . 25	
Arfve Bengtsson tillböd 30 dal. men det kunde intet antagas.	
Jacob Sands . . . . . 50	
Lars Helgeson . . . . . 20	
Joh. Hinr. Halek . . . . . 25	
Leonhart Thim . . . . . 50	
Transport 5,965	Transport 7,160

	Transport 7,160	finna andra utvägar, ty det pre-
Måns i Bånggårdens sterb-		tenderas allena som ett lån på
hus, genom mågen Wil-		en kort tid, då hvar och en skall
helm Printz, owillig.		få sitt förskott igen:
Erich Rubbo . . . . .	50	
Wilhelm Bruse . . . . .	50	Daler smt
Sven Ugglå . . . . .	50	Erich Norman har ringa lä-
Martin Eedenberg . . . . .	100	genhet dertill men kom-
Petter Böker tillbjuder 20		menterar dock till . . . . .
daler men synes kunna		30
göra mera, och anses för		Jacob Pronck har gjort för-
owillig.		skott till Pommern och
Helge Collberg . . . . .	50	slipper dermed.
Johan Herweg . . . . .	50	Simon Weddinghausen be-
Johan Zander . . . . .	50	viljade . . . . .
Herr Cammereraren Scharp		30
har nu ingen lägenhet der-		Swen Hasselgreen förebar sin
till.		oförmögenhet nu för tiden,
Herr Inspektoren Elgfoth ej		har intet 20 dal. i huset;
heller.		Herr General Majoren sade
		det han vill lägga Solda-
		ter i huset. Han sade han
		har intet att föda dem med
		— beviljade dock . . . . .
	Summa 7,560	30
		Sven Lake . . . . .
Närmare kunde denna Rätten		25
intet komma med dessa försträck-		Carl Söderberg . . . . .
ningars uppnegocierande, som för-		30
denskull till Gouvernements kan-		Johan von Minden . . . . .
sliet notificeras skall.		50
		Jöns Lind förmår intet men
		lofvade . . . . .
		10
		Claes Engelkens enka genom
		sin son beviljade . . . . .
		30
		Georg Jänisch . . . . .
		25
		Wilhelm Kinnairdt. . . . .
		50
		Lorens Bagge har lemnat sin
		farkost till transport utan
		betalning, slipper dermed.
		Nielas Martens enka genom
		sin utskickade . . . . .
		30
		Kapten Hedenberg lofvar om
		8 dagar härefter . . . . .
		50
		Bokhållaren Håkan Åkeson
		50
		Måns i Bånggeårdens enka
		20
		Transport 460

Närmare kunde denna Rätten intet komma med dessa försträckningars uppnegocierande, som fördenskull till Gouvernements kansliet notificeras skall.

14 April.

Herr General Majoren hade förmodat att alla Göteborgarne skulle varit lika villige att göra ett litet förskott efter råd och ämne till Flottans utredning, men han har förnummit vederspelet, att en del finnas ovillige, så att de alldeles intet uppkomma när de blifva kallade, och alldeles undandra sig från ett slikt förskott, men Herr Generalen vill

Transport	468	Transport	555
Jörgen Mattson . . . . .	20	arrende, har trävaror om	
Johan Bruhn . . . . .	30	de behöfvas, men pennin-	
Johan Pettersson . . . . .	25	gar kunde han intet utlofva.	
Hans Lindh . . . . .	20	Johan Buchaus Enka . . . . .	25
Herr Rådman Uthfall står i		Summa	580
stort förskott till Sjötullens		eller jemte förut utlofvade	7,560
Transport	555	tillsammans	8,140

Bil. n:r 23.

*Christoffer Polheimer om anläggande af myntverk i Göteborg.*  
(Gouverneurens m. fl. Bref 1716 i Göteborgs stads arkiv.)

1.

Edle och welborne herrar, Burgrefwe, Presidenter  
och Råd i Göteborg.

Derass förneme skrifwelse af d. 17 Sept. sistl. år med sista påsten mig tillhanda bracht, och förnimmer der af Welb. herrarness gode tankar, som mig fägnar, samt åstundan komma att bese ortens lägenheter till manufacturer och anat, som kan lända staden och publico til tjenst; Så föllier der på till hörsamt swar, att samma reesa skall falla mig så mycket mera förnöjsam att giöra, som iag dess utom åstundat tillfället at bese den orten, serdeles den nambnkunige strömmen *Trollhättan*, hwilken reesa iag elliest med det första skulle företaga, der iag nu icke wore hindrat af ett myntwärcz inrettande för kl. ophandlings Dep(ut)ation til de bekante mynteteknenss omwäxling til säkrare form för efftermyntning, hwilken machin fuller reedan är färdig, men hwilar på dhe resolutioner, som i Stokholm wijdare der wijd görass skola, innan sielfwa myntningen kan blifwa företagen.

Imedlertijd måste iag fuller wänta der på, men dröijes öfwer denne månanss slut, lærer iag sedan intet försumma tilfelle att begifwa mig på bemälte Göteborgs reesa, så att iag hoppass wara der aldri sist wijd Juhliden, men förr om åkåret så will lempa sig, då det skall wara mig så mycket kierare at kunna göra staden och orten någon tjenst, som någon nöjsam sysla och bostelle der i orten snart nog skulle kunna locka mig att boflytta uhr dena

magra bergzlagen och til ett stelle, hwarest kool och kiellor beqvemligare stå att underhållas, än emellan desse stirila bergen i Bergzlagen. Til efwentyrss torde iag kunna giöra någon dienst wed det nya Myntwäret, som förmähless om, sampt anat som närwarlssen best lærer gifwa anledning til.

I medlertijd förblifwer med setze wördnad, Edle och Welborne herrarss, H. Burgrefwenss, Herrar Presidenternes och Rådetz i Göteborg ödmiuke tienare

*Christopher*

Stiernsund d. 2 Octob. 1716 *Pollheimer.*

P. S. Här näst skall föllia med posten några anmerkningar om mynt, sampt annat som til Giöteborgz Stadz dubbla fördelar och beständiga Desseiner, kunna förut observeras innan myntningen företagess.

2.

Edle och Welborne herrar, Herr Burgrefwe, Presidenter och Råd i Göteborg.

Det har warit min tanke att wijd denna tiden komma til Göteborg effter min förra lofwen, men rett som iag war reesfärdig att begijfwa mig till wäg, ankom bref ifrån Skåne at iag straxt och ofördröjeligen skulle komma dijt til hans Maj:tt, för hwilken orsak skull iag måste opskiuta med samma Giöteborgs reesa, til dess iag reeser til baka, som iag hoppas snart lerer skie för sine wisse orsaker skull.

Jag ähr nu stadder på wägen igenom Skara och så wijdare fort åt Skåne, och hade gierna afbrutet resan til Giöteborg, der det icke för långt uhr wägen, eller rettare sagt fått tijd och råderum att dröja några dagar der öfwer, som nu intet kan tåhlass och derföre moste begiära uhrsächt denna gången.

förblifwer Edle och Welborne herrars

ödmiuk hörsamste tienare

Brunssbo i största hast *Christopher*

d. 17 9b. 1716. *Polheimer.*

Några anmerkningar til Giöteborgz större förmåner i längden.

När man betrachtar Giöteborgz bequäma situation til en Stapel af alla de wahrer, som Swerie betarfwar från Wästra hafwet, sampt

der emot hwad prejudic vårt k. fädernesland tillfogass derigenom att Hålland och andra utrijkess handelss städer skola niuta, icke alleness den winst aff Swäriess wahrer, som eget land sielf kunde behålla, utan och i så måtto skadeliget att när utrijkess hantwerkrar, som elliess gemenligen söka förskrifwa alla sina materialer uhr första handen, måste nu förskrifwa jern och koppar uhr Hålland, hwarest aldrig någon jern sten warit eller kommandes warder, då blifwer samma wahrer så mycket högre stegrade, som iu flere händer den skall gå igenom, iu mehra måste profijten stijga, hwilket gör nu så mycket till saken, att i stelle många orter föga skulle bry sig med ny bergwäreckz uptagande, så lénge dhe kunde niuta Sweries metaler uhr första eller andra handen inrijkess. Så nödgass de för slijkt stegrande skull, som af för mångass henderss gienomgång och profijt förorsakass, uptaga nyia grufwor eller åtminstone med flijt söka der effter, hwilket alt mer leder till Sweries prejudic och skada.

Detta att förebygga, så syness intet tienligare medel än inrätta ett allment handelss Compagnie, huar til Giöteborg kunde wara Stapel för dhe Westerhafske wahrer, och Stokholm etc. för dhe Österhafske, uthi hwilket compagnie inga uthrijkes kiöpmän böra participera för wisse påfölgder skull. Men der emot ingen uteslutas af rikzens undersäter, och på det att samma compagnie måtte så myket bättre kunna till wäxa utan redbare capitaler för gravation af intressen, så böra alla rikzens wahrer, af hwad namn dhe helst måge wara, inlössas mot zedlar och polleter, emot hwilka compagniet betahlar andra wahrer så in- som utrijkess, och till mehr säkerhet för compagniet, så taxeras alla wahrer effter tjedernas beskaffenheter, och den, som då tycker sig niuta för ringa betalning, honom stånde det fridt att participera i compagniet på winst och förlust aff differentien, så att om samma wahra kan upbringas högre til utländsk afsättning, får han sin skada der igenn. Om detta med mehra een annan gång.

Nu aldenstund den inrijkes transporten til och från Giöteborg ähr så myket swårare, som den utrijkess ähr comod, huilket tilatt hielpa ett slysswärk til Mählaren genom Wäneren och Hielmaren wore fuller det största och säkraste medlet, men, som der til fodrass long tijd och stor omkostnad, som Sweries närwarande tilstånd nu intet så snart tåhla, wore det nyttigt om en begynnelse til något wist snart anladess; syness fölliande medel märkeligen underhielpa Göteborgz Desein i detta fallet: nu aldenstund ett nytt



mynt der skall inrettas, så syness rådeligt lära en maxime af Lüneburgrarne wijd dhe Hartziske bergzstäder, hwilka oansedt til dem ähr icke allenast en myken längre utan och beswärlig wäg igenom berg och dahlar, så har samma steder ickel allenast en mycket starkare tillförsel medelst stora marknader alla ördagar än andra städer på slätlandet, utan och det som otroligare skulle synas wara: alla landzwahror för mycket bättre kööp än i sielfwa slettlandet och dess städer. Men orsaken der til är denna, att, oansedt derass små mynt, Mariengrosschen kallade, ähr mycket smärre än andre wanlige Mariengrosschen, och til alt anseende nästan mindre silfwer i purt, lijkwell för det att uthi dem ähr aldeles ingen koppar utan helt bergfint silfwer, hwilket alt folk i gemen kan kienna der af att dhe alltid hålla en matt wijtheet, som nytt kokat silfwer, ehuru mycket de nötass, så har den almena hopen i landet sådan kierlek derföre, att dhe ofta gifwa 2 andra för en sådan, det iag sielf på resor erfarit.

Om nu Giöteborg brukade samma Maxime, eller låta anskaffa Spanska råster eller silfwerbarr och sloge det i småt och purt mynt till 4 eller 5 öre s:mt stycket, men alt werksilfwer til wijta runstycken eller , då skulle det samma effter hand förorsaka en otrolig tillförsel från alla orter öfwer hela Rijket. Elliest (här slutar manuskriptet och fortsättningen saknas. Promemorian är förededd i magistraten den 29 Okt. 1716.)

Bil. n:r 24.

*Förskotter till Kronan 1717.*

(Magistratens i Göteborg prot. 1717 i stadsarkivet.)

Den 13 Juni 1717 föredrog Magistraten det samlade borgerskapet att Upphandlingsdeputationen begärt för Kongl. Maj:ts högst nödiga tjenst ett förskott på en kort tid. Borgarne förklarade sig gerna vilja hjälpa, men beklagade att de ej hade annat än myntsedlar, emedan till och med mynttecken vore hos dem ganska ringa till finnandes, aldenstund då de omvexlat de gamla, som bestego sig till 150,000, de störste delen återbekommit i myntsedlar, vetandes sålunda ingen utväg om de ej få lemna förskott i detta myntslag. Man beslöt emellertid att Kämnären Jacob Bratt och hand-

landen Sigbrand Rosenbusch skulle gå omkring för att låta anteckna hvad hvar och en af de förmögnare ville förskottera kronan.

Tre dagar senare öfverlemnade dessa till Magistraten listan, derå funnos följande namn:

Commercie Rådet Sebastian Tham . . . . .	1,000 d. s:mt
Herr Assessor Giöthenstierna . . . . .	500
» Äldste Mathias Schilt, förutom 400 daler han nyligen erlagt till Ammiralitetet . . . . .	300
» Rådman Olbers . . . . .	500
» » Liedgren . . . . .	300
» Olof Person . . . . .	400
» Hans Olson Ström . . . . .	400
» Jacob Sahlgren . . . . .	300
» Fredrik Krantz . . . . .	300
» Carl Söderberg . . . . .	100
» Lorentz Bagge . . . . .	100
» Gabr. Sandberg . . . . .	50
» Arfvid Bengtson . . . . .	50
Madame Asmunds . . . . .	100

Så har Magistraten funnit nödigt följande uppkalla att kunna dem äfvenväl animera till någon försträckning, och inställde sig nu

Herr Petter Sillander för Amijas sterbhus . . . . .	600
» Johan Giercken . . . . .	300
» Johan Casper Haberman . . . . .	300
» Alexander Wilhelmson . . . . .	100
» Jacob Bornander . . . . .	200
Madame Sara Herwegh . . . . .	400
Herr Samuel Schütz . . . . .	100

» Hans Coopman ursäktade sig att han intet har andra penningar än sedlar, hafvandes de myntetecken, som han vid de gamlas utvexling fick, förlängst utgifvit till sitt Manufactoriefolk, så att han alldeles inga eger att förskjuta.

» Anders Nilsson skall hafva sagt till Sven Semberg, som varit beordrad honom uppkalla, att han intet har att förskjuta, och kommer därför intet upp.

Transport 6,400

Transport 6,400

Magistraten sände stadsbudet Jacob Svenson till Fru Gripenstedt och Volrat Tham, med anmodan det de ville utlåta sig hvad de till Kongl. Maj:ts tjenst behaga att förskjuta, hvilken återkom och berättade att

Fru Gripenstedt vill förskjuta . . . . .	500
Herr Volrat Tham . . . . .	1,000
» Johan Zander kom sjelf tillstädes och utfäste . . . . .	200
	<hr/>
	Summa 8,100 d. s:mt

(Utom förestående, som finnes antecknade i mag. protokoll, äro i skrifvelse till gen. guvernören den  $\frac{15}{6}$  ytterligare upptagne:

Herr Abraham Pettersson . . . . .	400
» Jacob Bratt . . . . .	100
» Burggrafve Hans von Gerdes . . . . .	450
» Assessor Göthenstierna ytterligare . . . . .	500
» Rådman Frans Schröder . . . . .	400
» Claes Habicht . . . . .	50
	<hr/>
	Summa 10,000.

Bil. n:r 25.

*Tvångslånet 1718.*

(Magistratens protokoll i Göteborgs stadsarkiv.)

*1718 den 13 Januari och följande dagar.*

Denna dag vardt en allmän sammankomst med Stadens borgerskap anställd, och voro nu vissa rotar förekallade, för hvilka upplästes Hans Kongl. Maj:ts Bref om ett allmänt lån, dateradt Lund den 7 December 1717, så väl som Kongl. Kontributions Ränteriets kungörelse härom, af den 20 December 1717, hvarefter de uppkallade af borgerskapet föreställdes huru högnödigt det är, att de till Kongl. Maj:ts och Fäderneslandets tjenst, gripa sig an med ett slikt lån och förskott, så mycket möjligt vara kan, och till sådan ända företogs nu *Första Roten*, efter den ordning som taxeringslängderna gifva anledning till, och förekallades

Daler s:mt

1. Nålmakaren mäster <i>Petter Ledin</i> , hvilken beklagade tider- nas svårhet, dock utfäste han sig att vilja förskjuta för sin del . . . . .	10
	<hr/>
	Transport 10

	Transport	10
2.	Tunnbindare mästern <i>Petter Krook</i> utlofvade i mynttecken . . . . .	10
3.	Skräddaren mästern <i>Erik Ahlberg</i> lofvade i mynttecken	6
4.	Snickaren mästern <i>Niclas Make</i> förklarade sig att han intet har råd och ämne att förskjuta något, emedan han sjelf dagligen tränger att låna af andra.	
5.	Mästern <i>Anders Hall</i> utfäste sig att förskjuta i mynttecken . . . . .	10
6.	Skräddaren mästern <i>Erich Bielchman</i> berättade sig vara oförmögen att göra något förskott.	
7.	<i>Abraham</i> handskmakare sammaledes.	
8.	Mästern <i>Jonas</i> vagnmakare sade sig vara fattig, dock vill han förskjuta . . . . .	5
9.	Hattmakaren <i>Gudmund Ljungberg</i> . . . . .	10
10.	Remmesmidaren mästern <i>Hans Jurgensen</i> . . . . .	5
11.	Rådsmannen Herr <i>Abraham Brun</i> sade sig hafva hos Kongl. Maj:t en underdånig fordran af 2,000 daler; icke desto mindre vill han nu förskjuta i mynttecken . . . .	400
12.	Herr <i>Jacob Jurgensen</i> . . . . .	250
13.	<i>Mathias Asmunds</i> (on Rambeau) enka, Madame <i>Birgitta Hansdotter</i> . . . . .	500
14.	<i>Antonij von Egmond</i> t berättade sig lidit stor skada nu nyligen på sjön, kan alltså ej mer förskjuta än . . . .	10
15.	<i>Lars Hällgesson</i> . . . . .	10
16.	<i>Petter Böcker</i> . . . . .	50
17.	<i>Erik Nordman</i> . . . . .	25
18.	<i>Olof Flyback</i> . . . . .	50
19.	<i>Johan Hindrich Halck</i> . . . . .	25
20.	Skomakaren <i>Petter Ellgbohm</i> är utfattig och kan intet betala.	
21.	Tunnbindaren <i>Anders Jonson</i> är sjuk och dessutan oförmögen.	
22.	Tenngjutaren <i>Anders Stranberg</i> förskjuter . . . . .	10
23.	Gördlaren mästern <i>Johan Christopher Otto</i> . . . . .	20
24.	<i>Benedict Halbmeijer</i> . . . . .	10
25.	Mästern <i>Hans Wollfart</i> . . . . .	25
26.	Segelmakaren <i>Gregorius Bechman</i> sade sig hafva vid	

---

 Transport 1441

	Transport	1,441
	Kongl. Amiralitetet att fordra en summa af 436 daler, dem han gerna vill förskjuta om de kunna utfalla . . .	436
27.	Bleckslagaren mästare <i>Baltzar Stoltzenberg</i> berättade sig hafva vid Kongl. Amiralitetet att fordra 202 daler, deraf han vill förskjuta hälften . . . . .	100
28.	Skräddaren mästare <i>Frans Boreile</i> . . . . .	20
29.	Skomakaren mr. <i>Nils Eek</i> . . . . .	10
30.	Remmesnidaren <i>Johan Ström</i> . . . . .	20
31.	Skomakaren <i>Alfred Larsson</i> . . . . .	10
32.	» <i>Carl Hindrichson</i> eger intet, hvaraf han kan göra förskott.	
33.	Herr <i>Hans Hising</i> utfäste till låns . . . . .	100
34.	» <i>Jacob Sans</i> . . . . .	100
35.	» Rådman <i>Böcker</i> sade sig hafva att fordra 100 d. samt hos Kongl. Maj:t, och dessutom vill han försträcka 200 d., som gör tillsammans . . . . .	300
36.	Herr Kommissarien <i>Wennerstierna</i> . . . . .	500
37.	<i>Anders Liedbohm</i> sade sig gjort förskott till en summa af 85 d. samt, som han än har att fordra, och kan således ej mer försträcka än . . . . .	25
38.	<i>Claes Schmijl</i> är bortrest till marknads.	
39.	Herr <i>Simon Weddinghuusen</i> likaledes förrest.	
40.	<i>Niclas Möller</i> . . . . .	50
41.	<i>Sven Muus</i> sade sig vara oförmögen och förmå intet.	
42.	<i>Gundmund Muus</i> . . . . .	10
43.	Skräddaren mr. <i>Oluf Löhnbohm</i> är fattig och förmår intet förskott göra.	
44.	Tunnebindaren <i>Petter Borgström</i> . . . . .	10
45.	Mästare <i>Ambjörn</i> skräddare är sjuk.	
46.	Skomakaren mr. <i>Abraham Schmidt</i> absens.	
47.	Bokbindaren mr. <i>Torsten Winberg</i> rester till marknads.	
48.	Hattmakaren <i>Christopher Giese</i> . . . . .	10
49.	Mr. <i>Johan Lund</i> Peruquemakare . . . . .	25
50.	Bryggaren <i>Thore Otterbeck</i> . . . . .	20
51.	Cammakaren mr. <i>Gottlieb Buchwalds</i> hustru förklarade sig ej kunna göra förskott.	
52.	Mästare <i>Melchior</i> hattmakare är sjuk.	
53.	Skomakaren mr. <i>Anders Wetlind</i> utfäste . . . . .	20
	Transport	3,207

	Transport	3,207
54.	Sadelmakaren mr. <i>Hans Jacob Halbmeijer</i> sade sig intet kunna förskjuta, emedan han är en gammal man, som ej förmår mer arbeta.	
55.	Mr <i>Johan Bruhn</i> . . . . .	10
56.	» <i>Christian Gutzeit</i> . . . . .	20
57.	<i>Christian Wijse</i> är nyligen blefven mästare, förmår intet göra något förskott.	
58.	Mr <i>Philip Otterdahl</i> . . . . .	15
59.	Hattmakaren mr. <i>Petter Dahl</i> . . . . .	10
60.	Tenngjutaren » <i>Anders Winberg</i> . . . . .	10
61.	Mr. <i>Håkan Sahlberg</i> . . . . .	20
62.	<i>Christopher Heigman</i> absens.	
63.	Mr. <i>Samuel Veit</i> (svärdfejare) . . . . .	15
64.	<i>Erich Hall</i> är utfattig.	
65.	Skomakaren mr. <i>Fredrich Björnson</i> , oförmögen.	
66.	<i>Niclas Lake</i> bortrest.	
67.	Madame <i>Sara Herweg</i> . . . . .	600
68.	Herr <i>Olof Pehrsson</i> . . . . .	1,000
69.	» <i>Hans Coopman</i> uppviste en specifikation, att han, tillika med det Amijanska sterbhuset, skall Kongl. Maj:t gjort förskott, för 3,600 d. s:mt, utom det att han eger hos Hans Kongl Maj:t en underdånig privat fordran af 3,000 daler s:mt, och som ett så anseeligt kapital och förskott är utur deras händer, och de dessutom, till manufactoriet och fabrikens vidmakthållande, måste kontinuerligen förskjuta, så förmodar han det vara billigt, att han från vidare förskott nu rättvisligen befrias. Hvarpå honom af Välborne Herr Justitiepresidenten de Silentz svarades, att Magistraten har ej i commissis att tvinga någon, utan som det skall vara ett allmänt lån, så har man ej kunnat undgå att höra Herr Hans Coopmans utlåtelse, dermed han gjorde aftråde.	
70.	Handelsmannen Herr <i>Erich Nissen</i> . . . . .	200
71.	Herr <i>Häilige Collberg</i> . . . . .	50
72.	» <i>Carl Söderberg</i> . . . . .	50
73.	» <i>Christoffer Liedberg</i> . . . . .	300
74.	» <i>Johan Gercken</i> . . . . .	500
	Transport	6,007

	Transport	6,007
75. <i>Anders Hyllgreen</i> . . . . .		50
76. <i>Johan Liedgren</i> . . . . .		50
77. <i>Gabriel Sandberg</i> . . . . .		100
78. <i>Sven Lake</i> bortrest.		
79. Tunnebindaren mr. <i>Anders Johnson</i> . . . . .		10
80. Peruquemakaren mr. <i>Ephraim Habicht</i> är bortrest.		
81. <i>Mathias Bäckberg</i> är en fattig man.		
82. Sockerbagaren <i>Johan Lindhult</i> är sjuk.		
83. Skräddaren mr. <i>Hans Wiese</i> absens.		
84. Mr. <i>Jurgen Olander</i> . . . . .		10
85. Guldsmiden <i>Abraham Wirgman</i> . . . . .		15
86. Boketryckaren Herr <i>Zacharias Hageman</i> . . . . .		15
87. <i>Nils Holm</i> absens.		
88. Mr. <i>Petter Hällsing</i> . . . . .		10
89. » <i>Johan Jordan</i> absens.		
90. » <i>Fredrich Signöl</i> . . . . .		10
91. » <i>Anders Wolfart</i> kopparslagare . . . . .		15
92. » <i>Bengt Miö</i> är gammal och förmår intet.		

## 14 Januari.

1. Madame <i>Limmerhult</i> , hvilken så väl i anseende till att hon är enka, såsom ock gammal och sjuklig, lät sig ursäktas att hon ej kan göra något förskott.		
2. Herr <i>Jöns Holst</i> lofvade göra förskott af . . . . .		100
3. » Kassör <i>Carl Siöborg</i> . . . . .		100
4. » Rådman <i>Häger</i> . . . . .		200
5. » <i>Hans Ström</i> . . . . .		1,000
6. » <i>Mårten Edenberg</i> berättade sig hafva att fordra vid Kongl. Amiralitetet för gjort förskott 3,000 d. samt och för den skull kan han ej vidare nu förskjuta än		250
7. Herr <i>Lars Bratt</i> är bortrest.		
8. » <i>Jonas Härweg</i> sade sig ej mer kunna förskjuta än som . . . . .		50
9. Herr <i>Alfred Bengtsson</i> . . . . .		50
10. » <i>Jacob Bratt</i> . . . . .		100
11. » <i>Petter Sillander</i> förklarade sig, att hvad det Amijanska Sterbhuset rör så läser Herrar Sterbhusintres-		
	Transport	8,142

	Transport	8,142
	senterne sig i Stockholm häröfver utlåta, men för sin person vill han förskjuta . . . . .	250
12.	Madame <i>Johanna Schröder</i> och dess son Herr Erik Christopherson . . . . .	150
13.	Herr Commerciäldste <i>Mathias Schildt</i> . . . . . och 750 d., som han eger obligationer före af Ständerna, prolongerar han och på 2:ne år.	1,000
14.	Herr <i>Caspar Haberman</i> . . . . .	250
15.	Madame <i>Engelke</i> . . . . .	20
16.	Herr <i>Fredrich Krantz</i> . . . . . uppviste ock derhos en specifikation på den fordran, som han efter Kongl. Senatens assignation samt Ständernas obligation eger till en summa af 1,900 d. s:mt.	250
17.	Madame <i>Catharina Bandt</i> förklarade sig vara en enka, som ingen näring hafver, och kan således intet förskjuta.	
18.	<i>Hans Engelke</i> . . . . .	30
19.	<i>Hendrich Weddinghausen</i> . . . . .	25
20.	Apothekare <i>Neressii</i> enka var ej tillstädes.	
21.	<i>Elias Chöler</i> . . . . .	100
✓ 22.	Herr <i>Rosenbusch</i> . . . . .	100
23.	» <i>Abraham Petterson</i> . . . . . dem han i Stockholm vill lefverera.	300
24.	Herr Apothekaren <i>Ermersch</i> berättade sig stå i förskott till Kongl. Amiralitetet här för lefvererade medikamenter pro Anno 1714, 1715 och 1716, efter Grefve Axel Lewenhaupts assignation till en summa af 458 daler 23 öre s:mt, ty sade han sig ej kunna göra något förskott.	
25.	Fru <i>Catharina Tham</i> , sahl. Grippenstedts efterlefferska, inkom med ett skriftligt memorial, hvarutinnan hon begär att Magistraten ville låta komma i en benägen konsideration, att det mesta af dess redbaraste egendom redan står henne utur händerna, nemligen kapital i banken . . . . .	29,680
	förpantning emot tvenne försträckningar . . . . .	5,994
	10 st. Ständernas obligationer à 250 . . . . .	2,500
		<hr/> 38,174
	Transport	<hr/> 10,617



Transport 10,617

föregifvandes derjemte sig hafva 282 Skeppund jern på vägen, som till Kongl. Maj:ts tjenst är ock qvarsatt, så vill hon så framt hon, som är en så stor kreditor, denna gången ej skulle kunna förskonas, låta 200 sk $\ell$  af samma jern på detta allmänna lån ankomma och derfor emottaga obligationer, att innan ett eller två år njuta sin betalning.

26. *Olof Nordberg* absens.
27. Välborne Kommendör *Gathenhielm* lät genom sin fullmäktig, Löjtnant Een, gifva tillkänna att han till våren tänker utrusta några fregatter till Kongl. Maj:ts och Fäderneslandets tjenst, hvilka betarfva en ansenlig utredning och för den skull submitterar sig Hans Högfressliga Excellences, Kongl. Rådets, Fältmarskalkens och General Gouverneurens nådrättvisa bepröfvande, huruvida han vid detta allmänna lån med något förskott bör graveras.
28. Rådman *Liedgren* berättade sig innehafva sedan förlidet år Ständernas obligationer på 750 d. s:mt, dessutom gjort ett ansenligt förskott till Kongl. Amiralitetet, hvaraf en stor del rester; försträcker dock för denna gången till Kongl. Maj:t . . . . . 500
29. *Sven Olofsons Enka* absens.
30. Vågmästaren *Asmund Liedberg* absens.
31. Herr *Wilhelm Kinnairt* försträcker . . . . . 100
32. » Rådman *Schröder* . . . . . 1,000
33. *Thore Eck* . . . . . 25
34. Herr Rådman *Olbers* är bortrest.
35. *Cornelius Thorson* . . . . . 200
36. Herr Capitain *Hedenberg* . . . . . 1,000
37. » Commercierådet *Sebastian Tham* inkom med sin skriftliga förklaring hvarutinnan han berättar:  
1:mo Huru som han redan eger och innehafver åtskilliga Kongl. KontributionsRänteriets obligationer till en summa af 8,500 d. s:mt, hvilka han till dato prolongerat och således den första är vid den nu infallande terminen derfor sin betalning att emottaga, men vill

Transport 13,442

Transport 13,442

dock i anseende till förbe:de Placat dessa obligationer på ett och tvenne år prolongera.

2:o eger han äfven och slika obligationer på 750 d. s:mt, hvilka han förlidet år på gamla myntetecken emottagit, och dem han äfvenväl vill prolongera.

3:o har han för år 1715 till detta Amiralitetet förskjutet tågverk en fordran af 1980 d. s:mt, hvilken summa han efter Kongl. Maj:t placat af d. 9 Jan. 1716 hade bordt blifvit betald, men som förmodeligen till slike och flere kreditorsers betalande detta lånet användandes lærer, så erbjuder han sig härmed att ock för denna fordran på förbemälte sätt emottaga obligationer.

4:o Som han ock efter den repartition, som gjord är öfver de 10,000 sk $\ell$  jern, hvilka efter Kongl. Deputationens begäran emot kontant betalning af denne staden erfordrade blifva, kommer att leverera ungefär 1,000 sk $\ell$  dertill, alltså erbjuder han sig och för 500 sk $\ell$  deraf att antaga Kongl. Kontributionsrånteriets obligationer på det sättet, som förbemälte placat innehåller. Således är på detta sättet af hans redbaraste egen- dom till Kongl. Maj:ts tjenst en anseelig post uppläten, och dermed förmodeligen till öfverflöd fullgjordt allt hvad som genom placat åstundas.

38. <i>Johan Jacob Kitz</i> . . . . .	15
39. Bundtmakaren mr. <i>Genitz</i> , sjuk.	
40. <i>Madame Browald</i> , absens.	
41. Rådman <i>Bäckmans</i> enkefru, var ej tillstädes.	
42. Herr Assessor <i>Giöthenstierna</i> . . . . .	2,000
43. <i>Daniel Crokatt</i> opasslig.	
44. Herr <i>Volrath Tham</i> . . . . .	1,000
45. » <i>Gerard von Öltken</i> berättade att han vill sig här- öfver rättnu utlåta.	
46. <i>Wilhelm Hoppe</i> . . . . .	30
47. Capitain <i>Bäthman</i> sade sig ej kunna göra något lån eller förskott.	
48. Välborne Herr Burggrefven <i>von Gerdes</i> berättade sig hafva hos Hans Kongl. Maj:t en anseelig fordran, dock vill han nu förskjuta . . . . .	500
	Transport 16,987

	Transport 16,987
49. Herr <i>Johan Zander</i> och <i>Madame Thornton</i> . . . . .	250
50. » <i>Jacob Sahlgren</i> . . . . .	400
51. <i>Tracteuren Rinck</i> . . . . .	50
52. <i>Claes Habicht</i> , bortrest.	
53. <i>Olof Frosberg</i> . . . . .	50
54. <i>Olof Holmgren</i> , absens.	
55. <i>Wilhelm Printz</i> »	
56. <i>Anders Michelson</i> »	
57. <i>Erich Bergström</i> . . . . .	15
58. <i>Herman Hermanson</i> sjuk.	
59. <i>David Deber</i> . . . . .	5
60. <i>Hans Sahlström</i> . . . . .	10
61. <i>Berent Petterson</i> slagtare sade sig intet dertill kunna göra något förskott, utan är oförmögen	
62. <i>Mr. Lars Håkanson</i> . . . . .	10
63. <i>Lars Aschengren</i> absens.	
64. <i>Lars Svenson</i> »	
65. <i>Anders Ahlberg</i> »	
66. <i>Alexander</i> var ej heller tillstädes.	
67. <i>Georg Matson</i> inställde sig ej heller vid efterfrågandet.	
68. <i>Hans Busch</i> . . . . .	100
69. <i>Jonas Granberg</i> . . . . .	10
70. <i>Hans Hansons</i> enka, är i <i>Jonas Granbergs</i> bröd och förmår intet göra något förskott.	
71. Herr <i>Johan Bruhn</i> . . . . .	50
72. » <i>Hindrich Reimers</i> . . . . .	50
73. <i>Michael Svensson</i> , absens.	
74. <i>Petter Mellenberg</i> »	
75. <i>Johan Petterson</i> sade sig stå uti förskott till Kongl. Maj:t för 700 d. s:mt, som blifvit för levererade proviantper-sedlar till Kongl. Amiralitetet, kan för den skull nu intet förskjuta förr än han får samma medel igen.	
76. <i>Nils Lund</i> , sjuk.	
77. <i>Hans Jörgen</i> är utfattig.	
78. Slagtaren <i>mr. Sven Torsson</i> , absens.	
79. <i>Anders Ahlman</i> peruquemakare . . . . .	10
80. Bryggaren <i>Wilhelm Bruse</i> . . . . .	40
81. Peruquemakaren <i>mr. Schouson</i> . . . . .	10
	Transport 18,047

	Transport	18,047
82. Bränvinsbrännaren <i>Erich Rubbo</i> . . . . .		50
83. Skomakaren <i>Petter Hansson</i> . . . . .		5
84. <i>Anders Norman</i> , fattig.		
85. Mr. <i>Schwalb</i> , absens.		
86. <i>Samuel Schütz</i> berättades hafva vid packhuset att göra.		
87. Herr <i>Johan Busch</i> är bortrest.		
88. » <i>Alexander Williamsson</i> gjort förskott till Kongl. Amiralitetet 1715 af 100 $\ell$ tobak, dock vill han ej undandra sig att nu förskjuta . . . . .		100
89. Herr <i>Mårten Brusewitz</i> . . . . .		50
90. » <i>Jacob Bornander</i> . . . . .		300
91. Mr. <i>Christian Bruhn</i> . . . . .		10
✓ 92. <i>Jochim Gercken</i> , gammal och svag.		
93. Mr. <i>Anders Berg</i> . . . . .		10
94. <i>Anders Börjesson</i> , gammal och fattig.		
95. Tunnbindaren <i>Erik Nilsson</i> sade sig hafva vid Kongl. Amiralitetet att fordra 74 d., ty kan han, som han sig förklarade, ej göra större förskott än . . . . .		5
96. <i>Nils Rommell</i> absens.		
97. <i>Thore Thorsson</i> »		
98. <i>Hans Lindh</i> . . . . .		30
99. <i>Oswald Muus</i> . . . . .		10
100. <i>Linard Thim</i> . . . . .		25
101. <i>Abraham Dahlgren</i>	} dessa voro alla frånvarande.	
102. <i>Erents Lohman</i>		
103. <i>Jonas Pettersson</i>		
104. <i>Petter Limmerhult</i>		
105. <i>Isac Bandt</i>		
106. <i>Samuel Bornander</i>		
107. <i>Johan Kierulf</i> sade sig gjort förskott till Kongl. Amiralitetet på 1719 daler 10 öre s:mt, hvaraf han gerna gör förskott hvad han kan.		

## 15 Januari.

1. Hustru *Catharina Bandt* tillfrågades först hvad hon såsom ett lån emot ett riktigt intresses åtnjutande vill förskjuta, hvarpå hon svarade, att hon som en värn-

Transport 18,642

	Transport	18,642
lös enka, hvilken i dessa tider hafver mycket slät och ringa näring, ej kan något förskjuta, ehuru väl hon gerna önskade att dess vilkor vore sådane, att hon till Kongl. Maj:ts tjenst något kunde kontribuera, hvarmed hon afträdde.		
2.	Tyske Pastoren Herr Magister <i>Marggraf</i> , utlät sig, att, oakadt han med åtskillige utgifter såsom kontributioner, Dragoneprestationer samt flere utgifter varder graverad, så vill han dock villigen efter sin förmåga förskjuta till Hans Kongl. Maj:ts tjenst . . . . .	50
3.	Tyske Pastoren Doctor <i>Georg Friedrich Niehenck</i> inkom med sin skriftliga ursäkt, att han ej sjelf kunde för embetsförrättningar i dag uppkomma för Ädla Magistraten, utan säger det skulle vara hans högsta fröjd, der han till Hans Kongl. Maj:t något förskott göra kunde, men som han har derjemte stora utgifter, såsom Kontributioner, Koppskatt och Dragoneprestation, hvartill och komma de Straffpenningar, som efter honom oskyldigtvis äro vordne pålagde, så är han derigenom vorden incapabel att göra något förskott, hvilket han begärde måtte anses.	
4.	Venerand. Consistor. Notarius, Herr <i>Bernhard Wickström</i> , sade sig sitta vid så ringa vilkor, att han ej kan något förskjuta.	
5.	Herr Magister <i>Johan Montin</i> gjorde samma ursäkt.	
6.	Monsieur <i>Lund</i> förskjuter . . . . .	50
7.	Herr <i>Samuel Schütz</i> berättade sig hafva ordres af Välborne Herr Assessoren <i>Giöthenstierna</i> att utfästa å dess vägnar 2,000 daler . . . . .	2,000
	och för sin del erbjuder han sig att försträcka . . . . .	100
8.	<i>Christopher Heyman</i> . . . . .	20
9.	<i>Claes Habicht</i> . . . . .	100
10.	Herr <i>Bärendt Örtegren</i> sade sig hafva att fordra vid Amiralitetet, dock förskjuter . . . . .	100
11.	Herr <i>Olof Nordberg</i> . . . . .	50
12.	» <i>Lorentz Bagge</i> . . . . .	100
13.	» Rector <i>Giegschodh</i> och Herr <i>Gunnar Hadelin</i> samma ursäkter som dess förre medbröder, och att de	
	Transport	21,212

	Transport	21,212
ingen lön fått förlidet år, ty kunna de ej heller förskjuta något.		
14.	<i>Abraham Dahlgren</i> förskjuter . . . . .	20
15.	<i>Georg Mattson</i> . . . . .	20
16.	<i>Abraham</i> skomakare är utfattig och kan ingenting utgöra.	
17.	Tullnären <i>Hans Krafft</i> berättade sig sitta för ett svårt arrende, kunnandes ej finna sitt utkommande dervid, ty han kan ej förskjuta.	
18.	Herr Magister <i>Ramxius</i> betjente sig af samma ursäkter som de andra skolebetjenter, att han intet förmår göra något förskott.	
19.	Herr <i>Johan von Minden</i> utfäste . . . . .	25
20.	Mr. <i>David Krauth</i> . . . . .	10
21.	<i>Johan Lindhult</i> . . . . .	25
22.	<i>Sven Thorsson</i> . . . . .	25
23.	<i>Fredrich Bolm</i> . . . . .	10
24.	<i>Jochim Hansson</i> . . . . .	10
25.	<i>Jonas Pettersson</i> . . . . .	10
26.	<i>Ernst Lohman</i> . . . . .	20
27.	Herr Professor <i>Malmeén</i> ursäktar sig, att, som Hans Kongl. Maj:t förunt honom af Nåd pastoratet Carlshamn, dit han nu är sinnad och måste flytta, alltså kan han ej göra något förskott.	
28.	<i>Michel Svenson</i> . . . . .	10
29.	<i>Sven Bomstedt</i> . . . . .	10
30.	<i>Lars Scenson</i> , saltmätare . . . . .	10
31.	Tullskrifvaren <i>Arfved Andersson</i> sade sig ej kunna utgöra något förskott.	
32.	<i>Niclas Mattsons</i> enka . . . . .	30
33.	Mr. <i>Holm</i> . . . . .	10
34.	<i>Hans Vijs</i> . . . . .	10
35.	Mr. <i>Jonas Ljungqvist</i> . . . . .	10
36.	» <i>Sven Ahlman</i> sade sig vara oförmögen att kunna göra något förskott.	
37.	Mr. <i>Anders Ahlberg</i> likaledes.	
38.	Mr. <i>Erich Ahlin</i> . . . . .	10
39.	<i>Håkan Billing</i> . . . . .	10
	Transport	21,497

	Transport	21,497
40. <i>Jochim Gercken</i> . . . . .		15
41. <i>Melcher (Spönsetzer)</i> hattmakare berättas vara mycket svag, kan intet förskott göra.		
42. <i>Håkan Lindqvist</i> sade sig ej heller kunna göra något förskott.		
43. <i>Nils Nilsson</i> intet heller.		
44. <i>Anders Johnson</i> oförmögen.		
45. Peruquemakaren <i>Schwalb</i> , kan intet heller göra något förskott.		
46. Mr. <i>Anders Hüllgesson</i> intet heller.		
47. <i>Jacob Lind</i> » »		
48. Mr. <i>Anders Spårsmed</i> » »		
49. <i>Pehr Hansson</i> » »		
50. <i>Olof Svensson</i> » »		
51. Mr. <i>Hjortman</i> » »		
52. <i>Conrad</i> , snickare » »		
53. <i>Olof Åcherboij</i> » »		
54. <i>Halvord Larsson</i> » »		
55. <i>Jacob Rüggers</i> enka . . . . .		10
56. Högvördige Biskopen Herr Doctor <i>Poppelman</i> lät igenom Herr Notarien Wickström förklara att han, så snart dess lön för förlidet år utfaller, förskjuter han		150
57. <i>Lars Ekman</i> kan intet göra något förskott.		
58. Välborne Herr Commercepresidenten <i>von Utfall</i> utfäste		1,000
59. Commissarien Herr <i>Anders Nilsson</i> är bortrest, ty lät hans fru anhålla om Dilation i detta mål till hans återkomst, då han sig sjelf häröfver lärer utlåta.		
60. Mr. <i>Georg Genitz</i> (Jännisch) <sup>1</sup> inkom skriftligen, ursäktandes sig för sin opasslighet ej kunna uppkomma, dock utlofvar han härtill . . . . .		20
61. <i>Nils Romell</i> . . . . .		25
62. <i>Magnus</i> handskmakare är fattig och oförmögen		
63. Madame <i>Volster</i> . . . . .		50
64. Sahl. <i>Graupners</i> enka förmår intet göra något förskott.		
65. <i>Isac Bandh</i> . . . . .		20
66. <i>Gottlieb Buchwalds</i> hustru, uti sin mans frånvaro, upp-		
	Transport	22,787

<sup>1</sup> namnen äro i allmänhet ytterst slarfvigt stafvade, och skrivaren synes vara en person mindre bekant med förhållandena.

- Transport 22,787
- kom för Magistraten och sade sig ej kunna göra något förskott.
67. *Sven Hasselgren* är bortrest med hela sitt hushåll åt Wermland.
68. *Johan* bundtmakare. . . . . 10
69. Äldermannen *Olof Svensson Winberg* sade sig intet kunna göra något förskott.
70. Bryggaren Herr *Johan Wolfdauer* inkom med en skriftlig ursäkt, berättades huru som han till denna härvarande Kongl. Maj:ts Eskaders utredande förskjutit år 1715 en summa af 908 daler och några öre samt, och ehuru väl han skall hafva utfått assignation till sin betalnings åtnjutande, så är likväl intill denna stund ingen betalning påföljd; anhåller för den skull om befrielse från något förskott, helst ädle Magistraten det ej obekant är, huruledes han af en och annan sina kreditorer varder lagsökt; begärandes att sådant måtte i konsideration tagas.

Summa 22,797

9 April 1718.

Alldenstund Hans Höggrefl. Excellence genom Gouvernements Kansliets skrifvelse af d. 22 Martij sistlidne begärt, i anledning af den 1 § uti Kungörelsen om lånet, det Magistraten ville uppsätta till någon viss summa för dem, som icke velat godvilligt utnämna lån, ock göra tillräkning för dem, som allt för litet kunna utfästa, efter som Magistraten skall hafva bästa kunskapen om hvars och ens förmögenhet, så har Magistraten låtit sig angeläget vara att författa en sådan förhöjning som funnits skälig öfver dem, som kunnat synas mera tåla än de utfäst, och till kungörande deraf låtit dem af borgerskapet uppkalla, som med någon förhöjning blifvit belagde, hvartill inställde sig Herr Commissarien *Sjöberg*, *Jacob Bornander*, *Arfwed Bengtsson*, *Hans Lind*, *Scen Lake*, *Johan von Minden*, *Johan Herweg*, *Alexander Wilhelmsson*, *Samuel Schütz*, *Aron Henrich Reimers*, *Nils Romell*, *Asmund Swahn*, *Lorentz Jacobs*, *Thore Eriksson*, hattmakaren *Håkan Sahlberg*, *Dahlgreen*, *Wilhelm Hoppe*, *Anders Wettling*, *Johan Wolfart*, *Leonhard Thim*, hvilka förelästes Kongl. Contributionsrånteriets bref, hvar detta lånet och



inom hvilken tid det skall lefvereras, jemte Hans Höggrefl. Excellence skrifvelse om tillökningen samt sjelfva längden, hvaruti en och hvar finnes efter tillagd förökning vara annoterad, med allvarsam förmaning det de nu straxt och ofördröjligen sådant lån hos Contributionsrättnästaren Clarera och betala, skolandes emellertid så väl sjelfva längderna som deröfver hållne protokoll, samt Magistratens bref, som nu upplästes och censurerades, till Gouvernementskansliet öfversändas.

Bil. n:r 26.

*Handling rörande Gathenhielmska målet.*

(Orig. i Göteborgs stads arkiv.)

Wälborne, Wälborne herrar BurgGrefwe, Justitiæ President, Wälborne, Högdachtade herrar Præsidenter, Syndicus, Stadzens äldste ock Samptelige Wällwijsa, högdtährade herrar Rådhmän i Götheborgh.

Gunstige herrar!

I underdånigste föllie af Hans Höggrefliga Excellences, Feldtmarskalkens och Genneral Gouverneurens nådigste befallning, att inför den wälb:ne högdachtade Magistraten i Götheborg, med ödmjuk berättelse inkomma, angående de plåtar som i *Onsala* soehn skulle vara fundne, så är detta efterfölliande, som mig wetterligt här wed sanfärdeligen vara föreluupet.

Uppå een Lördag /: datum är mig förgätit ./ kom iag härifrån Skogarne, hwarest iag, effter min förbindelse om Promwerckets fällande med mehra, då så wäll som nu een tijd hafft att beställa. Nästa Söndag derpå kom iag till vår Socknekyrckia Onsala, ock, althenstund iag som een ogifft och ledigh karl nästan eij har något stadigt hemwist, ty reeste iag effter predijkkan till min syster *Inger Andersdotter* i *Råöö*, som, effter hennes mann war förreest, då war allena, derest iag för mig fandt een Lieutnant och een Adjutant, ock effter någon tidz förlopp wille iag reest till min Sahlig Broders gård, *Danebacken*, hoos min andra syster, derest iag mej mästadheels plägar uppehålla, men wardt nödgat att töfwa till afftenmåltijd, der til iag mig lätt öfvertala.

Under samma tijd, jämpte andra discourser, berättade bem:te Herrar Officerare deras egentliga ährende, hwilcken saak mej heelt främmande föreföll, hälst jag wed Gudh ock mitt samwette

eij af slijkt wäsende wijste, utan det föll för mig heelt otroligt. Lijkewist hade iag heldre sedt att utij slijk händelse waret derifrån. Ibland annat förtälde Herr Lieutnanten sig hafwa faret med ett skepp, som ifrån Stockholm hitförde een Lijksteen för min Sahl. k. fader, *Anders Knappe*. Öfwer slijk bekantskap, effter iag hoos denna min syster ett flaskefoder wijn hade stående, tog jag fram nogra glas wijn, dem wij med hwarandra förtärde till des det blef nogot seent; ty beslötz att blifva der öfwer natten, ock i det wij begynte oss afkläda, kom de tijdningar fram att plåtar woro fundne, hwileken saak, som iag hwareken hade med att beställa, mycket mindre der af någonsin för än denna gången wijste, ty kom det mej så mycket mehr undersampt före; tyckte så eij wara rådeligt der längre för mig att förtöfwa, utan reeste straxt hem till Danebacken.

Att dhenne min berättelse sig således i sanning befinner, kan iag alltid med min lijflige Eed bestyrkia. Skulle ock effter min underdånigste plicht personligen bordt wara tillstädes, men som nogsampt är bekant hwad för een osäjelig påskyndan wed dhessa Prommars byggiande förefaller, jag ock reedan een tijd warit ock jämbwäll stundeligen oundwijkligen måste wara wed fällande, sågande med mehra endel förrättningar här på Skogarne tillstädes. Lefwer således i den allerödmiukaste tillförsicht iag, att dhenna min einfaldiga förklaring, som innehåller alt det mig wetterligt är wed denne saken wara förelupet, hoos dhen Edle, högachtade Magistraten gunstigt uptages, ock jag med all wördnat framhårdar,

dhen Edle högdachtade Magistratens  
ödmiukaste tienare

Råugåå wärf d. 13 Junij A:o 1718. *Nils Knappe*.

Bil. n:r 27.

*Carl XII:s bref om trosshästar och drängar från  
Göteborg 1718.*

(Gouverneurens m. fl. Bref 1717—1718 i Göteborgs stads arkiv.)

*Carl* med Guds nåde, Sweriges, Giötes och Wendes konung etc.

Wår synnerliga ynnest och nådige benägenhet med Gud altzmächtig, Troman, Råd, Feltmarskalk och GeneralGouverneur. Såsom wij till Krigzförrättningarnes utförande nödigt hafwe ett wist

antahl hästar och drängar som dem skiöta, altså är härmed till Eder Wår nådige befallning, att I utur Giöteborgs stad sammanbringa Sextio hästar och Trettio drängar; hästarne böra wara gode klippare eller arbetshästar, och drängarne om de eij kunna fås fullkomlige dock sådane, att de kunna skiöta hästarne och kiöra ett godt lass, börandes de till det aldra sista wara här en månad ifrån dato. Wij wele i nåder bestå uppehåld för hästar och drängar, antingen uti penningar eller in natura utur magazinet, alt effter lägenheten, så mycket hwar dag som uti utbetalningzordningen på häst och karl bestås, och dessutan sexton öre silf:mt om dagen i lega, ifrån det de uti Giöteborg samlas, och till dess de åter komma dijt tillbaka. Och som wij jämwäl i nåder wele betala de hästar, som uti tjensten antingen kunna fördärfwas eller döo, så hafwe I förr än de gå ifrån Giöteborg att låta wärdera hwar häst, och at sända det samma hijt. Det måste en beskedelig Borgare föllia med, som hafwer inseende både på hästarne och drängarne, och deras angelägenheter sig här antager, wiliandes wij bestå den samma i underhåld sexton öre s:mt om dagen.

I hafwe därejämte att försäkra wederbörande af manskapet här till ingen annan krigztienst skola blifwe twungne, än allenast till kiörslor, och at när kiörslorna äro alla, hwar och en skall slippa hem till sitt igen, samt att låta oss med det första wetta när desse begifwa sig på marchen hijt åt, och när de kunna wara här, hafwandes I att draga försorg om underhållet för dem hijt, hwarmed wij befalle Eder etc.

Strömstad d. 25 September 1718.

P. S. Borgaren, som ifrån Giöteborg föllier med at hafwa inseende på hästar och drängarne, wele wij, utom hwad ofwan förmålt är, ännu bestå underhåld utur magazinet för sig och för en häst.

*Carolus.*

Sam. Åkerhielm.

Bil. n:r 28.

*Redogörelse för till Kongl. Maj:ts tjänst i fält använde hästar och drängar från Göteborg 1718.*  
(Orig. i Göteborgs stads arkiv.)

HögEdle Magistrat, Förnäm- och gunstig Gynnare!

Min undersåtelig(a) skyldigheet fodrar och kräfwer, meddelst det iag :/ Gudj ähran :/ är wähl ankommen till Strömstad, att i ödmiukheet hoos dhen HögEdle Magistrat med min enfalldigè berättelse inkomma, huru min resa till dato är aflupen; så blef Capitein *Legers* häst död under Marschen wijd Wättlanda bro; dito äfwen Rådman *Hägers* död der dhe skulle mönstras, doek föruth.

Casserade wijd mönstringen är Herr Ählste *Schildtz* häst, dito äfwen Herr Commissarien *Anders Nielssons*, noch *Lars Brattz*.

Af drängjarne är Rådman *Skröders* dräng *Sven Svensson*, casse-rad för dhett han war siuk blefwen.

Wijdare är här ingenting, uthan wij har stådt här under baran himmel i 4 dyng och ganska ljtet till bästa, och närh wij komma här ifrån wet Gud bäst. Och skulle någon ting i medlertijd notificabelt förelöpa, skall iag intet underlåta slijkt ödmiukast tillkiänna gifwa. För öfrigt recommenderar iag mig hoos den högEdle Magistraten till en höggunstig omtancka, der iag skulle något länge här bli liggande, och med min demödig respectz afläggjande framgent förblifwer dhen HögEdle Magistratens

aller ödmiukaste tienare  
*Cristopf Beker.*

Strömstad d. 31 Oct. 1718.

Bil. n:r 29.

*Repartition öfver 50,000 Tunnor korn och hafre,*  
hvilka, enligt kontraktet med Baron Görtz, borde af de handlande i Göteborg införscaffas 1718.

(Gouverneurens m. fl. Bref 1717---1718 i Göteborgs stads arkiv.)

Herr Burggrefwen von Gerdes . . . . .	1,000
Præs. von Uthfall . . . . .	5,000
	Transport 6,000

	Transport	6,000	
Commissarien Volrath Tham med des H:r Fader och Petter Silander (den senare trol. för Amijas sterbhus)			10,000
Jacob Sahlgren	1,000		
Oluf Person	1,000		
Madam Herweg	1,000		
Jean Petterson	250		
Petter Bööcker	250		
Jacob Jurgenson,	250		
Tor Ehrson	250		
Claes Månson och Niclas Romel	250		
Norman	500		
Oswall & And. Liedbom	250	5,000	
Fru Gripenstedt		2,000	
Rådman Frans Schröder		2,000	
» Abraham Bruhn och Hr Jacob Bornander		1,000	
» Olof Hæger	400		
Mårten Edenberg	400		
Hans Hjsing	100		
Isac Band.	100	1,000	
Commiss:n Hr Abram Petterson med Liedberg		1,000	
Råd:n Lars Hanson Liedgren		1,000	
Hr Älste Schilt	1,500		
I. C. Haberman	500		
J. Bratt	300		
And. Hyllgren	300		
Granberg & And. Michelson	100		
Anth. Egmonth	300	3,000	
Johan Busch	1,000		
Hans Hanson Busck	250		
Lars Bratt	250		
Swan & Kierulf	500	2,000	
Råd:n Olbers	1,000		
Fredr. Krantz	500		
Hind. & Simon Weddinghusen	500		
Alex. Wilhelmson	500		
Råd:n Bööcker	250		
Brita M. Asmund	250		
Claes Schmil	250		
	Transport	3,250	34,000

	Transport	3,250	34,000
Jöns Holst . . . . .		250	
Olof Norberg . . . . .		500	
Sandberg . . . . .		250	
Carl Söderberg . . . . .		250	
Erich Christopher & Cööler . . . . .		500	5,000
Hans Ström . . . . .		2,000	
Wennerstierna . . . . .		1,000	
Hans Engelage . . . . .		250	
Niclas Matzen . . . . .		250	
Swen Laake med dess son och Wilhelm Printz . . . . .		250	
Helge Colberg . . . . .		250	
Cornelius Thorson . . . . .		500	
Carl Siöberg . . . . .		250	
Willhelm Kinnert . . . . .		250	5,000
Bernt Örtegren . . . . .		500	
Martin Brutzwitz . . . . .		250	
Jaen Liedgreen . . . . .		250	1,000
√ Johan Gerken . . . . .		500	
√ Sibrand Rosenbusck . . . . .		500	1,000
Samuel Schütz . . . . .		500	
Hans Lind . . . . .		250	
Oluf Frosberg . . . . .		250	1,000
Erich Nilson . . . . .		500	
Lorentz Bagge . . . . .		500	1,000
Cap. Hedenberg . . . . .		1,000	
Johan Herweg . . . . .		250	
Reimers . . . . .		250	
Arfwed Bengtson . . . . .		250	
Claes Habicht . . . . .		250	2,000
	Summa tunnor		<u>50,000</u>

ad mandatum

*P. Siöström.*

Civ. Goth. Not.

Af dessa 50,000 tunnor blefvo verkligen 28,566 levererade i kronans magasin, enligt Magistratens uppgift 1721 till Riks. Ständers kommission.

Bil. n:r 30.

*Förteckning öfver de af Göteborgs innerånare, hvilka  
år 1718 påförts en Skatt till kronan af 50 daler  
s:mt och deröfver, (hela kontributionen utgjorde  
dal. s:mt 68,897: 4.)*

(Göteborgs Stadskamrerarekontors räkenskaper i stadsarkivet.)

Olof Flybach . . . . .	50	Transport	1,623
Isac Jönsson . . . . .	50	Georg Jänisch . . . . .	80
Simon Wedinghusen . . . . .	50	Jonas Petterson, slagtare . . . . .	80
Christoffer Hejman . . . . .	50	Martin Brusewitz . . . . .	80
Håkan Salberg . . . . .	50	Sven Böcker . . . . .	89
Johan von Minden . . . . .	50	Niclas Mattsen . . . . .	100
Arvid Andersson, tullskrif- vare . . . . .	50	Kapten Heldt . . . . .	100
Wilhelm Hoppe . . . . .	50	Johan Liedgren . . . . .	100
Arvid Bengtsson . . . . .	50	Gerhard Dittlair . . . . .	100
Joh. Fredr. Rinck . . . . .	50	Johan Sillander . . . . .	100
Wilhelm Kinnaird . . . . .	50	Christen Gathenhielm, kommendör . . . . .	100
Leonard Thim, bryggare . . . . .	50	Tore Ericsson . . . . .	100
Samuel Bornander . . . . .	50	Hans Hansson Busek . . . . .	100
Asmund Swahn . . . . .	50	Jonas Granberg . . . . .	100
Sven Cock, handlande . . . . .	50	Sven Torsson, slagtare . . . . .	100
Abr. Dahlgren, färgare . . . . .	50	Johan Pettersson . . . . .	100
✓ Joh. Roots enka . . . . .	53	Hans Lind, handlande . . . . .	100
Jacob Jurgensson . . . . .	60	Kapten E. Brink . . . . .	100
Hans Wohlfart . . . . .	60	Olof Frossberg . . . . .	107
Hans Hjsing . . . . .	60	Elias Cöhler . . . . .	112
Gottlob, kammakare . . . . .	60	Johan Brun . . . . .	125
Niclas Martens enka . . . . .	60	Hans Böcker, rådman . . . . .	125
Wilh. Bruse, bryggare . . . . .	60	Carl Söderberg . . . . .	129
Erik Rubbo . . . . .	60	Helge Collberg . . . . .	131
Ernst Lohman, garfvare . . . . .	64	Arend H. Reimers . . . . .	140
Anders Wätting, skoma- kare . . . . .	64	Jacob Santz . . . . .	149
Johan Kierrulf . . . . .	70	Carl Sjöberg . . . . .	150
Sven Lake . . . . .	72	Lars Bratt . . . . .	150
Hans Engelke . . . . .	80	Petter Sillander . . . . .	150
		Joh. Herwegh . . . . .	158
	Transport		1,623
		Transport	4,878

Transport 4,878	Transport 15,127
Antony von Egmont . . . . . 160	Åke Håkansson . . . . . 658
Sven Hasselgren . . . . . 170	Hans Wennerstierna,
Claes Schmiel . . . . . 200	Kommissarie . . . . . 781
Jacob Bratt . . . . . 250	Joh. Gercken . . . . . 800
√ Sigbrand Rosenbusch . . . . . 250	Christoffer Hedenberg . . . . . 800
Gerhard von Öltken . . . . . 250	And. Nilsson, Kommissarie . . . . . 815
Claes Habicht . . . . . 250	Lars Gathenhielm, Kom-
Cornelius Thorson . . . . . 252	mendör . . . . . 900
Olof Nordberg . . . . . 260	Jacob Bornander . . . . . 1,000
Gabriel Sandberg . . . . . 268	Erik Nissen . . . . . 1,000
Abraham Bruhn, Rådman . . . . . 280	Olof Persson Ekmarck . . . . . 1,043
Erik Norman . . . . . 300	Mathias Schildt . . . . . 1,068
Wilh. v. Utfall, President . . . . . 300	Lars Hansson Liedgren . . . . . 1,100
And. Hällgren . . . . . 311	Abr. Pettersson, Kommis-
Hans v. Gerdes, Burggrefve . . . . . 350	sarie . . . . . 1,183
Lorens Bagge . . . . . 400	Johan Hansson Busck . . . . . 1,200
Mathias Assmundson	Jacob Sahlgren . . . . . 1,284
Rambeaus E:a . . . . . 430	David Amijas sterbhus . . . . . 1,342
√ Johan Zander . . . . . 439	Joh. Andris Olbers . . . . . 1,500
Olof Häger, Rådman . . . . . 453	Madame Sara Herwegh . . . . . 1,504
Erik Christofferson . . . . . 498	Frans Schröder, Rådman . . . . . 1,754
Jöns Holst . . . . . 500	Sebastian Tham, Kommers-
Samuel Schütz . . . . . 500	Råd . . . . . 2,000
Alex. Wilhelmsson . . . . . 500	Peter Göthenstierna, As-
Berendt Örtegren . . . . . 508	sessor . . . . . 2,000
Casper Haberman . . . . . 520	Fru Catharina Grippen-
Martin Edenberg . . . . . 523	stedt, f. Tham . . . . . 2,105
Christoffer Liedberg . . . . . 527	Volrat Tham . . . . . 3,897
√ Fredr. Crantz . . . . . 600	Hans Olofsson Ström . . . . . 6,441
Transport 15,127	Dal. S:mt 51,302



Bil. 31.

*Rulla uppå de Mannskapet, som af de här upbrackte Danske fångar uthur Stadshuset rymbd äro.*

(Orig. i Göteborgs Rådhusrätts arkiv. 1718. Suppl. och Acter.)

Upbrackt af Caper Capitain *Nils Nilsson* d. 19 Aug. 1717.

Styrman	Nils Nilsson	1}	rymbd d. 5 Febr. 1718.
Skieppare	Iven Sifwesson	1}	
Matros	Erick Halfwersson	1	» d. 9 April 1718.
Styrman	Anne Christenson	1	» d. 5 Febr. 1718.

Upbrackt af Caper Capitain *Berendt Stierna* d. 21 Aug. 1717.

Skieppare	Rasmus Hansson	1	rymbd d. 9 April 1718.
»	Petter Hansson	1	» d. 5 Febr. 1718.

Upbrackt d. 24 Aug. 1717.

Skieppare	Hans Jacobsson	1	» d. 5 Febr. 1718.
»	Oluff Torgesson	1	» d. 27 » »
Matros	Matz Hansson	1	» d. 5 » »
Styrman	Paul Jönsson	1	» d. 9 April »
Gåssen	Anders Andersson	1	» d. 9 » »

Upbrackt d. 27 Sept. 1717.

Matros	Måns Arnenson	1	» d. 5 Febr. »
	Cornelius Halfwersson	1	» d. 21 Jan. »
	Sören Mikelson (Ek)	1	» d. 10 Majj »
Gåssen	Jurgen Oluffsson	1	» d. 5 Febr. »

Upbrackt af Caper Capitain *Booström* d. 7 Nov. 1717.

Skieppare	Thomas Petterson	1}	rymbd d. 18 Apr. 1718	} åter inbrackt d. 26 Majj 1717 af Caper Capitain Smid.
»	Ifwer Nilsson	1}		

Upbrackt d. 4 Dec. 1717.

Under Kiöpman	Rasm. Rasmusson	1	rymbd d. 24 Dec. 1717.
Timmerman	Ifwer Matsson	1	» d. 2 April 1718.

Transport 19

## Transport 19

Kiöpman Christopher Gijson	1	rymbd d. 9 Maj 1718.	
Jungen Reimert Larsson	1	» d. 5 Febr. »	
Skiepp. Thomas Andersson	1	» d. 5 » »	
Styrman Jöns Rasmusson	1	» d. 29 Apr. »	
Rasmus Ibssens	1	» d. 9 Maj »	
Sören Sörenson	1	» d. 9 » »	} kl. 12 om dagen.
Oluff Tolleson	1	» d. 9 » »	
Pehr Knutsson	1	» d. 9 » »	
Lorentz Pehrsson	1	» d. 5 Febr. »	

Upbrackt af Skieppet S:t Anna och Galliothen S:t Johannes den 29 Dec. 1717.

Matros Johann Lucason	1	rymdd d. 5 Febr. 1718.	
Sören Pehrsson	1	» d. 9 Apr. »	
Jöns Christensson	1	» d. 5 Febr. »	
Hans Marcusson	1	» d. 28 » »	} öfwer Plancket i Tyg- gården.

Upbrackt den 30 Dec. 1717.

Köpman Boije Hansson	1	» d. 9 Maj 1718.
----------------------	---	------------------

Upbrackt af Caper Capitain *Martin Böhl* d. 14 Apr. 1718.

Matros Anders Jansson	1	rymbd d. 10 Maj 1718.
Passagier Thomas Afwes	1	» d. 9 » »

Upbrackt den 29 Apr. 1718 af Caper Capitain *Nils Nilsson*.

Skieppare Hans Christenssen	1	rymbd d. 8 Maj 1718	} För des- sa hade Hr Com- mercie Presi- denten Utfall gått i Caution.
Kiöpman Petter Dilman	1	» d. 8 » »	
Styrman Håрге Arfwidsson	1	» d. 8 » »	

Transport 38

## Transport 38

En annan handling tillägger:

*Anno 1717 d. 25 December rympt jennum Posten, som står wedh Corps de guardij medh gewalt — den soldatens namn som hade posten Pär Gaff — Danska fångar, Nembl.*

Skieppar	Albrecht Annonsson	1
»	Hanss Hartwicksson	1
	Tönness Pärsson	1
	Oluf i från Tronhem	1

*Anno 1718 d. 18 Januarij. Rympt utur Statzhuset ienum fenster back i gården, och sedan öfwer Planket och in i Tyggården, nock öfwer 2 Planker för de kommo på gatan, Danska fångar, Nembl.*

	Oluf Törgeresson	1
Köpman	Rasmus Skütz	1
Passagierar	Cornelius Halfworsson	1

*Den 5 Februarij Rympte af de danska fångar utur Statzhuset ienum fenster, och lade ilt bräde utur fenster på Plancken, om Natten klockan 11 som är i mellem Tyggården och Statzhuset, som de ackte gå ut för, uth af samma fölie fick iag 4 till backes i ien, i millan begge Planckerna som ährro åt gatan, hwilket Herr Elste Ranbo och Statz Majjoren woro samma gång i Tyggården när som delta öfriga Manskapel var bortloppen och talle sjelf medh de 4 Man som iag fick i ien, Nembl.*

(alla uppräknade i föregående handling, utom  
Nielss Jacobsson 1

*Den 23 Martij Rympt och skurit bräder sünder i heml. huset och got ienum Tyggården bort, Nembl.*

Styrman	Jenns Rasmussen	1
Timmerman	Ifwer Matzon	1

*Denn 9 April Rympt på Statzens Arbeit Danska fångar utomb Kungs Porten, som arbeidade på Stenjärsgården som skall warra omb Cring Enggan, Nembl.*  
(utom förut upptagne)

Kocken	Kell Pärsson	1
	Summa	49

Af dessa hade 26 man rymt från Stadshushäktet  
 5 » från Stadens arbete  
 5 » » Badstugan, och  
 8 » » borgesmännen.

Bil. n:r 32.

*Ulrika Eleonoras bref om Gerh. von Öllkens åter-  
 insättande i rådmansembetet 1719.*

(Gouverneurens m. fl. Bref 1719 i Göteborgs stads arkiv)

Ulrica Eleonora med Gudz Nåde Sweriges,  
 Giötes och Wendes Drottning etc.

Wår synnerliga ynnest och nådige benägenhet med Gud altz-  
 mecktig, Tro Mann, vårt och Wårt Rikes Råd, Hr Grefwe, Felt-  
 marskalck och General Gouverneur. Hoos oss hafwer Rådmanen  
 från Giötheborg *Gerhard von Öllken* i underdånighet andragit, huru  
 han åhr 1716 blifwit uppå Illwiljares wrångwisa anbringande och  
 berättelse ifrån des Rådmanbeställning removerad, såsom den där  
 på olagligt sätt wore dertill kommen, och des utan mycket oan-  
 ständigt skulle hafwa sig uti Rådstugan yttrat om den i Giötheborg  
 då warande Guarnizonen, hwilket dock han berättar intet dera wara  
 honom lagligen öfwertygat: anhållande fördenskull underdånigst att  
 blifwa uti sitt förra Embete och heder åter insatt. Och emedan  
 wij i anseende till sådane af honom andragne skiähl och omstän-  
 digheter eij annars kunne, än anse denne hans ansökning för billig  
 så är härmed till Eder Wår nådige wilje och befallning, att I lä-  
 ten honom, *Gerhard von Öllken*, obehindradt tillträda sin Rådman  
 beställning och det rum, som honom wid första installeringen till-  
 kom, hwarwid han ock förblifwer, till des någon gitter honom för-  
 ber:de förgrivelse lagligen öfwertyga, hwarmedelst han kunnat giordt  
 sig samma tjenst förlustig, då sådant kommer att underställas vårt  
 nådige utslag och godtfinnande; Och wij befalle etc.

Stockholm d. 14 Majj 1719.

*Ulrica Eleonora.*

S. Barck.

Bil. nr 33.

*Kapare från Göteborg 1710—1720.*

(Anteckningar ur Göteborgs arkiver.)

**Lilla Jägaren.** Kaparebref  $\frac{14}{6}$  1710. Redare: *Stefan Liedberg, Hans Springkorn, Paul Halbmeijer, Håkan Sahlberg, Lars Gathe, Volrat von Lengereken och Thore Otterbäck.*  
Kapten: *Thore Moberg.*

**Swänska Wapnet.** Kaparebref  $\frac{8}{9}$  1710. Egdes af skeppare *Olof Knape* i Onsala.  
Kapten: *Nils Knape*; styrman: *Johan Finne*; konstapel: *Anders Hvitlock.*

Förde 4 jernbasar, 24 muskötter, 16 värjor och 6 par pistoler.

På första resan uppbringades 3 priser, och 1711 togs norska skeppet »Drottning Lovisa». Förmodligen var det samme kapare som  $\frac{19}{7}$  sades tillhöra *Abraham Bruhn* m. fl. och då erhöill till låns af kronan 24 flintmuskötter och 30 soldatvärjor.

Nämnes ännu 1715.

**Sjöbladh.** Kaparebref  $\frac{20}{10}$  1710. Egare: *Jonas Hägg, Nils Greif, Söfring Bark, Olof Hüger, Claes Habicht, Petter Wenerström och Rolof Roth*, hvilken senare byggt fartyget.  
Kaptener: 1710 *Nils Nilsson*, som  $\frac{26}{6}$  1711 aflöstes af *Petter Lorentzen*, och denne åter  $\frac{5}{10}$  1711 af *Erik Andersson*, som 1722 finnes bosatt i Uddevalla.

Var ursprungligen en kofferdibrigantin om 35 läster, som ändrats till kapare. Hade 50 mans besättning och lånade  $\frac{17}{11}$  1710 af kronan  $2\frac{1}{2}$  centner kanonkrut,  $\frac{1}{4}$  centner gevärskrut,  $\frac{1}{4}$  centner pistolkrut, 20 flintmuskötter, 240 musköttkulor, 20 par flintpistoler med 150 kulor, 20 gamla värjor och 30 fyllda handgranater.

Förolyckades slutligen (1713?) under Hitland under kapten *Erik Andersons* befäl.

**Hjorten.** Kaparebref  $\frac{7}{11}$  1710, Egare handlanden *Jöns Lind*, hans son löjtnanten vid Göteborgs eskader *Jöns Lind junior* och *Olof Flyback.*

Kapten: löjtnant *Jöns Lind.*

Fartyget var byggt för ändamålet, och till förstärkande af utrustningen lånades 1711 af kronan: 16 båtsmän, 2 st. 2 eller 3 pund. kanoner, 4 nickhakar och 16 muskötter.

Omtalas ännu 1715.

**Le Triumphant.** Kaparebref  $^{10}/_{11}$  1710. Egare rådman *Wilhelm Uthfall, Bernt Örtegren, And. Thorsson, Olof Knape, Christen Gathe, Nils Nilsson och Lars Gathe.*

Kaptener: 1711 *Nils Nilsson*, 1715 *Johan Friederichs.*

Hade af egarne inköpts i Dunkerque, med vilkor att ej användas förr än den varit i svensk hamn.

**Wästgöthen.** Kaparebref  $^{28}/_{11}$  1710. Egare: *Anders Nilsson Cederflyckt, Joh. Casp. Habermann, Nils Greif, Berent Örtegren, Joh. Andr. Olbers, Olof Häger och Swen Pijhl.* Sedermera omtalas såsom egare: räntmästare *Ivar Wandelin, Joh. von Minden, Joh. Wolfdauer, Wilh. de Silentz* och *Petter Wenerström.* 1716 egdes den till  $1/4$  hvar af *And. Dittmar, Joh. Casper Habermann, Hans Wennerstierna* och *Johan von Minden.*

Kaptener: 1710 *Tage Lewerentz*, 1711—1712 *Daniel Terlon.* 1716 *Sparman* med *Ankarfly* såsom styrman.

Den synes något år varit upplagd, men utrustades ånyo 1716 för en kostnad af 1542 daler 31 öre s.mt, enligt S. Bornanders räkning, som bland annat upptager: 4 handgranater, en dansk flagga med förgylt knapp, 111 muskötflintor, 20 gevär, 2 par pistoler, 55 musköttroner, 6 huggare, 2 kruthorn och 30 musköttkulor. Andra kryssningen samma år kostade i utrustning 1631 daler 14 öre s.mt.

Året derefter eller 1717 råkade kaparen, under befäl af Sparman, i strid med danska örlogsmän, eröfrades af dessa och fördes som pris till Norge.

**Giötha Leijon.** Kaparebref  $^{1}/_{12}$  1710. Egare: *Hans Wennerstierna, Abr. Bruhn, Joh. Andr. Olbers, Jacob Bornander, Sam. Bornander* och *Jacob Feigel.*

Kapten: *Caspar Jurgensson.*

Omtalas ännu 1716.

**Europa.** Kapten *Henrik Roderbeck.*

Lånade  $^{17}/_{10}$  1710 af kronan 20 flintmuskötter med 80  $\text{H}$  krut, 24 fyllda handgranater, 20 värjor och 4 L  $\text{H}$  lunta.

Gick i Nov. samma år till sjös, men afhördes aldrig mer.

**Sjöhunden.** Kaparebref antagligen i Aug. eller Sept. 1710. Egare: *Abr. Bruhn* m. fl.

Kaptener: *Bastian Borelius*, sedermera  $17/11$  1710 *Hans Hammar*,  $16/6$  1711 *Erik Blom*.

Hade 50 mans besättning, deribland en Jurgen Mattson Tolleshuus. När Kongl. Maj:t 1711 begärde dess medverkan till kusternas skyddande lånades af kronan 50 å 60 stycken 2 pund. kanonkulor.

**Stöfwaren.** Kaparebref 1710. Egare: *Claes Habicht* m. fl.

Kaptener: 1710 amiral. löjtnant *Olof Bruse*,  $10/4$  1712 *Alb. Lund*, derefter *Erik Andersson* och 1715 *Arvid Persson*.

Löjtnanten på kaparen, *Jacob Gallbreath*, en skotte som sedermera vann burskap i Göteborg, stod 1710 anklagad inför amiralitetsrätten för det han sökt hjälpa på flykten en dansk styrman, Nils Bänge, som varit på en af kaparen tagen pris, gallioten Enigheten.

**La Revange.** Kaparebref 1710. Egare: *Christen Gathe* m. fl.

Kaptener: 1710 Amiral. löjtnant *Chr. Gathe*, 1711 *Jacob Backe*, 1712 *Christen Gathe*, s. ẽ. amiral. löjtnant *Henr. Hjortberg*, 1716 *Casper Schedvall*.

Omtalas ännu 1717, men låg 1720 såsom vrak sjunken i Göteborgs hamn.

**Räfwen.** Kaparebref  $16/1$  1711. Egare: *Abr. Bruhn*, *Jacob Bornander*, amiralitetslöjtnant *And. Thorsson* och *Nils Thorsson* i Halland. 1715 egdes den af schoutbynachten baron *C. Sjöblad*, *Erik Bornander* och *Christen Pettersson*, samt  $26/3$  1716 af *Lars Gathenhielm*.

Kaptener: 1711 *Nils Thorsson*,  $9/9$  1715 *Christian Brandt* och  $26/3$  1716 *Lars Collin*.

Fartyget hade endast kostat 1,100 daler, och var sålunda temligen oansenligt.

**Falken.** Anmälde  $4/2$  1711 vara utrustad af borgaren i Uddevalla *Felman* m. fl.

Kaptener: *Sven Pijhl* och från  $13/2$  1711 *Hans Pettersson Hagreus*.

**Förgylta Eschaloupen,** egare *Lars Gathenhielm* m. fl.; fick  $1/3$  1711 låna af kronan 24 muskötter och 1 centner krut.

**Packan.**  $6/3$  1711 anmälde borgaren *Johan Eriksson* och stadsbyggmästaren *Jacob Feigel*, att de för 1400 daler samt låtit bygga en liten kapare med detta namn, och försedt den med am-

munitiön. Fartyget köptes sedermera af *Hans Wennerstierna*.

Kaptener: 1710 *Hans Hansson* (på annat ställe står *Anders Hansson*) som  $\frac{25}{5}$  s. å. efterträdde af *Bastian Borelius*.

Eröfrades, antagligen 1713, af norska fregatten *Kosben*.

**Le bon Espérance.**  $\frac{6}{3}$  1711 anmälde handlandena *Olof Häger*, *Magnus Månsson* och *Claes Habicht* att de, som det alltid heter, »af undersätelig zèle» låtit bygga denne lille kapare.

Kaptener: *Olof Larsson*, i Aug. 1711 *And. Strömberg*.

**Glupande Ulfwen.**  $\frac{13}{3}$  1711 anmälde borgarne *Thorbjörn Olsson*, *Tore Moberg*, *Tore Otterbäck*, *Erik Norman*, *Anders Warneke* och *Johan Gercken* att de byggt en liten kapare med detta namn, med den förstnämde till kapten. *Thorbjörn Olsson* efterträdde såsom befälhafvare  $\frac{20}{7}$  1711 af *Henrik Plomholt*, och denne i Augusti samma år af *Tore Moberg*.

**Anna Margaretha.** Anmäldes  $\frac{16}{6}$  1711 af handlanden *Cornelius Thorsson* såsom ensam egare.

Kapten: *Olof Börjesson*.

**Giötheborg.** Anmäldes  $\frac{9}{8}$  1711 vara utrustad af *Lars Gathe(nhielm)*.

Kapten: *Arvid Sijk*.

**Onsahla Galleij.** Utrustad före  $\frac{13}{8}$  1711. Egdes 1713 af *Christen Gathe(nhielm)* och *Alexander Williamsson*.

Kaptener: 1711 *Thomas Klein* och 1715 *Anders Thorsson*, som kom i tvist med redare och besättning om en pris.

**Andromeda.** Anmäldes  $\frac{25}{9}$  1711 vara utrustad af rådman *Jacob Uthfall*, *Samuel Bornander*, rådman *Abraham Bruhn* och *Wilhelm de Silentx*. Uthfalls arfvingar *Peter* och *Helena Cath. von U.* voro sedermera delegare.

Kapten: 1715—1716 *Erik Brinck*.

Till utrustningen 1711 lånades af kronan 24 muskötter.

**Carolus XII.** Anmäldes  $\frac{16}{10}$  1711 vara utrustad af Öfverinspektoren *Hieronymus Gripstedt*, *Sebastian Tham*, *Mathias Schildt*, *David Amija* och *Alex. Williamsson*.

Kapten: *Olof Anckarström*.

**Nordstiernan.** Kaparebref  $\frac{19}{10}$  1711. Egare: Borgmästare *von Gerdes*.

Kapten: *Nils Werming*.

**Grefwe Stenbock.** Kaparebref  $\frac{26}{10}$  1711. Egare *Petter Allander* och hans svåger hofauditören *Zacharias Volcker* samt handlanden *Andris Barck* i Stockholm.



**Hoppet.** Kaparen utrustad  $\frac{9}{11}$  1711 af *Sebastian Tham* m. fl.; egdes 1715 af kommandören *Martin Heldt*.

Kaptener: 1711 *Lars Larsson*, som kommenderades till stora flottan i Karlskrona samma år, och efterträddes af *Anders Pettersson*. Fördes 1715 af *Gustaf Ceder*.

**Windthunden.** Utrustad före  $\frac{9}{8}$  1711. Egdes af *Lars Gathe(nhielm)*. Kommenderades af kaptenen vid Amiralitetet *Johan Lewerantz*, som 1712 anfölls af en öfverlägsen fiendtlig styrka af norska kryssare, derunder kaptenen och större delen af besättningen stupade, hvarefter kaparen eröfrades och det öfverlevande manskapet, hvaraf mesta parten var sårad, bortfördes i fångenskap.

**Jägaren.** Anmälles  $\frac{18}{1}$  1712 vara utrustad af *Sebastian Tham*, Amiralitets löjtnant *Christen Gathe(nhielm)* och handlanden *Alex. Williamsson*.

Kapten: löjtnanten vid Amiralitetet *Henrik Hjortberg*; af besättningen 1711 nämnas: *Johan Schultz* från Kalmar, *Erik Grytman* från Norrköping, *Jochim Nyman* från Königsberg och *Erik Falek* från Falkenberg.

Fartyget hade varit användt såsom postgaliot; omtalas såsom kapare ännu 1715.

**Stenbocken.** Utrustad  $\frac{3}{9}$  1713 och egdes 1713—1717 till hälften af kaparekapten *Christoffer Hedenberg*.

Kapten: *Erik Blom*.

**Swenska Lösen.** Kapten: *Brinck*.

**Wästgötha Leijon.** Kapten: *Jacob Backe*. Togs 1713 af norrmännen efter en förtvillad strid.

**Ufwen.** Omtalas 1715, då *Mathias Scheel* var kapten.

**Mercurius.** Förekommer likaledes först 1715. Egare: Kommandören baron *Erik Sjöblad*  $\frac{1}{8}$ -del, kaparkaptenen *Carl Boström*  $\frac{1}{8}$  och kaparkaptenen *Samuel S:t Leger*  $\frac{3}{4}$ -delar;

Kapten: 1717 *Samuel S:t Leger*.

Det vill synas som det funnits tvenne kapare med namnet

**Mercurius**, ty 1717 omtalas en *Lars Gathenhielm* tillhörig kaparehuckert med samma namn, förd af kapten *Michael Knie*.

**Windthunden.** Erhöll kaparebref  $\frac{10}{7}$  1716. Egare *Lars Gathenhielm*.

Förde 2 nickhakar och kommenderades af *Jon Gudmundsson*.

**Le Trompeur.** Ej bekant när den utrustades, men egdes 1716 af *Lars Gathenhielm* och fördes af *John Norcross*.

**Swenske Islandsfararen.** Omtalas 1716 med dess löjtnant, *Dufwa*.

**Fortuna.** Nämnas 1716 såsom tillhörig *Lars Gathenhielm*.

**Christina,** kaparegaliot. Egdes af *Lars Gathenhielm*.

Kapten: *Måns Kobbe*; af besättningen nämnes: löjtnant *Rolof Berg*, styrman *Sven Börjesson* och kvartermästare *Jean Svensson*.

Uppbragtes i Nov. 1717 af franska örlogsmän och fördes till *Dunkerque*.

**Snappopp,** kapten *Börje Anderson Hjelmström*, blef borta 1717 med man och allt; af besättningen nämnes en *Gustaf Roth* och fältskärsgefallen *Joh. Jac. Hoffman* från *Königsberg*.

**Cupido.** Egdes 1717 till hälften hvar af kaparkaptenerna *Hedenberg* och *Brinck*.

**Hornbiessen.** Kommenderades 1717 af *Abr. Falkengren*. Förmodligen är det samme kapare med detta namn, som 1720 egdes af amiralen baron *Erik Sjöblad* m. fl., hvilka detta år råkade i tvist med fru *Ingela Gathenhielm* om 6 stycken sexpundiga kanoner med allt tillbehör, som hon utlånt till bestyckning deraf.

?, huckert; egdes af kommandören *Martin Heldt*, en holsteinare som dog på 1720-talet, efterlemnande en stor förmögenhet som ärfdes af hans bröder, *Gotsche* och *Peter Heldt*.

Kapten: *Fredrik Lind*, hvilken 1717 uppbragte en dansk pris värd 26,000 daler s:mt.

**La Louisa.** Fregatt ur franska örlogsflottan, inköpt 1718 af *Lars Gathenhielm*; ändrades till kapare med 27 mans besättning och kommenderades af *Guillaume Berne*.

**Postiljon.** Tillhörde 1718 *Lars Gathenhielm*.

**Hielparen.** Kommenderades 1718 af *Börje Hansson*.

**Grefwe Gyllenborg.** Egdes af *Lars Gathenhielm*.

Kapten 1718: *Samuel S:t Leger*.

**Håcke båten,** med delvis dansk besättning.

**Fröken.** En pink, som till  $\frac{1}{8}$ -del egdes af kommandören, baron *Erik Sjöblad*,  $\frac{1}{8}$ -del af kaparkaptenen *Carl Boström* och  $\frac{3}{4}$ -delar af kaparkaptenen *Samuel S:t Leger*.

Bestyckningen utgjordes af 6 stycken sexpundiga jernkanoner, lemnade af *Sjöblad*.

- Anne et Le Vainqueur.** Fregatt, inköpt  $\frac{28}{11}$  1718 af *Ingela Gathenhielm* i Frankrike från Thomas Harringthon och handlanden *Jardin Laurent* för 50,000 daler s:mt. Hyrdes 1720 af kronan men eröfrades samma år af ryssarne, och fördes vid detta tillfälle af kaptenen vid amiralitetet *Falkengren*.
- Delphin.** Fregatt, egdes af kommandören *Martin Heldt*; var 1720 uthyrd till kronan.

Bil. n:r 34.

*Uppbringade fartyg af Kapare från Göteborg.*

- S:t Andreas*, krejert, Tönnis Andrisen, lastad med fisk. Uppbragt 1718 af kapt. Er. Brinck.
- Anna Catharina.* Uppbragt 1717.
- S:t Anna*, krejert från Drammen, Peter Rasch. Uppbr.  $\frac{9}{5}$  1712 af *La Revange*, Erik Gathe.
- Amor & Fama*, smack; uppbr. af Packan, Bastian Borelius.
- Catharina Galley*, fregatt bestyckad med 12 kanoner, Hindrik Mattis Mass, lastad med hudar, victualier, vin och tobak. Uppbr. 1718 af kronofartyg. Såldes för 21,419 daler s:mt.
- Christina* från Christiania. Uppbr. 1711.
- Concordia*, uppbr. 1718 af Sam. S:t Leger.
- Concordia Roy*, lastad med 1,025 tunnor råg. Uppbr. 1712.
- De Brille*, Claes Janssen; uppbr. 1716 af *La Revange*.
- De Fortyn*, holländsk huckert, lastad med vin, salt och bränvin. Uppbr.  $\frac{10}{9}$  1717 af Hornbiessen, Abr. Falkengren.
- De Junge Jon*, holländare, Pieter Rynders. Uppbr. 1715.
- De Junge Reuter*, galliot, Lorens Janssen, lastad med beck och tjära. Uppbr. 1718 af Lars Gathenhielm.
- De Junge Vergulde Katt*, holl. skepp, uppbr. 1718 af Lars Gathenhielms kapare Postiljon.
- De Kleine Madame*, lastad med 112 skt hampa, 22 större och 8 mindre kanoner. Uppbr. 1715 af Stöfvaren, Arvid Persson.
- De Königin Esther*, talk, Pieter Heering, lastad med trä, uppbr. 1718 af Sam. S:t Leger.

- De Liefde*, smack, Christen Olsen, lastad med kakelugnar och trä, uppbr. 1718 af Lars Gathenhielm.
- De Live*, smack, uppbr. af Packan, Bastian Borelius.
- De Offerkist*, smack, Pieter Albertz, trälast, uppbr. 1718 af Sam. S:t Leger.
- De Prospecte*, pink, James Hodson, jernlast, uppbr. 1718 af James Netzer eller Hetzer
- De Reisende Jacob*, jakt, lastad med 60 t:nr bränvin, 29 sidor fläsk, 42 byttor smör, 119 t:nr malt och 14 t:nr bohvete. Uppbr. 1712 af Lars Gathenhielm.
- De Jonge Jacob*, smack, uppbr. af Packan, Bastian Borelius.
- De Reisende Jacob*, lastad med 981 t:nr råg, uppbr. 1712.
- Den blinda åsnan*, smack, uppbr. af Packan, Bastian Borelius.
- De Vergulde Eeenhorn*, flöjt, Fridrich Alles, trälast. Uppbr. 1718 af Lars Gathenhielm.
- Diamanten*, uppbr. 1718 af Sam. S:t Leger.
- The Dolphia*, skottskt skepp, Petter Nairn, uppbr.  $\frac{10}{9}$  1717 af Mercurius, Sam. S:t Leger, mellan Skagen och Winga.
- Dorothea*, uppbr. af Lars Gathenhielms kapare. Om prisen uppstod 1720 rättegång mellan Ingela Gathenhielm och General Adjutanten Rutensparre, som påstod sig hafva köpt den.
- Dorothea*, krejert från Danmark, Nils Hörlock, lastad med tobak, trä och jern. Uppbr. 1718 af Sam. S:t Leger.
- Drottning Lovisa*, last af salt, uppbr. 1716 af Olof Knape.
- » » skepp, And. Olsson, uppbr.  $\frac{29}{12}$  1711, på resa med saltlast från S:t Ybes till Drammen, af Svenska Wapnet, Nils Knape.
- Elisabeth Galley*, uppbr. 1718 af Mercurius, Sam. S:t Leger.
- Emanuel*, skepp från Bergen, uppbr. 1711 af Le Triumphant, värddt 1050 d. s:mt.
- » skepp från Flensburg, Baltzar Nilsen, trälast, uppbr. 1718 af Lars Gathenhielms kapare.
- » skepp fr. Trondhiem, uppbr. 1711 af Sjöhunden.
- » krejert, eröfrad 1720 i Kalfsund af Kronans fartyg.
- Engel*, pink, Heridon Elis, lastad med säd och ost, tagen 1718 af Lars Gathenhielms kapare.
- Engelen*, från Danmark, trälast, uppbr. 1712.
- » skuta, uppbr. 1711 af Lilla Jägaren, Tore Moberg.
- Engelen Gabriel*, jakt, lastad med 188 t:nr malt, 43 t:nr råg,  $3\frac{1}{2}$  t:nr danskt bränvin, 8 hela och 2 halfankare d:o, 80 ostar,

- 12 byttor smör, 15  $\frac{1}{2}$  t:nr ärter, 9 t:nr bohvete, 17 fjerd. hvetemjöl. Uppbr. 1712 af Lars Gathe(nhielms) kapare.
- Enigheten*, galliot, uppbr. 1710 af Stöfwaren, Olof Bruse.
- » skepp, uppbr. 1711 af Lilla Jägaren, Tore Moberg.
- Exchange*, pink, John Singleton, trälast; uppbr. 1718 af Erik Brinck.
- Fortuna*, flöjt, uppbr. af Sjöhunden, värd 670 d. s:mt.
- » flöjt, lastad med trä och jern, uppbr. af Peter Michelson.
- Fru Elisabeth*, skepp, eröfrad 1720 i Kalfsund af kronofartyg.
- The Hope*, pink, Johan Turner, last af malt, uppbr. af Martin Heldt.
- Hoppet*, från Norge, uppbr. 1711 af La Revange, Jacob Backe.
- Lasten såld för 3,020 d. s:mt.
- » uppbr. 1715 af Onshla Galleij, And. Thorson.
- » » 1711 » » » värd 2,100 daler s:mt.
- » » 1711 » Jägaren.
- » » 1712. Fartyget såldes, jemte prisen Johannes, för 8,020 d. s:mt till Mathias Schildt och Joh. And. Olbers. Trälasten deri ej inberäknad.
- » skepp fr. Trondhiem, uppbr. 1711 af Giötha Leijon.
- » krejert, uppbr.  $\frac{22}{6}$  1711 af Stöfwaren; värd 360 d. s:mt.
- » galliot, uppbr. 1720 i Kalfsund af kronofartyg.
- Hästen*, från Danmark, uppbr. 1711.
- Johan Katz*, från England, lastad med 72 t:nr franskt salt. Uppbr. 1712.
- Johannes*, trälast, fartyget, som uppbragtes 1711, såldes jemte prisen Hoppet för 8,020 d. s:mt till Mathias Schildt och Joh. Andr. Olbers; lasten deri ej inbegripen.
- » skepp fr. Drammen, uppbr. 1711 af Svenska Wapnet.
- » uppbr. 1711 af Lilla Jägaren, Tore Moberg.
- Jonas*, skepp fr. Laurvig, uppbr. 1711 af Giötha Leijon.
- Joseph*, brigantin, John Ronan, last af trä och jern, uppbr. 1718 af Erik Brinck.
- Jungfru Anna*, uppbr. 1711 af Sjöhunden, värd 5,600 d. s:mt.
- Jungfru Anna Catharina*, uppbr. 1710 af Chr. Gathe med La Revange.
- Jungfru Antoinetta*, Simon Burman, lastad med tobak, uppbr. 1718 af Hjelparen.
- » *Helena Maria*, holl. skepp, Sipke Heijes, uppbr. 1717 af Lars Gathenhielms kapare. Fartyg och last igenlöste af skepparen för 4,000 holl. floriner.

- Justina Johanna*, galliot, Simon Cornelisson, lastad med spanmål; uppbr. 1718 af Lars Gathenhielms kapare.
- The Kingsale from Cork*, fregatt om 12 kanoner och 4 nickhakar, Niclas Kock, lastad med victualier. Tagen 1718 (?) af Lars Gathenhielms kapare.
- Kong Salomon*, holl. smack, uppbr. 1716 af Christoffer Hedenberg.  
 » » smack, Poppe Cornelisson, lastad med tobak, smör m. m., uppbr. 1717 af Lars Gathenhielms kapare.
- Konung David*, uppbr. 1711 af Lilla Jägaren, Tore Moberg.  
 » » galliot, lastad med 279 t:nr malt, 76 t:nr råg, 34 t:nr danskt bränvin, 25 ankare d:o, 38 sidor fläsk, 220 ostar, 4  $\frac{1}{5}$  t:nr ärter, 1 t:na korngryn, 5  $\frac{3}{5}$  t:nr bohvetegryn, 20 byttor smör och 6 säckar humle. Uppbr. 1712 af Lars Gathe(nhielm.)  
 » » tremastad galliot, Jörgen Martens, lastad med koppar m. m., uppbr. 1718 af Sam. S:t Leger.
- Klapmus*, skepp fr. Tönsberg, uppbr. 1711 af Svenska Wapnet, värdt 6,000 d. s:mt.
- Kråkan*, krejert, uppbr. 1711 af Lilla Jägaren, Tore Moberg.
- Langesund*, galliot, uppbr. 1720 i Kalfsund af kronofartyg.
- Lucia Sabina*, skepp, uppbr.  $\frac{1}{4}$  1713 af Swänska Lösen, Brinck
- The Mackrill*, Patrik Balvaird, uppbr. af John Norcross.
- Makrillen*, skepp från Flensburg, Pieter Pieteron, lastad med koppar och fisk. Uppbr. 1718 af Grefwe Gyllenberg, Sam. S:t Leger.
- Margareta*, bark, lastad med ostindiska sidentyger m. m. Uppbr. 1716 på resa från Petersburg, af Lars Gathenhielms kapare Fortuna.
- Margareta*, skepp, uppbr. i Juli 1711 af Onsala Gallej, värdt 10,000 holl. gyllen.
- S:t Margareta*, från Friedrichstadt i Holstein, uppbr.  $\frac{9}{5}$  1712 af Jägaren, Tore Moberg. Sålđ till handlanden John Chaimbers.
- Mary*, pink, Benjamin Crowe, lastad med tobak och victualier; uppbr. 1718 af Lars Gathenhielms kapare.
- Mary & Richard*, från England, Eras. Nicolas, uppbr. 1718 af Lars Gathenhielms kapare men fridömdes af Amiralitetsrätten, i anledning hvaraf skepparen begärde in-teckning i Fru Gathenhielms hela lösa och fasta egendom, för gäldande af skadeståndet.
- Mordechay*, från England, uppbr. 1716 af Lars Gathenhielms kapare.
- S:t Peter*, galliot, uppbr. 1711 af Jägaren, Tore Moberg.

*S:t Peter*, galliot, Berend Prindsener, lastad med fisk, uppbr. 1718 af Martin Heldt.

*Prince de Perdt*, uppbr. 1716 af kronans fartyg.

*Printz Friedrich*, lastad med 1,129 t:nr spanmål, uppbr. 1712.

*Providentia*, från Danmark, trälast, uppbr. 1712.

*Robert on Easted*, pink, Rob. Swanton, trälast, uppbr. 1718 af Lars Gathenhielms kapare.

*Rosen*, uppbr. 1711 af Lilla Jägaren, Tore Moberg.

*Salomons wishet*, talk, Polka Sitsch, lastad med vin och specerier. Uppbr. 1718 af Martin Heldt.

*Samson*, krejert, uppbr. 1710 af La Revange, värd 360 d. s:mt.

*Sanct Olof*, skepp fr. Bergen, uppbr. 1711 af Onsala Gallej, godset värdt 2,000 d. s:mt.

» skuta, uppbr. 1711 af Sjöhundén; värd 80 d. s:mt.

*Snare Sven*, skuta, uppbr. 1711 af Windthunden.

*Storken*, uppbr. 1711 af Lilla Jägaren, Tore Moberg.

*Thoringham*, pink, Rob. Jennis, lastad med jern och trä, uppbr. 1718 af Sam. S:t Leger.

*Tre Bröder*, smack fr. Drammen, uppbr. 1711 af Sjöhundén.

*Tre englar*, skepp, uppbr. 1720 i Kalfsund af kronofartyg.

*Treenigheten*, uppbr. 1710 af Chr. Gathe med La Revange.

*Unge Tobias*, lastad med 882 t:nr spanmål, uppbr. 1712.

*William & Mary*, uppbr. af Ingela Gathenhielms kapare, köptes 1719 af Volrat Tham för 4,000 dal. s:mt.

Dessutom uppbringades följande priser utan uppgifne namn

»*Tre fartyg*», 1710 af Swenska Wapnet, Nils Knape, lastade med jern, kakelugnar och trä.

»*9 fartyg*», 1710 af Jägaren, Tore Moberg.

»*En galliot*», lastad med sill

»*En jakt*»

»*En krejert*»

»*En galliot*», lastad med äpplen

»*Ett fartyg*», uppbr. 1711 och såldt af Christen Gathe(nhielm) för 15,000 d. s:mt.

»*Ett danskt fartyg*»

»*En holländsk flöjt*»

» » *byssa*»

»*Ett fartyg*», uppbr. 1715 af Le Triumphant, Joh. Friedrich. Bland lasten fans en »koffert med guld och silfvergaloner, sammet och qvinfolksbröstlappar af guld och silfver m. m.»





- Asmund*, timmerman, 1713 kommenderad på flottan.
- Backe, Jacob*, 1711 kapten på kaparen La Revange och 1713 på Wästgiötha Leijon; samma år kommenderad på flottan.
- Barbro* väfverskas *man*, mästare i väfvarembetet, 1713 fången i Ryssland; hustru och 4 barn i nöd.
- Baxman, Hans Hansson*, båtsman, † 1711.
- Bengtson, Olof*, född i Gesta på Dal, var med på skeppet Amarant under Amiral Sjöblad, fördes sårad och fången till Köpenhamn, flydde med en Bergenskuta till Norge, bosatt sedermera i Göteborg såsom fiskåre; förlamad i venstra armen af en blessyr.
- » *Sven*, 1713 kommenderad på stora flottan i Karlskrona, förmodligen densamme som 1715 sades vara fången i Danmark.
- Berg, Anders Andersson*, båtsman, †  $23/12$  1719.
- » » » † på krejerten Bartolomeus 1711.
- » *Erik Andersson*, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- » *Lars Pålsson*, båtsman, † i Karlskrona.
- » *Rolof*, 1717 löjtnant på kaparen Christina.
- » *Sven Svensson*, drunknade 1714 som stadsbåtsman vid fregatten Marstrands undergång.
- » *Torsten Torstensson*, båtsman, † 1710 i Karlskrona.
- Berling, Mathis*, 1713 fången i Norge.
- Bleij, Carl*, 1713 i fält som soldat.
- Blom, Erik*, 1711 kapten på kaparen Sjöhunden och 1713 på Stenbocken.
- » *Petter Johansson*, fången i Norge, derifrån han 1713 var rymd.
- Blöta, Johan Erikson*, stadsbåtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- Bomstedt, Olof*, hans son var 1712 hemkommen från Norge, med händerna illa brända af en lunta.
- Borelius, Bastian*, 1710 kapten på kaparen Sjöhunden, 1711 på Packan.
- » *Henrik*, var 1713 i fält.
- Boselius, Börje* och *Petter*, gingo omkring 1705 till fältarméen, och man kände ej 1725 deras öde.
- Boström, Carl*, kaparekapten.
- Brandt, Christian*, 1715 kapten på kaparen Räfwen.
- Brinck, Johan Larsson*, †  $29/5$  i Karlskrona.

- Brinck, Lars Pettersson*, båtsman, rymde 1717 från flottan.
- » *Per Persson*, stadsbåtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- » *Erik*, kapten 1715—1716 på kaparen Adromeda.
- Bruse, Olof*, 1710 kapten på kaparen Stöfwaren, 1711 löjtnant vid Amiralitetet.
- Brücke, Olof*, 1715 soldat i fält.
- Båthman, Hans*, 1713 löjtnant på flottan.
- » *Lars*, 1715 kapten vid Amiralitetet.
- Börjesson, Johan*, styrman, 1713 kommenderad på flottan.
- » *Knut*, 1711 underlöjtnant vid Amiralitetet.
- » *Olof*, 1711 kapten på kaparen Anna Margareta.
- Böö, Anders Olsson*, satt 1711 fången i Köpenhamn.
- » *Jonas Andersson*, båtsman, † <sup>29</sup>/<sub>10</sub> 1710.
- Carlberg, Joh. Eberhard*, löjtnant vid fortifikationen.
- Castellan, Johan*, båtsman, blef borta med kaparen La Revange.
- Caudelius, Berent*, löjtnant, hade 1718 setat 3 år fången på Bremerholm vid Köpenhamn.
- Ceder, Gustaf*, 1715 kapten på kaparen Hoppet.
- Collin, Lars*, 1716 » » » Räfwen.
- Dixon, Wilhelm*, fången i Danmark »en långsam tid».
- Dufwa, Olof, Persson*, fången i Danmark, båtsman.
- Dörning, Friedrich Wilhelm*, från Preussen, inträdde 1705 i Sackiska regementet, öfvergick derefter till Finska artilleriet, kapten Gillholms kompani, men när Finland 1708 öfverfölls af ryssarne blef han fången; rymde 1710 till Skånska artilleriet, deltog i slaget vid Helsingborg, gjorde fälttåget i Norge, samt blef 1719 vid belägringen af Nya Elfsborg illa sårad i hufvudet, hvarefter han fick afsked; sedermera bosatt i Göteborg.
- Edbom, Jonas*, vid artilleriet i Göteborg, stupade i slaget vid Narva; om sonen,
- » *Nils*, visste modern 1713 ej mer än att han blifvit ryttare, men hade han ej på många år skrivit hem.
- Ericson, Erik*; blef såsom enrullerad extra löjtnant vid flottan i Karlskrona.
- » *Nils*, förd 1717 fången till Norge, der han dog i Mars 1718.
- » *Sven*, var 1713 fången i Danmark.
- Falck, Erik Mattson*, stadsbåtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.

- Finne, Johan*, styrman 1710 på kaparen Swänska Wapnet.
- Galeja, Per Börjesson*, hade 1718 i 4 år setat fången på Bremerholm vid Köpenhamn.
- Gallbreath, Jacob*, Löjtnant 1710 på kaparen Stöfwaren. Husegare.
- Gathenhielm, Christen*, kommendör vid flottan.
- Gercken, Johan*, handlande, blef fången när kaparen Packan eröfades af norska fregatten Kosben.
- Giers, Ambjörn*, löjtnant (vid Artilleriet?), kommenderad till Pomern. Blef sedermera, såsom kapten vid Magnus Stenbocks armé, fången jemte denna vid Tönningen. Försökte rymma men ertappades, och satt ännu 1715 i fängelse, då hustrun med 4 små barn begärde hjälp af magistraten i Göteborg.
- Giök, Per Persson*, båtsman, †  $\frac{9}{7}$  1710 på Aspö.
- Gudmundsson, Jon*, 1716 kapten på kaparen Windthunden.
- Haga, Anders Jonson*, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- Hagman, Olof Andersson*, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- Hagræus, Hans Petterson*, 1711 kapten på kaparen Falken.
- Hammar, Hans*, 1710 kapten på kaparen Siöhunden.
- Hansson, Anders*, kommenderad på flottan, † i Karlskrona.
- » *Börje*, 1718 kapten på kaparen Hielparen.
- » *Hans*, 1711 » » » Packan.
- Hedenberg, Christoffer*, kaparkapten, egde i många år och till sin död n. v. Hypoteksföreningens hus.
- Hjortberg, Carl*, var 1711 löjtnant vid Amiralitetet.
- » *Henrik*, löjtnant vid Amiralitetet, 1711 kapten på kaparen La Revange, 1712 på Jägaren.
- Hull, Ambjörn*, konstapel vid artilleriet, tillfångatagen af ryssarne vid Narva.
- Hvillock, Anders*, konstapel 1710 på kaparen Swänska Wapnet.
- Håf, Pelle*, kommenderad till Wismar der han dog.
- Håkansson, Israel*, vid flottans warf i Göteborg.
- Höök, David*, löjtnant.
- Ifwarsson, Hindrik*, stadsbåtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- Johansson, David*, löjtnant vid Amiralitetet, 1713 i Finland.
- » *Tore*, 1713 i fält.
- Jon från Romeled*, 1713 kommenderad på stora flottan.
- Jonsson, Arvid*, backefiskare, båtsman, † i Okt. 1717.

*Jonsson, Håkan*, 1713 båtsman på flottan.

*Jöransson, Casper*, skeppare, 1710 kapten på kaparen Giötha Leijon, satt 1712 fången i Köpenhamn.

*Knape, Nils*, 1710 kapten på kaparen Swänska Wapnet.

*Knutsson, Jacob*, timmerman, kommenderad på stora flottan, †  $21\frac{1}{4}$  1710.

» *Jöran*, stadsbåtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.

*Kobbe, Måns*, 1717 kapten på kaparen Christina.

*Langeberg, Olof*, båtsman, dog i Karlskrona.

*Larsson, Gunnar*, skeppare, blef e. o. löjtnant vid flottan, förmodligen densamme som 1711 sades vara fången.

» *Henning*, båtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.

» *Lars*, 1711 kapten på kaparen Hoppet, derefter på Stora flottan.

» *Olof*, » » » Le bon Esperence.

» *Per*, fiskare, båtsman, † 1711 på krejerten Kalmar.

» *Petter*, styrman på flottan.

*Lauterbach, Leonard*, 1711 löjtnant vid Amiralitetet.

*Lewerentz, Johan*, 1711 kapten på kaparen Windthunden, stupade.

» *Tage*, 1710 kapten på kaparen Wästgiöthen, löjtnant vid Amiralitetet.

*Lillia, Erik*, båtsman, fången i Ryssland men rymde.

» *Joen Andersson*, båtsman, † i Maj 1710.

» *Reinert Kämpe*, båtsman, 1717 fången i Norge.

*Lind, Fredrik*, 1717 kapten på en kapare.

» *Jöns*, 1711 löjtnant vid Amiralitetet.

*Lindgrist, Petter*, hade varit med Öfversten och Kommendanten i Göteborg, Bengt Ribbing, »den tiden han vistades vid Bender i Turkiet», derefter gårdsfogde hos Riksrådet Grefve Nils Bjelke; var 1729 bosatt i Göteborg, der han idkade handel och hökerirörelse.

*Loman, Lars*, var jemte 12 af stadens båtsmän med på brigantinen Sofia när den i Kattegatt eröfrades af Danskarne, och satt jemte dem 1711 fången på skeppet Delmenhorst vid Köpenhamn »i stor misère», som magistraten skref  $23\frac{2}{3}$  samma år till Magnus Stenbock, när den begärde deras utväxling.

- Lorentson, Petter*, 1711 kapten på kaparen Siöbladh, året derefter ute med stora flottan.
- Luhra, Sven Thorsson*, båtsman, †  $^{23}/_4$  1710.
- Lund, Albert*, 1712 kapten på kaparen Stöfwaren.  
» *Hans*, var 1713 död i fält.
- Lundberg, Sven*, båtsman, † i Juli 1717.
- Malmö, Hans Sörenson*, var 1713 utkommenderad.
- Marcusson, Henrik*, skeppstimmerman, satt 1719 fången i Danmark.  
» *Jon*, » » » » » »
- Marstrand, Börje Olsson*, båtsman, † 1711.
- Mathison, Olof*, 1713 på flottan.
- Mattson, Olof*, skeppstimmerman, satt 1719 fången i Danmark.
- Meijer, Hans*, båtsman, var 1713 död i Karlskrona.
- Moberg, Thore*, 1710 kapten på kaparen Lilla Jägaren, 1711 på Glupande Ulfwen.
- Månsson, Sven*, timmerman på flottan, 1714 värfvad till ryttare.
- Nilsson, Lorens*, 1713 kommenderad i konungens tjänst.  
» *Mikael*, timmerman, var 1712 fången.  
» *Nils*, 1710 kapten på kaparen Siöbladh, 1711 på Le Triumphant.  
» *Per*, bomslutare, båtsman, †  $^{7}/_9$  1710 på fregatten Tomas.
- Olof i Böö*, 1713 på kaparen Siöbladh.
- Olofsson, Per*, »i staden», † 1711 på krejerten Kalmar.
- Olsson, Anders*, skomakare, 1713 vid Artilleriet.  
» *Christoffer*, timmerman, ådrog sig 1711 i Karlskrona sjuklighet för hans återstående lif.  
» *Jon*, från Wrångö, båtsman, dog i Karlskrona.  
» *Torbjörn*, 1711 kapten på kaparen Glupande Ulfwen.
- Otrill, Johan Michelsson*, båtsman, †  $^{28}/_3$  1718.
- Packer, Petter*, båtsman, rymde 1717 från örlogsskeppet Fredrik i Norge.
- Persson, Anders*, båtsman, 1713 död i »konungens tjänst».  
» *Arvid*, 1715 kapten på kaparen Stöfwaren.  
» *Lars*, segelmakaregesäll, 1713 kommenderad på stora flottan i Karlskrona.  
» *Tore*, 1713 kommenderad i »konungens tjänst».
- Petersson, Anders*, 1711 kapten på kaparen Hoppet.  
» *Berent*, slägtare, deltog som båtsman i landstigningen på Seland år 1700.

- Pettersson, Hans*, repslagare, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- Pijhl, Sven*, 1711 kapten på kaparen Falken.
- Pihlman, Sven*, 1711 löjtnant i Amiralitetet.
- Plomholt, Henrik*, 1711 kapten på kaparen Glupande Ulfwen.
- Rappe, Niclas*, Öfverstelöjtnant vid Artilleriet, fången i Ryssland, hustrun begärde 1711 inqvarteringsersättning.
- Remke (Roempke?) Hans*, stadsbåtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- Ring, Niclas Gunnarsson*, stadsbåtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- Ringh, Petter Krok*, båtsman, rymde från flottan i Okt. 1717.
- Roempke, Johan Friedr.*, amiralitetsfältskär.
- Rohl, Mathias Jacobson*, båtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- Roos, Olof Isacsson*, båtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- Roth, Nils*, blef ryttmästare, fången i Ryssland, var 1712 hemkommen, efterlemnande »betydliga medel», som ärfdes af brodrens, Joh. Roth, barn.
- Rydning, Anders Nilsson*, rymde från fångenskapen i Norge.
- Sandell, Torsten Olsson*, båtsman, död i Karlskrona  $\frac{3}{5}$  1710.
- Scheel, Mathias*, 1715 kapten på kaparen Ulfwen.
- Schedwall, Casper*, 1716 » » » La Revange.
- Siehl*, skeppare, 1712 fången i Köpenhamn, måg till regem. fältskären Dan. Thillisch.
- Sijk, Arvid*, 1711 kapten på kaparen Giötheborg.
- Skara, Erik Andersson*, stadsbåtsman, drunknade 1714 vid fregatten Marstrands undergång.
- Skata, Anders*, 1713 kommenderad på stora flottan i Karlskrona.
- Skogsberg, Anders*, löjtnant, var 1713 i fält.
- Spalding, Herman*, son af presidenten i Göteborg Gabriel S., stupade Midsommardagen 1716 vid Fredrikshald, på samma gång som brodren, major.
- » *Johan*.
- Sparman*, kapten vid Amiralitetet, 1713 fången i Norge.
- Stenberg, Anders Nilsson*, borgare och husegare, soldat vid generalmajor von Essens regemente, fången 1716 i Norge, hemkom och deltog derefter i 1718 års fälttåg hvarifrån han återkom 1719.

- Stockholm, Olof Olsson*, stadsbåtsman, omkom 1714 med fregatten Marstrand.
- Storm, Lars*, lärestyrman 1712, på expedition med örlogsskeppet Halmstad.
- Straub, Johan Christoffer*, skeppsskrifvare 1712.
- Strömberg, Anders*, 1711 kapten på kaparen Le bon Esperence
- Styfwert, Jonas*, kaparkapten, var 1719 tullskrifvare i Göteborg.
- Ståhlman, Henrik Gustaf*, deltog i slaget vid Gadebusch, fången vid Tönningen, rymde till Stralsund och skulle gå öfver till Sverige, togs ånyo af danska kryssare och fördes till Köpenhamn, rymde derifrån till Helsingborg, blef löjtnant vid Tyska bataljonen samt deltog derefter i fälttåget mot Norge 1716 och stupade vid Fredrikshald. Var g. m. Catharina Teusche från Stralsund, dotter af Hans T. och Catharina Drömkes, samt hade med henne en son Johan Christoffer Carl Ståhlman. Henrik Georg S. var halfbror till Sven Ståhlman, kapten vid Elfsborgs läns infanterireg. död  $\frac{8}{1}$  1719.
- Surte, Anders*, 1713 kommenderad i »konungens tjänst».
- Schwartz, Elsa*; hennes *man* var 1713 på flottan.
- Svensson, Anders*, båtsman på flottan.
- » *Lars*, 1713 kommenderad i »konungens tjänst».
- » *Sven*, båtsman, hemkom 1711 sjuklig från Karlskrona.
- Sylvius, Olof*, 1711 löjtnant vid Amiralitetet.
- Thorsson, Anders*, 1713 på flottan, 1715 kapten på kaparen Onsahla Galleij.
- » *Nils*, 1711 kapten på kaparen Räfwen.
- Torbjörnsson, Nils*, båtsman, 1711 fången i Norge.
- Torsten*, timmerman, hade 1713 setat ett år fången i Danmark, hemkommen gick han åter i »konungens tjänst».
- Tranberg, Anders Andersson*, båtsman, †  $\frac{7}{7}$  1710.
- von Utfall, Jacob*, kapten 1715.
- » *Petter*, Amiralitetslöjtnant 1711.
- Wahl, Johan*, båtsman, hade 1718 fått högra handen bortskjutet, och större delen af den venstra.
- Wallberg, Thomas*, 1713 kommenderad i »konungens tjänst».
- Werming, Nils*, skeppare, 1711 kapten på kaparen Nordstiernan.
- Wessing, Börje Hansson*, kaparkapten, och 1729 kofferdiskeppare.
- Wessman, Jonas*, kaparkapten, var † 1720. Enkan hette Kerstin Nilsdotter.

- Wetterman, Johan Bengtsson*, stadsbåtsman, omkom 1714 med fregatten Marstrand.
- Wickert, Tunnis*, stadsbåtsman, omkom 1714 med fregatten Marstrand.
- Wilhelmsson, Nils*, styrman, blef såsom enrullerad e. o. löjtnant vid flottan i Karlskrona.
- Wulff*, kapten vid Amiralitetet.
- Wälborsta, Lars Jacobson*, stadsbåtsman, omkom 1714 med fregatten Marstrand.
- Wäning, Lars Andersson*, båtsman, †  $18/7$  1710 på fregatten Tomas.

Bil. n:r 36.

*Krigsfångar bosatte i Göteborg och der egande burskap.*

- Becker, Christoffer*, tapetmakare från Bremen. Vann burskap 1708.
- Berg, Hans*, född i Köpenhamn, gift i Göteborg, båtsman i Svenska flottan 1713.
- » *Hans Jurgen*, från Voigtland; tjenade i danska marinregementet, fången i slaget vid Helsingborg, gift och bosatt här 1713.
- Fridrichsen, Jan*, från Rostock; vid kronprins Christians Lifregemente under Öfverste Ladolff, fången i Skåne; var här bosatt 1713.
- Geltsofski, Michael*, raskmakare från Sachsen. Bosatt i Göteborg 1705.
- Hammar, Gottfried*, sotare från Sachsen. Bosatt i Göteborg 1705.
- Hase, Casper*, sotare från Sachsen. Bosatt i Göteborg 1706.
- Hornay, Joh. Andreas*, fältväbel vid Kongl. sachs. värf. ryt. under Zengerlein.
- Knutsson, Jörgen*, från Norge, bosatt här 1713.
- Krause, Christoffer*, hade varit sergeant vid det upplösta Sachsiska regementet i Svensk tjenst, bosatt här 1722, burskap 1725.
- Kreblingh, Jurgen*, färgaregesäll från Zittau i Sachsen, pressad till Printz von Hessens regemente, fången i Skåne, bosatt i Göteborg 1713.
- Lampa, Johan Wilhelm*, Linväfvaregesäll från Braunschweig, med våld tagen till soldat i danska marinregementet, Öfverste Gabron; fången vid Helsingborg, borgare här 1713.



- Lars*, färgare, Tysk, bosatt här 1713.
- Larsson, Anders*, från Christiania, uppbragt med norska skeppet Christina. Bosatt här 1713, och var då till sjös.
- Mattson, Olof*, timmerman från Arendal i Norge, uppbragt med skeppet S:t Anna; borgare 1713, arbetade vid varfvet.
- Mocbius, Johan Christoffer*, Sergeant vid f. d. Sachsiska regementet i Svensk tjenst, bosatte sig här 1722 såsom skraddare, och vann burskap 1725.
- Müller, Cort*, kock från Hamburg, pressad till soldat i Dresden. Borgare här 1706.
- Pettersson, Torkel*, fällberedaregesäll från Randers, uppbragt på danska skeppet Hästen. Borgare här och gift.
- Schule, Jacob*, Linväfvaregesäll från Marlow vid Rostock. Hade tjänat i H. M. Enkedrottningens af Danmark Lifregemente till fot, blef fången i slaget vid Helsingborg; borgare här 1713 och gift.
- Smitt, Jan Gottlieb*, Segelmakare från Danzig, uppbragt på norska skeppet S:t Peter. Var 1713 matros på Svenska örlogsfartyget Warberg.
- Speekin, Zander*, Linväfvaregesäll från Münster, hade tjänat i H. M. Enkedrottningens af Danmark Lifregemente till fot, fången i slaget vid Helsingborg. Borgare här 1713 och gift samt sedermera husegare.
- Stahre, Christian*, från Norge. Gift i Göteborg 1713, egde hus och var båtsman i flottan.
- Torkelsson, Johan*, Bagaregesäll från Bergen.
- Totischowitz, Josef*, Vagnmakare från Sachsen. Hade varit mästare i Warchau, men der blifvit pressad till konung Augusts armé. Bosatt här 1705, den förste bland krigsfångarne som anhöll om burskap. Begärde 1729 blifva intagen i hospitalet »för ålderdom, svaghet och fattigdom», samt förklarade sig villig antaga Lutherska läran.
- Trocowitsch, Daniel*, smed från Sachsen. Bosatt här 1705.
- Zornhausen, Gustav*, » » » » » »
- Weder, Christoffer*, Linväfvare från Sachsen. Bosatt här 1706.
- Weidenmüller, Gottfrid*, Öfverskärare från Sachsen. Bosatt här 1707.
- Wulf, Hans Georg*, korporal vid Kongl. värfvade sachs. reg. under Zengerlein, gift här 1716; sonen Joh. Henr. tunnbindare.

Bil. n:r 37.

*Lars Gathenhielms memorial i rättegången  
om plåtarna.*

(Ur Magistratens protokoll 1718.)

Uppå de punkter, som mina kontraparter skriftligen uppsatt och protokollo insererade, samt mig kommunicerade blifvit, svaras korteligen:

1:mo. Att emedan jag om något lurendrejeri icke visste vidare, än som ryktet i munnen förde och mina kontraparter sjelf berättade, så gjorde väl ryktet mig tort och gick mig, som alldeles oskyldig till ringaste delaktighet af sådant, nog till sinnes, men kunde dock uppå mina kontraparters lösa berättelse intet hafva fog att då begära styrmannen i arrest. Den som vore angifvare hade ju ålegat att försäkra sig om de personer, de mente hafva uti saken största delaktigheten, och är det af den ett oerhördt, ej mindre än absurdt ting, att de vilja igenom den faute de genom sin lacteté begått, till skäl emot mig producera.

Mina herrar kontraparter lærer deras egna samveten öfvertyga, att de hade bättre konnässans om lurendrejeriet än jag, och att, längst förr än styrmannen afvek orten, visste honom vara principalen så till sägandes uti brottet, men de hafva honom likväl otilltald låtit passera, viljandes sedan ohemult bruka deras egna förhållande emot mig. I öfrigt ser jag väl af denna punkten, att mina herrar kontraparter deras mig oskäligen pålyste insimulationer med de sedan tillskrefne orden, kan hända vilja limitera. Men jag hemställer Gud och en rättvis domare saken, uti den fasta förtröstan, att sanningen kommer i dagsljuset, fast än styrmannen /: att jag må bruka samma ordasätt ./ kan hända per intrigue är af vägen skaffad, hvilken dock, der han vore tillstädes, nogsamst skulle min oskuld och rätta banemannen till brottet, samt egaren af de plåtar, som blifvit inpraktiserade och nu ingen kännas vid, bekänna och utsäga.

2:do. Att då jag af spargemente fick förnimma, det flera plåtar skulle uti farkosten vara inpraktiserade, än de mig tillhörde och tillåtne vore att utföra, har jag befallt min betjente, amiralitetslieutnanten *Lars Een*, derom inquirera, och att han, der så befunnes, skulle stika plåtar beordra att i land sättas, på det icke

farkosten med innehafvande plåtar skulle för den orsaken skull blifva stoppad, och desseinen, som till fiendens afbräck och fäderneslandets nytta var gjord, hindrad och afbruten. Men att jag skulle dymedelst med styrmannen eller någon annan lurendrejeri coliciderat, eller min undersåteliga ed och trohetspligt eftersatt, är allena mina herrar kontraparters behagelige och helt ogrundade tillvitelse, särdeles som ock min fullkomliga tanke varit, att sedan de inpraktiserade plåtkistorna blifvit ilandtagne, icke allena egaren af dem, utan ock alla de, som med deras inpraktiserande haft ringaste delaktighet utforska, och laga ransakning och dom underställa, hvarutinnan dock dels min sjukdom, och dels mine Herrar kontraparters procedurer mig hinderliga varit.

3:tio. Att den ädla magistraten nogsam af besigtningen befunnit mina Herrar kontraparters angifvande, som skulle de inpraktiserade kistorna vara med mitt sigill förseglade, af icke ringaste sanning eller grund bestå.

4:do. Att min oskuld genom Guds nåd nogsam skall i dagsljuset komma, men att jag skall framskaffa styrmannen, sedan andra kanhända honom på flykten skaffat, är mig, som dessutom en Guds korsdragare och sjukling, alldeles omöjligt, utan lemnar till höga vederbörandes föranstaltande allt sådant, viljandes jag gerna der han ertappas icke allenast bestå den derpå gjorda omkostnad, utan ock den honom framskaffar med en honorabel discretion ihågkomma.

Utaf de här ofvanföre förklarade punkter har jag beklagligen förnummit, huruledes mina Herrar kontraparter på allt sätt söka att tvinga och, som man plägar säga, med håren draga skäl emot mig, eller åtminstone söka anledning och pretext att afskära eller förminska mig den höga Nåd Hans Kongl. Maj:t mig härtills fröjdat med, hvilken ock emot så mångfaldigt hat jag skyldigt för Caperiets skull belastad med varit, och är min enda tröst.

Dock likväl och emedan

- 1:o jag till lurendrejeriet alldeles är oskyldig, och
- 2:o så snart jag derom fick kunskap beordrade sådane plåtars återutlastande, som ock
- 3:o verkligen skett, innan någon annan farkosten effective beslagit, ty hvad Rauert angår var han ingen beslagare, utan allena den som inhemtade underrättelse om lurendrejeriet, och gaf första beryktande om de skälmstycken, som mig ovetandes voro begångne, förmodandes

4:o att jag vid första efterrättelse om de begångna oriktigheterna sjelf lagt handen dervid genom meddelte ordres, och, innan något beslag rätteligen kan sägas skett, de mig oveterligen inpraktiserade plåtar aflossa låtit; jag, som dessutom mer än för mycket læderad, icke kan komma att lida eller

5:o igenom endast mina Herrar kontraparters negligence och förseelse styrmannen fått öppet tillfälle att, som skedt är, sig på flykten begifva, utaf hvilken dock underrättelse skulle gifvas, hvilken de olofligen inpraktiserade plåtarna tillhört, förmenandes jag oförgripligen att Herrar kontraparterne, som i detta mål deras skyldighet negligerat, till dess de styrmannen igenskaffat mig mina till utförande tillåtne plåtar böra restitueras; jemväl ock

6:o Emedan åtskillige mina segelfärdige liggande Capare och fartyg mig till obotelig skada äro stoppade, så förmodar jag att Herrar kontraparterne böra mig ansvarige vara för allt taget och tagande skadestånd, som sig till ansenligt bestiger, helst emedan

7:o de utan ringaste skäl eller grund samma Capare och fartyg arrestera låtit, besynnerligen som de, utaf såväl det ombord funna konossementet, som adressbrevet till min man i Amsterdam, nogsam kunnat finna min oskuld, och att jag var riktiger i mina ärender.

Förmodar en Rättens dom, och begär det måtte allt detta ord rån ord uti protokollet inflyta.

Göteborg den 20 Mars 1718.

Uppå min k. Broders anmodan

*C. Gathenhielm».*

